CEL MAI IUBIT DINTRE PAMÎNTENI
Marin Preda

vol. 1

PARTEA ÎNTÎIA

I

Moartea e un fenomen simplu în natură, numai oamenii îl fac înspăimîntător. Vorbesc de moartea naturală, care adesea e o dulce ispită. Înainte de a fi depus aici în această celulă, din care nu voi mai ieşi decît pentru a intra într-o captivitate perpetuă, în plimbările mele solitare pe la marginea oraşului, pe poteci, uitîndu-mă în jos şi privind pămîntul, un sentiment senin se insinua în sufletul meu, la început de dragoste pentru el, pămîntul negru, tăcut, liniştit, apoi de atracţie, de dorinţă, un fel de melancolie, de nostalgie blîndă, de a mă culca pe el şi a rămîne acolo întins pentru totdeauna. Ceea ce şi făceam, stînd cu ochii spre cer, pînă ce adormeam. Mă trezeam copleşit de un adînc sentiment de regret: de ce m-am mai trezit?

Dar moartea violentă, sinuciderea, la care eşti împins de către oameni? Tandra nepăsare faţă de lume te poate stăpîni într-adevăr numai cînd te simţi străin de propria-ţi fiinţă, dar cînd, dimpotrivă, ai conştiinţa că ea este totul? Şi ştii cu certitudine că acest totul nu va mai fi liber niciodată? Închisoarea pe viaţă! Oricît m-aşi strădui, mi-este cu neputinţă să-mi imaginez că, odată verdictul pronunţat, voi putea adresa lumii un tandru adio nepăsător.

Am mai avut de a face cu anchetele şi justiţia şi am mai fost condamnat, dar nu pe viaţă şi nu fără speranţa de a ieşi curînd. Nu fusese chiar *curînd,* dar nici prea tîrziu ca să nu pot uita. Acum însă descopăr cu groază că ei, cei care mă interogau, *erau liberi* (şi asta se vedea din pofta cu care îmi consemnau depoziţia, acele infame gesturi ale fiinţei animalice care se simte trăind fără oprelişti, gestul cu care aplicau o ştampilă, răsfoitul hîrtiilor, mîncatul unui sendvici, înghiorţăitul unui pahar cu apă, scîrţîitul scaunului sub trupul voinic, ancorat bine în realitate, uitatul pe fereastră, căscatul, rîgîitul, gîndul la muierea tînără pe care o vor strînge în braţe la noapte), iar eu nu voi mai fi niciodată ca ei, toate gesturile mele vor fi sau îmi vor reaminti că sînt condamnat să nu mai fiu liber pînă la moarte...

Ştiu însă că există pentru mine o scăpare: să fac să retrăiască în sufletul meu dulcea dorinţă de a intra în pămînt, să retrăiască apoi marea mea dragoste pentru ea, suferinţele îndurate şi apoi puterea exaltării de a muri. Prietenul meu, fostul judecător, m-a sfătuit să scriu pe larg cum s-au petrecut lucrurile, şi să-i dau lui, care mi-e avocat, mărturisirea, s-o aibă pentru ultima înfăţişare la proces. Nu ştiu la ce-i mai poate folosi avocatului, dar îmi face bine mie. Scriind, simt că trăiesc şi într-adevăr gîndul morţii inevitabile îşi diminuează puterea de

a-mi îngrozi conştiinţa, care îmi şopteşte: mii de oameni mor pe pămînt chiar în aceste clipe, oameni umili, dar şi oameni mari; nu se poate spune că n-ai trăit din plin treizeci şi cinci de ani, alţii au murit mult mai tineri, nu trebuie să accepţi să trăieşti oricum...

Poate că mărturia aceasta va apărea odată, împreună cu eseul meu *Era ticăloşilor* şi voi trăi astfel şi prin cei care mă vor citi, nu numai, asemeni tuturor, prin fetiţa mea, deci mai mult, fiindcă familiile se sting şi ele, uneori atît de repede încît se justifică pe deplin existenţa acelor artişti care se lasă devoraţi de demonul creaţiei şi nu mai au timp, sau nu-i mai interesează să se lase ispitiţi de perpetuarea fiinţei lor efemere, posedaţi de ideea durabilităţii ei în spirit. Căci cultura e o formă de viaţă, prin care o colectivitate umană îşi exprimă forţa creatoare. Tatăl meu, fost monteur de avioane, avea, în mod straniu, o aversiune faţă de cultură şi mai ales faţă da scriitori, al căror statut social actual îl scotea din sărite. "Ce rost au ăştia?", zicea. Adică ce rost are să acorzi un statut social unor inşi a căror activitate nu e strict necesară? Nu citea nimic, în afară de studii tehnice despre avioane, meseria lui, care de altfel îl pasiona. I-am vorbit într-o zi despre Eminescu, cu o pasiune ca şi a lui, şi atunci a rînjit cinic: "Ce Eminescu?! Eminescu e mort!"' Vroia să spună că el va asambla avioane în eternitate, ceea ce nu s-a confirmat, fiindcă astăzi asamblează tractoare, sugerînd adică o mentalitate foarte curentă, a unei civilizaţii tehniciste, care se putea lipsi fără pagubă de poeţi. "Aşa ne putem lipsi de multe, i-am răspuns. Ce rămîne din activitatea voastră după ce muriţi? O grămadă de fiare. În timp ce Eminescu nu va muri niciodată, cînd îl citesc simt că e printre noi, aievea." "Ba e mort de-a binelea, îngropat în cimitir." Puteam atunci să accept această gîndire a lui ca pe ceva straniu, venea parcă din altă planetă şi adolescentul din mine o resimţea ca pe un şoc: era o enigmă a acestor timpuri. Simţeam că în alcătuirea intimă a fiinţei mele exista o lege şi în a lui nu, şi cum putea trăi fără această lege, sau ce lege îl călăuzea?

Dar iată-mă atingînd, chiar şi pe un plan secund, miezul existenţei mele şi, ca întotdeauna la cei loviţi, gîndul mi se întoarce înapoi, la vremea inocenţei pierdute, cînd am săvîrşit prima infamie...

II

Am fost un adolescent dur şi turbulent, dar rău conştient nu i-am făcut pe atunci decît mamei, fiindcă pentru duritatea mea am fost pedepsit (fără să mai spun că violenţa gîndirii îmi era respinsă, nu întotdeauna uşor, e adevărat, dar pătrundea greu în suflete şi cînd pătrundea apărea ura împotriva mea, aversiunea instinctivă de apărare). Fetele mă ocoleau, adică nu se îndrăgosteau de mine, nu ştiam pe atunci de ce, pentru că nu eram urît, tocmai de aceea, pentru această duritate de care nu eram conştient, iar turbulenţa era socotită de cei înţelepţi proprie vîrstei şi rareori îmi atrăgea vreo pedeapsă prea gravă. Eram chemat în cancelariile şcolilor prin care am trecut, moralizat cu grijă şi persuasiune, fiindcă eram un elev bine pregătit şi reînviam în conştiinţa pedagogilor mei principii care cu cei buni (consideraţi că toţi ar fi fost buni!) erau

pe stinse.

Tinerețea e o trufie, rareori o valoare. Cel puțin în cazul meu. Trufia mi-a apărut in conştiinţă într-o zi cînd am citit în Platon următoarea afirmaţie: "Dacă moartea ar fi sfîrşitul a tot, cei mai în cîştig ar fi ticăloşii, moartea i-ar elibera şi de trup şi de suflet şi de păcate... şi tăcerea care s-ar lăsa peste mormintele lor ar fi egală cu a celor care au fost virtuoşi". Citatul e exact pînă la punctele de suspensie, restul e o adăugire a mea de acum, dar şi de atunci, cînd am închis cartea şi am gîndit cu neasemuit orgoliu: "Ei bine, Platon, moartea nu e sfîrşitul a tot? Adică ce mai urmează? Întrucît virtuoşii ar avea alt destin final decît al ticăloşilor?" Aici e cazul să adaug" că, deşi aveam pe atunci abia şaisprezece ani, îmi pierdusem de mult credinţa în Dumnezeu şi în viaţa viitoare, nu prin vreun proces dramatic, ci pe nesimţite, prin lipsa simplă de credinţă a altora, care spuneau de pildă, la un pahar, cu veselie, sau fără vreo zguduire: ai murit, te mănîncă viermii... sau: sufletul nu se duce nici în rai, nici in iad, fiindcă nu s-a întors nimeni de-acolo să ne spună cum e. Să zicem că două mii de ani credinţa Nazarineanului ne-a cutremurat conştiinţele, şi încă ni le mai cutremură (pe a mamei mele într-un fel adînc, o să mă opresc curând asupra acestui lucru), dar ce îl determină pe Platon să creadă că moartea nu e sfîrşitul a tot? Hadesul şi Cîmpiile Elizee erau nişte simple mituri şi apoi cine să coboare acolo şi să le dea sînge să bea acelor jalnice umbre şi în acest fel să poată să mai reînvie în ei viaţa, cum povesteşte Homer? Aveam pe atunci în şcoală un subdirector cam brutal, profesor de gimnastică, singurul care mă umilea prin pedepsele pe care mi le aplica, prin stupiditatea lui sigură de sine, dispreţul agresiv faţă de lecturile mele din afara programei şcolare; îmi răscolea cărţile în pupitru, le silabisea titlul cu scîrbă şi le scutura de coperţi ca şi cînd s-ar fi aşteptat să pice din ele fotografii pornografice (am acum un moment de falsă memorie, parcă au mai trăit şi alţii o astfel de scenă, parcă am citit-o undeva) şi mă ameninţa cu eliminarea din toate şcolile dacă mai citeam astfel de... astfel de... şi de indignare nu-şi găsea cuvintele şi îmi arunca pe jos cărţile, stîrnind în mine o astfel de ură încît nici la maturitate nu m-am eliberat de ea. Am spus în clasă, după ce dădusem de pasajul lui Platon, "dacă e să fim nemuritori împreună cu domnul Latcu (era numele subdirectorului), dacă adică şi sufletul lui e nemuritor, prefer să ne mănînce viermii pe amîndoi şi nemurirea să înceteze". Am fost chemat în cancelarie de părintele Dobre, profesorul nostru de religie. M-a mustrat cu blîndeţe (fusesem, bineînţeles, turnat). "Cum, băiete, tu nu crezi că sufletul e nemuritor?" "Nu cred, părinte!" "Rău trebuie să fi trăit tu în cei şapte ani de acasă! a exclamat el cu sinceră compătimire. Mama şi tata nu te-au învăţat să te închini?" "Ba m-au învăţat, i-am răspuns, am trăit bine în cei şapte ani şi mama se închină ori de cîte ori se aşează şi se scoală de la masă." "Atunci cum, fiule? Cum ai ajuns tu să... Ce sînt părinţii tăi?" a schimbat el vorba, nevoind parcă să reformuleze lipsa mea de credinţă, care era poate doar o bravadă şi nu trebuia să fiu judecat aspru. I-am răspuns că tatăl meu e monteur la uzina de asamblat avioane şi mama casnică şi că sînt singurul lor băiat... "Aha, zice, te-au cam răsfăţat, aşa se întîmplă... o să vezi tu cum o s-o păţeşti cînd o să te faci mai mare, cum o să-ţi aduci aminte de Dumnezeu şi o să te rogi..." Am vrut să-i răspund că asta n-o să se întîmple, dar mi-am dat seama, adică am gîndit că

părintele nu e un fanatic nici al ideii de divinitate, nici al vreunei alte idei şi că n-avea rost să-mi pierd vremea cu el. "Bine, părinte", i-am răspuns şi am ieşit rînjind...

În loc să fiu neliniştit, turmentat ca un erou dostoievskian că dacă Dumnezeu nu există totul ne este permis, dimpotrivă, simţeam o jubilaţiune liniştită că sînt liber de credinţă şi nici un imbold de a săvîrşi ceva nepermis nu mă ispitea. Mai tîrziu, citind filozofi care aveau trufia de a demonstra existenţa lui Dumnezeu pe cale raţională, ba chiar de a pune oarecare ordine în viaţa noastră afectivă, precum Mendeleev în elemente, mă pufnea rîsul: cum să demonstrez ceea ce nu se poate demonstra? Omul e astăzi pedepsit pentru curiozitatea lui de a fi dorit să descopere tainele universului şi avea dreptate scriitorul rus care îşi pierduse credinţa, că ar dori să fie o cîrnăţăreasă grasă care se duce duminica la biserică şi aprinde cu evlavie o lumînare sub icoana lui Cristos. Cred şi eu. Pentru că nu mai ştia ce să facă singur şi gol într-un univers de catran, pitit pe o planetă pe care n-o preţuia, o planetă de vis în care gazele din jurul ei fac să apară o lumină într-adevăr divină dar reală, fizică, şi un cer albastru care naşte în inimile noastre un elan nedefinit, sentimentul eternităţii fără religie, fără evaziune mistică. Dar asta s-a întîmplat ca urmare a primului şoc al unor mari spirite cu universul depopulat de zei. Asupra mea şocul n-a mai avut nici un efect şi nu invidiam nici pe departe pe cîrnăţăreasă în chestiune, existentă şi azi pe ici, pe colo...

Aici însă revin asupra mamei. Şi ea aprindea o lumînare sub icoana Maicii Domnului, fără să fie o cîrnăţăreasă grasă.

III

Învăţase şi ea la liceu (făcuse cîteva clase, dar, lucru frecvent pe atunci, părinţii n-o mai putuseră ţine) că pămîntul e rotund, că e o planetă care se învîrteşte în jurul soarelui şi că distanţa dintre pămînt şi cea mai apropiată stea... da' nu, aceste lucruri n-o turburau deloc, n-avea sentimentul că sînt adevărate, erau simple *lecţii,* care trebuiseră să fie învăţate, în timp ce Dumnezeu era real, nu fusese învăţat, ci se născuse cu el în suflet... Cum? Tot aşa de simplu cum nu se născuse în mine; cuvintele "dacă dă Dumnezeu" sau "dacă ne-ajută Dumnezeu" sau "s-a supărat Dumnezeu pe noi", rostite în casă, auzite şi pe stradă şi confirmate solemn în biserică, prinseseră în ea rădăcini adînci, în timp ce la mine nu prinseseră, fuseseră spulberate de primul gînd care îmi venise într-o zi cînd mă întrebasem asupra locului propriu-zis unde putea să stea Dumnezeu. Răspunsul că stătea "în ceruri" mă făcuse să dau capul pe spate şi să izbucnesc într-un rîs sarcastic. Care ceruri? Existau mai multe? Eu aflasem că era unul singur, de cîteva sute de kilometri înălţime, după care urma întunericul. Unde stătea deci Dumnezeu, unde erau raiul şi iadul, în Sirius, în Vega? Sau poate mai departe? În Dostoievski un personaj ironizează pe altul care îl suspecta că ar crede în acel Dumnezeu cu barbă şi în acel iad cu tavan în care dracii înfig furca în tine şi te ţintuiesc cu ea de acest tavan. În primul rînd chiar cuvîntul furcă ar naşte nedumeriri. Furca are o coadă de lemn şi vîrfurile cu trei

brațe de metal. Ei bine, de unde luau dracii lemn şi cine le turna fierul? Iadul nefiind plasat pe pămînt, unde puteau fi făcute furcile? Nici Dante nu se turbură de aceste detalii în *Infernul* lui. Dostoievski are aerul să spună că aceste întrebări sînt naive, e vorba de un cu totul alt Dumnezeu. Care? Nu se putea ca mama să nu fi ştiut că fulgerele şi tunetele din timpul unei revărsări a cerului aveau o cauză precisă, totuşi, înspăimîntată, se închina cînd geamurile casei noastre erau zgîlțîite de suflul trăsnetelor apropiate. În acelaşi timp ştia că există o lume invizibilă de ființe care ne puteau îmbolnăvi. Se scula dimineața de tot, în plină iarnă, şi deschidea toate geamurile odăii în care dormeam şi la întrebarea furioasă a tatei: "ce te-a apucat?" răspundea decisă: "să iasă microbii". În acelaşi timp eu venisem pe lume ca "un dar al lui Dumnezeu".

Casa din care fusese pețită era plină de fetele unui funcționar de la primărie, ea fiind cea mai mare şi, deşi avea surori mai mici şi mai frumoase, monteurul de avioane se lăsase prins în complotul subtil al familiei funcționarului. Cînd se ducea în vizite, surorile ei îl primeau prost îmbrăcate şi pieptănate, tăcute şi absente, în timp ce numai sora lor mai mare arăta elegantă, servind ea la masă musafirul, vorbind numai ea, şi încă cum, ca să se arate apoi după măritiş că nu-i plăcea nici să se îmbrace aşa de bine şi nici să vorbească atît de mult ca în acele vizite ale tatălui meu. Dorința unei fete de a se mărita poate să fie atît de vie, să pornească adică atît de mult din adîncul ființei ei, încît poate să pară şi în cele din urmă să fie chiar îndrăgostită. Furios dar şi amuzat de slăbiciunea lui, în fond încîntat şi nepăsător, tata nu înceta s-o ințepe chiar şi după ce eu mă făcusem mare: "fă, într-o zi tot te trimit eu acasă şi o divorțez pe sora ta mai mică şi mă însor cu ea". Această soră, măritată cu un mototol, era cu adevărat îndrăgostită de tata. Cînd venea în vizite la noi, deşi o însoțea bărbatul, sub adăpostul rudeniei îl pupa pe tata şi îl strîngea în brațe şi îl trăgea de păr prinsă de o veselie atît de mare încît ai fi zis chiar că e o stricată, dacă spre sfîrşitul vizitei n-ar fi apărut pe chipul ei un fel de tristețe gravă şi resemnată. Asta e, părea să spună, nu ne măritam cu cine vrem, puteam eu să fiu nevasta acestui om, dar atunci cine ar mai fi luat-o pe surioara mea mai mare? Tata se simțea bine cu această dragoste a cumnatei, dar nu se lăsa ispitit să-i răspundă, cum auzea că se întîmplă în alte case. Îi ajungeau, se pare, acele clipe

cînd mama, încă în casa părinților ei, îl întîmpina plină de viață şi de afecțiune. Afecțiunea rămăsese, dar strălucirea ei de atunci se potolise. Într-un fel, îi lăsa lui libertatea de bărbat, putea face ce vrea, să-i dea doar atâția bani cît avea el chef, să lipsească de-acasă, să întîrzie în bodegi la aperitive cu prietenii, să n-o îmbrace luxos, să n-o scoată în lume... Ce bărbat putea părăsi o astfel de femeie? Dar care erau bucuriile ei în această viață? Cum, dar nu erau puține! Cînd spăla, de pildă, cu capul aplecat în cazan (o găseam adesea astfel venind de la şcoală) mama arăta atît de liniştită şi de frumoasă încît acest spălat mi se părea un ritual misterios şi nu trudă umilitoare. Mica noastră casă cu grădiniță mi se părea un colț al paradisului şi totdeauna se întîmpla s-o găsesc aplecată asupra a ceva; ştia să insufle viață lucrurilor. Toată copilăria mea am băut cafea cu lapte dintr-o frumoasă ceaşcă de porțelan, cu flori roşii şi albastre. Mişcările mîinilor mamei, cînd mi-o punea înainte, erau atît de încetinite şi îmi sugerau atît de curios sentimentul că această ceaşcă nu e un simplu obiect care putea fi

schimbat, încît fără să ştiu de ce (fiindcă mama nu-mi spunea nimic) impulsurile mele de copil se armonizau şi-mi beam cafeaua aplecat cu grijă asupra mesei. Nu obiectul mi se părea de preț, ci sufletul mamei împrăştiat în lucruri. Această ceaşcă există, cred, şi astăzi, deşi mama a murit... Nu toți oamenii se simt bine într-o implicare în viața obiectelor create de mîini umane destoinice care le făcuseră, pe cît era mama în a le feri, în a-şi păstra bogăția sufletului avînd grijă să n-o risipească de desordinea pe care ar crea-o eliminînd un lucru din viața ei, de care sînt legate clipe de preț, ziua cînd l-a cumpărat, cînd era poate fericită, cînd afară era poate primăvară, cînd vocile oamenilor, zgomotul străzii, zborul vrăbiilor aveau în ea un ecou magic, mîna bărbatului care o strîngea pe-a ei îi dădea un fior subțire, adînc, diafan... Mama a murit lăsînd în şifonier o scurteică de catifea din tinerețe, mai durabilă decît viața ei... Poate că starea de spirit a generațiilor se schimbă? Oricum, se cristalizează diferit, din amalgamul de pasiuni care o domină. Se va vedea chiar la mine, de timpuriu.

IV

Tatăl meu nu se gîndi s-o gonească pe mama nici după ce anii trecînd ea nu-i dărui copii. Mama nu se nelinişti şi nici nu se duse la doctor, ci la biserică. Femeie tînără, stătea printre babe şi lungă vreme îngenuncheată în fața icoanei Maicii Domnului, cu gîndul îndreptat spre ea, cea preacurată care, fecioară fiind, născuse prin sfîntul duh . Sfînt sau nu, avusese cu el un copil, putea deci s-o roage, şi e de închipuit ce se întîmplă cu mama cînd nu mult după aceea rămase însărcinată. Fără să devină bigotă agresivă, cum erau atîtea altele, i se deslegă totuşi limba şi păstrîndu-şi secretul sufletului, adică nedorind să convertească pe nimeni spre lumea de miracole a credinței, începu să interpreteze timid, dar cu hotărîre nenorocirile altora ca fiind o consecință a grelelor păcate pe care le săvîrşiseră în viață, ei sau înaintaşii lor, mergînd înapoi pînă la nouă neamuri şi care nu întîrziau să-şi ceară "răsplata". "Cine te-ar auzi vorbind, îi spunea atunci tatăl meu, ar crede că neamurile tale de-acum şi cele nouă din urmă au fost nişte sfinți!" Tata nu era sarcastic şi nici ispitit să facă speculații de acest fel, dar ceva nu-i plăcea din spusele mamei. "Ceea ce spui tu, continua el, e de o prostie nemaiauzită. Ai tăcut atîția ani ca să înceapă mintea ta să cadă în doaga babelor. Ia vezi! Mie nu-mi trebuie babă în casă..."

Şi începea să-şi repete vechile amenințări, voalate acum, fiindcă eram mare şi nu trebuia să aud eu, dar destul de clare ca să le înțeleg. "îmbracă-te şi tu mai bine, continua, mai du-te şi tu la coafor, dă-ți cu pudră şi cu ruj şi mai lasă biserica." Mama avea destul humor ca să surîdă de furia lui, îi spunea "e numai gura de tine!"; nu-i urma sfatul decît în parte, îşi mai cumpăra cîte-o rochie, dar sprîncenele ei erau subțiri de la natură şi bine arcuite, părul şi-l spăla şi-şi făcea singură un coc la ceafă, iar chipul alb n-avea nevoie de pudră şi buzele frumoase, care mă sărutau şi îmi şopteau cuvinte de alint, rămîneau aşa cum i le ştiam şi cum i le vedeam de-aproape, curate, puțin deschise parcă de extaz cînd mă pieptăna, înainte de a pleca la şcoală şi seara cînd mă culca şi mă închina, stînd umilă, adesea în genunchi în fața mea ca în fața unei zeități care în mod bizar îi

şi semăna la trăsături, copilul ei şi în acelaşi timp "al lui Dumnezeu"...

Să fi avut treizeci şi şapte de ani mama, sau poate treizeci şi opt, cînd între ea şi tata se întîmplă ceva. Sau abia atunci ghiceam eu că între ei se întîmplase ceva încă mai demult. Veneam toți de la o nuntă, la începutul unei toamne, eram licean în marele nostru oraş de provincie, aveam paisprezece ani şi am înțeles bine scena care a avut loc acasă, noaptea tîrziu, trezindu-mă din somn. Casa noastră avea o odaie mare în care dormeam toți trei, fiecare în patul lui, o sufragerie şi o bucătărie şi o odaie mai mică, cu lucruri bune în ea, un fel de salon unde tata îşi bea cafeaua, citea ziarul şi primeam musafiri. De obicei adormeam toți îndată ce stingeam lumina. De astă dată însă am simțit că tata se foia în aşternut, am ațipit şi m-a trezit scîrțîitul podelei: tata se sculase şi stătea pe marginea patului, parcă la pîndă. Eram mare, mi-am dat seama ce aştepta: să audă dacă dorm eu. Mi-am făcut respirația simțită poate chiar mai tare decît trebuia şi atunci l-am văzut că se ridică, se apropie de patul mamei şi se culcă alături. Nimic altceva, s-a culcat chiar întors cu spatele. Tăcerea s-a aşternut o vreme asupra casei. Şi deodată mama s-a trezit şi i-am auzit glasul parcă înspăimîntat: "Ce e cu tine aici? Ei, ce e cu tine?" Tata nu i-a răspuns, părea adormit buştean (poate chiar adormise, băuse la nuntă, totuşi ceva îmi spunea că nu dormea nicidecum) şi atunci, indignată, vocea mamei a revenit: "Ce cauți aici? Scoală-te şi du-te în patul tău! Ce înseamnă asta?" Aşteptam să aud cuvintele (nu ştiam de unde le auzisem, oricum niciodată de la ei): E copilul aici! Sau: nu ți-e ruşine de copil? Dar mama, spre uimirea mea, nu le pronunță. Deci nu din pricina mea nu trebuia să vie el în patul ei. Îl zgîlțîi: "Pleacă de-aici!", cu un fel de oroare înspăimîntată că s-ar fi putut ca el să nu plece şi atunci ce se va întîmpla cu ea? Tata scoase un fel de mîrîit, tuşi, se mişcă şi tăcu mai departe. Şi atunci mama pronunță cuvîntul "ruşine", dar nu cu înțelesul pe care îl aşteptam eu: "Nu ți-e ruşine, om bătrîn?!". Astfel îi zise. Am încetat să mai respir, atît de tare m-au uluit aceste cuvinte. Cum om bătrîn? Tata nu era nicidecum om bătrîn, era subțirel şi tînăr, abia trecuse de patruzeci de ani, avea părul negru, pasul elastic şi era sănătos, aperitivele lui erau inocente, nu-l văzusem niciodată beat, sau oftînd, sau văitîndu-se, cum fac oamenii care simt cum începe să-i apese greutatea anilor şi începe să le piară gustul pentru muncă. Dimpotrivă, el îşi iubea din ce în ce mai mult avioanele lui şi pleca şi se întorcea voios de la uzină. Dar mama? Ea se considera bătrînă!? Pentru mine era neschimbată, obrazul ei n-avea zbîrcituri, privirea îi era vie, gura la fel de fragedă şi plină de căldură cînd mă săruta ca şi atunci cînd eram mic, nu lîncedă şi cu ceva de iască, aşa cum era a altor doamne sau rubedenii care ne vizitau. Oricum glasul ei mi se părea straniu, străin, al unei străine, parcă nu mai era mama, soția tatălui meu, ci o femeie într-adevăr necunoscută de noi doi, căci, deşi nu-i prinsesem, sau mai bine zis nu-i surprinsesem niciodată făcînd sau numai dorind să facă dragoste, cum auzisem că se întîmpla în alte familii, bănuiam că asta se intîmpla totuşi în lipsa mea sigură de acasă, cînd plecam pe la rude sau la vreun coleg... Dar iată că nu ! De cînd oare? Şi de ce? Desigur, după petrecerea de la nuntă, fusesem eu gata să gîndesc, tatăl meu uitase sau crezuse că nu-l puteam auzi şi se dusese în patul ei. Dar ceea ce îi spunea ea mă făcea să înțeleg limpede că încă mai demult mama... şi se părea chiar, din surpriza pe care i-o

simţisem în glas, că între ei doi acest lucru se limpezise odată şi el acceptase acest lucru nefiresc… Mi-am reluat răsuflarea, în timp ce, cu ochii deschişi şi cu auzul încordat, aşteptam să văd sfîrşitul. Tata s-a ridicat în cele din urmă şi a rămas vreme îndelungată pe marginea patului. Apoi cu mişcări într-adevăr de om bătrîn s-a întors în patul lui şi şi-a aprins o ţigare. "Cine ştie, mi-am spus, poate că într-adevăr sînt bătrîni amîndoi şi mama are dreptate…" Aşa am gîndit în clipele acelea, dar dimineaţa, cînd i-am văzut pe amîndoi, acest gînd s-a spulberat. Nu eram dintre acei copii care nu observă treptele vîrstei şi confundă, adică nu fac nici o deosebire între o femeie de treizeci şi opt de ani şi una de şaizeci. La liceu aveam o femeie de serviciu de vreo cincizeci şi mă uitam (adică se uitau şi alţii) cu un fel de ameţeală la trupul ei încă tînăr, aplecat asupra coridoarelor pe care le spăla. Şi odată cînd am prins-o singură am încetinit paşii s-o văd mai bine; a întors capul şi s-a uitat la mine cu un surîs de complicitate şi, ca din întîmplare, m-a atins cu şoldul… Mi-am văzut de drum cu fruntea sus, dar surîsul şi atingerea ei m-au făcut să înţeleg că muierea dracului ar fi vrut să facă dragoste cu mine… Avea viaţă în trupul ei şi am auzit mai tîrziu că unii dintre colegii mai mari ştiau unde stă…

V

Azi pot să spun cu certitudine că nu mulţi ani după întîmplarea din acea noapte s-a petrecut cu mine o schimbare. Curios, m-am pomenit urmărind viaţa tatălui meu. Căuta el altă femeie? Lipsea nopţile de-acasă? Sau se ducea undeva unde nu putea fi găsit? Nicidecum, la ora unu ieşea de la uzină, şi de la liceu treceam pe la bodega lui preferată unde îşi lua aperitivul cu prietenii. Veneam împreună acasă, luam masa, urma tabietul cu cafeaua şi răsfoitul ziarului, dormea o oră, apoi se îmbrăca şi la ora cinci era din nou printre avioanele lui, după care la opt şi jumătate seara se întorcea acasă. Duminicile sau sărbătorile mergeam în vizite, cu mama, sau primeam la noi… Vreo urmă de regret, de melancolie pe chipul lui? Nici una…

Tocmai în perioada aceea începea să crească în mine trufia de care am pomenit. Mama a început să-mi devină străină şi în acelaşi timp glasul meu spart şi orgolios de adolescent care îl dispreţuia pe Platon a început să se audă tare în casă. "Şi tu ce crezi, mamă, am spus odată pe neaşteptate, că după moarte o să ajungi în rai?" Ea rămase o clipă nemişcată cînd mă auzi prima dată pronunţînd în faţa ei asemenea cuvinte, tata se uită şi el la mine, dar cu altă privire, amestecată, ar fi trebuit să-mi dea una peste bot, dar se abţinu. Totuşi spuse nehotărît: "Nu ţi-e ruşine, măgarule, să vorbeşti aşa cu maică-ta?" "Sigur, am spus, vechea istorie, *nu ţi-e ruşine, măgarule!* Întîi că măgarul e un animal simpatic, trimiterea noastră în regnul animalier nu ştiu de ce i-ar jigni pe unii. Chiar dacă mi-ai spune *porcule!* nu m-ar deranja. Nu-l gîdilăm noi pe burtă toată ziua şi îl mîngîiem? Rămîne cuvîntul *ruşine.* De ce mi-ar fi ruşine?" "Cum de ce, mi-a răspuns tata, te-a făcut, te-a şters la cur, astea sînt vorbe la un băiat bine crescut?" "Ei na! am exclamat batjocoritor, simţindu-i slăbiciunea, parcă aici e vorba de bună creştere…" "Dar despre ce e vorba?" "E vorba despre religie." "Şi

ce-ai tu cu religia?" "Am! Religia slăbeşte forța vitală a oamenilor."

Atît am spus atunci şi m-am ridicat de la masă amețit, ca şi cînd aş fi băut o sticlă cu vin. Nu-mi dădeam seama cum se copsese în mintea mea ideea că religia slăbeşte forța vitală a oamenilor, de la ce pornise, fiindcă preotul nostru care slujea în biserica din cartier era un om foarte vital, bea şi mînca zdravăn şi o istovise pe coana preoteasă făcînd-o să nască o puzderie de copii. Poate părintele îşi făcuse din slujirea lui Dumnezeu doar o meserie? Adică n-ar avea credință? Ce vroisem să spun? Şi pe urmă ştiam că religia nu slăbise nicidecum forța vitală a oamenilor. Cruciadele, inchiziția, războaiele religioase în general arătau dimpotrivă o imensă forță vitală. Puterea papilor, excomunicările lor, care puteau speria şi distruge un rege care venea să se umilească zadarnic la Canossa, nu însemnau nicidecum slăbiciune fiindcă se sprijineau pe credința oamenilor. Papii n-aveau armate puternice, deşi s-a întîmplat să şi aibă, dar puterea lor era în altă parte... Era adevărat, se întîmpla ca unii prinți sau regi să prindă cîte-un papă mai slab şi să-l lovească peste obraz cu mănuşa de fier, sau să-l silească să părăsească Vaticanul şi să-şi mute reşedința la Avignon. Oricum, să dai ordin să fie ars pe rug un om, zis eretic, cine ai mai avea astăzi curajul s-o facă? Poate vrusesem să spun că creştinismul a degenerat şi cu el şi forța vitală a celor care mai credeau în Dumnezeu? Nu, gîndul meu era obscur, numai starea de spirit mi-era mai clară: prinsesem aversiune față de mama şi nici pentru tata nu mai aveam respectul din copilărie.

Credincioşii însă nu resimt primul şoc cînd li se da o lovitură. Mama nu se supără pe mine. Dar aversiunea mea era abia la început. Într-o seară, cînd mă închina ca de obicei înainte de a adormi, îi dădui una peste mîna cu care făcea crucea. Gestul violent n-o descumpăni şi nici nu mă spuse tatei. Continuă să se închine singură, se lăsă în genunchi în fața icoanei din odaie, sub care ardea veşnic o candelă cu untdelemn, şi rămase astfel cu capul plecat spre pămînt vreme îndelungată. "Da, i-am şoptit, roagă-te pentru mine, că o să-mi vie mie credința de o să pot muta munții din loc. Mai bine te-ai ruga pentru tine, fiindcă cine nu ştie ce e păcatul nu înseamnă că e un sfînt, ci *un* neputincios, nu-l săvîrşeşte fiindcă nu e în stare, nu fiindcă are credință puternică... Apoi întru tîrziu: Sfîntul apostol Pavel întîi i-a căsăpit pe creştini si pe urmă a trecut în fruntea lor şi a început să le trimită plicticoasele lui epistole către corinteni şi efeseni. Era ceva de capul lui, şi-a dat seama că turma umană pornise irezistibil într-o direcție şi că risca să nu mai poată gusta şi el din puterea pe care cezarii începuseră să n-o mai aibă asupra oamenilor."

Nu mi-a răspuns decît după cîteva luni, cu o tristețe posomorîtă, dar cu toate puterile adunate în ea şi reduse la esența credinței, şi nu la idei despre credință. "Daca o să mă duc în rai sau în iad, eu nu ştiu, un singur lucru ştiu, pe care tu nu-l înțelegi acuma, zăpăcit cum eşti de învățătură, că Isus a îndurat calvarul pentru păcatele noastre." Eram numai noi doi acasă şi mă prinsese bine, uitasem de cîtva timp s-o mai chinuiesc, citeam ceva frumos, *Les miserables,* tocmai îl terminasem în acele zile şi simțeam nevoia să recitesc începutul, care mi se păruse cam plicticos, sărisem, dar pe parcursul lecturii îmi dădusem seama că era cheia de boltă a acestei epopei şi eram la scena în care simpaticul Myriel, *un juste,* se descurcă formidabil cînd poliția îi aduce acasă pe Jean

Valjean, ocnaşul pe care cu o seară înainte îl pusese la masa lui; vrusese să-l omoare în timpul nopţii şi în cele din urmă doar îl jefuise şi fugise dimineaţa cu argintăria în traistă. Cum, exclamă acest om drept, dar nu le-a furat, eu i le-am dăruit şi încă ceva, iată, a uitat să ia şi sfeşnicele, şi zicînd acestea s-a întors din prag, a revenit cu preţioasele obiecte de rugăciune şi i le-a vîrît în desagă. Zîmbeam. Îmbătrînind, gîndeam, unii oameni se agaţă de lucruri, dar alţii se desprind. Myriel, pesemne, făcea parte din această a doua categorie. Dar era posibilă şi interpretarea pozitivă, asta era frumos, alte fapte ale lui îndreptăţeau tocmai această capacitate a prelatului de a fi inspirat, dotat cu o intuiţie adîncă a abisurilor umane. El trăia în lumină, pe care o şi răspîndea. Credinţa era ceva secundar. Mama, văzîndu-mă zîmbind, se învîrtea pe lîngă mine şi, prins de un elan, dar rîzînd, i-am povestit scena şi i-am tradus şi pasajul de şoc. "Şi tu de ce rîzi?" m-a întrebat. "Aşa, i-am răspuns, e scris frumos. Omul ăsta avea să-l salveze în acest fel pe ocnaş, nu numai de lanţurile în care urmau să-l pună oamenii pentru tot restul vieţii, ci şi de cele în care firea, instinctele lui bestiale îi înlănţuiseră sufletul." "Aşa a făcut şi Isus", mi-a răspuns ea şi după o tăcere şi-a continuat gîndul ei că nu ştie dacă o să ajungă în rai sau în iad, dar ştie cu certitudine că Nazarineanul s-a lăsat răstignit pentru păcatele noastre.

Am sărit din pat. "Care păcate, marnă, i-am strigat în faţă, ce păcate ai făcut tu? Ce înţelegi tu prin păcat? Trebuie să-mi spui, fiindcă trebuie să ştii, altfel nu ţi-ar fi atît de frică să-l faci! Ai omorît pe cineva, sau ai vrut să-l omori? Ţi-ai omorît bărbatul ca să trăieşti cu altul? Ce eşti tu, Clitemnestra, care l-a înjunghiat pe Agamemnon în baie, ca pe o vită, ajutată de iubitul ei, după ce i-a aruncat o plasă în cap şi a înroşit baia cu sîngele lui? Trezeşte-te şi răspunde-mi, sau dacă nu poţi acum, începe prin a te gîndi şi într-o zi, tot gîndindu-te, o să poţi să-ţi răspunzi şi să-mi spui şi mie..."

Am început să mă plimb prin odaie, să mă uit afară pe geam, să mă întorc, să mă uit iar. Mama împăturea ceva, un cearceaf, cu mişcări care nu se mai sfîrşeau, cu bărbia în piept, posomorîtă şi mîhnită. N-avea de gînd să-mi răspundă şi mi-am reluat strigătele. "Ce e păcatul, mamă, spune-mi şi mie, dar să nu vorbeşti de decalog: să nu furi, să nu minţi, astea le ştiu. Tu nu minţi şi nici nu furi şi nici nu-ţi nesocoteşti părinţii. O fi păcatul originar? Izgonirea din rai? Simţi că ai fost pedepsită fiindcă ai muşcat din măr? De-aia nu crîcneşti tu şi munceşti de dimineaţa şi pînă seara, ca să-ţi cîştigi pîinea cu sudoarea frunţii, cum a zis Dumnezeu cînd v-a prins că aţi mîncat din pomul cunoştinţii binelui şi răului? Şi eu îţi spun ţie că e mai bine că aţi mîncat din acel pom, abia atunci aţi devenit fiinţe vii, ce dracu era de făcut în Eden de dimineaţa şi pînă seara? Fără noi Dumnezeu s-ar plictisi, aşa se mai distrează şi el văzînd cum unii îl înjură, alţii ucid, alţii se îmbată ca porcii şi grohăiesc... Crezi că îi pedepseşte pe cei care îl sfidează? Sau crezi că îi ocroteşte pe cei care îl iubesc? Am optsprezece ani, dar am văzut destule ca să-mi dau seama că Dumnezeu, dacă există, nu răsplăteşte şi nu prigoneşte pe nimeni, ne lasă liberi şi în faţa virtuţii şi în a păcatului şi numai tîmpitul de Iov a putut să creadă că «Dumnezeu i-a dat, Dumnezeu i-a luat şi să-i fie numele binecuvîntat». Dumnezeu nu i-a dat şi nu i-a luat nimic, aici e toată chestia şi ticăloşii înţeleg mai bine legile ascunse ale acestei lumi şi sînt mai simpatici decît virtuoşii, ceea ce explică atracţia pe care o simte toată

lumea pentru ei. N-ai băgat de seamă? Cînd se adună cîțiva inşi la un loc despre cine vorbesc cu admirație? Despre un ticălos! Cel mai iubit elev de la noi din clasă e un pungaş, fiindcă e vesel, ştie ce e băutura (şi i-a învățat şi pe alții), fumează, se culcă cu fetele, e omul subdirectorului, turnător, e simpatizat de profesori (mulți din ei nici nu-l ascultă la lecții şi cînd îl ascultă şi o încurcă îl ajută cu bunăvoință, îi pun întrebări care conțin în ele şi răspunsul), n-are griji în ceea ce priveşte viitorul, o să-şi ia toate examenele şi o să ajungă departe. El a înțeles că blestemul cu cîştigarea pîinii prin sudoarea frunții e o invenție şi că în viață orice ocupație e bună, cu condiția să nu se transforme în muncă... Sînt singurul sau printre cei puțini care nu-l admiră şi în ceea ce mă priveşte i-aş sparge țeasta! Fiindcă cei ca el ne vor călări, acum şi totdeauna..."

M-am oprit, îmi pierdusem şirul. Uitasem că aşteptam un răspuns de la mama. Ce era păcatul? Ea trebuia să ştie, să cunoască această temere subterană, care făcea să existe pe lume virtuoşi sau doritori de virtute. "Ei, am repetat, îmi spui şi mie ce este păcatul? Înțeleg că nu poți să-l spui pe-al tău, dar ce înseamnă, în general, a păcătui?!" "Eşti un copil, zise ea, o să afli singur ce e."

Ştiu de pe acum, sînt în număr de şapte, numite păcate capitale, invidia, zgîrcenia, desfrîul, pofta, furia, lenea, înşelătoria şi altele de acest gen şi care n-au nici un haz dacă le iei în serios şi, dimpotrivă, ne distrează cînd vedem ce formă îmbracă de la un individ la altul. Am rîs de m-am prăpădit cînd am citit prima oară *Hagi-Tudose* al lui Delavrancea, care zicea că să se taie coada pisicii că e prea lungă, pînă intra ea în casă se făcea frig şi trebuia să cheltuiască cu un lemn mai mult ca să se facă iarăşi cald... Ce tîmpenie! Şi pofta? Ei na, mare păcat capital. Avem noi un coleg, Camburu, care a mîncat într-o zi toată tabla cu alviță a unui alvițar şi de poftă a uitat că n-are cu ce plăti. A intrat alvițarul în curte după el şi Camburu, ca să scape, s-a urcat pînă sus pe stîlpul pavilionului de străjerie, pe care ridicam noi în fiecare dimineață drapelul. Eram în pauza cea mare şi ne-am strîns toți să ne uităm. A venit subdirectorul. Ce e asta, domnilor? I s-a povestit. Camburule, dă-te jos de-acolo, a strigat subdirectorul. Nu mă dau, striga ăla cu burta plină de alviță şi uite aşa se clătina stîlpul cu el. Bine dar.... a zis subdirectorul cu un humor pe care nu-l are, nu te dai, dar... Adică avea să alunece singur, că nu putea să stea mult, gras cum era, şi într-adevăr, începuse să alunece, țipînd de groază că nu se mai putea ține. Cînd a ajuns jos, subdirectorul zice, plătiți-i, domnilor, alviță, acestui ticălos, şi noi, rîzînd, în fond încîntați de spectacolul oferit de Camburu, am băgat mîinile în buzunare şi l-am scăpat de alvițar. În ce priveşte lenea, să nu mai vorbim. Noi avem în literatură numai povestiri grosolane pentru copii, cu posmagii de care leneşul întreba, cînd i s-au oferit pe gratis de către o cucoană, dacă sînt muiați şi a preferat să se lase spînzurat decît să şi-i înmoaie singur. În realitate, dacă eşti sănătos, lenea e o mare dulceață şi e un produs natural al amintirii paradisului. De ce s-o considerăm păcat capital?" "Leneş mai poți să fii, mi-a răspuns mama, lenea trece, dar să nu fii puturos. Ştii tu cum se zice: pute pămîntul după el." "Da, am convenit, asta e scîrbos". Şi curiozitatea mea de a afla ce păcat o urmărea pe mama s-a stins pentru un timp.

A fost o zi bună pentru ea. Îi citisem din *Les miserables,* avusesem un surîs, retorica mea era de copii, exemplele mele inocente.

VI

Se însenină şi reveni seara asupra patului meu, continuă să mă închine şi eu o lăsai. Curînd însă îi dădui o lovitură care o răni adînc. Nici nu ştiu dacă această rană s-a mai închis vreodată în sufletul ei. Astăzi sînt înclinat să cred că nu, fiindcă abia acum, în liniştea celulei mele, îmi dau seama cu adevărat că în sufletul ei cuvîntul păcat însemna tot ceea ce era impur, murdar, abject, fără să fi bănuit vreodată că putem săvîrşi ceva abject rămînînd curaţi, dacă, bineînţeles, curaţi sîntem şi, dimpotrivă, putem fi puri în faptele noastre şi murdari în noi înşine. Mişcarea sufletului ei, faţă de acest amestec dintre bine şi rău, pe care nu-l ghicea că poate coexista într-un om, avea ceva spectaculos, aş zice fatal, cum a fost hotărîrea ei, a cărei cauză n-am descifrat-o şi n-o înţeleg bine nici acum, de a înceta, încă tînără, să-şi mai primească bărbatul în pat. Nimic n-a clintit-o şi nici nu i-au ajuns vreodată la ureche şoaptele care ar fi făcut-o să afle că în cele din urmă tata, fără s-o părăsească şi să înceteze să ţină la ea, îşi găsise totuşi o altă muiere cu care trăia. Pe vremea aceea însă tata se pare că se resemnase cu acest gînd, sugerat de ea, că adică era bătrîn şi că ciclul lui se încheiase, şi el fu acela prin care primi ea lovitura. Nu-l cruţai nici pe el în reacţia mea, care fu de o mare violenţă, dar el suferi mai puţin, nefiind prăpăstios în gîndire, deşi era la fel de curat ca şi mama. (N-o luase el de soţie fiindcă îl mişcase mai mult dorinţa ei de a se mărita, decît dragostea, deşi îi plăcuse mai mult una din surorile ei mai mici?) Trebuie să reamintesc, înainte de a povesti ce s-a întîmplat, că încă de pe atunci, de la optsprezece ani, băgasem de seamă că fetele mă ocolesc. Erau foarte înţepate cînd încercam să le fac curte, pur şi simplu îmi întorceau spatele, ca să fie vesele cu alţii şi mă trezeam într-un grup singur, vorbind fără să fiu auzit de nimeni. Schimbam grupul, istoria se repeta. Asta se petrecea cînd ne plimbam sau cînd făceam acele mici excursii pe la marginea oraşului şi prin pădure. Eram treaz, nu mă pierdeam în psihologia de grup să nu-mi pese sau să nu-mi dau seama că un cuvînt de-al meu nu stîrnea nici o reacţie şi să mă mulţumesc să fiu vesel fiindcă erau ei, să rămîn adică un simplu figurant. Tăceam. Şi atunci se observa şi în mod stupid eram luat la vale, se rîdea în mod neglijent de izolarea mea, care era opera lor... Mă înfuriam, nu mai ţineam seama că erau şi fete cu noi şi le spuneam la toţi că sînt nişte imbecili; deveneam astfel de prisos şi incomod. Desigur că nu mai aşteptam să fiu evitat şi renunţam dinainte să mai ies cînd mi se propuneau astfel de plimbări. În reuniunile închise, la aşa-zisele ceaiuri, se petrecea acelaşi lucru. Într-o zi totuşi mă îndrăgostii de Paula, o fată care îmi arunca din cînd în cînd cîte-o privire şi începui să trec prin cartierul ei aproape zilnic, cu un băţ în mînă (din pricina cîinilor!). Cu acest băţ făceam să se audă prezenţa mea în cartier, lăsîndu-l să alunece pe grilajele porţilor şi, fireşte, stîrnind cîinii. Dar Paula nu se arăta. Un an de zile a durat această dragoste a mea neîmpărtăşită, pe urmă am renunţat. Mai tîrziu (desigur, mult mai tîrziu!) ea însăşi mi-a povestit. Însurat fiind, de aceste vizite ale mele şi rîdea şi acum de faptul că foloseam acel băţ ca să-mi anunţ prezenţa. Aşadar mă vedea. "Şi tu, idioato, i-am spus, de ce nu

ieşeai, dacă îți dădeai seama că pentru tine veneam?" "Pentru mine, a exclamat ea surprinsă. De unde să ştiu eu că veneai pentru mine?" Şi mi-a spus acest lucru cu aceeaşi neînțelegere pe care o avea şi atunci, deşi acum era o eminență în pedagogie, făcuse carieră în această direcție. Dar tot idioată rămăsese. Astfel am început să mă interesez de altfel de grupuri, de altfel de băieți şi fete, grupuri pe care pînă atunci le dispreţuisem. Nu se interesau ei de filozofie şi cultură, cum să spun, nici ceea ce învățau în mod obligatoriu nu se lipea de ei. Asta era ceva uimitor şi absolut, fie că erau băieți de la țară, fie că erau din oraşul nostru. Rămîneau aşa cum îi făcuse mă-sa, greu de explicat cum, dacă ar fi să-i idealizez puțin şi să spun cum i-ar fi plăcut lui Rousseau, rămăseseră adică oameni naturali, cu fondul primar nealterat. În minte, cultura născuse trufie, ei erau nişte animale. Cu tot ceea ce au animalele în bine şi în rău, frumusețea corpului pe care le-o dădea tinerețea, mugetul cînd apărea dorința, iar constrîngerile, adică învățătura şi cîteva noțiuni morale elementare, le acceptau fără probleme, cum acceptă boul jugul. Aici trebuie spus că grupurile în care eşuasem înainte aveau o aură. Pentru a fi scurt aş putea să spun că respectul lor față de valori semăna cu al preotului cinstit, care, dacă s-a hotărît să trăiască oficiind în biserică şi să primească pentru asta bani, măcar să creadă în Dumnezeu, chiar dacă nu total în el însuşi, dar cel puțin în fața oamenilor, şi să nu-şi dea în petic niciodată. E un pas spre virtute, prin imitaţie, cum îi spune Hamlet mamei sale păcătoase, îndemnînd-o să înceapă prin a nu se mai duce în patul regelui, chiar dacă dorințele nu pot fi încă domolite în conştiință.

Apropierea mea de cei pe care îi disprețuisem mai înainte se făcu, aş putea zice, prin telepatie: adică de îndată ce în sinea mea încetai să-i mai disprețuiesc, fără să fi vorbit vreodată cu vreunul din ei. Veniră ei la mine atît de spontan şi cu atîta căldură încît inima îmi bătu. Nu erau din clasa mea, ci dintr-a opta. Mesagerul fu un oarecare Asanache care într-o recreație se apropie de mine, mă apucă pe după umeri şi îmi şopti: "Petrini, îmi spuse, nu vrei să vii diseară undeva să ne distrăm şi noi?... Mai lasă cărțile... Ştii ce spune Goethe, o privire în cărți şi două în viață... Zău! Ai să vezi ce plăcut o să fie!" Şi chipul lui exprima atîta sinceritate în dorința lui de a mă face să mă simt bine, încît surîsei şi o emoție puternică mă cuprinse... "Cine mai vine?" îl întrebai. "Szekely!", zise el mirat, ca şi cînd ar fi trebuit să ştiu. "Şi mai cine?" "Pretorian!" exclamă el, ai fi zis cu un patetism cu suflu calm, cunoscutul Pretorian, adică, auzi, cine altul, vedeta şcolii la fotbal, supranumit Puloş (fiindcă în meciurile noastre cu liceul unguresc, Pretorian, în chiloți, se împiedica pe extremă, cînd fugea, de propriul lui organ procreativ şi noi strigam: hai Puloş! hai Puloş!) şi în plus băiat plin de viață, cu toate că mediocru la învățătură. Era regățean, taică-său, un om cu stare, proprietar de moară sătească, pe undeva prin Teleorman. Avea rude în oraşul nostru şi de aceea venise aici, în loc să se fi dus la Piteşti sau Turnu-Măgurele. Szekely era un ungur distins, de o eleganță deosebită, simpatizat în tot liceul pentru că vorbea româneşte perfect şi preferase liceul nostru în locul celui unguresc. Nu era singurul ungur printre noi, dar era cel mai inteligent şi cu cele mai alese maniere. Asanache era băiat de popă de țară, tot regățean, se ştia despre el că are o droaie de frați prin licee şi că părintele trăgea din greu să-i țină pe toți. În timp ce Szekely şi Pretorian schimbau costumele în

fiecare săptămînă, Asanache nu şi-l schimba pe-al lui niciodată. În ceea ce mă priveşte, eu mă aflam pe undeva pe la mijloc, adică eram tot timpul curat, mama avea grijă să-mi pună alt costum pe pat o dată la trei luni. "Şi, zic, unde mergem?" Asanache se uită la mine cu privirea lui de bivol mirat (de spectacolul vieţii, de bucuria de a trăi, cu toate că, brunet masiv şi posomorît cum arăta, ai fi zis că e o brută care nici măcar n-avea conştiinţa că există) şi îmi spuse cu acelaşi patetism şoptit şi mirat că cum nu ştiu: "Cum, la «Mama răniţilor»!" "Ce e asta?" "Ai să vezi! E o cîrciumioară!" "Bine, dar eu n-am bani!" "Au Puloş şi Szekely! Dar, adăugă el, Petrini, dacă vrei să te distrezi bine, nu strică să vii şi tu cu ceva bani."

"Mama răniţilor" nu era deloc o cîrciumioară idilică aşa cum crezusem, deşi locul unde era aşezată, undeva la marginea oraşului, printre casele acelea rare şi sărace, dar în care verdeaţa şi mirosul florilor acopereau totul, era într-adevăr idilic: de-acolo se vedeau dealurile împădurite, simţeai curenţii văilor în nări, iar cerul înstelat sporea tăcerea locului dîndu-ţi acel sentiment, pe care îl simţim totdeauna în mijlocul naturii, de pace lăuntrică şi de diminuare a obsesiilor, de scădere a importanţei gîndirii şi impulsurilor vieţii noastre interioare: sîntem mai mici decît vasta natură, dar şi mai mari cînd ne contopim cu ea, fiindcă *ştim,* în timp ce un deal minunat, un munte superb nu sînt astfel decît fiindcă îi vedem noi...

Cînd am intrat înăuntru mi-am dat seama, fără să fi ştiut dinainte ce însemna acest lucru, că "Mama răniţilor" era un local de petrecere. Era lume multă, încăperea mare, pereţii înnegriţi de fumul ţigărilor şi la tejghea, într-adevăr o "mamă", o doamnă între două vîrste, grasă, cu privirea de o duioşie intensă care se opri insistent asupra mea; parcă mă întrebă: eşti într-adevăr rănit? Sper că nu eşti un destrăbălat, aici vin numai cei care au ceva pe suflet, o durere, o singurătate care îi chinuie, un vis care a fost sfărîmat; vei găsi ceea ce n-ai crezut că poate fi găsit, cu condiţia să nu te îmbeţi şi să începi să urli, sau să arunci cu paharele în pereţi... Mă uitai în jur. În timp ce Puloş vorbea ceva în şoaptă cu această femeie şi chiar aşa era, nimeni nu striga, nu cînta ca la beţie, nimeni nu vorbea cu glas tare. Clienţii erau aceiaşi pe care îi vedeai în restaurantele bune, domni bine îmbrăcaţi, şi era de mirare că nu văzui nicăieri oameni din cartier, adică muncitori sau mahalagii. Femei puţine. Găsirăm o masă pe care o chelneriţă o şterse şi puse peste ea o faţă albă şi ni se aduseră vin şi fripturi. Ciocnirăm... "De ce îi spune «Mama răniţilor»?" începui eu conversaţia. N-ai fi zis că era necesară, la toţi ne juca bucuria în priviri, care nu totdeauna are nevoie de cuvinte ca s-o exprime, te simţi bine aşa, privind la ceilalţi şi tăcînd. "Nimeni nu ştie. zise vînjosul şi pateticul, în aparenţă sumbru, Asanache. A fost geniul ei cînd a născocit firma de afară." "O fi datînd, zic, de pe vremea războiului mondial şi o fi fost făcută special pentru răniţi?" "Nu, zise Puloş, clădirea e nouă, e construită special de patroană pe un teren proprietatea ei, revenită de la o moştenire. «Mama răniţilor»- are şi o băcănie în centru, unde şi stă deasupra, aici vine numai seara, ziua e închis. N-are bărbat, e văduvă şi are un băiat care o stoarce de bani, un ofiţer cam zurliu... A, ce surpriză! exclamă el ridicîndu-se în picioare, într-adevăr cu o surpriză extremă pe chip, ce faceţi domnişoară, poftiţi, luaţi loc... Permiteţi?..." Şi trase un scaun şi toţi făcură loc unei fete care apăruse

la masa noastră ca din pămînt, nu băgasem de seamă cînd venise.

Îşi scoase pardesiul uşor, de toamnă, un pardesiu verde, elegant, îl puse pe spătarul scaunului şi se aşeză. Zîmbea, avea un chip luminos, uşor alungit, nasul mic, ochii uşor adormiți, dinții ca de copil. O fetiță! Dacă bluza decoltată n-ar fi lăsat să se ghicească sînii care mă ameţiră chiar în clipa cînd o priveam. "Nu cunoşti pe toată lumea - zise Asanache cu o voalată, şoptită voce fraternă, plină de acea căldură învăluitoare cu care vorbea de obicei, domnul Victor Petrini, domnişoara Nineta Romulus, elevă pe-a şasea..." Nu mai spuse la ce şcoală, la ce liceu, turnă vin în pahare şi continuarăm masa. I se aduse şi fetei o friptură. Nu-mi dădeam seama de ce, dar spre surpriza mea totul decurse ca şi cînd am fi sărbătorit pe cineva. Dar pe cine? Fata avea un surîs fermecător şi după primul pahar ochii ei adormiți se treziră şi glasul i se auzi, inocent, cînd era întrebată dacă a mai văzut-o pe... o cunoştinţă comună, ce-a mai făcut de-atunci... (care atunci? am gîndit eu) a fost nu ştiu unde, sau a stat acasă şi a citit...

Petrecerea era simplă; se rîse îndelung cînd eu, la un moment dat, adresîndu-mă lui Pretorian, îi spusei *domnule Puloş* şi în alt moment, cînd trecînd la anecdote, Szekely, cu o distincție rară, ne povesti cum odată, pe timpul imperiului, un ofițer român fiind invitat într-o înaltă societate, îl rugase pe un camarad al său, ungur, să-l învețe să spună în ungureşte gazdei cîteva cuvinte frumoase cînd avea să fie întîmpinat. Şi acela îl învăță să pronunțe următoarea expresie: *Lofosoşeghedbe.* Ofițerul l-a întrebat ce înseamnă şi acela i-a răspuns că e ceva intraductibil, dar are semnificația de urare, de bine v-am găsit. Românul se prezintă deci la recepția respectivă, gazda îi ieşi înainte şi îi întinse mîna, el i-o sărută, apoi ridică fruntea, i se uită în ochi şi pronunță distinct expresia. Înalta doamnă a scos un țipăt şi s-a îndepărtat; i se spusese, şi aici Szekely traduse exact şi direct ce însemna acea expresie, adică o porcărie, în româneşte bizară, organul calului în curul dumitale. Domnişoara Romulus rîse tare, în cascade, cu rîsul ei cristalin, cînd auzi expresia pe şleau.

Era plăcut, oricum eram ascultat cînd vorbeam, fireşte nu despre filozofie, ci despre lucruri obişnuite, palpabile, care aveau grosime, în stilul care convenea spiritului lor ancorat în concret. Ce era mai curios e că ei nu pălăvrăgeau, cu pretenții de subtilități, cum făceau cei dintîi, şi platoşa încă subțire, totuşi platoşă, care le acoperea gîndirea secretă (aveam să-mi dau seama curînd că aveau o astfel de gîndire) sporea sensul cuvintelor obişnuite. Cînd Puloş spuse: ce părere aveți, ne îmbătăm?, ceilalți reflectară, apoi cînd Asanache răspunse, hai să ne îmbătăm, eu izbucnii în rîs, fiindcă un humor irezistibil dar şi involuntar țîşnea din patetismul lui sumbru. Distincția cu care Szekely spunea anecdote deşucheate şi fără un surîs făcea mai mult decît aroganța neacoperită de nimic a celor care ar fi vrut ca eu să fiu în grupul lor un simplu figurant.

S-au îmbătat, dar pe mine m-au prevenit că o să-mi facă rău şi mi-au spus: "Nu-ți mai turnăm, să nu ne înjuri pe urmă". Şi mi-au luat paharul din față. Ştiau, deci, erau mai mari ca mine cu un an. Beția l-a făcut pe Puloş să ne povestească incredibile istorii de amor din satul lui, al căror erou credibil era el însuşi, vîrît în istorii cu văduve ale căror reacții în fața lui mă fac şi acum să rîd în celula mea, pe Asanache să înceapă să înjure discret în voce, dar plastic

inventiv în conţinut, uluit el însuşi că suportase nişte măgării ale unor colegi şi chiar profesori fără să le zică nimic (se frămînta furios pe scaun şi parcă se desmeticea, se trezea la viaţă şi devenea conştient că era un om prea bun, prea iertător, cînd, voinic cum era, putea să-i facă pe toţi pilaf), pe Szekely să închine într-un stil voit bombastic în cinstea domnişoarei Nineta Romulus, care, deşi bea ca şi ei, nu se îmbăta deloc, spre nedumerirea mea totală. "Odată, continuă Puloş după un timp, m-am încurcat cu o farmacistă din Costeşti care prima oară cînd ne-am pomenit desbrăcaţi în odaia ei, a spus că, nu, nu, nu se poate, ea nu e iapă, mi-ar trebui în orice caz ceva asemănător, mai degrabă din regnul... decît cel al femeilor. Nu, de ce, să mă îmbrac şi să plec... Era furioasă, cu toate că eu eram blînd, nu mă repezisem la ea, stăteam cuminte în pat şi îi ascultam protestele, care nu mai încetau, şi nici nu se grăbea să se îmbrace la loc... Ştii ce, mi-a spus ea în cele din urmă, exact ca într-o situaţie din Boccaccio, pune-ţi o glamnică şi atunci... A, nu ştiţi ce e o glamnică... un fel de basma neagră înfăşurată în formă circulară, o pun muierile pe cap cînd vin cu vadra cu apă de la fîntînă să nu le doară creştetul... Şi ea vroia să-mi înfăşor... cu o glamnică... Şi-mi dă un batic de-al ei... A început să mă sărute, pe urmă nu-mi mai dădea drumul de după gît şi în toiul iubirii o aud că îmi şopteşte la ureche: ştii ce, poţi să dai la o parte glamnică... Da?! Numai că eu, de la început, fără să vadă ea, o dădusem de mult la o parte... Alta, tot aşa, cu toate că ştia bine cine sînt, a întors la un moment dat capul înapoi spre mine în timp ce o iubeam ţiindu-i spinarea în braţe s-a holbat: Cine eşti tu, zice, de unde vii?" Szekely izbucni într-un rîs subţire, piţigăiat, înalt... Asanache îl potoli: "Şandor, mai încet, nu uita unde sîntem..."

Totuşi, nu se clătina nimeni cînd am plecat, iar eu am făcut bine că i-am ascultat şi n-am mai băut. Au luat-o toţi trei înainte, discreţi dar hotărîţi, spunîndu-mi (Asanache) s-o conduc eu pe domnişoara Nineta acasă. Am înţeles de îndată (şi m-am împăcat senin în aceeaşi clipă cu acest gînd) că ceremonia petrecerii noastre ascunsese gîndul lor secret, de a sărbători intrarea mea în grupul lor şi a-mi face cunoştinţă cu această ocazie şi cu o fată frumoasă care să ne cimenteze prietenia.

Ea m-a apucat strîns de braţ şi s-a lipit de mine. Stătea prin apropiere. Într-o casă fără lumină electrică, dar altfel bine clădită, mare şi asemeni celor din cartier scăldată în flori şi pomi cu coroane bogate. Am intrat, ea a aprins lampa şi a început să se desbrace. I-am spus în glas cu ceva care îi cerea parcă nici eu nu ştiu ce, că trăiesc o clipă de irealitate şi n-aş vrea să se spulbere aşa curînd... Şi atunci ea mi-a răspuns într-o şoaptă minunată: "Nici nu se va spulbera". Şi s-a apropiat de mine, m-a înlănţuit şi început să mă sărute într-adevăr fără grabă, dar cu o patimă pe care nu i-o bănuiam, potolindu-mi bătăile prea puternice ale inimii, care mă paralizau. Şi abia astfel trupul ei gol care îmi păruse brusc inaccesibil în primele clipe cînd ea se desbrăcase deveni tangibil şi trezi în mine, cu violenţă, dorinţa care mă torturase atîţia ani în singurătate şi în vis...

Era chiar ca în vis cînd mă trezii în intimitatea fiinţei ei, ca într-un miracol care într-adevăr nu se spulbera şi ea care nu iubea ca mine pentru întîia oară scotea suspine ca şi cînd eu eram cel puternic şi experimentat şi ea inocenta care descoperea cu uluire dragostea de care pînă atunci îi fusese frică. Dar eram,

chiar fără să ştiu, experimentat, fiindcă după primul val care trecu repede, nu-i dădui drumul din braţe şi în minutele care urmară bucuria care mă năpădi fu atît de covîrşitoare încît în chiar acele clipe mă îndrăgostii de ea cu toată puterea sufletului.

VII

Nineta nu era elevă, adică nu mai era. Trăia din economiile bunicii, care nu erau mici, cum îmi spuse chiar ea, şi avea şi rude înstărite care o ţinuseră pînă nu demult în liceu... Atît îmi povesti din viaţa ei, nu mai mult, dar pe mine nu mă interesa viaţa ei de pînă atunci, prezenţa ei mă acapara, adică prezentul, ochii ei, dogoarea sărutărilor, dulceaţa ameţitoare a trupului ei inepuizabil în dăruire...

Am început s-o vizitez seară de seară fără să mai stau toată noaptea; cum să le spun părinţilor de fiecare dată că am fost la un ceai care s-a prelungit, pînă în zori? Nu puteam să-mi revin din vraja primei îmbrăţişări care, dacă s-ar fi petrecut altfel, poate că ar fi fost ultima pe care aş mai fi trăit-o cu ea. Ştiam şi de ce, dar asta îmi sporea şi nu îmi potolea adînca turburare. Nineta se purtase cu mine *cu simplitate,* dar nu pentru că era simplă, ci pentru că îşi purta sufletul desgolit. Desigur, o să spun o banalitate, dar ea era femeie cum un izvor e un izvor. Ai să spui: ei, ce e un izvor? Nimic, îl vezi numai dacă ţi-e sete şi pe urmă după ce bei treci pe lîngă el. Dar cîte femei au sufletul ca un izvor? Ele trebuie să şi-l ferească, şi cu cît strategia pe care o folosesc e mai complicată şi ele mai greu de cucerit, cu atît sînt mai preţuite. Am înţeles mai tîrziu, ca noi toţi: plăcerea constă în a cuceri această cetate şi fericiţi sînt doar cei care după aceea găsesc în ea comori de preţ, cînd abia începe adevărata dragoste. Şi dacă nu găseşti în această cetate decît un imens pustiu, plin de cîrcîieci şi coropişniţe? Dar despre asta, mai tîrziu. Sufletul Ninetei era un izvor mare şi misterios ca orice izvor. De unde venea el de fapt? Şi încotro curgea? Ştia ea că dragostea e unică, nu se împarte? Că în viaţa noastră de oameni izvorul trebuie păstrat, sau mai bine zis dat unuia singur? Cine hotărîse acest lucru? Nu ştiam şi nu ştiu nici acum şi viaţa mea se va pierde tocmai din această pricină: e în noi un animal care ne muşcă mortal, cumplit, cu atît mai tare cu cît iubim mai mult şi eu n-am ştiut să mă păzesc, sau mai bine zis n-am ştiut să răspund la întrebarea: ce e cu acest animal, ce caută în noi şi ce legătură are el cu dragostea?

Nineta trăia petrecînd şi cînd i-am spus că acest lucru trebuie să înceteze a dat capul pe spate şi a rîs. Am încercat să descifrez acest rîs. "Să examinăm, i-am spus, cel mai bun caz şi cel mai rău caz pentru tine. Cel mai bun ar fi că se poate îndrăgosti de tine un bătrîn singur şi bogat, căruia nu i-ar mai păsa de ce zice lumea şi te-ar lua de nevastă. Inconvenientul aici ar fi ca bătrînul să trăiască mult..." Nineta mă întrerupse cu rîsul ei în cascade cristaline, cu poftă mare. Ochii îi jucau în cap. Se gîndise şi ea la acest lucru. Se gîndise, dar nu prea mult. O pura idee. Asta însemna că se gîndise şi la cel mai rău caz. "Duci viaţa de acum, am reluat eu, mai mulţi ani. Îmbătrîneşti. Petrecerile se vor rări, apoi vor înceta. Ce vei face? Nu te-ai putea salva decît dacă ai fi o mare poetesă şi ai

descrie în versuri frumoase viața ta de curtizană, ca Bilitis, exprimînd în esență ideea că aşa ai înțeles tu datoria ta de femeie, să luminezi viața bărbaților încă-tuşați de familii şi să ți-o trăieşti pe-a ta în dragoste şi poezie." Amintisem de Bilitis fiindcă printre cărțile ei, puține, găsisem într-o bună traducere prescurtată celebrul volum al lui Pierre Louys cu frumoase gravuri pe care îl luasem acasă şi îl citisem şi eu; aveam impresia că această carte era Biblia ei; Nineta trăia, cum am spus, cu o bunică bătrînă, mama ei murise cînd o născuse, iar tatăl, necunoscut de ea, nu se arătase niciodată; fusese elevă, dar se încurcase la paisprezece ani cu un profesor şi o eliminaseră; profesorul scăpase doar cu un transfer in Basarabia. "Mare curtizană, am continuat eu, n-ai să fii, ca Aspazia, care îl primea la ea pe Pericle şi îi sugera noi legi înțelepte pentru atenieni, şi nici ca Theodora Bizanțului, care a ajuns împărăteasă după ce prin brațele ei, ca tînără fată, au trecut într-un desmăț fără sfîrşit întîi cei de jos, apoi şi cei de sus... deşi dacă mă gîndesc bine la tine, nu se ştie... În acest caz o să mă pui în lanțuri sau o să mă ridici şi pe mine şi să mă faci mare dregător. Nu te gîndeşti?" am întrebat-o. "Nu mă gîndesc, zise, bătrînețea e o mizerie oricum, bunica face cîteodată pe ea, ce folos că a fost toată viața o femeie de treabă? Eu o să mor tînără." "De unde ştii?" "Ştiu eu! Cînd o să văd că nu mai merge iau un tub, mă culc şi nu mai mă scol. E ceva mai simplu decît asta?" Şi rîse iar, de astă dată cu o intensă expresie de triumf în privirea ei care devenise brusc iluminată, ca o revelație care se repeta după ce avusese prima oară acest gînd. "Asta pentru că acum eşti tînără şi vezi în tine puterea de a face acest lucru. Dar poți să ştii dacă această putere nu va slăbi? Odată m-am oprit şi m-am uitat la un orb şi mi-am spus: ce mai înseamnă viața pentru el? I-am dat cinci lei şi l-am întrebat: Eşti din naştere fără văz, sau s-a întîmplat mai tîrziu? Mai tîrziu, mi-a răspuns. Şi nu te-ai gîndit să nu mai trăieşti? Ştii ce mi-a răspuns? Că acum poate să mai bea un pahar de vin şi să... o femeie, dar dacă moare cine (adică cine din el) o să mai bea paharul ăla şi să... acea femeie? Avea dreptate!" "Sigur, mi-a răspuns Nineta, cînd bei nu te mai gîndeşti la nimic şi te simți bine, iar cînd faci dragoste moartea îşi ia tălpăşița." "Ei, eu m-am gîndit la moarte, am reluat, dar în mine, în măruntaiele mele, am simțit o slăbiciune, un leşin, la gîndul că n-aş mai fi. Da, mi-am spus că pe la treizeci de ani o să mă sinucid, dacă viața mea pînă atunci ar fi un eşec. Dar pe urmă m-am întrebat: ce e un eşec? O întrebare de capitulare. De obicei, eşecul e ceea ce consideră alții că e, fără să ne dăm seama că dacă am schimba direcția barei şi s-o luăm pe alt drum, eşecul ar fi premisa unei adevărate victorii. În acest sens sîntem şi noi orbi ca orbu`acela, fiindcă eşecul ne face să nu mai vedem nimic înaintea ochilor." "Da, mi-a spus Pretorian că totdeauna te plimbai în recreații singur şi noi, s-au gîndit ei, hai să-l ducem pe Petrini la «Mama răniților»." Am izbucnit şi eu în rîs, gîndind în acelaşi timp că, adevărat, iată ce băieți buni aceşti Puloş, Szekely şi Asanache.

Dar discuția alunecase şi am revenit încercînd s-o fac să înțeleagă pe Nineta să nu mă iubească decît pe mine pentru totdeauna şi să-i explic că pe vremea Greciei antice Aspazia era respectată, în timp ce astăzi, la noi, în Europa, femei ca ea poartă un nume ruşinos şi va începe să-l poarte şi ea dacă nu se va opri la timp. I-am spus că peste un an voi fi student şi că ne puteam căsători, o să fiu profesor, şi aveam de gînd să fac carieră universitară şi că mă pasiona filozofia,

aveam ceva de spus în acest domeniu şi anume să elimin din filozofie etica bazată pe ideea de Dumnezeu şi să aduc în locul ei cunoaşterea pe baza descoperirilor ştiinţifice. O nouă gnoză care să redea integritatea conştiinţei umane în faţa universului, fără conştiinţa disperată, care se vîntură acum în Europa, zguduită de un danez bizar din secolul trecut, spiritualizat la extrem, dar lipsit de forţă vitală... "Conştiinţa nu e dublă şi nu se scindează, cum crede şi Dos-toievski, din pricină că putem în acelaşi timp să facem şi bine şi rău, sau să urîm fiindcă ni se face binele şi alte descoperiri abisale care i-au turmentat marele său spirit.

Conştiinţa e unitară, dar, ca şi în natură, ca este zgîlţîită cînd de furtuni şi cataclisme, cînd invadată de înseninări miraculoase. Cine nu cade nu se poate înălţa, iar faptul că un boier rus dădea ordin să fie sfîşiaţi copiii de către cîini ,arată mai degrabă că se născuse într-o lume încă neieşită din barbarie, decît că îi e proprie omului crima abjectă. Cristos a fost un bărbat vînjos, dacă a putut străbate tot timpul provinciile Palestinei pe jos, mîncînd puţin şi predicînd neobosit. Numai pe cruce a avut un moment de slăbiciune, s-a simţit singur în faţa morţii, iar noi, reintegraţi în univers, putem trece mai uşor pe sub pod, cum spune Stendhal." "Şi mai uşor cu un tub, ca în vis", a reluat Nineta, care ascultase distrată tirada mea, din care, desigur, nu înţelesese mare lucru. Se pare că era un gînd cu care trăia şi care n-o împiedica să fie veselă, acel tub dimpotrivă urca parcă în ea tensiunea vieţii cu un grad faţă de mine, care îmi proiectam viaţa prezentă în viitor, în timp ce ea îl alunga, fiindcă n-a reacţionat cum doream eu, n-a făcut-o să tresară propunerea mea de căsătorie, viaţa pe care ar fi putut-o duce întemeind împreună o familie. "Nu mă iubeşti?" am întrebat-o. "Te iubesc acum, mi-a răspuns, dar nu ştiu dacă şi mîine; nu vreau să mă căsătoresc niciodată, vreau să iubesc pe cine vreau eu şi cînd n-o să mai fie iubire cu *mul,* vorba ta, schimb bara în altă direcţie. Du-te la universitate, fă-te profesor, filozof... Soarta mea asta e, că nu ştiu ce-o să fie şi mie îmi place aşa."

Deci şi ea era o cetate care trebuia cucerită, am gîndit, dar una mai grea, căci îmi sugera legătura ei strînsă cu moartea. Atît, alte ziduri nu avea, dar ăsta, singurul, cum să-l escaladezi? Am început să ieşim, să ne plimbăm împreună prin oraş. Nineta era bine îmbrăcată, chiar elegantă şi strada o schimba, devenea gravă, aproape străină, plăcută şi veselia îi pierea de pe chip. Avea chiar un ochi cercetător, imobil cînd se uita la ceva. Se uita cu o lăcomie pe care n-o descifram, oricum strada o schimba, aveam chiar impresia că nu mai era cu mine şi nu ştiam încotro îi zburau gîndurile şi ce fel de gînduri. Apoi acasă la ea devenea altă fiinţă... Aceste plimbări au adus ruptura, neaşteptată pentru mine, incredibilă. Ieşirea în lume e plină de surprize, da, e bine între noi doi, dar împreună cu alţii privirea ei nu-ţi mai aparţine, surîsul ei nu-i mai înfloreşte pe chip cînd o priveşti, rîde pe neaşteptate de ceea ce spune altul şi eşti stupefiat să descoperi că deşi e aceeaşi nu-ţi mai aparţine, aici e drama, *e aceeaşi...* Dar asta avea să mă chinuie mult mai tîrziu. Ruptura mea cu Nineta a fost mai simplă, dar nu inexplicabilă, fiindcă fusesem avertizat.

S-a oprit într-o zi în dreptul unei străzi, s-a uitat de-a lungul ei cu o expresie preocupată, impenetrabilă, şi mi-a şoptit: "O luăm pe-aici!" Era o stradă laterală,

rău pavată, fără trotuar şi n-am înţeles de ce trebuia s-o luăm pe-acolo. Am răspuns: "Nu!" "Dacă nu vrei, am auzit-o spunînd, atunci n-ai ce mai căuta pe la mine." Chiar aşa? Ce putea fi atît de important? "Nu!" am repetat. Atunci ea s-a răsucit pe călcîie, s-a uitat în jos liniştită, s-a uitat chiar la mine, dar fără să mă vadă şi mi-a spus: "Singur ţi-ai dat foc la valiză!" Şi s-a îndepărtat. Dar nu s-a dus pe strada aceea. Am rămas pe loc clipe lungi nedumerit: de ce nu vroisem să merg pe-acolo pe unde dorise ea? Nu-mi era indiferent pe unde ne-am fi dus? Pe de altă parte, simţeam în mod obscur că dacă ea, fără s-o spună, ar fi luat-o pur şi simplu pe strada aceea aş fi urmat-o fără să observ ciudăţenia de a ne fi plimbat pe o anumită stradă. Dar chiar şi aşa, ce-mi păsa mie că e *anumită?* Eram totuşi senin. Cu această seninătate am rămas apoi totdeauna în faţa rupturilor, dar numai atunci, în clipele cînd primeam lovitura, dezastrul începea mult mai tîrziu. Cîteva zile la rînd am intrat apoi în curtea ei, dar n-am găsit-o decît pe bunica, iar odaia era încuiată. Am revenit după o săptămînă, crezînd că era plecată din oraş. Zadarnic. Am căutat-o seara la "Mama răniţilor", patroana a dat din cap şi a ridicat din umeri: nu ştia unde e.

VIII

Şi abia într-un tîrziu aflară părinţii mei că nu la ceaiuri mă duceam eu cînd veneam acasă după miezul nopţii şi aflară şi unde fusesem cînd mă întorsesem în zori: la "Mama răniţilor", după care dormisem toată noaptea cu "o depravată". Cuvîntul acesta îl rosti tata. De unde aflaseră? Şi de ce aşa de tîrziu? Oricum aflaseră atunci, în ziua aceea, cînd mă întîmpinară îndată ce intrai în casă cu acea stare de spirit bizară, care ne arată cît de puţin fluid e sufletul omenesc şi cum deplasările în el seamănă cu deplasările geologice, surpări de roci sau de pămînt ireversibile. "Bine, mă, începu tata, fără introducere, ca o erupţie, adică fără înţelegere, departe de orice gînd că mai exista pentru mine vreo speranţă, de-aia te-am crescut noi şi muncim pentru tine; ca tu să te faci de rîsul oraşului cu o curvă? Maică-ta te închină în fiecare seară ca pe-un copil cu sufletul curat şi drept orice răsplată tu cazi în noroi şi îţi terfeleşti cinstea în patul unei fete depravate? Ce-ai să te faci tu acum, strigă el ridicîndu-şi braţele în sus ca în faţa unei nenorociri ireparabile, cînd toată lumea ştie şi o să te arate cu degetul? Ce-ai să te faci tu dacă se află la liceu şi tocmai acum, cînd trebuie să-ţi dai bacaloriatul, te dă afară din toate liceele din ţară? Ce-ai să ajungi, cu studiile neterminate şi cu obrazul tău de cavaler murdărit? Ce fată o să se mai uite la tine, cînd tu te-ai plimbat cu *aia* prin oraş şi te-a văzut toată lumea?"

Mama stătea nemişcată la masă, cu lacrimi care îi curgeau şiroaie pe chipul împietrit. Îşi ţinea o palmă pe jumătate de gură, care era crispată de o suferinţă copleşitoare, pe care o îndura însă cu mai multă înţelegere pentru mine, suferinţă în adîncurile căreia ea contemplă *păcatul* şi nu urmările lui, cum făcea tata. Această palmă care îi acoperea numai jumătate de gură, n-am uitat-o! Parcă se ruga, în acele clipe, pentru mine. Acest gest pios era adresat parcă sfintei fecioare, într-o implorare mută, să-i salveze copilul. Dar numai în amintire, în viaţa mea ulterioară, a început să tresară acest gest, în clipele acelea

însă eu simţeam cum încep să jubilez, dîndu-mi seama cum creşte în mine o furie rece şi orgolioasă... "Ce e, mamă, am spus eu cînd tata s-a oprit. Mă adresam ei, care suferea cu adevărat, şi nu lui, care era doar jignit şi înspăimîntat că lumea o să mă arate cu degetul, ca şi cînd n-aş fi fost bărbat, ci fată mare. Cum s-a purtat, mamă, Cristos cu femeia desfrînată? Te duci la biserică şi nu înţelegi nimic din învăţătura lui, el care a spus celor ca voi, care aruncaţi cu piatra, să arunce primul cu piatra cel care se consideră în sinea lui fără păcat."

Ştiam că era fără păcat şi că n-ar fi aruncat cu piatra, dar nu ştiu de ce, tocmai pe ea vroiam s-o rănesc şi mai tare, căci cu adevărat gestul ei îmi făcea rău. Vroiam să i-l alung, să-şi ia palma de la gură, fiindcă nu ştiam cum să răspund la suferinţa ei, în timp ce pentru tata pregăteam, mintal, ceva violent, să-l învăţ minte pentru totdeauna să mai ridice braţele în aer şi să-mi spună el mie ce este şi ce nu este nenorocire pentru mine. Nenorocire e numai ceea ce simt eu, nu un altul şi nici măcar el, care mi-era tată, sau cu atît mai puţin. "Trebuie iertată, fiindcă a iubit mult, aşa a spus Cristos", am continuat citind o replică din Dostoievski. "Nu despre o astfel de iubire vorbeşte Cristos", mi-a răspuns atunci tata exact ca în Dostoievski, pe care nu-l citise. Şi eu am strigat: "Ba da, şi despre o astfel de iubire." "Cristos nu e o pavăză pentru toţi dezaxaţii, a strigat atunci şi tata. Ai să ajungi un dezaxat, o să vezi, ai pornit-o bine." "Cu tine o să vorbesc pe urmă, i-am răspuns cu o voce sardonică, acuma vreau să-i spun ceva mamei. Crezi, mamă, că nu ţi-am ghicit păcatul? Te-ai măritat fără să iubeşti şi nici pe urmă nu l-ai iubit pe tata, şi nu fiindcă ţi-ar fi plăcut altul, ci aşa. Dar de măritat te-ai măritat, în loc să te fi dus într-o mînăstire. Dar aia e, că nici mînăstirea nu ţi-a plăcut şi, femeie tînără, ţi-ai gonit bărbatul din pat, şi el tînăr, crezi că nu ştiu?" "Nu ţi-e ruşine, a strigat tata, să vorbeşti cu maică-ta ca un dezmăţat?"

Şi a sărit în sus şi m-a izbit peste faţă de cîteva ori la rînd făcîndu-se palid şi gîfîind de furie. Am rînjit; "Cu asta nu rezolvi nimic! Vezi că sînt mai voinic ca tine şi dacă mai încerci să dai în mine o să te împiedic. Eşti un tată admirabil, te respect, dar şi eu am fost un copil bun şi nu te-am silit să mă loveşti cînd eram mic. Nu te gîndi acum că o să mai îndrepţi ceva cînd sînt mare. Stai liniştit, că discutăm noi. Ţi-am spus că vreau să-i spun ceva mamei." "Spune-i, nefericitule, dar dacă nu-ţi pui frîu la vorbă în casa asta n-ai ce să mai cauţi!" "Da, i-am răspuns, cunosc, clasica gonire de-acasă a unui fiu care a apucat pe căi greşite, plecarea lui, apoi suferinţa mamei şi neînduplecarea părintelui, care are principii şi nu vrea să-l reprimească. Numai că eu n-o să mai mă întorc, aici e greşala ta, aşa că ai grijă de mama, care o să moară de dorul meu şi n-o să te ierte!" "Tu de ce îl asculţi? a întrebat-o el atunci pe ea. Lasă-l să stea aici, dar eu cu el nu mai vorbesc."

Mama şi-a acoperit şi restul gurii cu palma şi a şoptit: "Lasă-l să spună. E un copil." "Da-da! am exclamat, mai rămîne să înţeleg că am căzut "în ispită, dar că prin rugăciunile tale Dumnezeu o să-mi îndrepte paşii..." "Măcar eşti sănătos? s-a holbat tata la mine. Fiindcă asta ţi-ar mai fi lipsit." Eram perfect sănătos, dar nu i-am răspuns. "Revin, mamă, asupra păcatului tău, de a nu fi putut iubi... Ei bine, eu iubesc prea mult, care din noi doi e păcătos?" "Te-am făcut pe tine!" a

răspuns ea atunci. Atît a spus şi a tăcut mai departe. Ce trebuia să înţeleg? Că păcatul ei era izbăvit şi că odată cu venirea mea pe lume dorinţele ei trupeşti se stinseseră? Sau nu se stinseseră şi se chinuise să le alunge? Era taina ei. "Bine, i-am răspuns, m-ai făcut, eşti mîntuită, dar eu nu sînt nici Isus Cristos şi nici adeptul lui. Animalele nu cred în Dumnezeu, dar la anumite specii dintre ele s-au observat comportări care seamănă cu morala creştină. De pildă într-o luptă dacă un animal cedează, celălalt îl lasă în pace, nu-l ucide, *e tolerant."* "Vrei să spui că tu ai de gînd să te porţi ca un animal, mai departe nu poţi să mergi?" a zis tata. "De ce să merg? i-am răspuns. Crezi că tu o să mergi sau ai mers mai departe? Adevăr îţi grăiesc ţie, am reluat batjocoritor, că o să cauţi şi o să găseşti o altă femeie cu care să trăieşti ca un bărbat în putere cum eşti şi în felul ăsta o s-o înşeli pe mama. Asta o să fie mai rău decît ce am făcut eu. Şi acum să vedem ce-am făcut de îmi promiţi cu atîta convingere că o să ajung un dezaxat. Toată concepţia ta se reduce la ce-o să zică lumea. Dar că eu mă simt de fapt curat asta pe tine nu te interesează. Nu că o să ajung dezaxat, ci considerat ca atare. Şi dacă n-o să păţesc nimic la liceu şi mai tîrziu o să mă căsătoresc cu o fată de bună condiţie, totul o să fie în regulă." "Bă, uite ce e, m-a întrerupt el strigînd, eu cu un neruşinat ca tine nu mai vorbesc. Sînt oameni pe care învăţătura îi face oameni! Pe tine te-a făcut un neruşinat! Numai maică-ta poate să mai creadă în îndreptarea ta, eu unul mi-am luat mîna de pe tine. O să te ţin pînă o să ajungi să-ţi cîştigi singur pîinea, dar tu cu mine nu mai ai şi nici n-o să mai ai nimic de împărţit. Poţi să te înhăitezi cu cine vrei, să faci ce vrei, din moment ce aşa consideri tu că trebuie să vorbeşti cu părinţii tăi şi eu consider că nu mai eşti băiatul meu, şi o s-o spun la toţi, să nu creadă lumea că mă uit în curul tău şi nu-mi pasă, te îndemn sau sînt mîndru de tine, cum sînt alţii..."

Şi s-a sculat de la masă întunecat, însingurat, dar hotărît. Dacă mi-aş fi dat seama atunci că violenţa gîndirii mele putea să ducă la o ruptură cu el m-aş fi reţinut. Într-adevar, prorocirea mea că o s-o înşele pe mama avea în ea ceva atît de jignitor, era o astfel de impudoare încît cel mai paşnic părinte (şi el era unul din aceştia) m-ar fi gonit imediat de-acasă, mai ales că în anii aceia el nici măcar nu se gîndea la altă femeie, criza i-a venit mai tîrziu, pe la patruzeci şi şapte de ani.

N-am păţit nimic la liceu. Adică nu s-a aflat nimic, aşa se întîmplă, uneori nu se află nimic, alteori se află cea mai mică prostie. Mi-am luat bacalaureatul cu succes şi am intrat la Facultatea de litere şi filozofie. Tata s-a ţinut de ameninţare, nu vorbeam împreună, însă n-a spus la nimeni ce fel de copil avea, fiindcă după istoria mea cu Nineta, fără să fi rupt-o cu grupul lui Puloş, Asanache şi Szekely (de altfel în anul următor ne-am împrăştiat. Asanache s-a înscris la Teologie, Puloş a murit la el în sat în vara următoare lovit de roata morii tatălui său, iar Szekely s-a înscris la Drept) şi fără să fi evitat să ies din cînd în cînd cu ei la "Mama răniţilor", nu m-am mai îndrăgostit de nici o fată, amintirea Ninetei stăruind în sufletul meu ca o arsură: era al ei sufletul care mă tulburase atît de adînc, dezgolit, intens, fierbinte, cu trăire prezentă şi fatală, fără grijă de catastrofe, împotriva cărora găsise un remediu total, acel tub de care îmi vorbise parcă jubilînd. Nu era ceea ce credea tata şi ceea ce crezusem şi eu la început în sensul propriu, o prostituată. Era mai puţin grav, adică *nu era cuminte,* după

formula celor îngăduitori, ceea ce e cu totul altceva.

Într-adevăr, părăsise oraşul, atunci sau puţin mai tîrziu după ce mă părăsise pe mine, lăsînd-o pe bunica în plata Domnului sau poate a vreunei rude. Fugise la Bucureşti şi, după cum aveam să aflu mai tîrziu, se măritase cu un maior bătrîn, aşa cum îi prezisesem. Cum o luase acel maior, cînd se ştia că militarii constituiau o castă aproape închisă, în care nu putea să intre o fată care nu era de condiţie bună? Dar nu trăise mult cu acel ofiţer, îl părăsise în timpul războiului şi teologul Asanache îmi scria că dăduse de urmele ei la Iaşi, căsătorită cu un negustor foarte bogat, dar nu aşa de bătrîn ca maiorul, totuşi bătrîn, căruia îi făcuse şi doi copii. Avea deci atracţie pentru intensitatea finală a bărbaţilor, nu-i plăcea tinereţea sigură de ea, pusă pe viaţă lungă şi cu flacăra mai scăzută, să ajungă multă vreme. L-a părăsit şi pe acel negustor, abandonîndu-şi copiii, şi a început să trăiască cu doi inşi deodată, care acceptau acest lucru, unul inginer, bărbat întreg, soţ, pe care îl manipula, du-te încolo, vin încoace (şi aceluia îi făcea o plăcere deosebită să se lase manipulat fiindcă murea după ea), şi al doilea, un intelectual fin, dar care devenea neputincios îndată ce o lua în braţe, adică bărbăţia ţîşnea din el la simpla atingere, fără împlinire, lucru care pe ea n-o împiedica să-l iubească, să-şi petreacă cu el chiar şi nopţile, fiindcă avea totul de la celălalt, atrasă însă irezistibil de intelectualul fin, căci acesta o iubea într-un mod bizar, se îmbrăca cu rochiile ei, se îmbrobodea, iar alteori o întîmpina în costume fanteziste, de pildă cisme înalte pînă sub coaste, de cauciuc, de pescar sau instalator şi haină cu broderii şi lavalieră, iar chipul pudrat, dat cu fond de ten şi buzele rujate. Inginerul rîdea în hohote, dar ea nu rîdea deloc, şi îi spunea că acela "e cu un cap mai presus decît el" şi că "avea o inimă de aur..." După război Nineta se întoarse singură la Bucureşti şi curînd aventurile ei mari încetară, întîi auzii că intrase într-o filatură de bumbac ca simplă muncitoare, ca să mi se spună, cînd o căutai acolo, că acum e redactoare la o revistă de literatură, unde ajunsese nu se ştie cum... O căutai la acea revistă... Nu mai era nici acolo... Dar cum ajunsese ea totuşi într-o redacţie literară, întrebai, şi unul dintre redactori îmi răspunse cu un vag surîs cinic că o angajase directorul revistei "ca să îmbunătăţească componenţa socială a redacţiei". "Adică cum?" întrebai. Nu mi se răspunse. Îi pierdui urma. Nu cum va murise Nineta, aşa cum spusese? Cîţi ani să fi avut? Poate că nici treizeci şi cinci...

IX

Am recitit aceste pagini uimit de uitarea de sine pe care mi-au adus-o: viaţa e uitare de sine! În realitate, în mod obscur, nu amintirea faptului că am chinuit-o pe mama m-a făcut să mă întorc atît de mult înapoi, ci amintirea Ninetei, cu acel tub al ei, pe care fără îndoială că l-a folosit, fiindcă în acei ani i-am căutat copiii şi pe tatăl lor: ştirile pe care le aveau toţi despre ea se opreau acolo unde se opriseră şi ale mele: era clar, Nineta nu ezitase să curme singură o viaţă care "nu mai mergea".

Acum am o iluminare: nici a mea nu mai merge, adică n-ar mai merge chiar

dacă printr-un miracol aş evada şi reuşi să fug din ţară. Îi voi trimite prietenului meu, fostul judecător, un bileţel pe care să scriu un singur cuvînt: *Nozinan.* El ştie ce este acest calmant; e "un băiat foarte bun", cum îi spuneam adesea, cînd luam cîte-o pastilă. Şterge toate neliniştile şi toate temerile şi poate da şi un somn final, dacă iei chiar mai puţin de un tub. Astfel voi înlătura printr-un act de violenţă supliciul care mă aşteaptă, căci nu pierderea totală a libertăţii mă sperie, ci ataşamentul meu faţă de viaţă, care m-ar tortura: eşti încătuşat, vei muri fără speranţă. Completul de judecată care ar pronunţa sentinţa, adică figurile lor de oameni liberi, lectura acelei sentinţe... condamnarea, deşi în forul meu interior, speranţa n-ar pieri... Dar cum să scapi de înţelesul celui mai mic gest al lor, al celui mai mic lucru pe care ochii mei l-ar vedea în perpetuitate, chiar şi o pietricică... Ei da, pietricica aceea va fi de-aici înainte văzută de alţii cu un ochi liber, în timp ce eu aş gîndi: chiar şi această pietricică e mai liberă decît mine...

Mai bine s-o sfîrşim înainte!

Fiindcă aproape de moarte am mai fost şi nu m-am temut, deşi era o moarte *naturală* care mă aştepta şi, e adevărat, cu ea ne împăcăm, e ceva în noi cu care ne-am născut şi care apare în mod miraculos îndată ce simţim că *ea* se apropie de patul nostru. Am auzit că alţii intră chiar într-un fel de extaz cînd le sună ceasul, spun lucruri frumoase, cuvinte memorabile, care uimesc pe cei vii; fireşte, alţii se chinuiesc pînă în ultimele clipe, despre ei se spune că "au murit greu". N-am ajuns pînă acolo... am scăpat, sau mai bine zis scadenţa a fost amînată... Dar să-mi reiau firul întrerupt, voi ajunge şi la acest episod al vieţii mele care a fost greu de suportat abia după ce am revenit printre cei cu speranţe.

În universitate interesul meu pentru filozofie, cum era şi firesc, spori, iar lecturile din adolescenţă, considerabile, mă ajutară să pătrund adînc în culoarele culturii şi sistemelor filozofice şi să-mi iau examenele cu strălucire. Fanatismul legionarilor din facultate mă lăsă indiferent şi nu-i puteam înţelege pe acei colegi care în loc să se ocupe de fete se ocupau de jidani. Mi se părea stupid să consider că moartea pentru Căpitan (idolul acelora!) le era cea mai scumpă dintre nunţi. Noroc că acest Căpitan fu suprimat de Carol al II-lea, şi dictatura sa, care urmă mai potoli pe unii. Eu mă încurcai într-o istorie cu o colegă, un fel de preludiu a ceea ce avea să mă aştepte mai tîrziu (astăzi văd acest lucru limpede, pe atunci episodul nu-mi pătrunse în conştiinţă), deşi se sfîrşi tragic pentru fată; conştiinţa noastră este adesea atît de blindată încît poţi să tragi şi cu tunul în ea şi nu se clinteşte şi asta nu pentru că sîntem atunci ticăloşi, monştri sau pur şi simplu canalii (e un fenomen natural şi misterios), într-o zi dispăru de la facultate o studentă. În ciuda cercetărilor minuţioase care începură, nu se reuşi să se dea de urma ei. Nimeni nu vroia să dezvăluie anchetatorilor detalii concludente cel puţin într-o primă fază a cercetărilor. Nici colegii de facultate, nici prietenii ei apropiaţi şi nici părinţii, care locuiau pe undeva printr-un sat .Se zvoni, şi auzii şi eu acest lucru, că poliţia judiciară primea scrisori în care se spunea ba că fata se afla în oraşul cutare, unde fusese văzută plimbîndu-se pe străzi cu un bărbat, ba că studenta fugise în străinătate (această scrisoare venea chiar de peste hotare, judecînd după timbrele şi ştampilele de pe ea). Pînă ce sosi un individ de la Bucureşti, care nu se mulţumi

cu datul din umeri al celor care o cunoşteau pe fată şi afirmau cu o mască perfect mimată a neştiinţei că nu ştiu nimic. El îşi începu ancheta pornind de la ideea simplă că un oarecine din anturajul fetei trebuie să ştie unde e sau ce se întîmplase cu ea şi, din motive despre care experienţa lui îi spunea că sînt puternice, acest cineva nu vroia "să-şi deschidă pliscul". Îi fu uşor acestui anchetator abil să afle că fata se îndrăgostise de un student cu care vroia să se căsătorească, şi să-l ia pe acest student sub focul strîns al întrebărilor.

Eu eram acel student. Spre uluirea mea, această fată de o frumuseţe deosebită (am să folosesc aici o comparaţie uzată, dar perfect, adică obiectiv, potrivită), care semăna şi la trăsături şi în firea ei cu o căprioară, începu să-şi oprească privirile asupra mea. Trebuie să spun că din experienţa de adolescent trăsesem concluzia că trebuie să stau liniştit, nici o fată nu se va îndrăgosti de mine şi că lucrul cel mai bun pe care îl aveam de făcut era să-mi văd de treabă, să-mi urmăresc ţelul meu, adică să ajung cineva în filozofie şi cînd uneori noaptea mi se întîmpla să dorm asaltat de coşmaruri (visam că răsturnam muieri în pat, prins de o dorinţă cumplită de a le pătrunde şi, cum acest lucru nu se petrecea, mă trezeam gîfîind, transpirat şi disperat), atunci mă duceam la "Mama răniţilor" împreună cu un nou Puloş şi, cu toate că nu mai găseam la ea o Ninetă, ci doar adrese de ţărănci eşuate şi cam trecute, sau de mahalagioaice beţive, *după aceea* simţeam cum gîndurile îmi zburau din nou cu elan spre lumea pură a ideilor şi uitam multă vreme că pe lume există şi o altfel de dragoste. Da, exista, vedeam eu însumi; cum grupuri de băieţi şi fete coborau împreună de pe treptele universităţii cu privirile sticlind, ghiceam ce înseamnă acea sticlire, dar nu-mi mai păsa. Da, exista, iar frumuseţea divină a unei astfel de priviri a unei fete către un băiat, ca un fulger, şi surîsul care urma, curat, de fetiţă, mă făceau parcă să îmbătrînesc, eu cel căruia nimeni nu-i arunca o astfel de privire şi nu-i adresa un astfel de surîs. Mă uitam totuşi, adesea, în oglindă, îndelung, să descopăr de ce nu inspiram măcar simpatia. Hm! Aveam figura frumoasă fizic, dar urîtă în expresie. Frumuseţea era a trăsăturilor, urîţenia consta în ceva inefabil. Aveam sprîncene groase, de timpuriu bărbăteşti, dar puternic şi armonios desenate, ochii mari şi negri, cu focarul parcă întunecat, ca o oglindă în care nu te puteai zări, dar totuşi limpezi, deschişi, nu se fereau, nu alunecau cînd mă uitam printr-o mască pe care n-o puteam lepăda, fiindcă şi restul trăsăturilor erau la fel, nasul şi bărbia prea voluntare, gura bine desenată, dar lipsită de cea mai vagă senzualitate (care zăcea totuşi în mine), obrazul tras, laminat, ascetic, deşi numai ascet nu eram. Cine să vrea să cunoască un astfel de om, cînd Vauvenargues spune că sîntem prea neatenţi sau prea preocupaţi de noi înşine ca să ne cunoaştem mai profund unii pe alţii? Cine a văzut nişte măşti la un bal, dansînd prieteneşte împreună şi ţinîndu-se de mînă fără să se cunoască, zice mai departe filozoful, ca să se despartă după o clipă şi să nu se mai vadă sau să le pară rău unora de ceilalţi, îşi poate face astfel o părere despre lume...

Şi totuşi această căprioară, nu era nici o îndoială, îmi arunca priviri (e drept neurmate de minunatul surîs), totuşi priviri care întîrziau asupra mea mult mai mult decît o clipă, ca să mă pot înşela: avea ceva cu mine! Dar ce? Mă plăcea? Desigur, nu erau priviri ostile, cum mi se întîmplase odată cînd văzusem la alta aversiunea, duşmănia chiar. "De ce te uiţi tu aşa la mine?" o întrebasem în cele

din urmă; fiindcă, fără să fie frumoasă cum era căprioara, nu era lipsită de farmec şi pe de altă parte mă făcuse curios să aflu pricina acestei aversiuni accentuate şi instinctive (nu-i făcusem nici un rău, nu schimbasem cu ea niciodată nici un cuvînt). "Tu, tu, tu!", mi-a şoptit atunci acea fată abia stăpîndu-şi bucuria ei neroadă că mă putea, în sfîrşit, defini... "Ei, da, i-am răspuns eu, eu, ce e cu mine?"... "Ştii tu ce e tandreţea?!"' mi-a spus. Am izbucnit într-un hohot de rîs sarcastic şi i-am confirmat: "Ei, da, tandreţea, da, nu ştiu, dar n-o să mă înveţi tu ce e, hai sictir!"

Căprioara îşi mişcă privirea ei catifelată şi dulce într-o parte şi avu alt răspuns cînd îi pusei aceeaşi întrebare, adică de ce se uita aşa de insistent la mine. "Cum ştii tu atîta materie!?" Aşa deci, era admiraţia... Într-adevăr era cam dezolant să vezi cum o fată a cărei frumuseţe era un mister, cum spune Dostoievski, să aibă un cap total lipsit de mistere, iar mintea coală albă de hîrtie, pe care nu se înscria nimic. Trecea la examene cum trecuse desgolită frumoasa curtizană prin faţa judecătorilor atenieni neînduplecaţi. Căprioara nu-şi arăta decît capul, şi profesorii, privind-o, cedau aproape fără să-şi dea seama, punîndu-i întrebări puerile şi terminînd cu sfaturi afectuoase că trebuie să înveţe mai bine etc. Îi răspunsei că natura nu îngrămădeşte decît rar asupra unui singur individ mai multe calităţi. Eu ştiam carte, dar eram urît, ea nu prea ştia, dar era frumoasă. "Dar cine ţi-a spus că eşti urît?", s-a mirat ea. Am rîs sardonic, s-o îndepărtez de mine, dar ea a stat liniştită şi m-a privit cu ochii ei languroşi, fără să clipească şi a adăugat: "Eşti un bărbat bine, să-ţi scoţi din cap că eşti cum ai zis". Tocmai asta doream şi eu, şi ea tocmai asta îmi şi spusese. O fată sau o femeie acostată, deşi îi place insul care o atacă fără veste, se ţine în rezervă tocmai pentru ca să nu facă vreo impresie că ar fi uşor abordabilă. Dar de ce s-ar ţine în rezervă un bărbat şi mai ales unul ca mine? încît din primele clipe am tresărit adînc şi, turburat, m-am îndrăgostit imediat de ea; am căzut în extrema cealaltă. Desigur, îmi spuneam, de aceea nu plăcusem pînă atunci fetelor, fiindcă eram bine şi pe deasupra şi tînăr savant (un profesor îmi spusese aşa, la un examen, ei, tinere savant, ia să schimbăm cîteva idei, să îndeplinim o formalitate şi să-ţi dau examenul) şi numai o fată frumoasă cum era Căprioara putuse prin urmare îndrăzni să se uite la mine.

X

Fata era cam rece şi desigur nu mai era fecioară, dar eram eu înflăcărat şi de teamă să n-o pierd îi făcui propunerea să ne căsătorim de îndată ce îmi luam eu licenţa, adică chiar în toamna care urma şi ea putea să-şi continue anul pe care îl mai avea de urmat fiind căsătorită. Zise da. Curînd eu îmi luai această licenţă, dar pentru întîia oară Căprioarei i se întîmplă să dea peste doi tineri universitari noi care se întorseseră de pe zonă, unde fuseseră concentraţi, crunţi şi îndîrjiţi şi n-o cruţară, ba chiar, cu un limbaj dur întrebară cum a ajuns ea pînă în anul trei fără să ştie nimic, care era secretul şi, rînjind cu o ironie grosolană, îi cerură să li-l spună şi lor şi o vor trece şi ei.

Petrecurăm împreună ceasuri în care ea tăcea, uitîndu-se în gol şi degeaba

încercai să-i spun că putea renunta la studii, ne căsătoream şi, cum eu aveam să intru în învățămîntul universitar, nimic nu ne împiedica să întemeiem împreună o familie fericită, tăcerea ei se prelungi şi privirile nu revenîră la prezent din golul în care se pierdeau. Abia a doua zi cînd ne revăzurăm arăta mai însuflețită şi spuse bine proiectului meu. Apoi ea plecă la țară, la părinți, urmînd ca după vacanță să-l punem în practică.

"De-atunci n-am mai văzut-o", declarai anchetatorului. .,Şi totuşi fata s-a întors la facultate, zise el, fiindcă de la facultate a dispărut, nu din sat." "Da, dar eu am terminat facultatea, n-aveam ce să mai caut acolo", i-am răspuns. "Nu trebuia să vă căsătoriți?" "Nu, fiindcă între timp, acolo la țară, a cunoscut pe altcineva şi mi-a scris că între noi nu mai e nimic." "Arătați-mi scrisoarea!" mi-a cerut anchetatorul. "N-o mai am!" "Bineînțeles!" "De ce bineînțeles?" "Pentru că nu v-a scris nici o scrisoare. Ați continuat să vă vedeți şi după ce ea a venit la cursuri, de ce negați? Sînteți acum profesor, vă periclitați în cel mai fericit caz cariera în învățămînt dacă vă puneți în situația de bănuit, şi vă aşteaptă puşcăria dacă sînteți complice la crimă." "Care crimă? Fata a fugit din oraş, am auzit că e în străinătate." "Da, e adevărat, posedăm o astfel de scrisoare din care ar reieşi că dispăruta a fugit peste graniță, dar nu uita, tinere, că poliția ştie din capul locului mai multe lucruri despre felul cum se înfăptuieşte o crimă decît criminalul. Procedeele sînt variate, dar nu infinite, de pildă simplul fapt că anturajul victimei ascunde anumite fapte e pentru noi o certitudine că pista porneşte de-acolo. Scrisoarea în chestiune e scrisă de criminal, sau de un complice al lui, sau de o cunoştință căreia i s-a cerut acest lucru ca să îndepărteze cercetările de locul unde crima s-a înfăptuit. Un procedeu naiv! Pentru noi e neinteresant deocamdată să intrăm în amănuntele relațiilor dumneavoastră cu victima, aveți de răspuns doar la o singură întrebare şi depinde de sinceritatea răspunsului dacă veți fi sau nu inculpat. Iată întrebarea: cînd v-ați văzut ultima oară?"

Eram nevinovat, dar speriat. După acest anchetator, Căprioara era moartă. Dacă mărturiseam totul, nu cumva puteam fi acuzat sau compromis? I-am răspuns că nu-mi amintesc ziua cînd ne-am văzut ultima oară, că n-a existat între noi o astfel de zi deosebită, pur şi simplu legătura noastră s-a stins pe nesimțite şi sînt complet străin de soarta ei. "Bine, a răspuns anchetatorul deodată, ca şi cînd s-ar fi convins că nu ascund nimic, e posibil, sînteți liber."

Dar încrederea unui anchetator, retrasă brusc, neliniştește. Aveam să retrăiesc această nelinişte şi mai tîrziu. Fusese convingător: un criminal înfăptuieşte o singură crimă, în timp ce anchetatorul cunoaşte o multitudine. E imposibil ca anumite semne să nu-i amintească de anumite procedee, în afara cazului cînd nu are de-a face cu un geniu al crimei. Puteam eu să țin piept unui astfel de anchetator care nu era un imbecil? Pe de altă parte mă gîndeam că nimeni nu ştia... adică mă gîndeam, dar deodată mi-am dat seama că... adică nu, puteam să spun că da, o văzusem ultima oară la acel bal, da, ieşiserăm împreună, ne plimbaserăm puțin şi ne despărțiserăm... Şi de-atunci... Ei da, de-atunci Căprioara dispăruse. Ce făcusem după aceea? Urma să-mi justific orele petrecute în acea noapte, atîtea filme şi cărți polițiste începeau de aici. Mă dusesem acasă şi mă culcasem. Hm! Deşi noaptea aceea fusese neagră şi ploua

tare, puteam eu fi sigur că… nu ne văzuse nimeni rătăcind?… Am ieşit din biroul anchetatorului hotărît să mărturisesc, dar nu atunci, să nu spun vreo prostie, ci după ce o să mă gîndesc bine.

Dar pe urmă mi-am dat seama că n-aveam la ce mă gîndi. Totul era limpede pentru mine, eram vinovat moral, ştiam de mult, şi acest lucru nu mai putea fi ascuns, în ce consta vina mea morală? O, da, în dorinţa oarbă de a n-o pierde pe Căprioara, sau mai bine zis în neputinţa de a renunţa la ea, acceptînd cu laşitate, în pragul tinereţii mele, un compromis ruşinos, cu toate că nu aveam în faţa mea nici un echivoc sub care să mă ascund, faptele erau nude, de o brutalitate care… E foarte curios, cum tinerii… Dar mai bine să relatez ce s-a întîmplat. Erorile fatale nu apar, adică nu se săvîrşesc pe neaşteptate, au un preludiu, dar cine e atent la el? Întocmai ca într-o piesă genială, preludiul nu ne face să ghicim desnodămîntul, ci îl luminează doar ulterior.

XI

În mod bizar, de Căprioara nu se îndrăgostise pînă atunci nimeni. În acest punct uneori fetele frumoase au aceeaşi soartă cu cele urîte. Frumuseţea poate intimida, o fată prea frumoasă poate fi ocolită, ca şi una prea urîtă. Desigur, e vorba de un anumit gen de frumuseţe şi de un anumit gen de urîţenie şi anume de acel gen în care sufletul care o poartă e neclintit, amorf… Încolo, un suflet care se mişcă imprevizibil, indiferent cu ce mască l-a dăruit natura, ne poate face să asistăm la drame sau fericiri incredibile, dar fireşti în ordinea pasiunilor umane. Cele nefireşti aparţin sufletelor amorfe, neclintite. Este exact ceea ce a păţit Căprioara. Înşelîndu-se asupra ei, un medicinist strălucit (student care îşi asistă deja profesorul la operaţii) se îndrăgosti de ea luînd-o drept ceea ce nu era şi trăiră împreună la ţară în timpul vacanţei. Asta în timp ce Căprioara răspunsese da cererii mele în căsătorie şi fără să-mi scrie şi să-mi spună că acel da devenise nu. Cînd se petrecuseră toate acestea? Desigur în perioada cînd eu îmi luam licenţa şi ea cădea, *timpul mort* care poate fi descoperit totdeauna cînd se produc trădările. Există un astfel de timp mort, neştiut şi nebănuit de cel trădat, cînd sentimentele alunecă şi nu sînt mărturisite celui care va fi lovit. Ar fi trebuit să reţin acest adevăr, dar încă o dată piesa care se joacă tocmai de aceea place, fiindcă eroul nu reţine legea în spiralele căreia destinul său se înscrie. Nu pentru el e această lege, cum nu e nici moartea care îl loveşte pe semenul al cărui dric îl întîlneşte pe stradă. Aşadar Căprioara nu mă iubea, deşi mă abordase. Dar nici nu-mi spusese că nu mă mai iubeşte. Neglijenţă totală, nepăsare oarbă… În timp ce eu mă pregăteam s-o primesc în casa părinţilor mei, mîndru dinainte că mă căsătoream cu o fată atît de frumoasă, ea, lovită ca o găină de dragostea strălucitului medicinist, mă uitase absolut, ca şi cînd nici n-aş fi existat, un zero, deşi ştia că zero nu eram; dar iubirea înstrăinează cumplit, ne aruncă parcă într-o altă planetă şi facem ochi uluiţi cînd dăm de cineva cu care ne-am culcat în pat, de a cărui gură am lipit-o pe-a noastră.

Cu astfel de ochi uluiţi mă întîmpină Căprioara în toamnă cînd o căutai la facultate şi ne întîlnirăm. Nici măcar nu-mi dădu explicaţii despre schimbarea ei,

în trei minute totul se consumă fără cuvinte, fiindcă nu e nevoie de mai mult ca să-ți dai seama de o înstrăinare: ochi care nu te văd, gură lovită de un mutism absent, o urîțenie a chipului pe care o observi stupefiat (şi era curios cum vedeam pentru întîia oară că această fată era de fapt urîtă, fără să-mi dau seama de ce, fiindcă era aceeaşi), sugestia că nu e nimic de spus şi că trebuie să înțelegi exact ceea ce vezi şi să nu-ți faci iluzii, nu te înşeli, asta e, altceva nu va fi, chiar dacă altădată a fost ceva. Ei bine, acum nu mai e, şi orice explicații ar fi lipsite de sens. Ne aflam chiar la intrarea Universității, pe trotuarul larg, pereche tăcută pe lîngă care foiau veseli şi nepăsători, într-un du-te-vino neîncetat, studenții şi studentele. Atunci am văzut norii pe cer şi mi-am ridicat fruntea. "Da, mi-am spus senin, nu mă mai iubeşte, foarte bine." Şi n-am mai observat cine s-a îndepărtat cel dintîi, eu sau ea. Cred că amîndoi în aceeaşi clipă.

Dacă am rămîne la această seninătate care ne atinge ca o aripă dulce sufletul! E cel dintîi adevăr, cel adînc, care nu doare. Dacă am trăi, dacă ne-am ghida viața după el! Dar nu facem aşa, fiindcă apare curiozitatea, aşa-zisa luciditate care ne îndeamnă să aflăm de ce... "Cîtă luciditate, atîta suferință!" Da, aşa e! Dar cine dracu te pune? De ce nu ne mai iubeşte? Ce stupid, cînd totul ar fi atît de simplu dacă am păstra în noi revelația acelor clipe sublime, acea seninătate izbăvitoare. Trebuie să spun că iubeam frumusețea acestei fete, atît, capul ei frumos, nu sufletul ei amorf şi nici corpul şi cu atît mai puțin mintea, şi mi-ar fi fost de-ajuns pentru toata viața, cu condiția, ei da, ca ea să accepte să fie iubită. Nimic mai mult. Refuzul ei, după ce mă lăsase să cred că ar accepta, începu după cîteva zile să mă chinuie. Ispita lucidității care te îndeamnă să afli de ce nu te mai iubeşte cineva constă în faptul că ai sentimentul acut, irezistibil că, după ce vei afla, vei înceta să suferi. Poate, îți spui, ai făcut vreo greşeală care se poate repara. Poate la mijloc e o neînțelegere. Poate că iubeşte pe altcineva. Ei da, e un pahar care trebuie băut, îl bei, te încovoi de durere, pe urmă te re-dresezi.

Astfel aflai de istoria cu medicinistul, un băiat admirabil, pe care îl căutai la spital şi băurăm împreună un coniac la un bar. Auzise şi el de mine, încît conversația care urmă ne apropie repede. Îmi semăna, numai că purta altă mască, de invidiat: îi licărea de pe acum în priviri cinismul chirurgilor, o brutalitate jovială în vocabular, o franchețe de măcelar, dar, cum am spus, pe un altfel de chip decît al meu, descins, sincer şi vesel fără crispări. Încît cînd spunea de pildă: astăzi l-am asistat pe profesor la deschiderea dovleacului unuia, cuvîntul dovleac, care însemna un cap uman, îți stîrnea rîsul şi după mărturisirea lui îl înveselea şi pe pacient cînd era anunțat în acest fel de ceea ce avea să i se întîmple a doua zi: "mîine îți deschidem dovleacul, pregăteşte-te!" În timp ce eu credeam că lucrurile se petreceau însoțite de infinite precauții şi delicateţuri. Îi spusei medicinistului acest lucru. "Nu, zise el, e mai rău, se sperie dacă îl iei altfel." "Bine, zic, asta cu un țăran care vede lucrurile mai dur şi poate rîde fiindcă are humor în fața morții eventuale, cum am auzit că glumeau pe front în timp ce obuzele le cădeau în cap, dar cu un om mai evoluat?" "În asemenea cazuri țăranul e cel mai evoluat, fiindcă ştie mai multe despre moarte decît alții. Brazda aceea pe care o întoarce el în fiecare an îi spune lui ceva, un lucru tainic pe care orăşeanul nu-l ştie decît în mod abstract. Numai noi,

chirurgii, mai ştim acest lucru: pămînt, materie..." "Spiritul nu există?"' *"Mais si, certainement...* E acolo! rîse medicinistul. Dar cînd apropii prea tare lampa de operații de un creier desgolit şi ochii pacientului se holbează din această pricină, ai unele îndoieli. Pe plan cosmic, da, spirit, materie, nu ştim ce e, dar pe masa de operații, hm! descoperi

doar legi fizice şi fiziologice. Restul ne scapă!" "Dar cum se explică un aspect ciudat; mulți dintre dumneavoastră, vorbesc de cei care ajung mari, cad cu timpul în misticism, în ciuda practicii lor ştiințifice, pozitiviste." "Vorbiți de unii savanți? Da, am auzit şi eu. E ceva inexplicabil." "Fiindcă, am continuat, credința în ceva divin o ai sau nu, n-o poți căpăta pe cale ştiințifică!" "De, cine poate să ştie? mi-a răspuns el. Şi pe urmă cred că vă înşelați, o anumită întîmplare, dar nu una obişnuită, poate să producă în cineva revelația... Ce ştim noi ce poate zgudui spiritul unui fizician, o comportare stranie, de neexplicat pe cale rațională, a unui proton sau neutron... Nu ştiu, n-am idee!"... "O iubiți pe..." l-am întrebat eu pe neaşteptate şi am pronunțat numele Căprioarei. Ne simțeam bine amîndoi şi întrebarea mea nu avea în ea nimic abisal, tenebros... "Da, da, a răspuns el repede, sînteți cumva rudă cu ea?" "Nu, am fost prieteni..." "A, da, îmi pare bine că acum în toamnă şi-a luat examenele... Era să piardă anul."

Am rămas tăcut fără să ştiu de ce. Chirurgul s-a uitat la ceas, am băut restul de coniac şi ne-am despărțit zîmbindu-ne, urîndu-ne reciproc succes. Într-adevăr, cînd vezi omul de care s-a îndrăgostit iubita ta, te linişteşti oricum, doar dacă nu descoperi că e un ticălos. Dacă e o nulitate îți spui că e cu atît mai bine că îi plac nulitățile, dacă e un om de valoare ceva cavaleresc din tine te în-deamnă să-ți spui că a avut dreptate, era *firesc* să se întîmple aşa, i-a plăcut mai mult etc.

Totuşi purtarea ei față de mine nu fusese curată... Ar fi putut să mă prevină, dar, îmi spuneam, asta e o problemă de educație, nu de puritate. Între oameni civilizați nu se dau astfel de lovituri. Dar da, ba da, îmi spuneam, se dau totuşi, iar alții chiar ripostează, şi în riposta lor dispare orice urmă de civilizație. M-am gîndit s-o fac şi eu, s-o caut şi să-i spun cuvinte triviale, s-o înjur de mamă şi astfel să mă răcoresc. Căci jignirea persista, de cîte ori mă gîndeam rămîneam încremenit, ca într-o paralizie, înțepenit şi cu ochiul minții contemplîndu-i chipul trufaş, aşa cum îmi apăruse în ziua cînd o revăzusem în fața universității. Da, îmi aminteam de ce mi se păruse atunci că de fapt era o fată urîtă, apăruse pe chipul ei trufia, care o făcea să nu mai semene cu o căprioară, ei da, parcă îmi spunea, cum am putut să mă leg de tine, care nici măcar nu mă iubeai, a trebuit eu să mă uit la tine ca să mă vezi şi tu... În timp ce altul s-a purtat altfel, e cu mult peste tine şi are o inimă mare, nu ca a ta, neagră cum ți-e chipul... Gîndurile mi se învălmăşeau, faptul că făcusem cunoştință cu medicinistul dădea aceste roade otrăvite, în loc să mă fi liniştit, cum crezusem. Totuşi n-am căutat-o şi n-am încercat să-i înapoiez lovitura... Am început să uit. Profesiunea mă acapara, predam logica la o şcoală normală de învățători şi eram respectat de profesorii mai bătrîni că fusesem numit în învățămînt îndată ce îmi luasem licența, iar elevii, unii dintre ei, îmi plăceau, era adică o surpriză pentru mine să-i văd cum se uită în ochii mei hipnotizați de limpezimea de cristal a lecțiilor mele, de unde deduceam că pînă atunci obiectul logicii li se păruse plicticos şi

superfluu.

XII

Pînă într-o zi, cînd mă căută la şcoală Căprioara. Era tăcută ca şi în ziua revederii noastre, dar trufia îi dispăruse, fără să mai fie însă căprioara de altădată. Am întrebat-o ce s-a întîmplat. Mi-a răspuns încercînd să mimeze nedumerirea: că de ce am plecat atunci şi m-am purtat aşa de urît cu ea? Am tăcut îndelung, încercînd să ghicesc ce vrea acum de la mine. Nu cumva se despărţise de medicinist? Îi fixai o întîlnire şi în timp ce ne plimbam prin parcul oraşului îi spusei că ştiu ce i s-a întîmplat, dar nu ştiu cine pe cine a părăsit, ea pe chirurg, sau chirurgul pe ea? Îmi şopti cu un glas sugrumat că ea pe el. "De ce?" o întrebai. "E o canalie!" Ei da, am gîndit, cît timp ne iubeşte e un om minunat, pe urmă, ei da, o canalie... "Nicidecum, i-am răspuns, l-am cunoscut, am stat de vorbă cu el, e un băiat fără cusur..." "L-ai cunoscut?!" se miră ea. "Bineînţeles! Vroiam să ştiu cu cine m-ai trădat..." "Nu te-am trădat, zice, mi-am dat seama că de fapt pe tine te iubesc!"

Pleosc! Iată-mă, am gîndit, vîrît într-o situaţie vulgară. În timp ce trăia cu acela acolo la ţară îşi dădea seama că de fapt pe mine mă iubea. Atunci de ce era chirurgul o canalie? Nici n-am mai întrebat-o, chirurgul desigur era o canalie fiindcă o părăsise, îmi dădeam seama clar, şi nu cum spunea Căprioara, că ea îl părăsise pe el. M-am uitat bine la ea. Căprioara era rănită şi deodată mi s-a părut mai frumoasă ca înainte, cu suferinţa pe chipul ei speriat. Se uita la mine nu ca altădată, fără surîs, ci cu acea imperceptibilă mişcare a buzelor care prevesteşte sau stăpîneşte hohotul disperat de plîns. Într-o clipă am uitat totul, m-am înmuiat şi am apucat-o pe după umeri. "Nu e nimic, i-am spus, trebuia să faci şi prostia asta ca să-ţi dai seama ce înseamnă să trădezi. Cine trădează va fi trădat. O să vedem dacă între noi mai poate fi ceva. Linişteşte-te, se întîmplă, eşti frumoasă, o să găseşti oricînd un altul, dacă eu n-o să pot să te iert."

Dar o şi iertasem şi am reînceput să ne vedem zilnic. Însă Căprioara tot rănită arăta, fapt care mă puse pe gînduri, fiindcă suferinţa ei nu părea să-i vie din iubirea pentru celălalt, în acest sens dovezile ei de iubire pentru mine alungau această presupunere. Înainte rece, acum redescopeream în ea o pasionată, turna flăcări în mine, mie care le aveam pe ale mele şi îmi ajungeau. Mă îndrăgostii de suferinţa ei şi ghidul, sau mai bine zis curiozitatea de a afla de ce o părăsise medicinistul se stinse sub ardoarea îmbrăţişărilor, pieri cu aventura ei cu tot. Credeam că se va vindeca, şi rana ei ciudată al cărei înţeles îmi scăpa se va închide: da, mă iubea cu adevărat, vedeam bine acest lucru, nimeni nu se înşeală în această privinţă, ştim cînd sîntem iubiţi, după cum ştim tot atît de bine cînd iubirea ni se retrage, dar de ce persista pe chipul ei suferinţa, mai bine zis de ce apărea după ore de efuziune şi îmbrăţişări? Dormea adesea în apartamentul meu, fiindcă după licenţă i-am reamintit tatei ceea ce îmi spusese, că după ce o să ajung să-mi cîştig singur pîinea, va trebui să plec de-acasă. "Bine, mi-a spus mohorît, pleacă." Venea mama şi îmi aducea mîncare gătită, eu

îi dădeam bani, îmi spăla şi făcea curat ca înainte acasă. "Mută-te la mine, i-am spus Căprioarei într-o zi, mai aşteptăm puţin şi ne căsătorim. Dacă vrei îţi urmezi cursurile, sau nu le mai urmezi, cum îţi place." "Le urmez!" mi-a răspuns. "Totuşi lasă căminul, înveţi mai uşor la mine." "Nu pot", a zis şi am înţeles din glasul ei, din intonaţia hotărîtă dar care ascundea ceva care nu se putea mărturisi, că într-adevăr nu putea, ceva o împiedica, ceva nu era în regulă.

Şi am luat-o la întrebări. De fapt de ce se despărţise de chirurg? De ce era acela canalie? Ce-i făcuse? Tăcea dar de astă dată n-o mai slăbii. Ea se uita la mine cu o expresie dublă, de disperare şi în acelaşi timp de recunoştinţă, ca şi cînd m-ar fi rugat astfel s-o eliberez de povara care o chinuia, să insist cu întrebările, dar s-o protejez, să am grijă de ea, o să-mi spună, dar îi e frică, o să-mi spună negreşit, dar să nu uit, după ce o să aflu, că mi-a cerut protecţie şi să n-o lovesc şi eu... Şi îmi spuse: a rămas însărcinată. "Cu mine?" am strigat în aceeaşi clipă. "Nu", răspunse ea în clipa următoare. Şi înţelesei: cu celălalt... "Şi n-a vrut să se căsătorească cu tine?" "Nu, mi-a spus că nici nu s-a gîndit." "Dar tu te-ai gîndit?" "Da!" "Şi i-ai spus-o înainte să te culci cu el?" "Nu i-am spus." "De ce?" "Mă iubea, am crezut că o să mă ceară singur." "Cum de-ai crezut?"' "Mă iubea foarte tare, zise ea, şi toţi ai mei, părinţii şi fraţii, credeau că o să mă ceară, altfel n-ar fi acceptat să vie la noi." "Iar el nici nu s-a gîndit!" "Ba sînt sigură că s-a gîndit, e un om cinstit, dar după ce a devenit medic şi a intrat în spital s-a întîmplat ceva cu el." "Ce anume?" "Nu ştiu. Cînd i-am spus că sînt însărcinată, atunci mi-a dat lovitura. Şi ce să fac eu cu tine acum? Aşa mi-a spus", zise Căprioara cu o inconştientă detaşare de sine: adică auzi ce se poate spune în astfel de situaţii! Lucru de mirare! Şi avu un surîs bizar, parcă n-ar fi fost vorba de ea. Arăta chiar într-un mod neverosimil veselă. Am mai întîlnit la oameni asemenea reacţii, nu uit pe unul care povestea în casa noastră cum i s-a întîmplat de-a pierdut un picior, privirea îi strălucea de viaţă, gura care povestea lăsa să i se vadă dinţii ca şi cînd ar fi rîs, ca şi cînd piciorul acela care îi fusese tăiat i-ar fi fost pus la loc şi acum putea să fie şi el bucuros, cînd în realitate, în clipele acelea, mîinile lui ţineau cîrjele de care n-avea să se mai despartă. I-am strigat Căprioarei: "E tot ce ţi-a spus? Altceva n-a mai avut nimic de zis eminentul chirurg?" "A fost sincer", răspunse şi ea sinceră, adică neascunzînd că îl mai iubea şi acum şi că îl scuza pe deplin. Nu mai era canalie! A zis că începînd cu ea această idilă, n-a exclus căsătoria, dar nu s-a gîndit că va fi aşa de curînd. "Da, mă iubeşte şi acum, dar în ce priveşte căsătoria..."

XIII

"Reveniţi la seara balului, cînd aţi văzut-o pentru ultima oară, mă întrerupse anchetatorul, căruia îi relatam toate acestea; pe el nu-l interesa decît atît, momentul dispariţiei fetei. E inutil, adăugă el, să vă mai previn că noi ştim totul şi vă spun dinainte că nu veţi apărea ca martor în procesul care va urma. Cel puţin aşa sperăm. Ucigaşul e în mîinile noastre, dar mărturia dumneavoastră e totuşi necesară pentru cazul cînd el va nega în instanţă ceea ce a recunoscut la

cercetări: se poate întîmpla, e un individ nesigur, noi cunoaştem astfel de reveniri cînd criminalul se sperie de judecători şi încearcă în mod absurd să se salveze în ultimele clipe."

"În timpul balului ei i s-a făcut rău şi s-a speriat, am continuat eu atunci, şi cu toate că ne hotărîsem să mergem la un ginecolog abia a doua zi seara, ea mi-a spus că trebuie să ne ducem imediat, să nu fie prea tîrziu. Am ieşit deci de la bal şi ne-am dus la doctorul A., renumit în această profesiune..." "Inutil să-i spuneți A., fiindcă îl cunoaştem!" zise anchetatorul, dar eu nu-l luai în seamă şi continuai: "Doctorul A. o examină pe fată şi refuză să-i întrerupă sarcina. Eu o aşteptam în stradă. Ieşi după scurt timp şi îmi spuse că i-a recomandat să se ducă la doctorul B., care se ocupă tocmai cu astfel de cazuri grele şi îi reuşesc totdeauna. De ce grele? Pentru că sarcina e cam înaintată. Am luat-o deci spre doctorul B. prin noaptea întunecată şi prin ploaie şi am străbătut străzile căutînd adresa. Am găsit-o şi am sunat. De astă dată am intrat şi eu, nu ştiu de ce... Ştiam de ce; eu îi cerusem Căprioarei să scape de sarcină, altfel nu mă puteam căsători cu ea, nu i-o spusesem nici direct, nici indirect, dar ea înțelesese, iar eu nu-i spusesem: păstrează copilul... tăcusem şi iată-ne rătăcind în noapte, de la un doctor la altul, bătînd, fără să ne gîndim, la porțile nenorocirii; căci spre uimirea mea în chiar clipele cînd îmi destăinuia secretul suferinței ei, adică sarcina, în loc s-o dau afară din casă şi să rup cu ea pentru totdeauna, gîndeam, n-o pot alunga, o iubesc acum şi mai mult, sufletul ei mi s-a predat mie total şi definitiv; dar n-o să pot totuşi să suport niciodată să văd copilul, întruchiparea trădării ei. N-o iubeam atît de mult! A urmat între noi o tăcere grea ca o lespede, tăcere care venea de la mine şi ea a înțeles ce are de făcut. Dar doctorul B., după ce a cerut o sumă mare, pe care fata, care avea părinți bogați, a spus că o va plăti, m-a dat afară şi a reținut-o pe ea pentru operație. Am aşteptat în stradă pînă în zori. Am sunat la uşă, a ieşit un individ care m-a întrebat brutal ce doresc, i-am spus, m-a înjurat şi mi-a răspuns că acolo nu se află nici o fată. Abia pe urmă mi-am amintit că doctorul B. spusese că operația va avea loc în seara următoare. Am plecat acasă liniştit. Am aşteptat-o să vină, dar n-a mai venit. Am crezut că după operație s-o fi dus pe la țară, ca să aflu tîrziu de tot că la facultate se şi dăduse alarma şi că poliția făcea anchetă. Nici atunci n-am crezut în moartea ei, mai ales după zvonurile că ar fi fost văzută în alt oraş şi pe urmă că ar fi fugit în străinătate..."

"Nu vă punem acum să dați o declarație scrisă, ar însemna să vă inculpăm şi să vă zdrobim cariera, a zis anchetatorul. Pentru noi ar fi inutil. Nu sîntem anchetatori orbi, sîntem oameni, ați greşit neanunțînd imediat unde ați dus fata, dar fiindcă noi, poliția judiciară, am prins medicul criminal, considerăm că ar fi excesiv să vă dăm pe mîna Curții. În afară de cazul, repet, că acest medic in-conştient n-o să se poarte cum trebuie la proces..."

"Ar avea şanse să scape?" l-am întrebat. "Ar avea!" "De ce?" "Pentru că tot nu ştim unde e fata. Numai el ştie, dar refuză să spună..." "Atunci cum de ştiți că el a omorît-o? Poate trăieşte?" "Avem alte dovezi că fata e moartă, pe care el nu le poate nega, dar ca un animal cu instinctul încă treaz, nu vrea să ne desvăluie ce-a făcut cu ea... Cadavrul e pentru noi proba zdrobitoare şi el ştie, sau presimte că pînă în ultima clipă s-ar mai putea apăra sau scăpa cu o

condamnare mai uşoară."

Cînd iubita ta a ajuns probă, ce mai ai de făcut? Deşi mintea îmi spunea că ea de mult e moartă, eu tot mai credeam şi n-aş fi suferit să fie adevărat că ea se afla în alt oraş şi se plimba cu altul la braţ, deşi pentru mine era absurd, fiindcă ea nu era Nineta. Curînd oraşul puse mîna pe toate ştirile şi eu nu tremuram la gîndul că numele meu va fi amestecat în moartea ei. Şi nu tremuram nici la gîndul că va trebui să depun mărturie în proces şi să fiu apoi inculpat. Deşi exista proba că ea era moartă (criminalul fusese arestat) şi că soarta n-o protejase pe această fată în derută, eu mă simţeam protejat, neatins şi intangibil cu toate că ar fi trebuit să-mi dau seama că fusesem atins şi că puteam nimeri curînd la puşcărie. Iată ce se povestea. A doua zi seara doctorul B. avea musafiri. Căprioara stătea într-una din odăile lui şi aştepta să i se întrerupă sarcina. Gazda şi musafirii au început să joace pocher şi să bea. Bairamul s-a terminat noaptea tîrziu, după ora unu. Doctorul B. cîştigase dar şi băuse, şi în loc să se ducă să se culce şi să amîne operaţia pentru a treia zi, pune mîna pe instrumente (se ştie cît curaj dă alcoolul, deşi el nu avea nevoie de curaj, ci de prudenţă) şi operează pe fată, care face imediat o hemoragie mare şi intră în comă. Alarmat, doctorul B. dă un telefon la un spital doctorului C. şi îl convoacă şi pe doctorul A., cel care ne refuzase primul cînd ne dusesem la el. Aceşti trei medici, A., B. şi C, erau prieteni, cel din urmă fiind şi director de spital. Doctorul B. îi cere prin telefon doctorului C. să trimită o ambulanţă, s-o ridice pe fată, s-o ducă la spital şi s-o salveze, sau să moară acolo sub un diagnostic care să-l scoată pe el din cauză. Ambulanţa vine împreună cu doctorul C. şi doctorul A., pătrund înăuntru şi găsesc fata aproape moartă: prea tîrziu s-o mai ducă la spital, ar fi murit pe drum şi pe urmă doctorul C. nici nu vroia să-l acopere astfel pe ginecologul B.

Sosit în oraşul nostru, anchetatorul din Bucureşti bănuise imediat, aflînd că fata avusese în acel an două legături cu doi studenţi, ajunşi în toamnă unul chirurg, iar altul profesor, şi nici unul cu aere de criminali, că cheia enigmei dispariţiei fetei se află undeva în cabinetul unui ginecolog. Puse deci sub urmărire chiar casa doctorului B., bineînţeles după ce află uşor că era nu foarte cunoscut în oraş, ci foarte bogat, sau mai bine zis foarte lacom de bani... Şi curînd i se raportă următorul fapt. În faţa casei bănuite pe care o supraveghea un poliţist sub pretextul reglării circulaţiei se produse la un moment dat un accident între o maşină, o căruţă şi un camion. Stupid, poliţistul scăpă casa din vedere, şi în timp ce lumea se aduna şi el încerca să facă ordine, în faţa casei se opri brusc o furgonetă sanitară, poarta se deschise, apărură doi inşi cu un sicriu, îl vîrîră în furgonetă, se urcară şi ei şi dispărură. Spre surpriza judiciarilor locali, anchetatorul nu se grăbi cîtuşi de puţin să percheziţioneze imediat casa, pentru simplul motiv că de aproape o săptămînă cel bănuit, doctorul B., nu se mai afla acolo, se internase într-un spital de boli nervoase, de unde un alt om al anchetatorului, deghizat în bolnav şi mai puţin stupid, îi şi raportase lucruri interesante. Că la cîteva zile după internare doctorul B. primise vizita misterioasă a doi tipi care după

semnalmente erau doctorii A. şi C, vizită care dură cîteva ore lungi. Nu se ştie ce discutară ei trei în rezerva doctorului B., dar, bănuitor, poliţistul deghizat în bolnav, văzînd după plecarea acelora că doctorul B. nu mai iese din rezervă ca de

obicei la căderea serii, intră peste el şi îl găsi fără respirație şi palid ca un mort: se sinucisese. Dădu alarma şi ginecologul fu salvat şi pus sub anchetă. Nu se mai află prin ce mijloace se smulse de la el recunoaşterea că fata fusese într-adevăr operată de el, dar că... a plecat din cabinetul lui bine sănătoasă. Dar coşciugul? Nu ştia nimic, nu credea să fi ieşit de la el din casă. A fost judecat şi condamnat fără să se poată obține împotriva lui "proba zdrobitoare" şi ca atare a luat doar cîțiva ani. Numele meu şi al fostului medicinist n-au fost pomenite.

Îl vizitai din nou pe eminentul chirurg la spital, dar se purtă cu mine distant şi rece şi nici eu nu insistai, citind în privirea lui că riscam să mi se spună ceva dur la care n-aş fi avut ce răspunde, de pildă: "nu mi-amintesc să vă fi cunoscut vreodată", sau pur şi simplu să-mi întoarcă spatele şi să mă planteze pe coridor. Aşa, se mărgini, cu o urmă de jovialitate, să mă întrebe: "Doriți ceva? Aveți vreun bolnav pe care îl pot ajuta?" "Nu, i-am răspuns, mulțumesc... Vă urez succes în carieră..." ,.Şi eu dumneavoastră! mi-a replicat fără ezitare şi fără cinism, semn că dacă se considera primul vinovat de căderea Căprioarei, eu eram cel de-al doilea. *Ea* mi-a vorbit mult de proiectele dumneavoastră de a vă realiza în filozofie'", mi-a mai spus cu orgoliu detaşat, ca între doi reprezentanți străluciți ai generației lor, care se cunosc între ei şi se prețuiesc, dar nu se vor mai întîlni niciodată...

Prins de detalii polițiste care mi-au năvălit dezordonat sub condei, am uitat să desvălui mai clar adevăratul înțeles al vinovăției mele. Am omis alte detalii. De ce trăise atît de mult timp Căprioara cu mine făra să-mi spună de la început că era însărcinată? Ar fi putut să se ducă de îndată la un medic fără să-şi rişte viața. Îmi amintesc că în acea perioadă am fost izbit de un gînd: fata asta suferă de ceva, dar nu vrea să-mi spună pînă nu mă cucereşte. Iubirea ei e simulată şi vinovată. Şi în loc să încerc să aflu adevărul, *m-am complăcut*. Un suflet care ți se predă îl iei în stăpînire cu mare apetit. Cele cîteva săptămîni cît a durat recucerirea mea au fost decisive, fiindcă în astfel de cazuri săptămînile... Dacă acest suflet mi se predase (şi în acest sens nu exista nici o îndoială, fusesem fericit de prada mea), atunci de ce n-o acceptasem aşa cum era? Şi nu pot să invoc scuza că nu cunoşteam riscul, doctorul A. ne avertizase prin refuzul său în mod clar. Şi totuşi am condus-o în noapte spre fatalul doctor B., cînd ar fi fost atît de uşor să-i spun: nu, nu mai mergem nicăieri. Şi ea ar fi fost fericită şi poate că şi eu. În orice caz cursul vieții mele ar fi fost altul. Repet însă, pe atunci şi în tot timpul şi după încheierea acestui episod tragic, eram bine blindat...

Un gînd proaspăt mă izbeşte însă acum cu putere (şi nu m-a izbit atunci, ce curios!), Căprioara a venit la mine destul de tîrziu, trebuie să fi fost în luna a doua, spre a treia... Ce făcuse timp de două luni? Nu pot să descifrez nimic, afară de faptul că biata Căprioară purta rochii cam largi, iar dragoste nu făcea decît cu lumina stinsă. Se hrănise ea oare în acele două luni cu iluzia că tînărul chirurg, viitor desfăcător pe cont propriu de dovleci umani, nu o va părăsi totuşi văzînd-o că păstrează sarcina şi o va lua în cele din urmă de soție? E o ipoteză extrem de verosimilă...

PARTEA A DOUA

I

Era chiar în anul cînd războiul se termina; în primăvara următoare primii ordin de chemare: trebuia să mă prezint la Bucureşti, la o şcoală de ofiţeri de artilerie. Fusesem bine născut, îmi făcusem studiile universitare tocmai cînd această sinistră conflagraţie era în toi. După licenţă ar fi trebuit să fiu încorporat, dar armata, după cum aveam să aflu, intra în criză, şi contingentul meu, adică nu tot contingentul, ci doar cei cu studii superioare fuseseră amînaţi. Am spus sinistră conflagraţie nu pentru că am despre război această viziune. Bolile şi foametea pot fi mai rele decît glonţul. Gripa spaniolă de după primul război mondial se pare că a omorît mai mulţi oameni decît muriseră pe cîmpul de luptă, iar după Genghis Khan prin secolul al XlV-lea a început în Europa un război cumplit între populaţie şi păduchii şi şobolanii aducători de ciumă. Jumătate din europeni au pierit. Alianţa microbilor între ei poate fi mai rea sau în orice caz tot atît de rea cît un război modern, adică nuclear. Dar astea sînt fatalităţi naturale, ce poţi face? Mori şi eşti bun mort. În timp ce gazarea oamenilor, cu premeditare, cum aveam să aflu abia după încheierea păcii că avusese loc în timp ce noi audiam liniştiţi cursurile, nelinişteşte spiritul nostru. Ce-a făcut civilizaţia europeană, ce i s-a întîmplat de a putut asista parcă adormită, în orice caz picotind, la ascensiunea pe scena istoriei a unui tip bizar care a început să ucidă oamenii dincolo de necesităţile războiului? Desigur, istoria unei ciume nu e pasionantă, ce poţi să spui despre ea? Scene monotone de oroare şi cifre statistice despre hecatomba în care au pierit milioane de fiinţe umane. Un mesager din *Romeo şi Julieta,* un călugăr, sare în ajutorul unui bolnav. Intră să-i aline suferinţele. Imediat după el apar însă nişte inşi care încep de îndată să bată uşile şi ferestrele în cuie. Resemnat, călugărul îşi pleacă fruntea, înţelegînd: nimerise în casa unui ciumat şi nu mai putea ieşi, trebuia să moară cu el. Shakespeare nici măcar nu dă aceste detalii, regizorul unui film a imaginat scena bazîndu-se doar pe cîteva rînduri în care ni se spune de ce n-a mai ajuns călugărul unde trebuia. Ei unde? Într-un loc unde era necesar să poată primi Romeo de la Julieta un mesaj. Acolo era îndreptat ochiul dramaturgului, spre soarta iubirii celor doi. Ciuma nu merita nici o atenţie... Bineînţeles... În timp ce războiul peloponeziac sau campaniile lui Napoleon ne fascinează şi rareori istoricul spune: Împăratul făcu cale întoarsă, holera secera rîndurile armatei sale! Atît! Ce e glorios în a muri de holeră? Totul se dezagregă, solidaritatea umană, curajul, loialitatea, toată lumea fuge şi nu domnesc decît cei imuni, care svîrle cadavrele în căruţe şi le duc la groapa comună, peste care aruncă var. În timp ce mesagerul de la Marathon va rămîne în istorie, ca şi generalul de gardă napoleonean Cambronne, care ar fi strigat *merde* la Waterloo cînd i s-a cerut să se predea. Sînt deci partizanul istoriei calitative, deşi înţeleg bine pe Marx, care ne demonstrează că istoria o constituie totalitatea evenimentelor şi fenomenelor în care sînt implicaţi oamenii şi nu numai iniţiativele lor de expansiune, fiindcă într-adevăr topirea gheţarilor de pildă în urma creşterii cu un grad sau două a temperaturii terestre ar pune în umbră întreaga istorie calitativă a omenirii... Ar pune-o şi totuşi n-ar pune-o... Odată

restabilit în noile condiții create de seism, furnicarul uman şi-ar reîncepe aventurile lui pe cont propriu. Germania nu se putea împăca cu înfrîngerea din primul război mondial şi cu locul ei în lume. Dar gazările, uciderea prizonierilor, înrobirea țărilor cucerite?

Şi cu toate acestea, războiul nu m-a traumatizat. Ființa umană seamănă în acest sens cu nisipul. Trebuie luat din grămadă un fir, pus pe o suprafață plană şi lovit cu un ciocan: atunci se poate sfărîma. Furtunile îl pot doar împrăştia, dar se depune în altă parte, iar călcatul în picioare nu produce în masa lui decît găuri care practic nu-l ating. Comparația însă se opreşte aici. Omul e făcut să trăiască şi dacă nu şi-ar uita ororile de care este responsabil ar trebui să se sinucidă. Unii au fost pedepsiți, dar asta nu i-a învățat minte pe cei care au venit după ei, să comită altele şi încă… dar voi reveni la timpul potrivit asupra acestui subiect legat strîns de existența mea.

Imediat după război nu bănuiam cît de strîns va fi, într-adevăr ani senini au urmat pentru mine, în ciuda secetei şi a sărăciei care însoțesc aproape în mod fatal pacea care urmează. Desigur, seceta nu era obligatorie, dar a venit totuşi, nu în regiunea noastră, ci în Moldova şi în marea Rusie, lovită adînc de invazia trupelor lui Hitler. Înainte însă de a fi încorporat, la puțin timp după dispariția Căprioarei, am cunoscut-o pe viitoarea mea soție.

II

Un filozof francez, de origine română şi care şi-a trăit tinerețea în țară, influențat de Kierkegaard, se întreba, într-unul din aforismele lui, cu dispreț la adresa romancierilor şi a pretenției lor că spun ceva descriind viețile oamenilor: ce este o viață? Iar eu întreb: ce este altceva? O viață este totul şi felul cum se desfăşoară ea este adesea halucinant. Spiritul este implicat şi lupta care se dă este pentru salvarea lui. Gîndirea altui filozof care declară că abia după ce a încetat să mai caute fericirea a putut în sfîrşit să fie fericit e ispititoare ca gîndire; în realitate cît timp există viață în noi, fericirea, ca şi nenorocirea ne urmăresc în bîrlogul în care să zicem că am fi reuşit să ne retragem şi ne afumă la gura vizuinii cu atîta viclenie încît ne silesc să ieşim fără măcar să ne dăm seama că o facem.

N-aş putea să spun că după dispariția Căprioarei m-aş fi hotărît să nu mă mai căsătoresc, dar îmi spuneam că acest eveniment va trebui să aibă loc tîrziu, pe la treizeci de ani şi numai dacă, bineînțeles (fireşte, toți gîndim la fel), voi găsi o femeie care să mă iubească şi s-o iubesc nu împins de circumstanțe, ci în mod lucid, cunoscîndu-ne bine unul pe celălalt. Pînă atunci aveam de lucru: să-mi dau doctoratul, să intru în învățămîntul superior şi să-mi încep lucrarea mea de filozofie asupra caracterului unitar al conştiinței umane şi a reintegrării ei într-un univers în care spiritul este prezent în mod egal în tot ce există, într-un om ca şi într-un cărăbuş.

Dintre profesorii colegi se lipi de mine cel de limba şi literatura română, autor al unui volum de versuri publicat înalte de război de către un editor generos din

Sighişoara, volum intitulat în mod ridicol Glod şi *empireu de-azur.* Omul însă nu era deloc ridicol, avea în el ceva dramatic sau mai exact spus se afla aproape tot timpul într-o stare acută de indignare. Împotriva cui? La început mi s-a părut că împotriva a mărunte lucruri, de pildă împotriva şicanelor la care era supus de unii dintre colegii săi, cu care se afla în permanent conflict de prioritate şi fireşte mai ales împotriva directorului... Jigniri, replici pe care mi le relata cu lux de amănunte, cu un humor furios şi involuntar, făcîndu-mă să izbucnesc în rîs. Acele infinite faţete ale existenţei umane neliniştite, imposibil de memorat, ar fi trebuit să am, pentru a le reda, memoria misterioasă a scriitorilor care ne uimesc tocmai prin revelaţia acestor lucruri deja ştiute, dar uitate de noi. De pildă: lupta de a dovedi cine e cel mai inteligent, credinţa că tu eşti unul dintre aceştia, apoi şocul, cînd un altul, un individ grosolan, imbecil, un măgar insolent, al cărui loc ar fi trebuit să fie mai degrabă la plug şi nu printre profesori într-o şcoală normală de învăţători, nu se sfieşte să-ţi spună în faţă, în auzul tuturor că... Ei bine, ce? Aici e aici! "Cu pregătirea dumitale care lasă de dorit..." Auzi! Asta e ceva absolut incredibil! Şi un altul care, auzind această cretinie, să rîdă. Iar directorul, superior... (Superior prin ce? Prin faptul că e mai măgar decît toţi ceilalţi şi a ajuns director făcînd politică în judeţ cu prefectul, cu care e prieten?) "Încetaţi, domnilor!" Asta tocmai în clipa în care proaspătul meu prieten spunea: "Am impresia că prin aceste cuvinte vrei să-ţi maschezi propria-ţi lipsă de pregătire..."

Veselia mea auzind toate acestea era secretă. Replicile prietenului meu (căci ne împrieteniserăm, mă însoţea zilnic pînă acasă, mergînd împreună pe jos, el povestind şi eu ascultînd) în convingerea lui erau zdrobitoare, cînd in realitate erau puerile, sau în orice caz expresia unei gîndiri sensibile, care nu concepea să spună o grosolănie în stare să-l facă măcar egalul celorlalţi şi în ultima instanţă prieten cu ei. Dacă i-ar fi răspuns de pildă pe un ton de dispreţ, neglijent şi afabil: hai sictir! sau: du-te-n mă-ta!, s-ar fi rîs şi starea conflictuală ar fi dispărut. Aşa credeam, dar observîndu-i îndîrjirea aveam îndoieli... I-am citit volumul de versuri, care nu era atît de ridicol cum te făcea să crezi dacă îl judecai după titlu. Era chiar bun, dar strivit de influenţa lui Arghezi, de care în mod surprinzător pentru mine nici măcar nu era conştient, cu toate că recunoştea în autorul *Florilor de mucigai* şi al "blestemelor" un geniu. În rest, spunea că Arghezi era retoric... Avea deci spirit critic, dar nu şi pentru volumul său de versuri şi mai ales deloc pentru sine, căci indignările lui ascundeau o discretă hipertrofie a eului, silit mereu să se apere şi să vadă in ceilalţi numai imbecilitate şi prostie. Desigur, imbecilitatea şi prostia nu ocolesc în general pe nimeni, dar noi, românii, ne salvăm adesea luînd-o în derîdere la ceilalţi şi acceptînd cu humor că nici noi înşine nu facem excepţie. Rezultă o comedie care ne distrează pe toţi şi prin asta ne deosebim de alte popoare, fireşte, una din deosebiri... Petrică Nicolau, căci aşa îl chema pe profesorul de limba română, credea că el face excepţie, fără să-şi dea seama că astfel se rîdea şi de el şi rîdeam eu însumi, bineînţeles lăsîndu-l să creadă că eram de partea lui şi rîsul mi-era stîrnit de cretinia celorlalţi.

Acest izvor al indignării în relaţiile lui cu colegii se epuiză însă curînd şi pe nesimţite ,Petrică Nicolau începu să se indigneze de manifestaţiile din oraş şi

împotriva cursului pe care presimțea că îl va lua de-aici înainte istoria țării noastre. Am fost cu Hitler, am pierdut, acum o să trecem de partea lui Stalin; Hitler a fost învins, dar Stalin a rămas şi o să ne facă el să trecem de partea lui...

Şi lumea, inconştientă, pune chiar entuziasm în această trecere. "Înțeleg, zicea Petrică Nicolau sumbru, că n-avem încotro, dar atunci fii mai demn, mai lucid, şi lasă dracului entuziasmul deoparte. Stalin nu e încă bătrîn, eu îl simpatizez ca om politic rus care a înțeles că Ardealul e al nostru, dar el e şi comunist şi o să ni-l vîre şi nouă pe gît, comunismul, fără măcar să ne lase răgazul să-l asimilăm... În materie de cuceriri, nu există progres în istorie. S-au schimbat doar metodele. Unii tîmpiți cred că or să vie aici anglo-americanii, cînd se ştie că paraliticu-ăla pe rotile, Roosevelt, s-a înțeles perfect cu Stalin să împartă între ei zonele de influență ca şi cînd planeta asta ar fi fost moşia lui tat-său. Şi asta datorită cretinului de Hitler şi cretinilor de nemți care au atacat Rusia, crezînd că or s-o cucerească în trei luni. În loc de cucerire au scos-o în lume, cînd mult mai bine ar fi fost să se fi mulțumit cu Austria şi regiunea sudetă şi să fi cucerit lumea prin expansiunea economică şi ştiințifică şi nu prin..."' Şi Petrică Nicolau se poticni de indignare şi o ploaie de înjurături de care nu-l credeam în stare se abătu asupra lui Hitler şi a idioților de nemți care îl urmaseră. Se răcori însă şi după o tăcere reluă: "Am cea mai mare admirație pentru Rusia lui Dostoievski şi Tolstoi şi o adevărată prietenie între noi şi ruşi n-ar fi de neconceput, dar nu există prietenie între un colos şi un pitic. Fiindcă toate țările din Europa, cu ruşii la Berlin, au devenit pitice; în douăzeci şi patru de ore, dacă Stalin s-ar decide, armata roşie ar fi la Paris. Cine i-ar putea împiedica? Europa e istovită, Anglia e şi ea la pămînt... Englezii şi americanii s-au bîlbîit doi ani în nordul Africii ca să gonească de-acolo pe Rommel, care comanda un simplu corp de armată, ce-ar putea ei face în fața ruşilor, cu o imensă experiență de război, cu o armată călită şi perfect dotată? Să folosească bomba atomică? Ar însemna să moară toți la un loc, ruşi, italieni şi francezi şi să transforme Europa într-un deşert..."

Petrică Nicolau nu-mi făcea impresia că ar fi stăpînit de o viziune apocaliptică. Fusese pe frontul de vest ca ofițer de rezervă şi se întorsese neatins la încheierea păcii. Nu era singurul care gîndea astfel şi ceea ce spunea el mai spuneau şi alții, dar el avea o indignare a lui proprie, o dispoziție sufletească acută, gîndirea lui nu era speculativă, ci neliniştită... Şi cu toate acestea, ascultîndu-l, nu ştiu de ce îmi venea să rîd, în timp ce o adîncă simpatie se năştea în mine pentru el. Fireşte, nu mă convingea nici cu o iotă, fiindcă eu ştiam din istorie că evenimentele politice şi sociale sînt imprevizibile şi nimeni nu e în siguranță față de desfăşurarea lor, fie că eşti popor mare sau popor mic. Iar cine conduce un popor ştie acest lucru, sau mai degrabă are instinctul primejdiei şi se abține îndelung înainte de a-şi trimite armatele, oricît de puternice, să cucerească pe alții. Stalin de pildă dăduse ordin în 39 să fie atacată mica Finlandă, nu pentru a o cuceri integral, ci numai o parte necesară securității Leningradului. Cîştigase acea fîşie de pămînt, dar după ce pierduse sute de mii de oameni. Darmite dacă ar fi dat ordin armatelor sale să cucerească Europa, avînd de înfruntat lupta tuturor popoarelor ei, oricît de slăbite, ca şi a pu-ternicei Americi care o proteja şi care suferise puține pierderi, practic neînsemnate, în

timp ce Rusia era economiceşte vorbind grav atinsă. Hitler într-adevăr nu avusese acest instinct al primejdiei declanşînd războiul, dar apărea ipoteza că un lucru straniu se petrecuse cu el şi cu poporul german care îl urmase, şi anume că în ciuda aparenţei unor determinări politice şi economice care le uşuraseră accesul spre putere, nici Hitler şi nici acea minoritate activă care puseseră mîna pe Germania nu erau sănătoşi la cap. Stalin însă, ca om politic care conducea Rusia, avea toate instinctele treze şi luciditatea neatinsă. Nu el venise peste Europa, ci Europa venise peste el şi trebuise să se apere şi să cîştige. Că dorise (şi Roosevelt fusese de acord cu acest lucru) ca ţările limitrofe să intre în sfera de influenţă a Rusiei nu mi se părea o aberaţie. Totul era dacă această influenţă va fi benefică. Aveam să vedem.

Nu ideile lui Petrică mă pasionau, ci iritarea lui, care le colora într-un mod particular. Eram curios să văd spre ce zone se va extinde, cu adevărat curios, ca şi cînd aşi fi citit pe viu un roman-foileton şi aşteptam a doua zi, nerăbdător, urmarea.

III

Se extinse un timp asupra destinului intelectualului în noul regim care, după părerea lui, avea să se instaleze foarte curînd şi definitiv în ţara noastră. El nu făcea parte, îmi declară, nici dintre cei care se şi grăbiseră să se înscrie în partidul comunist, nici în partidul social-democrat al lui Titel Petrescu, în care intrau o mulţime de fripturişti crezînd că acest partid e de viitor, fără să-şi dea seama că social-democratismul, care fusese puternic în Germania înainte de 1933 şi fusese strivit de Hitler fiindcă nu se putuse uni cu comuniştii, era acum învinuit (dar fusese şi înainte de către Lenin) pentru oportunismul său, care ar fi facilitat venirea lui Hitler la putere. Învinuirea aceasta, zicea Petrică, avea să se extindă şi asupra social-democraţiei contemporane, deci şi asupra celei româneşti, aşa, din principiu: prin simplul fapt că eşti social-democrat eşti oportunist. Ce s-ar cere ca această învinuire să fie redusă la neant? Să se unească partidul social-democrat cu cel comunist! Ei, strigă Petrică triumfător, pe stradă. Se va uni!

N-am fost mirat mai tîrziu cînd previziunea politică a prietenului meu avea să se împlinească. Oamenii au adesea acest dar de a prevedea anumite evenimente, şi nu numai cei cultivaţi, cum era Petrică Nicolau, ci şi cei ca tatăl meu, care stînd zilnic la un aperitiv se pasionează de politică fără s-o facă, avînd deci mintea eliberată de corsetul partizanatului. În general unui cetăţean liber şi cu mintea vie i se poate întîmpla foarte rar să aibă în acest sens, şi în linii mari, surprize. Fireşte, nu poţi face previziuni şi asupra detaliilor, de pildă modul *cum* se făcuse acea unire.

În ceea ce priveşte aderarea cuiva la Partidul Naţional Ţărănesc al lui Iuliu Maniu şi la cel liberal, al Brătienilor, partide numite "istorice", Petrică Nicolau o considera o adevărată prostie: vor sfîrşi într-o celulă, dacă nu şi mai rău. Care va fi soarta intelectualilor, adică a noastră, profesori, medici, oameni de cultură eţetera, care considerăm, politica drept ceva murdar? Întîi că ni se va cere de-aici

înainte, la început cu blîndețe, mai apoi cu persuasiune s-o considerăm ceva curat. Apoi se va trece foarte rapid la faza următoare, a aderării. Şi toți oportuniştii nu numai că vor adera, dar vor mima fanatismul şi curînd ne vor înlătura pe noi, cei mai buni, întîi pe cei care au avut neşansa să fi făcut politică înainte, apoi şi pe ceilalți, a căror politică e să nu facă politică, şi astfel se va adînci revoluția, care ne va arunca în excese cine ştie pentru cît timp, cum s-a întîmplat totdeauna în istorie. Cum noi sîntem români şi nu francezi, vom adera toți, va adera şi el Petrică Nicolau, şi eu, cu preocupările mele filozofice, fiindcă românul ştie multe, de la cro-nicari şi din propria istorie, că vremurile trec şi important e să scapi cu viață. "De ce p... mă-sii crede el că viața lui e atît de prețioasă încît e dispus să facă toate compromisurile pentru a şi-o salva, nu ştiu, exclama tare Petrică Nicolau, furios. Poate crede mai mult decît alții că viața e prețioasă în sine, mai mult decît toate valorile spiritului? Că poți trăi şi într-o grotă, numai să trăieşti? Că demnitatea, idealurile, libertatea, mîndria de a fi om vor renaşte şi că numai cine există mai poate să renască, în timp ce un mort e mort de-a binelea şi nu mai are cum să recucerească aceste valori? Poate că are dreptate, fără să putem afirma că atunci cînd a putut să ia arma în mînă n-a ezitat s-o facă, ba chiar a făcut-o bine, punînd în vigoarea luptei şi viclenia şi toate armele unei inteligențe ascuțite, diplomația abilă, trădarea la timp a vechiului aliat şi alăturarea de altul nou, mai puternic. Astfel i-am bătut pe turci, pe poloni, pe unguri, pe tătari şi am fost bătuți de aceştia, însă am *existat* şi mulți s-au trezit astăzi în timpurile moderne uluiți că un popor tînăr apărut în Europa, dar a cărui bătrânețe, al cărui trecut crîncen nu le cunoaşte nimeni, iar alții ne contestă drepturile."

Ajuns la astfel de tiradă, Petrică Nicolau îşi ridică nasul său fin în aer şi indignarea făcu să-i apară pe chip o expresie surprinzătoare de noblețe care mă împiedică să mai rîd de misterioasa sa iritare care rar îl slăbea. Ideea lui fundamentală pe care o formula cu claritate era că am putea fi un mare popor dacă am scăpa de lichele şi de lichelism şi am învăța să renunțăm la stupidul nostru humor: "Dimpotrivă, i-am răspuns, humorul ne salvează. A şti să rîzi în clipe tragice înseamnă a stăpîni tragicul." "Da, mi-a replicat el, şi a evita astfel măreția şi a cădea în trivial. Se spune că un arhitect neamț, prieten cu Carol I, după ce a stat vreo zece ani la noi şi a construit cîteva edificii frumoase, i-a cerut regelui permisiunea să se întoarcă în Germania. De ce, Franț, l-a întrebat suveranul, nu-ți place țara asta? Maiestate, i-a răspuns arhitectul, țara e frumoasă, oamenii veseli, femeile atrăgătoare, dar prea mult p... mo-ti! Adică cum? s-a mirat regele. Păi, i-a explicat neamțul, deraiază un tren, morți, răniți, românul zice p... mo-ti! Secetă, inundații, incendii, p... mo-ti! Prea mult p... mo-ti! Suveranul a rîs şi el, cum rîzi şi tu acuma..."

Într-adevăr, rîdeam, în timp ce prietenul meu n-avea nici un chef, el îşi trăia ideile cu intensitate, ai fi zis că spiritul său nu cunoştea relaxarea, această stare care ne apropie de contemplare, fără de care n-am mai putea vedea cerul minunat, norii de pe el şi chipul frumos al unei fete. Chiar mă întrebam în clipa aceea cum trăia el cu soția lui, cum arăta, dacă iritarea ceda şi cunoştea clipe de destindere.

IV

Abordă el însuşi acest subiect chiar atunci cînd eu, deşi îl ascultam cu atenție, nu mă putui stăpîni să nu întorc capul după o silueta *une passante,* cu splendide picioare în cisme de iarnă, picioare vizibile doar între haina de blană şi negrul acestor cisme elegante, ah, picioare care parcă mă orbiră pentru o clipă. Dar şi chipul era frumos, văzut într-o străfulgerare, zîmbitor, cu gene mari, care clipiseră o dată în timp ce fulgi de zăpadă îi cădeau chiar în ochi... Ca şi pe poetul damnat, mă stăpîni un sentiment brusc de melancolie că *ea* a trecut şi n-o voi mai vedea niciodată, trecătoarea iubită cu un destin necunoscut... *J`amais!* Se pierdu în mulțimea care umplea strada într-un du-te-vino neîncetat... "E nevastă-mea! spuse atunci prietenul meu, uluindu-mă. Şi îşi ridică spre cerul plumburiu chipul său mic, deodată disprețuitor şi îndîrjit. E ora cînd ştie că eu vin acasă şi cu toate astea nu sînt niciodată sigur dacă mă aşteaptă sau nu. Şi niciodată nu ştiu dacă, aşteptîndu-mă, o să-mi înghit în linişte borşul nenorocit pe care mi-l serveşte în farfurie, sau dacă există sau nu acel borş, deşi îi plătesc o servitoare care să-l gătească."

Aproape că nu auzii aceste cuvinte care mă introduceau deodată, fără ocolişuri şi fără falsă discreție, în viața intimă a prietenului meu. Mai tîrziu aveam să cunosc şi eu această stare în care un bărbat îşi dezvăluie relațiile cu soția fără să-i mai pese că aceste relații ar trebui să rămînă secrete. Secretul, credem noi, învăluie ca un abur misterios o căsătorie fericită, fără să ne dăm seama că fericirea e un secret comun care nu miră pe nimeni, numai nefericirea trebuie cu adevărat ascunsă, ca şi cînd ar fi o ruşine să fii nefericit şi s-o declari! Or, tocmai de asta nu ne mai pasă. Eram consternat, nimeni din şcoală nu aflase pînă atunci ceva despre felul cum trăia profesorul Nicolau cu soția lui, adică nu se şoptise nimic, să zicem, despre vreo trădare sau despre vreun scandal... Îi cîştigasem eu deplina încredere ca să se destăinuiască astfel? Sau nu-i mai păsa? Da, aveam să aflu şi eu mai tîrziu: apare o perioadă în viața unui cuplu, cînd conflictul interior sparge cadrele vieții în doi şi se revarsă în viața din afară din pricina intensității insuportabile la care sunt supuşi cei în cauză; nu eram atît de prieten cu Petrică adică prietenia noastră era prea proaspătă ca să-i devin confident. Şi apoi întîlnirea noastră cu ea... Soții nu numai că nu schițară gestul de a se opri şi a schimba măcar cîteva cuvinte de formă, cum obişnuiesc chiar cei în conflict, dar nici măcar nu se salutaseră. Brusca destăinuire a prietenului meu nu avea însă în ea ceva acut, părea ceva cronic, n-aş fi zis că desvăluia o ceartă recentă care ar fi putut explica o astfel de înstrăinare. În acelaşi timp ea se arătase zîmbitoare, parcă fericită sub ninsoarea care cădea peste noi şi peste oraş. Da, avea pe chip un surîs parcă de beatitudine şi în ochi o sclipire enigmatică. Pe atunci însă nu ştiam nimic despre viața cuplurilor şi in clipa aceea am gîndit că fără îndoială el îi purta pică pentru ceva, se certaseră şi desigur, cum el era uşor de jignit, ea îl jignise, nu în sensul că nu era sigur de borşul zilnic sau de prezența ei acasă (lucru care putea fi adevărat, dar cu care el se obişnuise), ci îl jignise în personalitatea şi în orgoliul lui, unde era atît de

vulnerabil. "Lasă, Petrică, i-am spus, nu mai fi şi tu atît de susceptibil..., cînd ai o soţie atît de frumoasă, astea sînt fleacuri pe lîngă fericirea de a te culca cu ea în pat... "Nu sînt măgar, zise el, să nu fiu susceptibil, cu toate că şi măgarul rabdă să-i pui tot felul de poveri în spinare, dar nu uită că i le pui şi cînd te aştepţi mai puţin aruncă şi poveri şi tot şi îţi aplică şi două copite în cur, dacă nu şi mai rău. Un om e un om, continuă el parcă rănit iremediabil în înalta sa concepţie despre fiinţa umană, dacă nu respecţi un om, atunci ce mai respecţi? Nu te înjoseşti şi pe tine însuţi în clipele acelea? Ea nu are nici cea mai elementară noţiune despre respectul reciproc, fără de care... totul se duce dracului", exclamă deodată prietenul meu atît de scîrbit şi cu atîta lehamite încît de simpatie pentru el îl apucai de braţ şi izbucnii în hohote înalte de rîs. Astfel era pe atunci natura mea primitivă, nefericirea cuiva, bine exprimată şi sinceră, îmi stîrnea rîsul spontan, ire-presibil, aşa cum ni se întâmplă să izbucnim în rîs cînd cade cineva din tramvai sau e stropit cu noroi de sus pînă jos de un automobil. Desigur, în forul meu interior eram încredinţat sau doream ca rîsul meu să-l antreneze şi pe celălalt şi să vadă şi el că, iată, se putea rîde de comedia umană, nu trebuie niciodată să iei lucrurile în tragic, mai proprie îi e omului înclinarea spre rîs, starea de inocenţă... uitaţi-vă la copii, unul îl pune pe altul jos, îl gîtuie, îi trage pumni în cap, îl gheruie pe faţă, apoi se ridică amîndoi şi cel lovit, te uiţi la el că deodată surîde ca un prost... Ei bine, nu e prost deloc, ci doar e curat, neatins de trufie, de sentimentul umilinţei... Nu i s-a întâmplat nimic, faţă de tot ceea ce simte el în clipa aceea. Fireşte, viaţa nu e o joacă de copii, dar mai întîi de ce n-ar fi? Nu sîntem noi toţi copiii pămîntului? Şi apoi cine le-a spus oamenilor că trebuie să rămînă înlănţuiţi de cei cu care se află în stare de conflict? "Păi, Petrică, i-am spus, e foarte simplu, nu eşti sigur că o găseşti acasă, nu te mai duce nici tu la ora aceea acasă, nu eşti sigur de borşul tău, dă servitoarea afară şi mănîncă-l la restaurant!..." La aceste cuvinte prietenul meu se înfundă pentru prima oară într-o tăcere însingurată şi orgolioasă pe care n-o mai rupse pînă ajunserăm în dreptul casei mele. Îmi veni o idee: să urce la mine şi să luăm masa împreună. La ora aceea, unu şi jumătate, cînd ne întorceam noi de la şcoală, mă aştepta totdeauna mama cu masa pusă, iar la trei era acasă *şi* îl aştepta pe tata. Pentru seara îmi lăsa ceva uşor de încălzit, sau îmi ajungea un sandvici cu unt şi brînză, sau jambon, un pahar cu lapte...

Petrică acceptă. Apartamentul meu de două camere era confortabil, deşi încă sărac mobilat. "Fă-ţi totul singur", îmi spusese tata, deşi avea ceva bani şi deşi vedea cum de la o lună la alta se devalorizau, ajunsese o pereche de pantofi să coste aproape cît un salariu de-al său de altădată. Îmi cumpărasem strictul necesar, mobilă de ocazie, un divan-studio, un birou, o masă şi cîteva scaune. Cărţile îmi stăteau încă îngrămădite pe lîngă pereţi.

Băurăm cîte-o ţuică şi mama ne servi ciorbă de purcel ardelenească şi tocană cu mămăligută. Cartelele de pîine aduseseră pe ţărani în piaţă cu mălai. Apoi la cafele mama ne părăsi. Nu fumam niciodată dimineaţa, iar Petrică era doar fumător de ocazie. Aprinserăm ţigări.

"...Iar Marghiloman spunea, în legătură cu neseriozitatea noastră, reluă Petrică revenind la ceea ce discutaserăm înainte de întîlnirea cu nevastă-sa, că în România n-ai nici o plăcere, nici măcar pe aceea de a avea un adversar, fiindcă

dacă îl învingi, trece de partea ta... Abia dacă voi, ardelenii, sînteţi mai fermi... Dar n-o să mai conteze... Să-ţi dau să citeşti ce scrie Charles Maurras despre ceea ce ne aşteaptă pe noi, intelectualii, ceea ce ne rezervă adică nouă revoluţia proletară. Vom fi puşi la coadă. Gînditorii, oamenii de cultură nu vor avea acces la putere şi în general li se va refuza orice încercare de a gîndi altceva decît ceea ce a gîndit deja Marx. Întreaga gîndire a umanităţii va fi reanalizată prin această prismă şi în acest sens vor avea şi ei ce face, sau cum spuneţi voi, ardelenii (Petrică era regăţean), or să aibă de lucru cît îi hăul, cu iluzia că înseamnă şi ei ceva. Nici vorbă, Marx a fost un mare om şi în forul lor interior nu se vor simţi umiliţi că nu li se va da voie să se abată de la litera lui. Se vor crea institute speciale de cercetări filozofice şi sociologice şi vor fi vîrîţi în ele toţi, să le treacă apetitul că ar putea face şi ei politică cum au făcut Bălcescu, Titu Maiorescu, Petre Carp sau Kogălniceanu. Iar un nou Nicolae Iorga sau un nou Octavian Goga vor trebui să-şi pună pofta în cui. Cel mult funcţii de decor. Li se va lăsa doar libertatea să se mănînce între ei, pe-acolo prin acele institute, ba chiar vor fi încurajaţi, cu instinctul sigur al conducătorilor de totdeauna, să-şi sape reciproc autoritatea, fireşte pînă la o anumită limită, căci vor avea nevoie să existe totuşi valori pentru a exalta noile idealuri. Cei cu adevărat neliniştiţi de soarta culturii, de valorile absolute, vor fi izolaţi sau închişi, băgaţi la zdup. Nu se va sinucide nimeni, nici nu va fi împuşcat, dar vor trece prin infernul adaptării, dacă va fi chiar infern, după părerea mea, marii maeştri vor da din capetele lor albite de înţelepciune şi vor zice: aiasta este foarte bine, alţii vor întîrzia să vadă dacă nu vin anglo-americanii, pe urmă geniul pamfletar al unuia va spurca pe trădătorii de ţară transfugi şi duşmani plătiţi. În general, toţi vor fi înghiţiţi de stomacul tare al partidului comunist, cum a spus Lenin..." "Chiar aşa a spus Lenin?", l-am întrerupt eu. "Da, chiar aşa, noi avem stomacul tare şi vom înghiţi pe toţi individualiştii şi şovăielnicii, citez din memorie. Nu sînt Mafalda să ghicesc ce-or să facă cei care au creat pînă acum o mare literatură. N-ar fi exclus să devină optimişti..." (N-a fost exclus, chiar au devenit!, cum aveam să ne dăm seama mai tîrziu. Petrică, după ce a aderat şi el, a uitat totalmente de profeţiile lui, ca şi cînd o stranie amnezie i s-ar fi abătut pe conştiinţă, ca şi cînd un altul, străin cu totul de el, ar fi făcut acele profeţii; dar soarta lui avea să devină pe atunci tragică. O să revin asupra acestui lucru...)

Se lăsă o tăcere, care se prelungi. Ceva nu mai mergea. Se vedea că nici el nu credea în propria-i viziune neagră pe care i-o inspirase reacţionarismul maurrasian din cartea *l'Avenir de l'intelligence* (carte pe care mi-o împrumută chiar a doua zi), sau în orice caz făcea eforturi să-şi îndepărteze gîndirea de la ceva. De la ce? Aveam să aflu curînd... Nu mai stătu mult şi plecă.

V

De la soţia lui, bineînţeles. "Metode fără efect, Matilda e mai presus de ele, spuse el a doua zi fără să-mi dau seama dacă era un elogiu sau o învinuire la adresa ei. Nici n-a observat că am lipsit de-acasă, am găsit-o trîntită cu fundul în

sus în pat, răsfoind reviste de arhitectură şi de decorații interioare. Mi-am scos paltonul şi mi-am aruncat mănuşile înjurînd. Asta nu e viață! Aiurea, degeaba am dat eu servitoarea afară, de două ori am făcut-o, angaja ea pe alta pe cont propriu. Cîteva luni am mîncat la restaurant, dar mi-am cheltuit toate economiile fără nici un rezultat, afară de tristețea care te cuprinde cînd vezi la mesele vecine pe alții cu soțiile lor şi tu singur. De ce dracu te-ai mai însurat? Şi în general ce rost are însurătoarea? Sursă de epuizare a ceea ce e mai bun în tine, credință în rostul vieții, în idealuri că omul e incomparabil... Ba e perfect comparabil, cu un catîr de pildă. Să nu facă nimic. Se uită la mine cu coada ochiului cînd mă vede că nu pot să mai rabd şi mă apuc eu să fac ordine. În dulapuri, în bucătărie, în cămară, în biblioteca pe care tot timpul o răvăşeşte... Îmi dispar cărțile, îmi descompletează cele mai frumoase ediții. Unde sînt cărțile mele? Nu zice nimic, se uită la mine cu ironie şi are o putere colosală în a tăcea, în timp ce eu mă epuizez, pe toate gamele, ale blîndeții, ale apelului la rațiune, ale înțelegerii, ale amenințărilor. Tîrziu de tot am aflat că le împrumuta. Edițiile mele rare din Racine, Balzac, Montaigne, Rabelais, Pirandello, pe care mi le-a dăruit tata, care a călătorit la Paris, avocat bun, a cîştigat bani în viața lui şi a cumpărat tablouri şi cărți... Mi-a dat şi mie şi din unele şi din altele... Circulă prin casele prietenelor şi prietenilor ei arhitecți şi se întorc, dacă se mai întorc, pătate, rupte la coperți, cu foi smulse şi lipite grosolan cu pap... A trebuit să perorez luni de zile pînă să aflu că le împrumuta şi că nu ea le aducea în halul în care le descopeream prin rafturi. Şi alte luni să mi se spună cu privirea încărcată de patimă stranie: că de ce să nu se bucure şi alții de ele? Ei, de ce? Toți sîntem oameni, eu le-am citit, aceste cărți, să le citească şi alții... Egoismul ăsta al meu e insuportabil. Fii generoasă pe cont propriu, i-am spus, nu pe contul altuia. Cui îi place să citească, să se ghiftuiască mai puțin şi să-şi cumpere cărți. N-ai decît să-ți faci biblioteca ta şi pe urmă s-o dai cu împrumut tuturor vitelor din oraş care să ți le înapoieze pline de caca... A încetat cu cărțile, au început să-mi dispară cămăşi, costume, pantofi, chiar şi ciorapi, exclamă prietenul meu cu un humor disperat... Acum trei zile, continuă el, cobor în pivniță să tai lemne. Eu le cumpărasem de la depozit, însoțisem camionul pînă acasă, le stivuisem cu un om pe care îl plătisem, lemn cu lemn, trei mii de kilograme... Ea venise acasă ca o cucoană, se uitase cu ironie la mine cum îmi curgea sudoarea de oboseală... Ironie, surîs, dispreț... Fără să mă întrebe, tu ai mîncat, eşti obosit, sau nici măcar atîta, să-şi fi văzut de arhitectura ei, n-am pretenția la tandrețea femeilor, care nu e decît o cursă... Pisicile sînt superioare, cînd simt nevoia de tandrețe se mîngîie singure de piciorul scaunului şi torc pe cont propriu, nu înşeală pe nimeni... S-a retras în dormitor şi cînd spre seară am ieşit şi eu din bibliotecă şi m-am aşezat la masă, la masă nimic... Tu n-ai mîncat în oraş? zice. Ba am mîncat, i-am răspuns. Şi m-am culcat la mine în birou, flămînd, dar fără dorința de a mînca, cu speranța că o să vină la mine şi să mă cheme în bucătărie, să-mi infirme ideea care îmi dădea tîrcoale, că femeia asta nu ştie ce e o căsnicie şi de ce dracu s-a mai căsătorit cu mine... N-a venit. Nu vin, să ştii de la mine, nu le aştepta niciodată, fiindcă nu vor veni, în întunericul odăii tale aştepți zadarnic un semn, acest semn nu-ți va fi dat... Pare neverosimil, îți contrazice întreaga ta concepție despre viață, dar e adevărat, aşa cum e adevărat că trebuie să mori,

nu-i pasă de tine şi degeaba nu dormi, chinuit să afli adevărul. Nu există nici un adevăr, nu te înşeală nimeni, nu iubeşte pe altcineva, şi totuşi nu vine cînd o aştepți, idioata credință că o să apară şi o să-ți pună mîna pe fruntea înfierbîntată e o invenție pe care nu ştiu cine ne-o inculcă încă de mici, încă din adolescență, cînd visăm iubirea şi armonia... Ducă-se dracului, mi-am spus şi am hotărît că mai bine trăiesc singur, şi am aruncat în noaptea aceea peste bord gîndul de a fi fericit cu o femeie... Dimineața însă m-a invitat la ceai, mi-a dres cravata, avea aerul că nu s-a întîmplat nimic. Tandrețea ei era indiferentă şi gestul de a-mi drege cravata mi-a făcut greață. Ia mîna de pe mine, i-am spus. Şi am plecat înjurînd... Şi acum trei zile, cobor eu în pivniță să tai lemne. Servitoarea plecase la țară, îi murise mă-sa. Cînd mă uit... ştiam că în pivniță abia aveai loc să pui lemnul pe butuc... acuma, loc berechet... Mă uit eu mai bine... ştiam că abia vedeai ferestruica.... ferestruica mică era degajată şi toate lemnele din partea aceea, un perete întreg, lipseau. Mă uit mai bine şi văd că şi peretele stivuit din stînga era înjumătățit... Am înțeles într-o clipă ce se întîmplase. De la cărți şi lucrurile mele personale de îmbrăcăminte, trecuse la lemne, cărate şi aranjate de mine. Am urcat sus, indignat ("Aoleo, Petrică, am gîndit în clipa aceea uitîndu-mă la el şi văzîndu-i indignarea reapărîndu-i pe chip, numai indignat ai fost tu atunci? Trebuia să urci sus cu o bucată de lemn în mînă şi s-o croieşti cu el ca unică soluție a chestiunii tale insolubile!"). Cui ai dat lemnele? am întrebat-o. ("Cui să le dea, am gîndit eu, altor oameni, de ce să te bucuri numai tu de ele la gura sobei şi să-l citeşti cu delicii la focul lor tihnit pe Racine sau Montaigne?" Dar Petrică nu mi-a urmat, nici măcar acum, tîrziu, acest gînd şi a repetat...) Cui ai dat lemnele? Ea stătea ca de obicei în pat, cu fundul spre uşă, ca un semn de dispreț pentru cel care ar fi intrat peste ea şi cel care putea intra eram numai eu... În clipa aceea mi-am adus aminte cum mătuşă-mea, la țară, unde îmi petreceam vacanțele, punea mîna pe-un retevei şi îl arunca furioasă în cîinele care dormea în mijlocul bătăturii cu spatele la casă... («Aşadar totuşi ți-ai dat seama ce-ar fi trebuit să faci!») Am apucat-o de mînă şi i-am spus: ridică-te cînd stai de vorbă cu mine! S-a ridicat şi gura ei s-a făcut subțire ca o lamă de cuțit... Nu te agita, mi-a răspuns cu pleoapele coborîte, cînd n-o să mai avem lemne mă ocup eu să fie iar pivnița plină..." Ajuns aici Petrică se opri. Aşteptai însă zadarnic să continue. Mă uitai la el: avea fălcile încleştate. Înțelesei că nici pînă astăzi nu rezolvase, în el însuşi, acest episod, care era proaspăt. De aceea poate soții, întîlnindu-se pe stradă, nu se opriseră, nu-şi spuseseră nimic? Da, dar ea avea un surîs răpitor... Cu ce greşeşti tu, Petrică, față de ea? m-am întrebat. Ce lipseşte, ce nu-mi destăinui? Ce-ți scapă din ființa ei, care îți produce o indignare universală? Fiindcă, e clar, ea e sursa iritării şi pesimismului tău furios, pe care îl extinzi în relațiile cu colegii, cu istoria, cu evenimentele politice şi cu *l'avenir de l'inteiligence...*

Surîdeam, curios să aud ce-o să-mi spună mîine.

VI

A doua zi însă, lovitură de teatru: pentru întîia oară de cînd îl cunoşteam, Petrică era nu numai vesel, ci o lumină care îi făcea chipul deosebit de frumos îi transfigura parcă trăsăturile. Înalt cum era, subțirel şi distins, ai fi zis că umbla cu capul în nori. Radios, îmi spuse că a vorbit cu Matilda despre mine… Parcă ar fi obținut o victorie, astfel rosti el aceste cuvinte, ca şi cînd demult aş fi insistat eu pe lîngă el, ca numita Matilda să accepte să i se vorbească despre mine. Şi că el şi ea mă invitau la masă… Chiar în acea zi, adică acum, la prînz. "Bine, Petrică. zic, mulțumesc."

Era clar pentru mine, se împăcaseră. Dar se împăcasem de tot, adică tot ceea ce îmi povestise el nu mai exista, n-avea să se mai reîntoarcă? Am dat din umeri. Treaba lui, numai el ştie ce e între ei. O luarăm deci spre el, străbătînd centrul oraşului. Eram cam plictisit: Petrică nu mai avea verva lui care mă atrăsese atît de tare, felul poetic (era doar poet, nu?) cu care îşi ținea fruntea sus, aerul degajat, cu o vagă expresie de dispreț pe chip la adresa mulțimii prin care treceam, tăcerea lui care se voia superioară îl făcea puțin antipatic. Oricum, nu mai avea nici un haz. Mă gîndeam chiar să pretextez că am uitat că am ceva urgent de făcut şi să mă scuz, să rămînă invitația lui pentru altă dată. Numita Matilda, cu sufletul ei generos pe seama cărților şi chiar a lemnelor lui Petrică, nu-mi stîrnea nici o curiozitate s-o cunosc. Viața acestui cuplu mi se părea că are în ea ceva minor şi stupid, în ciuda faptului că erau amîndoi intelectuali, fiindcă nu-mi trecea prin cap să pun la îndoială ceea ce îmi dezvăluise Petrică. Desigur, în concepția mea şi în ceea ce priveşte viața sentimentelor nu exista deosebire între un om cultivat şi unul cu o meserie simplă şi fără cultură. Intelectualul putea doar complica meschinăria vieții în care trăia, perorînd şi vorbind despre idealuri, în timp ce omul simplu putea recurge la voință sau să sufere în tăcere, fără generalizări filozofice.

Mă înțelesesem cu mama să mă aştepte totdeauna pînă la ora două şi, dacă nu veneam, să-mi lase un bilet în care să-mi spună ce am de făcut ca să mănînc şi să plece. Parcă îmi părea rău că n-o s-o văd decît mîine, fiindcă, în mod natural, neiubind pe nimeni, începusem s-o iubesc pe ea, prezența ei ocrotitoare, tăcerea chipului ei care era atît de elocventă: eşti fiul meu, parcă îmi spunea, şi după Dumnezeu la tine țin şi am uitat de mult că nu mai ai credință şi nu te-ai împăcat cu taică-tău… Dar eşti tînăr, şi nu se ştie dacă într-o zi n-o să-l înțelegi pe Mîntuitorul.. Îi ghiceam aceste gînduri şi o ocroteam acum şi eu, spunîndu-mi că dacă Mîntuitorul a învățat-o să fie atît de răbdătoare şi să țină astfel la mine, care o chinuisem pînă mai ieri, înseamnă că totuşi pe ea credința o înălțase cu adevărat, în timp ce tata era în stare să-mi poarte atîta vreme ranchiună, deşi era un om de treabă. Da, dar oamenii numiți de toată lumea de treabă nu sînt de treabă deloc, dacă pot păstra în sufletul lor, atît de multă vreme, o jignire, chiar dacă e gravă.

Mă trezi din aceste gînduri Petrică: ajunsesem. Locuia pe o stradă apropiată de centru. Ceea ce mă izbi de la început fu eleganța şi somptuozitatea intrării (era o intrare laterală, din curte, spre al doilea etaj al clădirii, o vilă impunătoare), scară largă în spirală, cu trepte parcă de marmoră, în orice caz nu erau din ciment obişnuit, cu ferestre imense de o parte şi de alta. Uimirea mea însă crescu cînd intrarăm înăuntru. Tot etajul de patru camere era al soților Nicolau. Nu mai

văzusem pînă atunci ceva atît de atrăgător, atît de artistic aş zice, camere mari cu draperii violete, cu pereții plini de tablouri şi rafturi de cărți, cu plafoanele ornamentate, fotolii şi scaune aurii, covoare scumpe pe jos, patul conjugal uriaş, o sufragerie şi un hol cu drugi negri de lemn transversali în plafon, nişe nenumărate cu geamuri vechi, parcă din secolele trecute, colorate ca în vitraliile catedralelor, sobe de teracotă albă; nici n-ai fi zis că sînt sobe, atît de fine erau plăcile şi brîiele cu incrustații şi semne ornamentale... Biroul lui Petrică era atît de spațios încît simții invidia, mi-ar fi plăcut şi mie să am ceva asemănător. Oricum, ai fi zis că un mare savant lucra în el, cu biblioteca lui făcută dintr-un lemn prețios, probabil nuc, care se întindea pe doi pereți. Mă aşezai pe canapeaua în care mă înfundai, în timp ce repetam: "Frumoasă casă ai, Petrică, n-am mai văzut aşa ceva". El îşi ținea o mînă în buzunarul de la pantaloni, zornăind nişte chei. Tic nervos, de care aveam, mai tîrziu, să mă satur. Nu-mi răspunse. Veselia lui radioasă se mai topise şi îl aud că zice: "Ar fi în stare pur şi simplu să nu vină (înțelesei că se referea la soția lui.) şi nici măcar să telefoneze. Ea te-a invitat, dar parcă la ea contează că ți-ai luat o obligație şi că trebuie s-o respecți?"

Dar chiar atunci se auzi zgomot la uşa de la intrare şi mă ridicai de pe canapea. Petrică îmi confirmă: ea era. Ieşirăm din birou. Dar nu era ea, ci servitoarea, care spuse că "domnu`, nu ghesit vin, mereți dumneavoastră şi chcutați..." Crunt, Petrică îi luă plasa din mînă, ne îmbrăcarăm paltoanele şi plecarăm noi să găsim vin. Nu găsirăm ici, dar găsirăm dincolea... Totuşi Petrică, contemplînd norii, parcă nu voia să ne mai întoarcem acasă. Dar nici nu spuse ce-ar trebui să facem. Ne plimbarăm în tăcere cam vreun ceas. Tăcere, fiindcă încercarea mea de a spune ceva, de pildă despre faptul că ruşii erau iritați că aliații lor, anglo-americanii, tărăgănau procesul criminalilor de război (citisem tocmai atunci o reproducere a unui articol din presa sovietică în care se spunea "ar trebui scos din celulă banditu-ăsta de Goering şi spînzurat imediat"), nu avu nici un ecou la Petrică. Era însă rîndul meu să vorbesc şi continuat interminabil pe această temă. Aveam însă sentimentul că prietenia noastră se baza nu pe ceea ce aveam eu de spus, ci pe ceea ce avea el. Or, el era stăpînit de o muțenie care parcă nu prevestea nimic bun. Părea hotărît în sfîrşit s-o bată acum pe Matilda lui, dacă bineînțeles s-o fi întors. Se făcuse ora trei şi jumătate. Mă uitai discret la ceas: mi se făcuse foame. Eram pe punctul să-l invit eu la mine acasă, cînd el îşi coborî deodată privirea din nori, surîse strîmb şi îmi făcu semn: ne întoarcem. Dar fără grabă, înțelesei, îi lăsa timp să vie şi să pregătească masa. Astfel ne oprirăm într-o librărie din centru, care ținea deschis toată ziua, răsfoirăm cărți, cumpărarăm reviste literare şi ziare proaspete, ne uitarăm la pozele de reclamă ale unui nou film american cu *cowboy* şi pe la patru Petrică sună la propria lui casă, deşi avea cheile în buzunar. Ne deschise servitoarea, cu o expresie de reproş: "A venit, fă, doamna?'' o întrebă Petrică grosolan, fără să treacă pragul. "Nu, domnu`, răspunse ea, dar telefonat că vine mintenaş, domnii nu plecat, vine, vine..." "Ce e, dragă, ce s-a întîmplat?" auzii atunci în spate un glas de femeie încărcat de o mare veselie degajată şi mă întorsei şi o văzui.

Era ea. Venea agale, îmbrăcată în haina ei de blană, trecătoarea pe care o clipă crezusem prima oară că n-am s-o mai văd niciodată. Avea aerul că venea de

la o petrecere unde se simţise minunat şi acum se întorcea acasă plină de generozitate pentru toţi şi pentru toate, dispusă să ierte pe oricine şi pentru orice, cu forţa pe care ţi-o dă sufletul cînd viaţa ţi-a dăruit o clipă de intensă fericire. Se uită la mine cu această bogăţie de expresie pe chipul ei de o frumuseţe care mă copleşi şi exclamă: "dumneata trebuie să fii domnul Petrini! Bună ziua!" Şi îmi întinse mîna pe care i-o sărutai. Avea o mînă a cărei greutate n-o simţii, imponderabilă, dar care mi-o strînse pe-a mea într-o scurtă încleştare, strîngere fraternă, care transmitea forţa feminină, dar şi forţă fizică, mînă groasă, ai fi zis o labă... O luă înainte, îşi aruncă haina pe un fotoliu şi dispăru. Petrică fusese ignorat în aceste clipe, dar observai la el o curioasă transformare: părea stăpînit de o bucurie jenată şi confuză, împotrivirea lui cruntă se retrăsese (nu dispăruse, vedeam bine), un vag surîs îi flutura pe chipul lui mic, delicat, de o frumuseţe minoră, dacă pot să spun aşa, căci astfel îmi apărea în acele clipe. "Hai, zise el în şoaptă, ca şi cînd s-ar fi ferit să nu trezească pe cineva din somn, să-ţi arăt cărţile mele."

Intrarăm în bibliotecă şi începu într-adevăr să mi le arate, una cîte una, ediţii rare, din clasicii francezi, legate, cu tipăritura veche de prin 1860. Le desfăcea coperta, întîrzia asupra primei pagini, apoi asupra celei de-a doua, îmi dădea, tot în şoaptă şi cu religiozitatea aceea curioasă a livromanilor, explicaţii asupra personalităţii, nu a autorilor, ci a acelora care îngrijiseră şi prefaţaseră ediţia, biografia lor, polemicile lor din epocă etc, ca şi cînd aceste personalităţi erau mai presus de Rabelais, de Boileau, La Fontaine... De ce vorbea el în şoaptă? mă întrebam. Ce sentimente îl stăpîneau pe Petrică, de arăta ca şi cînd un devotament straniu pentru cineva scump şi drag care zăcea bolnav în camera vecină îl împiedica să fie firesc, să dea curs ca altădată gîndirii lui libere, să vorbească cu un timbru normal?...

Deodată lăsă cartea şi se întoarse: intrase ea. Chipul lui Petrică înflori brusc şi de astă dată bucuria lui jenată fu înlocuită de o bucurie plină şi spuse: "Matilda, bine că ai întîrziat, ne-am plimbat prin oraş, am cumpărat vin, am fost prin librăria din centru... Credeam că o să găsesc cele două cărţi... vezi, asta e, cînd trăieşti în provincie, trebuie să te mulţumeşti cu fărîmiturile din capitală, dacă mai vin şi fărîmiturile acelea..." "Petrică, îmi explică ea, aşezîndu-se, nu doarme de cîtva timp din pricina a două cărţi... Vrea să se ducă la Bucureşti după ele..." Şi spunîndu-mi asta îşi arătă deodată chipul, pe care pînă atunci nu-l văzusem bine şi rămăsei împietrit pe canapea. Ceea ce luasem eu drept frumuseţe la Căprioara era ceva palid, şters, inexpresiv, faţă de bogăţia strălucitoare a chipului acestei femei. Există chipuri într-adevăr frumoase care nu exprimă decît atît, adică ceea ce a făcut natura fizic, dar un chip frumos prin care să izbucnească dinlăuntru o lumină a unei vieţi a gîndirii şi sentimentelor, care aruncă parcă într-o transă privirea unor ochi lucind, ai zice, în triumf, a unui obraz cu ten alb, a unei guri care nu poate parcă să stea închisă din pricina tensiunii lăuntrice a poftei de viaţă şi de comunicare, un astfel de chip şi o astfel de frumuseţe nu mai văzusem. Un fior rece de invidie grea mă străbătu. Cum de nu întîlnisem eu o astfel de femeie şi o întîlnise Petrică? Cum dracu au noroc unii şi dau peste astfel de femei fascinante, cum SE întîmplă, unde le găsesc, sau, culmea, cum de sînt găsiţi de ele? Şi, ce era mai rău, înţelegeam acum vorbirea în

şoaptă a prietenului meu: această femeie în propria lui casă, hm! desigur, nici vorbă, înțelegeam prea bine, îl subjuga; în prezența ei gîndirea lui se topea, revolta împotriva ei şi tot ceea ce îi tortura sufletul, aşa-zisele fapte pe care mi le povestise zile în şir, deveneau, desigur, o amintire palidă. El începu să-mi explice că nu era vorba de cărți obişnuite şi se însufleți, încetă să mai vorbească în şoaptă. Ea îşi aprinse o țigare şi îl asculta cu un minunat şi ironic surîs afectuos, uitîndu-se adesea şi la mine, care mă făcusem în forul meu interior crunt şi duşmănos. "Unde sînt, Petrică, învinuirile tale? mă întrebam. Ce-a mai rămas din superba ta revoltă?''... "Hai, Petrică. Continuăm la masă, zise ea întrerupîndu-l, domnul Petrini, văd eu, nu are acum gîndul la cărți, ca tine, ci probabil i se profilează mai degrabă în minte, prin telepatie cu bucătăreasa, imaginea unei supe fierbinți şi a unui muşchi de porc împănat, care sînt gata. Poftiți la masă!"

VII

"Unii oameni, continuă Petrică deodată pătimaş, în timp ce servitoarea ne aducea sus-zisa supă, deşi au cultură, sînt analfabeți prin concepția pe care o au despre cultură. Ei confundă civilizația, pasta de dinți, cu cultura şi am întîlnit chiar creatori de cultură, pictori şi scriitori, care nici ei nu sînt mai prejos de analfabeți. Dotați de la natură cu talent, trăiesc şi mor în ignoranță, alergînd toată viața după muieri şi între o operă şi alta petrecînd în chiolhanuri nemaivăzute care le ruinează sănătatea şi îi trimit în mormînt înainte de vreme. Şi ne mai plîngem că valorile noastre nu intră în circuitul universal! Cum să intre dacă înaintea ta intră Proust şi tu nu faci decît să-l imiți? Cît apare pe lume un scriitor mare, românii imediat încetează orice căutări proprii şi îl imită pe acela. Cultura e o forță şi ca atare atrage în sfera ei gravitațională pe cei slabi, care nu mai au nici o şansă. Pentru a scăpa de acest blestem, culturile tinere, cum e a noastră, trebuie să facă un efort uriaş pentru a deveni independente, şi anume începînd cu violență prin a fi polemice cu valorile dominante ale occidentului. Scopul final, sarcină a tuturor generațiilor, ar fi mutarea culturii şi artei europene aici în răsărit, sau măcar împărțirea ei în două". "Nu se poate, Petrică, îi răspunsei, cultura e un fenomen natural, a cărui forță nu poate fi schimbată prin simpla voință." "Te înşeli, zise el fără să reflecteze, semn că reflectase înainte, literatura rusă e o literatură polemică, şi zadarnic a ignorat-o un timp occidentul: a cucerit lumea şi acum francezii se uită uluiți la sufletul rus, ale cărui adîncimi sondate de un Gogol, Dostoievski şi Tolstoi îi amețesc, fiindcă se simt ruşi, aşa cum bunicii şi străbunicii ruşi ai lui Tolstoi se simțeau francezi, a căror limbă o vorbeau şi în intimitate... Şi atacul rus asupra literaturii europene, se grăbi Petrică să precizeze, este premeditat, antagonic, deci "nenatural", deşi e perfect natural prin desvăluirea altor adevăruri despre om." "Petrică, chiar ideea ta despre mutarea culturii în răsărit nu e originală, e a lui Spengler, tot un occidental, numai că el o revendică pentru Germania. Şi nu uita că marele Tolstoi, înainte de a ajunge să-şi cristalizeze propriile lui reflecții despre cauzele

războiului, l-a citit pe un Proudhon, a cărui idee, că războiul e de origine divină, şi-a însuşit-o cu entuziasm; după cîte îmi amintesc, Tolstoi l-a întîlnit în 1861 la Bruxelles pe Proudhon, cu care probabil că a discutat îndelung şi de la care a împrumutat chiar titlul de *Război şi pace,* care pesemne că i-a plăcut atît de mult încît n-a ezitat de asemenea să şi-l însuşească. Acest scriitor francez suferise la rîndul lui influența lui Joseph de Maistre, care în *Du pape* şi *Soirees de Saint-Petersbourg* se arată adversar al revoluției franceze. Noutăți, deci, în materie de idei, n-a adus Tolstoi francezilor, afară doar de faptul într-adevăr copleşitor al geniului său epic. Or, acest geniu era natural, nu era o consecință a unui spirit polemic, premeditat şi antagonic." Credeam că îl strivisem pe Petrică, dar el avu un surîs spontan de superioritate, nu se grăbi să-mi răspundă, aş-teptă ca Matilda să ne schimbe farfuriile. Ea ne ascultase cu o expresie care sugerase că îi venise în cap un gînd, mai degrabă o întrebare pe care aştepta să i-o pună la urmă soțului ei; în această amînare savura parcă reacția lui, cu care urma să se delecteze şi prin priviri neascunse pe care mi le arunca din cînd în cînd, îmi promitea că şi eu o să mă distrez; soția îşi cunoştea soțul, punctele lui vulnerabile; fireşte, nu le va dezvălui, să-l facă de rîs, dar nici nu va ezita să-i atingă puțin morga aceea a lui despre care, probabil, ştia multe; devenisem curios, încît mă hotărîi ca după replica lui Petrică să nu mai răspund. Totuşi nu mă putui stăpîni să adaug, fără să-mi dau seama ce spun, lucru care, reflectînd mai tîrziu, mă făcu să înțeleg de ce prietenul meu mă evită apoi cîteva săptămîni la rînd. "...Şi apoi, Petrică, cum să te smulgi de sub influența marilor culturi, cînd chiar tu însuți ca poet nu te-ai putut smulge de sub influența lui Arghezi? E o lege naturală!" "Nu recunosc această influență, rînji el deodată şi frumusețea chipului său se schimonosi. Idolul meu e Ion Barbu, care a descoperit în spațiul nostru poetic balcanismul. Influența lui, da, o recunosc şi nu văd nimic rău că, în cadrul unei literaturi, unul mare să ne influențeze. Spiritul polemic trebuie îndreptat împotriva culturilor străine dominante, chiar însuşindu-ne de la ele idei, cum nu neg că a făcut-o Tolstoi. Asta e, în lume e cunoscut astăzi Tolstoi, în timp ce micul Proudhon francez e uitat. Este exact ceea ce vreau eu să spun..."

Se lăsă o tăcere. Bine, fie, gîndii, dar de unde pornisem? Da, el începuse prin a afirma că unii oameni, deşi au cultură, sînt de fapt analfabeți. Ce vroise să spună prin această idee, căreia apoi, după obiceiul lui, îi dăduse proporții europene? "Eu sînt analfabeta aceea, zise atunci Matilda făcîndu-mă să tresar cu putere (gîndurile se ghicesc!). Eu, continuă ea cu o veselie extraordinară pe chip, deşi am cultură, sînt o analfabetă care rîd de el că nu poate dormi fiindcă nu găseşte aici la noi în oraş două cărți despre care se face vîlvă în Franța şi vrea să se ducă la Bucureşti să le caute"... Toată veselia ei deveni apoi brusc generoasă, ai fi zis dincolo de limite, cînd adăugă: "...Dar du-te, Petrică, ți-am spus de la început şi nu ştiu de ce şi atunci te-ai simțit jignit..." Întinse mîna, i-o puse pe braț şi îl mîngîie: "Du-te chiar duminica viitoare, şi luni întoarce-te". Sub această mîngîiere Petrică se relaxă. Dar ea reluă imediat: ..Şi lasă-i pe aceşti artişti şi scriitori care aleargă toată viața după muieri şi petrec în chiolhanuri nemaivăzute. Ce-ai tu cu ei? Poate că altfel n-ar putea crea!" "Pe dracu, rînji Petrică, batjocoritor. Cu ce te ajută curul unei muieri să creezi! Balzac nu s-a însurat pînă n-a dus la apogeu *Comedia umană.* Toată forța spiritului trebuie

concentrată în creație, dacă vrei să nu rămîi veşnic la marginea marilor culturi. Întrucît burta unei muieri, unde zac toate forțele turbulente şi distructive, poate stimula un artist?" "Bine, exclamai eu, dar despre idolul tău, Ion Barbu, se zice că..." ..Da, mă întrerupse el imediat, ştiu, poți să alergi după curul unei muieri, dar să nu te îndrăgosteşti de el! E ridicol!"

Devenise parcă furios, însă avea o furie rece, iar chipul său arăta acum durități de cremene. În acelaşi timp glasul avea tonalități de un sarcasm ucigător. Matilda zîmbea, dar îmi evita privirea. "Tolstoi, continuă el, a rezistat, cu toate că era dotat cu o neobişnuită forță virilă, căreia însă i-a pus frîu, a convertit-o în spirit şi a învins. La noi, românul lucid a descoperit răul, dar nu-i poate rezista. Muierile au să-i mănînce capul, spune el cînd vede un bărbat înzestrat, dar care aleargă ca un smintit după ele, în timp ce după el aleargă ratarea. În care el nu crede. Cum să creadă? Femeia e idealul, ce e mai frumos în viață? Nu e ea floarea pămîntului? Făcînd confuzie între femeia care naşte şi care în timpul sarcinii ne e superioară, trăind în apropierea morții pe care, născînd, o sfidează, şi muierea stăpînită de toți dracii... cu care bea, chefuieşte şi dansează"... "Cu cine, Petrică, bea, chefuieşte şi dansează? ii întrebă Matilda cu un glas suav. Cu dracii sau cu artiştii?" Dar Petrică, sardonic, rîse din plin, cum nu-l auzisem pînă atunci, şi nu răspunse. "Petronius e un naiv descriind moravuri romane naive. Ei da! exclamă el, că eroul nimereşte printre vestale, care ca să-l vindece de impotență îi vîră un falus de lemn în cur tăvălit prin ardei pisat şi urzici şi el o ia la goană urlînd, în timp ce vestalele îl urmăresc cu țipetele lor: hoțul, hoțul... Săracul, era conştient că impotența lui față de femei venea din faptul că iubea un băiat cu care trăia. Dar ar fi vrut să facă față şi unei frumoase matroane, îndrăgostită de el, deci nu era cu totul corupt. Sigur, capacitatea de regenerare a ființei umane este, practic, nelimitată, dar numai la noi, la români, care avem simțul humorului. Cunosc un bun tată de familie care te poate distra la infinit cu amestecul de humor şi abjecție care îl caracterizează. Şi fiindcă sîntem admiratori ai lui Zola, care a scos afară mațele ființei umane, ca să depăşim faza, să nu strîmbăm din nas, stăpîniți de un idealism puturos. În fața scenelor memorabile pe care le trăiesc semenii noştri..."

Matilda se uită la mine cu o privire rapidă şi alarmată. "Retrag, parcă îmi spunea ea, invitația să te distrezi pe seama spuselor lui Petrică. Vrea să mă jignească, nu mai e vulnerabil, l-am jignit cu cele două cărți din pricina cărora nu doarme şi acum mă atacă." "Petrică, îi zisei, dar poeziile tale sînt atît de pure, de idealiste..." Petrică primi elogiul, dar nu renunță. "Cîți oameni, continuă el, mai sînt impresionați de codul moral pe care puțini dintre noi îl mai ridică în fața abjecției? Humorul e suveran! Hohote de rîs se aud în casa de vizavi, unde oamenii petrec. Dracul rîde cu noi, singurul supraviețuitor dintre îngeri. Sîntem singurul popor din lume care avem granița nu cu Dumnezeu, cum spunea cineva, ci cu diavolul, dar nu prin faptul că am fi diabolici, ei prin humorul nostru distructiv demolator, al oricărei înălțări. Nu se poate rezista. E ca un viciu. N-am crezut niciodată că o să pot rîde cu poftă cu un ticălos care îmi povestea zilele trecute, uluit el însuşi, uimitoarea sa aventură cu o gagică..."

"Dar chiar acum, în celula mea, nu mă pot stăpîni eu însumi, în fața

perspectivei apropiate a morții, să nu rîd de povestirea pe care Petrică ne-a relatat-o atunci după masă cu lux de amănunte. Cunoaştem toți asemenea întîmplări scabroase şi în acelaşi timp de un comic imens, ca s-o mai relatez aici pe a lui. Rîd acum, cînd sînt detaşat de tot (şi această detaşare îmi aduce în suflet, ca o scurtă zguduire, o suferință insuportabilă că n-o să mai pot trăi şi n-o să mai mă pot bucura de viață, tocmai cînd îi redescopăr secretul, care e tocmai această detaşare, secret pe care *ea* m-a făcut să-l pierd şi să mă pierd) şi cînd simt eu însumi, ca acel erou al lui Albert Camus, că e cu putință, în fața morții chiar dată de oameni, să cîştigi o tandră nepăsare față de lume... Dar atunci nu rîdeam, Petrică mi se părea bătrîn şi uzat în stările lui contradictorii, de la umilință şi adorație față de Matilda, la perorație sceptică şi misogină, tot împotriva ei, din motive care îmi scăpau, căci cele relatate de el mie pînă atunci apăreau meschine în fața noii lui stări de spirit.

Ne-am băut cafeaua în biroul lui şi conversația a urmat mai potolită pe tema celor două cărți, una de Camus, *L'Etranger,* şi a doua *L'Existentialisme c'est un humanisme* de Sartre, o broşură, un dialog cu un public dintr-o sală, cum aveam să aflu mai tîrziu, al acestui indignat om de litere şi filozof francez care încerca încă de pe atunci cu frica în oase, să se împace cu marxismul.

"Şi unde stai dumneata, domnule Petrini?" mă întrebă ea la plecare, în timp ce îşi ținea cu tandrețe soțul de braț, care soț mă privea parcă de sus, nu ştiu de ce, ca şi cînd ar fi obținut asupra mea o victorie. "În orice caz, doamnă, i-am răspuns, nu într-o casă aşa de frumoasă ca a dumneavoastră." "Şi puteți fi vizitat?" N-am înțeles sau n-am auzit bine întrebarea, sau eram brusc plictisit şi disprețuitor față de acest cuplu bizar ca să nu mai fiu atent la ceea ce mi se spunea, dacă era vorba de o vizită a lor împreună, banalitate, sau numai a ei, ceea ce mi s-a părut din capul locului absurd... Am uitat să-i răspund.

VIII

Şi totuşi acest lucru absurd avu loc: într-o după-amiază, cam la o lună după vizita mea la ei, mă pomenii cu ea la uşă. "Bună ziua, domnule Petrini, mi-a spus soțul meu că te-a invitat la noi de cîteva ori şi ne-ai refuzat, începu ea chiar din prag. E adevărat?!" mă interogă în timp ce îi țineam blana, cu care mă lăsă în mînă şi intră în biroul meu cu paşi fermi, ca şi cînd ar mai fi fost pe la mine şi era familiarizată cu casa. Se aşeză chiar pe scaunul meu şi îşi ridică fruntea să-i văd chipul fascinant, cu întrebarea în frumoşii ei ochi verzi neclintiți şi amețitori.

Uitai să-i răspund, prins de o turburare care mă indigna şi din care nu-mi reveneam; deschisei gura să vorbesc, dar glasul îmi pierise. Şi totuşi în acelaşi timp, în forul meu interior, eram stăpîn pe mine, deşi îmi dădeam seama că sînt paralizat. Simțeam în clipele acelea, într-un mod aproape fizic, diferența de vîrstă dintre noi (ea mergea, după spusele lui Petrică, spre treizeci, în timp ce eu abia mă apropiam de douăzeci şi cinci), o astfel de cucoană era pentru mine bătrînă şi în mod straniu bariera celor cinci-şase ani în plus dintre noi mi se părea greu de trecut. Mîinile ei cu palmele mari şi corpul care vedeam acum că

era voinic, picioare pline sporeau acest sentiment acut care mă stăpînea că această vizită n-avea nici un rost; numai că n-o dădeam afară prin tăcerea mea mohorîtă, fără să-mi pese însă că purtarea mea putea fi jignitoare.. Ei şi? "Să nu spui că te-am deranjat, cu toate că ai aerul", reluă ea şi izbucni într-un hohot de rîs de o sinceritate cuceritoare. Părea să spună că ştie că sînt turburat şi că de aceea nu pot vorbi şi se uită deodată la mine cu o intensă afecţiune, care mă eliberă brusc din paralizia mea.

Da, iată, afecţiunea, sentimentele pot sări uşor barierele dacă oamenii nu-şi poartă sufletul într-o carapace. Ştiam că şi eu o aveam pe-a mea şi desigur turburarea venea de-acolo că această femeie vroia s-o ridice. Sinceritatea rîsului ei şi afecţiunea cu care mă privi mă îmblînziră: nu, nici vorbă, nu venise cu această intenţie, ci din pură simpatie. "Nu, doamnă, îi răspunsei, n-am refuzat invitaţia. Am aşteptat doar ca Petrică să precizeze ziua. Vino pe la noi, mi-a spus, dar cum să viu dacă nu spui cînd şi la ce oră?'" "Dar ce rost are formalismul ăsta? zise ea. Vino cînd vrei, sînteţi doar prieteni. Dai un telefon să vezi dacă sîntem acasă şi poţi veni imediat. Petrică era nedumerit, ţine mult la dumneata şi mi-a spus: du-te tu pe ia el şi invită-l." "Da, doamnă, o să vin cu plăcere... Nu ştiam... În fine... Doriţi o cafea?..."

Şi mă ridicai şi intrai în bucătărie. Ceva nu era în regulă în toată chestia asta. După două săptămîni de înstrăinare, Petrică mă abordase din nou şi plimbările noastre împreună, după terminarea orelor, reîncepură. Nici vorbă de armonie între el şi Matilda, cum îmi sugera ea acum. Permanente jigniri, atitudine de dispreţ sub masca acelei generozităţi care numai el ştia ce ascunde. Era, povestindu-mi scenele care aveau loc între ei doi (şi pe care le ascultam ca şi cînd aş fi citit un roman pasionant), de la o zi la alta tot mai îndîrjit împotriva ei. Sensibilitatea lui era zilnic rănită şi n-ar fi fost nimic, ar suporta totul dacă ar putea să scrie. Dacă ar fi *un* om obişnuit ar cuceri în forul lui interior nepăsarea, ar lăsa să apară în sufletul lui cinismul şi dispreţul şi ar trăi ca oricare altul. Dar el e poet, vrea să scrie şi cum poţi să scrii cu nepăsare, cinism şi dispreţ? Foaia de hîrtie rămîne veşnic albă în faţa ta, seară de seară, cînd te retragi şi, împins de dorinţa de a scrie, vrei să scrii. Volumul de versuri pe care l-a publicat fusese scris înainte de căsătorie.

De cînd trăieşte cu ea, adică de trei ani, n-a mai scris un rînd... "Petrică, i-am spus, asta e grav", în timp ce îmi era din ce în ce mai limpede că nu femeia era cauza, ci el însuşi. Femeia era aşa cum era, dar el de ce era aşa cum era şi nu un altul, care să vadă lucrurile în finalitatea lor şi nu în necontenită ciocnire, care într-adevăr pe el îl putea, dacă continua astfel, să-l uzeze definitiv, să-l epuizeze. De ce nu se despărţea de ea? "Bineînţeles că o să mă despart, răspunse el, dar iată cum s-au dus dracului trei ani din viaţa mea, în care timp n-am putut nici să citesc ca lumea. Ar fi fost o compensaţie." "Bine, i-am răspuns, dar n-o mai lungi şi încetează să mai vorbeşti în şoaptă în propria ta casă, cum ai făcut atunci cînd ai uitat imediat tot ceea ce îţi făcuse, ceea ce îmi povestiseşi şi altele pe care nu mi le-ai povestit, dar care probabil că durează de mult, şi asta numai la simpla ei apariţie. Ai uitat, dar de fapt n-ai uitat, ai făcut-o analfabetă." "Pentru că realmente concepţia ei despre cultură e a unei analfabete, cu toate că a citit ca şi mine... e arhitectă, dar parcă ai zice că nivelul ei spiritual nu se ridică deasupra

zidarilor cu care lucrează... Într-o seară, de bine de rău, am scris o poezie şi m-am dus la ea să i-o citesc. A ascultat, dar pe urmă a pufnit-o rîsul. Rîdea în hohote fără nici o jenă şi nici o ruşine. De acord, poezia era proastă, dar nu asta era important, ci faptul că o scrisesem totuşi. Am aruncat-o furios la coş şi am ieşit de la ea înjurînd." "Bine, zic, dar de ce trebuia să i-o citeşti ei?" "De unde să bănuiesc cum va reacționa? Orice om de bun-simț mi-ar fi spus că poezia e bună şi că trebuie să continui, pe ideea că pe urmă, scriind altele mai bune, singur mi-aşi fi dat seama că aceea pe care i-o citisem era tîmpită." "Bine, Petrică, nu e o muză, dar..." "Dar bun-simț poate să aibă? mă întrerupse el. Citesc o carte care mă entuziasmează, o ia s-o citească şi ea, cască şi se miră ce mi-o fi plăcut mie, ceva aşa de idiot n-a mai citit de mult... Adică mă face pe mine idiot?! Bunul-simț ar trebui s-o îndemne să spună că n-a înțeles sau nu e pe gustul ei. De ce trebuie să treci la insulte?'' "Rupe, ca să zic aşa, relațiile culturale şi trăiți mai simplu, ca bărbat şi femeie: un profesor, o arhitectă, fiecare cu profesia lui."

El tăcu în ziua aceea, dar a doua zi reluă: .....simplu, ca bărbat şi femeie... asta înseamnă să fac eu totul şi ea nimic... Am făcut şi asta, nu mi-a fost ruşine, dar mi-a spus cu ironie că ea a luat un bărbat, nu o fată în casă." Divorțul, Petrică, rezolvă totul. I-ai pus problema?" "Un divorț e un eşec!'' murmură el şi îşi ridică privirea spre nori şi tăcu vreme îndelungată. Aha! Aşadar el spera în îndreptarea ei, nu suporta gîndul unui eşec? "Un eşec, spune filozoful, poate fi, Petrică, premisa unei victorii. Pune-i problema. S-ar putea să ai surprize, să-şi dea seama că nu se poartă bine cu tine şi să se schimbe." "Nici vorbă, zise Petrică, i-ara pus problema." "Şi?" "A rîs ca de o glumă reuşită." "Perfect, du gluma pînă la capăt şi las-o să rîdă. Ştii ce spune Puşkin: poet care îndrăgeşti lucrurile pe care le faci, eşti tu mulțumit? Eşti rege, trăieşte în singurătate şi lasă lumea să rîdă, nu te încrede în elogiile ei şi nici să nu-ți pese dacă îți dărîmă altarul. Asta era un mare tip, nu degeaba a fost admirat de Gogol şi Dostoievski." "Mă duc chiar mîine la un avocat, spuse el. Mai bine un sfîrşit cu groază, decît o groază fără sfîrşit." "De ce groază?! rîsei eu. De ce să-ți dramatizezi singur un act simplu de voință?" "De-un mormînt toți avem parte, mai spuse el, e un drept pe care nimeni nu ni-l poate lua, cel mai sigur." Am dat din umeri. Începea vag să mă plictisească şi el simți acest lucru şi cîteva zile nu mă mai conduse acasă...

Nimic din toate acestea pe chipul Matildei. Îi adusei cafeaua şi ea îşi deschise poşeta şi îşi aprinse o țigare. Se vedea că nu era fumătoare şi că fumul de tutun nu-i făcea nici o plăcere. De altfel o şi stinse după ce trase din ea de cîteva ori. "Nu vrei să ieşim? zise. E soare afară şi e aşa de frumos oraşul nostru sub zăpadă." "Ba da", răspunsei şi îi adusei haina.

Zăpada scîrțîia sub paşii noştri. Chipul ei se îmbujoră din pricina gerului, care parcă îi pria, nasul i se făcu de statuie, obrazul îi deveni şi mai frumos sub o nouă simetrie şi mai armonioasă a trăsăturilor; numai privirea îi rămase aceeaşi, neclintită ca un diamant verde. Mă îndepărtai de ea şi merserăm astfel la distanță unul de altul, într-o tăcere pe care nici unul n-o rupse vreme îndelungată. Într-un tîrziu ea spuse cu un glas în care răzbătea, ai fi zis, o patimă mistică: "Petrică suferă mult". "Da, doamnă, ştiu", răspunsei şi tăcerea se aşternu din nou. Oraşul strălucea. Casele lui vechi cu tencuieli medievale, în contrast cu albul orbitor al zăpezii, păreau incendiate în amurgul care se lăsa cu

repeziciune. Marea biserică din piață, cu statuia ecvestră a regelui maghiar de odinioară mi se părură că sînt apariții ciudate, pe care le vedeam pentru întîia oară şi melancolia mi se strecură în inimă, amestecată cu o vagă, nedefinită deprimare. Ceva mă înfiora, dar nu ştiam ce. Poate faptul că mă simțeam atît de străin de această femeie cu care mă plimbam, trecătoarea care mă făcuse să tresar şi pentru care apoi simțisem o atracție turbure şi o invidie grea că astfel de femei le întîlnesc alții şi nu eu? Ea era a lui Petrică şi îmi dădeam seama că a lui Petrică va rămîne. Petrică suferă mult, spusese ea. Era deci în gîndul ei...

Ieşirăm spre marginea oraşului. "Iată, zise ea la un moment dat, cîtă tristețe zace peste casa aceea." Mă uitai şi într-adevăr casa aceea părea, cu acoperiş cu tot, scufundată în tristețe. "Pămîntul pe care călcăm, reluă ea apoi, nu ştie nimic de dramele noastre. Nu există remediu... Ambițiile, vanitatea, egoismul ne mănîncă viața... Cînd viața e o bogăție, o revărsare de daruri, un rîu cu ape bogate şi veşnice, să ajungă pentru toți... noi ne facem ziduri, ne închidem în ele, ne urîm, ne detestăm şi uităm prezentul, astfel bucuria vieții ne scapă."' "...Da, doamnă! murmurai într-un tîrziu. Aşa este..." Tot gîndind: e şi filozoafă pe deasupra; s-o fi molipsit de la Petrică, dar într-un sens exact contrariu, văzînd viața ca pe-un ospăț, în timp ce Petrică era un idealist auster, amenințat de scepticism agresiv. Am gîndit: hedonismul tău. Matilda, miroase a apropierea toamnei... cum eşti şi analfabetă, ai putea fi împinsă să faci ceva necugetat...

Ne întoarserăm şi plimbarea se termină în aceeaşi tăcere. La despărțire îmi întinse mîna, pe care i-o sărutai şi ea mi-o strînse pe-a mea scurt, şi păstrai apoi în minte încă o dată mărimea şi vigoarea palmei şi în acelaşi timp imponderabilitatea turburătoare a brațului, ascuns în blană... Rătăcii apoi singur pînă ajunsei acasă. Luminile reclamelor, foiala de pe străzi, vitrinele luxoase (în ciuda sărăciei) îmi alungară bizara melancolie, vraja depresivă care mă stăpînise tot timpul în lunga mea plimbare cu Matilda, soția detestată a prietenului meu. Îi uitai pe amîndoi, ca pe doi străini a căror dramă de fapt nu mă interesa. Desigur, îmi spuneam, şi îmi aminteam cum observasem acest lucru la oameni, la tatăl meu mai ales, dar şi la Căprioara, imobilitatea sufletelor e spectaculoasă. Căsătoria o o temniță în care oamenii, cu vini diferite, se închid şi SE urăsc reciproc crezînd că au fost pedepsiți să ispăşească pe nedrept pedeapsa celuilalt...

Am adormit cu gîndul că acest lucru, mie, nu trebuie să mi se întîmple niciodată...

IX

Dar nu numai acest lucru. Iată, citeşti un bun roman, vezi un excelent film... eroii se caută besmetici unii pe alții săvîrşind exact ceea ce bunul-simț ar trebui să-i îndemne să nu facă. N-a venit la întîlnire, a prins-o cu altul, a descoperit nişte scrisori, i-a descoperit un trecut infamant, nu-l poate lua fiindcă sînt din clase sociale diferite sau se închină la dumnezei diferiți, ea e prea frumoasă ca să nu dorească situații înalte, el e un cinic şi un destrăbălat, copiii se opun

părinţilor şi îi părăsesc... Nimeni nu rezistă în fiinţa lui la astfel de dezastre, ca şi cînd viaţa din ei n-ar avea alt conţinut. Nici vorbă, gîndeam, asta e doar ceea ce are exterior viaţa. Ceea ce are ca spectacol. Asta li se întîmplă lor, dar nu mi se va întîmpla mie. Eu stau doar în pat sau în scaunul teatrului şi cinematografului şi citesc sau privesc cu pasiune de spectator. Iată, apare o ceată de ticăloşi, mînuitori de pistoale, care terorizează o regiune îndepărtată de pe pămînt, apare însă şi un tip inteligent şi abil care nu dă nimănui de bănuit că posedă şi alte calităţi decît ale acelora, apărător înnăscut al ordinii şi al legilor, plus mînuirea şi mai fulgerătoare a pistolului, de care nu se va folosi decît în final, într-o scenă uluitoare de tensiune insuportabilă. E perfect! Bine că m-am născut într-o altă regiune a globului, unde ordinea şi legea domnesc demult şi unde forţa noastră vitală se poate converti în valori ale spiritului, care ne pot îngădui să privim în intemporal şi să sfidăm neliniştea morţii, a sfîrşitului, trăind cu intensitate sentimentul eternei întoarceri, cum spunea Nietzsche.

Încît după vizita Matildei prinsei aversiune împotriva ei şi o dorinţă de astă dată vie se născu în mine să-l scap pe prietenul meu de ea. Îl întrebai dacă se dusese la avocat. Nu se dusese. "Păi de ce, Petrică?! mă mirai. E clar pentru tine, un talent, după cum bine ştii şi tu, dacă îşi îndreaptă cu toată energia puterea într-o direcţie unică, poate egala pe cele mari. E chiar teoria ta, cu violenţa polemică şi antagonică. Pune-o în practică! Îndreapt-o întîi împotriva condiţiilor care te împiedică să scrii. Uită-te la sudorul acela, exclamai eu arătîndu-i un sudor pe lîngă care tocmai treceam, sudează o linie de tramvai. Dar cu ce? Cu o flacără! Dar e o flacără albastră, care topeşte fierul. Una obişnuită nu arde decît lemnul şi paiele. Astfel se transformă şi flacăra talentului, din galbenă cum e de la natură, în flacără albastră sub tăria puterii de concentrare a voinţei într-un singur punct... Eu nu zic să te desparţi neapărat de Matilda, reluai prudent observîndu-i tăcerea. Numai tu singur ştii ce înseamnă ea pentru tine, dar desparte-te de ceea ce înseamnă ea rău în existenţa ta. Mai precis, să rămîi sensibil la ceea ce îţi place la ea şi absolut insensibil, de gheaţă, la ceea ce te face să suferi...

Mă oprii, uitîndu-mă indiferent în jurul meu. Paşii noştri continuară multă vreme, bătînd asfaltul ud al trotuarelor pe care zilele babelor topiseră zăpada. "Operaţiune de scindare a conştiinţei care îmi repugnă, exclamă în cele din urmă, îndîrjit, Petrică. Ori totul, ori nimic." "A, bine, exclamai şi eu, consideri deci că Matilda e totul. Trebuie să răspunzi în sinea ta la întrebarea dacă nu cumva te înşeli. Nimeni dintre noi nu e *totul,* nici tu, nici Matilda, nici eu însumi, deşi în forul meu interior nu văd de ce n-aş fi. Numai că natura e vicleană şi pentru un om inteligent se pune întrebarea care i s-a pus şi lui Arhimede, să afle, fără să topească o coroană de aur, cît aur şi cît argint are în ea, fiindcă regele avea bănuiala că bijutierul îl înşelase sustrăgînd o parte din aur şi înlocuind-o cu argint. Trebuie să fim ca acel rege al Siracuzei şi să punem la îndoială chiar exemplarele cele mai reuşite ale naturii (şi Matilda pare să fie un astfel de exemplar) şi să strigăm *evrika,* fireşte în sinea noastră, pentru noi înşine cînd ne vom trezi în posesia adevărului crud... Da, toată lumea o poate admira, dar noi ştim ce se ascunde sub strălucirea aparentă. Putem să surîdem sardonic cînd vom vedea bărbatul ameţit de privirea ei dispus să-i pună viaţa la picioare... Da,

să i-o pună... O să vadă el pe urmă; ba chiar acest «pe urmă» să fie un «îndată», lasă-l să-i devină sclav, dacă are suflet de sclav. Poate că, Petrică, Matilda chiar asta doreşte, un sclav, desigur fără să fie conştientă... Lasă-i deci pe alţii să admire coroana. Numai tu singur vei şti cît aur conţine..."

Mă oprii. În mod straniu, simţeam nevoia să-i spun mai multe, dar îmi dădeam seama, din instinct, că mai multe ar fi putut trezi în celălalt bănuieli. Or, ce bănuieli? La acest gînd izbucnii în hohote lungi de rîs, la fel de stranii pentru mine însumi, ca şi dorinţa de mai înainte de a-i vorbi încă, de a-l convinge. El se uită la mine cu o expresie de derută care ţinu cel puţin cîteva secunde, pe urmă se gîndi poate că rîd de el, aşa, cum rîd cei mai tineri de dramele celor mai în vîrstă, într-un fel stupid, după ce mai înainte ai fi zis că stăteai de vorbă cu un om matur şi cu gîndirea gravă şi adîncă, şi rîse şi el prin reflex... Îi apucai de braţ cu simpatie şi îl invitai la mine...

"Mi-a făcut o vizită, ne-am plimbat prin oraş", continuai în timp ce mama ne servea. "Da, mi-a spus, zise Petrică, ţine foarte mult la tine şi mă bucur..." Auzindu-l şi văzîndu-i şi chipul, uşor topit într-un sentimentalism dulceag, izbucnii iar în rîs. Mi se păreau de astă dată ridicole şi ţinutul ei la mine, şi faptul că el se bucura spunîndu-mi acest lucru. Rîsul meu jignitor nu-l mai derută însă, expresia înmuiată de o tandreţe ai fi zis generoasă {"o imită", gîndii) i se accentuă chiar şi reluă: Zice că eşti un om orgolios, dar că orgoliul tău e o platoşă, nu-ţi alterează fiinţa interioară..." "Ce de mai banalităţi, Petrică, exclamai eu sarcastic, cine nu e orgolios şi la cine orgoliul nu e platoşă care ascunde fiinţa interioară?" "N-ai dreptate, zise mereu cu aceeaşi tandreţe care începea să mă irite (intuiam, această tandreţe era pentru ea, gîndul îi era la ea), există orgolioşi care nu ascund decît un vid, în timp ce..." Urma să spună că la mine ascundea nu ştiu ce comori sufleteşti. Devenea penibil şi îl întrerupsei cu un nou hohot de rîs, izbindu-l puternic pe umăr, să-l trezesc din narcoza dostoievskiană în care căzuse şi la care ar fi vrut să iau şi eu parte, eu, el şi Matilda, bineînţeles de la ea îi venea starea aceasta. "Petrică, zisei, Matilda n-are cumva sînge rusesc?" "Ba are, după tată, ca fată o chema Matilda Dimitrievna." ,.I-auzi ! Te pomeneşti că ştie şi ruseşte!" "Ştie! Cînd ne vizitează rude de-ale ei, vorbesc între ei ruseşte." "Casa, adică apartamentul, al cui e, Petrică?" "E al ei!" "Nu mai spune, de unde a avut atîţia bani să-l cumpere?" "Primul ei soţ i l-a cumpărat, un profesor universitar evreu, care a fugit din ţară cînd au venit legionarii la putere." "I-auzi! Şi ce e al tău din casă?" Petrică nu răspunse şi se lăsă o tăcere. "Încît, continuai eu, trebuie să ieşi într-un fel din istoria asta. Suferinţa, după Dostoievski, e singurul remediu, după mine suferinţa e o criză din care trebuie să ieşi cît mai rapid, adîncimile ei ne rătăcesc spiritul. Ce e de fapt suferinţa? O depresiune. Ce rost are să zaci în ea şi, mai rău, să te acomodezi cu ea? Dostoievski se sperie la gîndul că omul, redevenit liber, n-o să ştie ce să facă cu libertatea. E un gînd pur rusesc. Ia vezi!..." Dar Petrică nu văzu nimic şi masca sa, altădată îndîrjită, cu profil de cremene, continua să rămînă bleagă, iar expresia de sentimentalism dulceag care îi înmuia trăsăturile persista pe chipul său. Mai rău era că mă plictisea. Unde era pornirea lui împotriva tuturor, începînd de la soţia lui, continuînd cu profesorii care îi erau colegi, ieşind afară din şcoală în istoria contemporană şi terminînd cu Stalin? Curios

cum o prietenie se naşte şi apoi se hrăneşte dintr-o anumită stare de spirit a cuiva, ca să se stingă îndată ce flacăra acelei dispoziţii, care ne-a făcut o vreme să credem că avem înaintea noastră un om inteligent, cu mintea scăpărătoare, s-a retras sau chiar a consumat ceva interior, ceva preţios. Desigur, acum omul nu ne mai spune nimic şi ne mirăm că avem în fata noastră un ins obişnuit şi tern! Înţelesei că trebuie să-l vizitez (n-am înţeles cum de a ţîşnit în mine această înţelegere), ba chiar avui bănuiala că suferă fiindcă nu-l vizitam. Dorea în mod obscur să-l vizitez, să-l văd acasă, să fim noi trei împreună, el, Matilda şi cu mine. Ba da, acum îmi amintesc. Ideea de a-l vizita mi-a venit într-o zi, adică într-una din acele zile cînd ai mare poftă să vezi un prieten, şi dacă nu ai, e ziua cînd ţi-l faci, cînd eşti disponibil (şi acest lucru se simte), disponibil chiar să te împaci cu un duşman sau să te împrieteneşti cu cineva pe care pînă atunci îl dispreţuiai, spre uimirea aceluia. Aveam mare poftă să văd iar apartamentul atît de artistic mobilat şi decorat al soţilor Nicolau şi în acelaşi timp ceva îmi spunea că voi întîlni în casa lor neprevăzutul.

Bineînţeles, l-am întîlnit chiar din prag: era Petrică, desfigurat de furie. Petrică cel de altădată, mi-a deschis, mi-a întors spatele, şi cu mîna în buzunar, semeţ, zornăind nişte chei, a intrat în hol şi a continuat să strige. Nici prin cap nu mi-a trecut să mă retrag, fusesem invitat, venisem, acuma n-aveau decît să se descurce cu mine. "Ia loc, domnule Petrini", zise Matilda cu un glas care mă făcu să ghicesc că era altul decît cel pe care îl avea în acele clipe, făcuse o sforţare ca să şi-l schimbe, glas neutru, straniu, ca de pe altă lume, "Petrică", zise ea mai departe... Dar ce striga Petrică? Mi se părea oribil, auzii cuvintele, "dar ce crezi tu, fă? Că o să mai suport ca pînă acuma ani de îndobitocire sistematică...? Dacă îţi pocnesc una te învăţ eu minte să mai stai cu curul spre uşă cînd îţi intră bărbatul în dormitor... Cum dracu de n-am pus eu mîna atîţia ani pe curea şi să te croiesc peste buci pînă la sînge, să nu poţi să stai pe scaun decît pe-o dungă, sau pe-o vangă, pe zbanţ... Un intelectual e un imbecil cînd crede că o femeie poate să-l înţeleagă, eu am fost, în orice caz, un astfel de imbecil (şi-şi zornăi cu putere cheile în buzunar in timp ce măsura holul cu paşi rari, sigur de sine, cu fruntea spre nori) pînă au fost atinse şi distruse cele mai fine coarde ale sensibilităţii mele..." "Dar, Petrică, ţi-am spus, o să fie aşa cum vrei tu, reuşi Matilda să-l întrerupă. Pot să vorbesc şi eu? Ce mai e de făcut? Vrei să mă convingi că ţi-am făcut rău? Cum ar fi posibil? Cine acceptă să fie convins că a făcut un lucru de care se simte nevinovat? Purtarea mea a fost aşa cum spui tu că a fost, dar a fost firească, ridică ea vocea rostind acest cuvînt. Poţi tu să afirmi dacă o singură dată ţi-am reproşat purtarea ta? Era *aşa,* nu aveam *dreptul, cu* toate că şi eu suferearn ca şi tine..." "N-aveai ce-mi reproşa, iată secretul", strigă Petrică. "Da. Crezi?", rosti ea şi în clipa aceea o rază de soare îi aprinse privirile verzi, sau poate un sentiment de o cruzime rece, neîndurătoare îi luminase ochii din interior. Gura i se subţie, gura ei acum parcă mare, se aplecă brusc înainte în fotoliu şi un surîs secret, ai fi zis feroce, îi înflori la colţurile gurii. Se pieptănase lins, pe spate, eliberînd complet figura de podoaba părului şi i se vedea chipul întreg, transfigurat de tensiunea clipelor...

Înlemnisem şi parcă mă cuprinse spaima că ar fi putut spune ceea ce mi se părea iminent în acele clipe, şi ceea ce o femeie nu poate spune fără enorme

riscuri. Petrică însă nu-i văzu surîsul şi nu-i auzi răspunsul, rostit cu o tonalitate care ar fi trebuit să-l îngrozească sau s-o ucidă, căci din glasul ei nu se ascundea totuşi ceea ce nu se putea rosti. Avea ea ce-i reproşa, un singur reproş, unul singur, nu mai multe... Sursa tuturor relelor cînd femeia vrea să ramînă totuşi fidelă... Pe el însă îl scotea din sărite dialectica gîndirii ei, sau mai bine zis absurda ei gîndire în care punea ca şi el patimă, dar, desigur, prea puţină minte. Ei şi? Avea dreptate, dar nu acolo trebuia căutată cauza adîncului conflict... "A fost *firească,* rînji el cu o veselie feroce ca şi zîmbetul ei pe care el nu-l văzuse sau îl ignorase, ca şi cînd dacă un ticălos e *firesc,* n-avem *dreptul* să ne legăm de ticăloşia lui." "Da, şopti ea, n-avem dreptul. Aşa e el, trebuie să căutăm să-l înţelegem, el poate că suferă, şi dacă noi facem pe virtuoşii şi nu încercăm să ni-l apropiem, sporim ura şi ticăloşia din el." "Nu mai spune! rînji Petrică. Şi de ce nu aplici pe propria-ţi piele această teorie? Eu, da, eu am făcut exact ceea ce spui tu, am încercat să te înţeleg, să mă apropii de tine. Şi nu o dată sau de două ori, he, he, mai mult de şaptezeci de ori cîte şapte. Cristos credea că cifra asta măsoară puterea răbdării umane... Eu am depăşit această cifră şi nu numai eu, nu sînt singurul tîmpit care a făcut-o din dragoste pentru o muiere. Dacă ar fi trăit cu una, Răstignitul ar fi exceptat femeile din cifra lui şi ar fi făcut semnul lui opt culcat... infinitul... Infinite sînt greşelile pe care un îndrăgostit le iartă iubitei lui, dracul le numără, cîte o mie pe zi, în mişcarea privirii, în întorsul capului, în mişcarea degetelor, în melancolia glasului... De ce melancolie? Ce cristosul ei o apucă? La cine se gîndeşte? De ce nu-şi ascunde gîndirea infidelă? De ce beleşte ochii spre perete după ce a făcut dragoste cu tine? Nu i-a plăcut? Să caute pe altul, dar nu după *frămîntări* sufleteşti, ci chiar atunci, de îndată, ca să fim lămuriţi (izbucnii, din fotoliul meu, într-un hohot de rîs nemăsurat . Îl iubeam în clipa aceea pe Petrică. Verva lui îl ridica deasupra conflictului în care era implicat; gîndirea lui era liberă; înţelegeam bine, pricepuse că locul lui nu mai era în acea casă, alături de acea femeie... Rîsul meu îi aduse şi lui un rîs care îi decontractă fălcile încleştate; deveni aproape liric). Rezultatul! În loc să te îndrepţi, exclamă cu humor, cuvîntul îndreptare nu numai că era departe de tine ca griva de iepure, dar trebuia modificată formula lui Hamlet, uşurinţă, numele tău e femeie, prin: încăpăţânare, numele tău se înscrie între sprîncenele unei muieri; dimpotrivă, cheful, plăcerea de a-ţi bate joc de bărbatul tău creşteau invers proporţional sau direct proporţional (cu tine şi formulele matematice se încurcă) cu încercările mele de apropiere."

În secundele acelea cineva sună lung, insistent. Petrică părăsi holul şi în curînd auzii, eu şi Matilda, schimbul de cuvinte din antreu. Întîi glasul celui care sunase, indignat, înţepat, ofensat la extrem, dar perfect acoperit de cuvinte, ai fi zis chiar măgulitoare dacă îndărătul lor nu s-ar fi ascuns ironia jignitoare: "Domnule, foarte interesantă discuţie, am ascultat-o şi eu şi soţia mea, ore întregi, dar prea tare!!! Nu pot să dorm, e inadmisibil!" Apoi glasul lui Petrică de un calm brutal, neaşteptat: "Du-te, dom`le, să te calce vaca neagră, să poţi dormi!" "Domnule, am să te dau în judecată..." "Cară-te şi dă-mă în judecată." "...Insultă, o să te coste..." ,.Hai sictir!" Şi uşă trîntită.

Petrică reveni şi îşi vîrî iar mîna în buzunar zornăind cheile. "Aţi auzit?! Au ascultat şi el şi nevastă-sa ore întregi." ."Şi eşti mîndru că l-ai înjurat, cu toate că

omul a fost extrem de politicos", zise Matilda. "Vezi să nu te trimit şi pe tine să te calce un bou bălțat, dacă asta te interesează, că n-am fost eu politicos cu individul de la parter. Nu l-am *înțeles !* Ei, na! Planşeul e gros de-un metru", adăugă el ca să savureze pentru sine încă o dată scena... (La Matilda nici nu se uita, dar ea se uita şi avea pumnii strînşi şi într-adevăr la rădăcina nasului parcă se înscriseseră cuvintele care după Petrică trebuiau să înlocuiască formula hamletiană; nimic nu se clintea din ceea ce gîndea ea, comportarea soțului însă îi mărise privirea, care de încordare interioară nu mai clipea: derută? Nu, nici-decum. Uimire? Stranii lumini îi luceau în ochi, ca şi cînd şi-ar fi privit soțul cu un telescop şi ar fi perceput cu tristețe şi de la imensă distanță jocul teatral la care el se deda, *nefiresc* după simțurile ei, inutil, fără înțeles.) "Cum poate el auzi o discuție de-aici, continuă Petrică, şi încă să-şi dea seama că e interesantă şi, culmea, că e prea tare, nu poate dormi? N-are treabă, altfel urechea lui n-ar recepta lucruri care nu-l privesc. Hai, Petrini, să ieşim şi să ne plimbăm."

Şi se duse şi se întoarse de îndată cu fulgarinul pe el. Îmi stătea încă în gît o mare veselie, o satisfacție groasă, dacă nu grosolană, că dispăruse Petrică cel bleg şi duios, care mă plictisise destul şi reapăruse cel care mă încîntase atîta vreme. Ce i s-o fi întîmplat? Bună idee să ieşim să aflu şi să mă înveselesc din plin. Îl urmai uitînd să-mi iau la revedere, să-i dau bună ziua Matildei.

Petrică însă nu-mi comunică decît că despărțirea era iminentă, dar fără să fie îndîrjit, ci liniştit şi senin şi de astă dată îl crezui. Înțelesei că făcuse cu ea o ultimă încercare, se pliase adică pentru ultima oară în fața firii, caracterului, ideilor ei, puține, dar tenace... De aici, ca să zic aşa, umanismul lui dulceag, tăcerile lui nesărate, senzația parcă a topirii personalității lui... Şi că nu ieşise nimic. Ne distrarăm, văzurăm un film împreună, luarăm masa la restaurant şi golirăm cîte-o sticla. Verva lui Petrică era egală, domoală, sarcastică, dar nu-şi mai trăgea sursa din viața lui cu Matilda, ci, ca la început, din lumea noastră de profesori, din cea a oamenilor de cultură, din politica la ordinea zilei. Subiectul Matilda părea definitiv închis...

XI

Eram însă extrem de curios să aflu totuşi ce se întîmplase între el şi Matilda şi dacă într-adevăr era ultima încercare prin care trecuse Petrică şi aflînd ,să-mi dau seama dacă după o săptămînă n-aveam să-i văd iar figura "umanistă", cum îi spuneam în sinea mea, în dosul căreia domina indefinit Matilda, dominație al cărei secret îmi scăpa. Îi dădui un telefon după cîteva zile de la scena presupus decisivă la care asistasem fără să mă jenez cîtuşi de puțin... "Ce s-a întîmplat, doamnă, o întrebai cu o veselie neîncrezătoare în glas, ce e cu Petrică?" "Petrică, îmi răspunse ea, a plecat..." Voce neutră, oare nu se ferea să-mi spună totul, dar care, spre surprinderea mea, era lipsită de orice dramatism. "Unde a plecat?!", insistai. Şi atunci ea îmi răspunse într-un fel ciudat: "A plecat la tăticu` şi la mămica!" "Unde, la Bucureşti?" "Nu, părinții lui sînt din Bucureşti, dar domnul Nicolau s-a mutat aici, *la aer curat şi în afara zonei seismice..."* "Asta ce mai e?"

"După cutremurul din 40 i-a spus lui un prieten, un specialist genial în chestiuni seismice (dar pe care nu-l ia nimeni în serios), că în zona Vrancei, după nu ştiu ce calcule ale lui, după o anumită periodicitate a cutremurelor cu epicentrul acolo, distanţa de la un cutremur la altul se va micşora din ce în ce mai mult şi Bucureştiul va fi ras, pămîntul se va căsca, şi un fluviu va ţîşni peste ruinele lui... Cică a întocmit şi un fel de hartă cu imobilele care se vor prăbuşi la cutremurul apropiat (printre care şi blocul în care domnul Nicolau poseda un vast apartament) şi a depus acea hartă unde trebuie şi unde bineînţeles că i s-a rîs în nas... Cică e un tînăr foarte înzestrat, dar că, aşa cum se întîmplă adesea la noi în ţară, e blocat în cercetările lui de mafia gerontocraţiei academice... Un nebun..." "Şi de ce «la mămica şi la tăticu`»? Ce, e fată mare, nu s-a înţeles cu bărbatul şi a fugit la părinţi?" "N-am spus-o cu ironie, e o istorie întreagă, răspunse ea cu un glas de astă dată confesiv. Unde eşti dumneata, de unde vorbeşti?" "De la Telefoane!... Aş vrea să vă văd, adăugai, nu puteţi să repetaţi vizita şi să veniţi pe la mine?" Răspunse afirmativ după o tăcere care nu era o ezitare, ci un calcul al orei pe care mi-o fixă...

Veni spre seară. De astă dată apariţia ei nu mă mai turbură ca întîia oară, începusem s-o văd cu ochii lui Petrică... Nu înţelegeam pe atunci de ce dau oamenii între ei o luptă atît de nemiloasă, de înverşunată şi adesea otrăvită pentru opinie. Fiinţa noastră e la discreţia celorlalţi, nu apari tu în ochii unuia aşa cum eşti, ci aşa cum au reuşit alţii să sugereze o imagine despre tine. Şi astfel viaţa noastră se scurge într-un efort permanent şi adesea disperat de a demola această imagine (căci rar se întîmplă să nu fie rea, în timp ce tu crezi cu naivitate că eşti un inocent), acţiune de reuşita căreia depinde totul, realizarea în societate, fericirea şi adesea evitarea primejdiilor mortale. Iată, pînă şi frumuseţea unei femei se alterează din pricina unei imagini despre ea pe care altul ţi-a transmis-o. Matilda îmi apărea de pildă acum în primul rînd ridicolă, pe lîngă faptul că nu îmi mai părea fascinantă fiindcă opinia ei, că un ticălos nu poate fi învinuit dacă e *firesc* în ticăloşia lui, îmi stăruia în amintire ca o mare stupiditate, care lăsa să se ghicească în spatele ei un şir nesfîrşit de alte stupidităţi, cum ar fi aceea că nu avem *dreptul să* învinuim un astfel de om ci, dimpotrivă, să ne purtăm frumos cu el... De aici şi pînă la ideea culpabilităţii noastre eterne nu mai era decît un pas, fiindcă atîta timp cît existau pe lume ticăloşi, noi trebuia să ne umilim mereu, crezînd că putem... Hm! Stupid! O lume ideală, după părerea ei, se putea realiza deci numai dacă fiecare, nici mai mult, nici mai puţin, ar fi gîndit ca ea... N-a exprimat atunci această convingere, dar i-am ghicit-o din fermitatea glasului, sau mai bine zis din lipsa de nuanţe, din refuzul detaliilor; atît, ideea şi nimic mai mult, ca şi cînd o idee singură nu s-ar ciocni imediat cu contrariul ei, în cazul dat aceea că un ticălos trebuie silit să-şi învingă pornirile, pus cu botul pe labe şi nu să-i căutăm în coarne. M-am uitat în ziua aceea, în mijlocul ciocnirii ei cu Petrică, foarte atent la ea. Era rigidă (ţinea pumnii strînşi!), făcea impresia că *nu aude,* semn că un dialog cu ea era dacă nu imposibil, în cele din urmă ineficient, cădea în apă. (La demonstraţia strălucită a soţului ei că el trecuse în viaţa cu ea mult peste cifra nazarineanului, de a ierta de şaptezeci de ori cîte şapte, nu răspunsese nimic.)

Şi acum o aveam în faţa mea şi mă simţeam stăpînit de o mare curiozitate:

Ecuația ființei ei interioare îmi apărea simplă, de ce totuşi se chinuise cu ea Petrică atîția ani? "Spuneți-mi, doamnă, începui eu, ce înțelegeți dumneavoastră prin ideea că *firescul* comportării noastre ne justifică şi cele mai rele comportări?" "N-am spus că ne justifică, ci că nu ne justifică pe noi, ceilalți, să ne credem superiori şi să devenim intoleranți cu cel care este împins în mod inconştient la cele mai rele comportări. Cina ne dă nouă *dreptul* să ne credem mai buni!?"

Zbang! Spusese totul pe un ton înalt agresiv şi intolerant, adică exact cum afirmase că nu trebuie să fim. Izbucnit în rîs, mă dădui chiar pe spate, lucru care o derută cel puțin cîteva secunde, apoi redevenii tăcut, dar continuînd să zîmbesc, şi îi spusei: "Cine ne dă dreptul? Cum, doamnă, chiar faptul că în mod *firesc* ne credem mai buni. Deci cei superiori, ca dumneavoastră, adăugai cu ironie, trebuie să închidă ochii şi în fața celor care, crezîndu-se la rîndul lor mai buni (în mod *firesc),* vor să-i reprime pe cei răi. Sau la dumneavoastră *firescul* acesta e un blazon doar pentru cei detestabili?" "Nimeni nu e bun, răspunse ea cu acelaşi glas înalt şi de astă dată mă privea de sus, şi aerul acesta al ei deodată mă irită. Nimeni n-are dreptul să dea lecții altora, continuă ea şi mai peremptoriu, şi cei care în mod sincer se cred mai buni, cu atît mai puțin. Ei trebuie să dea dovadă de înțelegere, dacă vor să micşoreze răul din lume." "A, şi dumneavoastră sînteți hiperbună, dacă vă arogați dreptul de a-i judeca şi pe cei care se cred în mod firesc buni, dar care păcătuiesc prin intoleranță în fața răului.'" "Am spus că nimeni nu e bun, deci nici eu." ..Doamnă, asta o spuneți cu trufie, rînjii eu şi adăugai batjocoritor: nu sînteți *firească!*"

Mă răcorii astfel de iritarea pe care o simțeam privindu-i chipul care pînă atunci mă turburase atît de tare. Stătea, ca şi la prima vizită, pe scaun şi eu pe pat, cu coatele pe genunchi. Şi asta, gîndeam despre iritarea mea, numai după cîteva minute de conversație. Dar să stai cu ea

în casă permanent? Trufia ei te ispitea s-o reprimi, lucru pe care însă nu-l puteai face din pricina unui sentiment obscur care îți şoptea: de fapt era firească, aşa era ea, îşi trăia ideile cu toată ființa, nu vedea ce i se poate reproşa, concepția ei, ca să zic aşa, despre lume era generoasă şi nimeni nu te obliga să discuți sau să trăieşti cu ea sub acelaşi acoperămînt dacă nu-ți plăcea. Nu era "scrîntită", cum ai fi fost tentat să crezi la prima vedere, şi de acest lucru îmi dădui seama continuînd conversația, care, odată iritarea mea trecută, se mai potoli. Nu se supăra de replicile dure sau ironice şi te ispitea să-i dai altele de-a dreptul grosolane (înțelegeam astfel verva în acest sens a lui Petrică). O întrebai dacă ideile ei îi veneau cumva din Biblie. "Nu, zise, Biblia e depăşită." "În ce sens?" "Nu accept, dacă mi se trage o palmă, să întorc şi obrazul celălalt." "Şi ce faceți?"' "Nu ştiu, nu mi s-a întîmplat acest lucru niciodată!" "Şi totuşi?" "Am spus, nu accept. Forma de neacceptare se va manifesta atunci, după caz. Poate să-mi stîrnească ură, dar tot atît de bine şi milă, compătimire sau poate ruşine că am împins pe cineva s-o facă. În nici un caz n-aş întoarce şi celălalt obraz". "Şi de ce credeți dumneavoastră că nimeni nu e bun? E o idee disperată, cum ați ajuns la ea?" "N-am spus că nimeni nu poate *deveni* bun. Dacă n-am crede acest lucru, că putem să ne depăşim pe noi înşine, atunci, da, ar fi o idee disperată." La

întrebarea mea dacă şi ce filozof a citit, răspunse că n-a citit nici unul. De-aici îi venea deci trufia, din credință că ideile ei erau o descoperire proprie...

Am observat această exaltare trufaşă la mulți oameni, mai ales, desigur, la cei inculți, care nu o dată treceau, în societate, drept foarte inteligenți, chiar superiori celor cultivați. La o privire superficială, cei cultivați păreau cei mai anonimi indivizi, blocați în forul lor interior de jena de a nu părea ridiculi exprimînd idei despre care ei *ştiau* că nu sînt ale lor, şi cum a avea idei proprii nu era o glumă, şi în nici un caz să faci cu ele paradă în societate, ei discutau paşnic despre vreme, despre boli, despre avantajele sau dezavantajele carierei care le stătea în față, aveau nu o dată un limbaj voit vulgar, chiar deşucheat, se înjurau de mamă şi stîrneau nedumerire şi desamăgire fiindcă se ştia că sînt totuşi mari specialişti în medicină, biologie, matematici ețetera... În timp ce incultul aborda cu vervă, dar bineînțeles amestecîndu-le, idei din istorie, filozofie, politică, etnografie, culese după ureche. N-avea complexe. Ba chiar ironiza pe alții... Astfel mi s-a întîmplat o dată să aud cum cineva ar fi spus că de nenumărate ori s-a străduit el să-mi explice mie că Platon şi Plotin nu e unul şi acelaşi filozof, că sînt doi filozofi deosebiți... şi că eu mă încăpățînam să nu înțeleg... Era un asistent de la Litere şi filozofie, care ajunsese acolo nu-mi explicam cum, în orice caz foarte rapid, deşi se ştia că era un dandy superficial şi ignorant... L-am pîndit şi invitat în aceeaşi casă unde ştiam că o să vină şi el, l-am întrebat, după ce i-am repetat ceea ce spusese despre mine, ce cărți scrisese Plotin? "N-o să ți le înşir acum pe toate", a zis el rîzînd batjocoritor şi plin de sine. "Nu trebuie să le înşiri pe toate, i-am răspuns sarcastic, fiindcă n-a scris decît una singură... Dar acum am un lapsus, nu vrei să-mi spui dumneata cum se numeşte?" "Despre suflet", zice. "A, zic, despre suflet, da, da, da, despre suflet. Am putea zice că fiecare filozof a fost tentat să scrie despre suflet, dar Plotin a scris alta, una singură, nu despre suflet, are alt titlu..." S-a făcut o tăcere penibilă, fiindcă imbecilul nu ştia cum se numeşte acea carte... ştia însă că Platon e unul şi Plotin altul, asta, ce e drept, era adevărat.

Matilda însă îmi declarase fără ocol: nu citise pe nimeni, adică nici un filozof... Dar mă înşelam cu ea. Aerul ei *de sus* dispăruse şi văzui cu surprindere cum i se accentua pe chip o boare de tristețe, expresie parcă a unui regret acid, a unui secret al ei despre care se vedea că n-avea de gînd să vorbească, deşi sugera că era strîns legat tocmai de discuția care avusese loc, discuție care nu mai putea continua. Îşi lăsă fruntea în jos şi tăcu vreme îndelungată. "Doamnă, îi spusei, vroiam să vă întreb în legătură cu Petrică..." Ea clătină imediat din cap, *semn* că se aşteptase să abordez acest subiect. Tocmai de aceea o rugasem să-şi repete vizita. "Nu, zise, altă dată..."

Şi se ridică şi plecă şi abia la uşă îmi spuse, dar cu un glas neaşteptat, încărcat brusc de o tandrețe care venea parcă de la o altă Matildă, nebănuită şi copleşită parcă de o tristă soartă: "Idei blestemate! Fără ele sîntem orbi, cu ele ne înstrăinăm de noi înşine! La revedere, domnule Petrini. Aştept telefonul dumitale...

XII

Nu mă grăbii însă s-o caut. Gîndul mi-era la Petrică. El mă însoţi ca de obicei în drumul meu pînă acasă, dar se feri să-mi spună ceva de plecarea lui. Se pare însă că se produsese în el o armonie între starea de iritare universală care îl făcea atît de interesant şi "umanismul" său de ultimă eră, care îl făcea total plicticos: era liniştit, ironia mai domoală, însoţită de un surîs care nu se ştergea, limbajul cu tresăriri caustice şi adesea memorabile. În acele zile fusese găsit de către soţia lui, spînzurat de plafonieră, un flautist al Filarmonicii din oraşul nostru. Petrică îmi povesti cu lux de amănunte această dramă, dar fără să se înfioare de ea, ba chiar rîse de detaliul care o declanşase. Cică acest flautist era un om pasionat de meseria lui şi avea şi el un vis: ca orchestra simfonică a Filarmonicii să facă un turneu în străinătate şi să vadă şi el cu ocazia asta Parisul. Nu bea, nu fuma, ţinea la familie eţetera. Şi într-o zi se întîmplă cu el la o repetiţie ceva ciudat. De atîţia ani de cînd era flautist niciodată dirijorii nu avuseseră dificultăţi cu el, era extrem de conştiincios, îşi studia atent partitura şi rar i se întîmpla să i se spună, ei, flautul, mai accentuat, sau, flautul, ssss, piano. De astă dată însă flautul nu numai că era prea forte sau prea pianissimo, ci pur şi simplu nu cînta partitura, ci cu totul altceva... Dirijorul bătu enervat în pupitru, crezînd că flautul fusese pur şi simplu neatent, adică deschisese din greşeală la altă pagină. Şi orchestra se pregăti să reia... a, a, a, şi apoi începi atacă respectiva simfonie, flautistul însă aiurea, tot aşa cînta. Atenţie, flaut, strigă dirijorul oprind, flaut, ce-i acolo? Păi ce dirijez eu aici? Atunci flautistul ieşi în faţa orchestrei, îşi dădu pantalonii jos şi se îndoi: mie, zise el, să-mi dirijezi curul! Dirijorul, uluit, îl dădu afară (el era şi director al Filarmonicii). Ce se întîmplase? Se află mai tîrziu, îl luaseră nişte colegi, insistînd mult, la o bere care se cam prelungise. Asta era tot. Flautistul se închise în casă şi într-o zi citi într-un ziar că Filarmonica avea să plece curînd la Paris. Fără el, bineînţeles, care visase o viaţă tocmai această clipă, ratînd-o chiar în preziua împlinirii ei. Şi se spînzură. Am relatat această istorie gogoliană sau cehoviană nu pentru interesul ei, epuizat în literatură, ci pentru starea de spirit a lui Petrică. El o povesti cu o veselie care mă intrigă, cu acea superbă nepăsare pe care o avem, cînd sîntem foarte tineri, faţă de dramele altora, din care nu reţinem finalul tragic, ci amănuntul declanşator, deraierea, grotescul psihologic; puţin ne pasă că această deraiere care în mod *normal* nu putea să aibă cine ştie ce urmări, în cazul de faţă flautistul dat afară se putea angaja în altă parte, da, dar omul avusese şi el un vis... Petrică mi se păru că povestise întîmplarea stăpînit de un sentiment de eliberare... *Era liber,* adică era el însuşi, iată, putea rîde liniştit de o dramă, dacă avea chef... Ştia el de ce rîsese, nu trebuia nici să-şi explice cuiva reacţia şi mai ales nici să şi-o reprime şi cu atît mai puţin să fie pus sub acuzaţia, de pildă, de cinism, insensibilitate sau alte crime. Cine ar fi putut s-o facă? Matilda, bineînţeles... Matilda, citii eu pe chipul destins al lui Petrică, este acum hăt departe, şi ce bine era fără ea, să simţi cum întreaga ta fiinţă se poate manifesta în toată libertatea şi complexitatea ei intimă, fără să te pliezi cuiva sau să lupţi împotriva cuiva ca să te faci înţeles. Avea dreptate. Auzind povestirea dramei flautistului puteam eu însumi să ghicesc acum că Matilda ar fi spus: "nu e nimic de rîs aici". Bineînţeles că nu era, şi totuşi rîdea. "Mie să-mi

dirijezi..." Nu totdeauna receptăm în primul rînd drama, ci în mod stupid declanşarea ei stupidă. Oricît te-ai strădui să ignori faptul evident că conştiinţa noastră are şi o periferie (şi la noi, la români, această periferie e mai întinsă ca la alţii, şi acolo, cred, se află cea mai mare parte a vestitului nostru humor) nu vei reuşi să faci abstracţie de ea. Matilda recepţiona probabil faptele vieţii direct în miezul conştiinţei şi confunda la alţii periferia cu centrul. Dar anticipez. Acest adevăr al reacţiei ei fundamentale în faţa existenţei aveam să-l aflu pe de-a-ntregul ceva mai tîrziu, acum doar îl intuiam observînd schimbarea lui Petrică.

Astfel, totul se terminase între ei? îi dădui un telefon.

"Am iubit la el încă din primele clipe cînd ne-am cunoscut sensibilitatea şi delicateţea sufletului lui, începu Matilda cînd ne văzurăm iarăşi fără altă introducere. Ştiu, continuă ea, eu am în mine şi ceva grosolan şi cred că această trăsătură de care nu eram pe atunci conştientă s-a agăţat de Petrică, asta a fost greşeala mea, fiindcă să vezi ce s-a întîmplat..."

De îndată ce intrase în odaia mea înţelesesem de ce data trecută dăduse din cap cînd venise vorba de Petrică şi după aceea şi plecase! Nu-şi dăduse seama de la început că eu o judecam cu ochii bărbatului ei şi că o destăinuire în astfel de condiţii era imposibilă. Iar a doua greşeală era că acceptase o discuţie cu mine pe acest teren neprielnic. (Mai tîrziu aveam să aflu că discuţiile pur şi simplu o îndîrjeau, nu le putea birui, adică nu-şi putea birui nici adversarul, nici pe sine, care, zicea ea, era conştientă că produceau o stranie surpare în simpatia celuilalt; nu ştia de ce, dar era un fapt, după cum tot un fapt era şi acela că le declanşa, aceste discuţii, uneori doar printr-un singur cuvînt rostit sau o simplă remarcă.) Acum venise aşa cum plecase, ca şi cînd tot timpul ar fi trăit în aceeaşi stare, cu tandreţe pentru mine, nu atît de rece şi de străină ca atunci, şi cu aceeaşi boare de tristeţe pe chip şi fără acel aer de sus pe care îl avusese, iritîndu-mă, în tot timpul discuţiei. Începuse fără introduceri să-mi povestească istoria căsniciei ei cu Petrică.

"...Primul meu bărbat era de o grosolănie inimaginabilă, şi cînd nu rezistam, şi grosolănia lui se întîlnea cu a mea, parcă eram paralizată. Fără să-mi facă nimic propriu-zis, fiindcă altfel era plin de atenţie şi mă iubea, eram foarte neliniştită, aveam sentimentul că iubea numai ceea ce era rău în mine; mă împingea spre această zonă, spunîndu-mi că e mai bine să trăiesc de pe acum aşa cum sînt, şi voi fi fericită, decît să fac din viaţa mea o luptă, al cărei sfîrşit e tot acolo, unde mă tem să nu fie... Or, cu ştiam că nu e adevărat, în realitate eram dominată, fiindcă nu grosolănia lui mă atrăsese, ci momentele de extraordinară puritate, pe care însă el repede şi le alunga, spunîn-du-mi că aşa ceva nu se arată... Cît de surprinsă am fost cînd l-am cunoscut pe Petrică! Nu spun că nu-l iubeam pe fostul meu bărbat şi dacă n-ar fi trebuit să plece nu m-aş fi despărţit de el niciodată, dar Petrică era un om a cărui fire îmi apărea cu totul opusă lui. Trăia cu ceea ce avea mai bun în el şi ai fi zis că întreaga lui fiinţă vibra de sensibilitate şi puritate. («Aha, am gîndit, te obsedează puritatea, Matilda, ca şi cînd n-ai şti că puritatea nu există, ca să zic aşa, în stare pură... Dar să vedem ce-a urmat, m-ai făcut curios...) Nu-mi venea să cred că poate să existe un astfel de om şi căutam zadarnic să provoc în el ceea ce credeam că ascundea... Am fost turbulentă o lungă perioadă, ceea ce spuneam azi, negam a doua zi, îl jigneam

fără motiv, rîdeam cu răutate cînd îmi spunea că mă iubeşte... Petrică, tu te iubeşti pe tine şi îți închipui că te dăruieşti (dar el chiar se dăruia, asta e), nu mă cunoşti, ce ştii tu cum sînt eu?! Avea un surîs de copil, care mă desarma. Da, fără să mă cunoască, mă iubea, se dăruia... (<Aoleo, Matilda, am gîndit iar, ce mai limbaj foloseşti fără să clipeşti din ochi, ridicolul nu te vizitează, dăruire, puritate...> Îmi venea să rîd, dar mă stăpîneam, o ascultam cu o gravitate forțată, fiindcă îmi dădeam seama că altfel n-aş mai fi aflat nimic.) Am încetat să mai fiu turbulentă şi era pentru mine o bucurie să-l văd cu fruntea sus, puțin ironic cum îl ştii, stăpîn pe el, degajat şi... fericit, trebuie s-o spun. Am hotărît să ne căsătorim şi el s-a mutat la mine. Tatăl său mi-a pus o singură condiție, care m-a uluit: să trec apartamentul pe numele lui... Nu, nu al lui Petrică, ci al lui, al tatălui. Cum adică, am sărit, dar e apartamentul meu! Tot al vostru rămîne, mi-a răspuns el, nu-ți închipui că o să vă dau afară, dar a fost al unui evreu şi s-ar putea să-l pierdeți. Războiul nu merge bine pentru nemți, nu l-au cîştigat în cîteva luni şi se vor încleia în Rusia; or să fie învinşi şi se vor întoarce jidanii şi vor reclama bunurile care le-au aparținut. Dar apartamentul a fost al meu de la bun început, i-am răspuns, fostul meu soț mi l-a cumpărat înainte să ne căsătorim, pe numele meu... N-are importanță, zice, toată lumea ştie că ți l-a dăruit şi cînd o sa se întoarcă şi o să te vadă căsătorită cu altul, o să ți-l ia. Vor veni la putere, n-o să poți face nimic. Foarte bine, am zis, dacă o dori să i-l dau înapoi, i-l dau şi gata. Tocmai asta e, a zis el, dacă îl treci pe numele meu, n-o să mai poți face acest lucru şi apartamentul vă rămîne. Eu sînt avocat, o să cer în cel mai rău caz să mi se dea banii pe care i-am dat pe el, trecem în act o sumă mare. Facem şi-o clauză: în caz de divorț, ți-l dau înapoi. Nici nu mă gîndesc, i-am spus, nu văd rostul acestei maşinații. Asta l-a jignit, cuvîntul maşinație. S-a uitat la mine cu o privire de oțel, a tăcut o vreme, pe urmă a revenit: că dacă refuzam să-l trec pe numele lui, să-l trec atunci pe numele lui Petrică. M-am uitat la Petrică: tăcea. N-am înțeles de ce tăcea, ar fi trebuit să protesteze. Petrică, i-am spus, dacă tu doreşti acest lucru, eu îl fac. Nu, a zis. S-a lăsat o tăcere de gheață. Domnul avocat era ca un sfinx. M-am ridicat să plec. M-au lăsat. Petrică m-a condus o sută de metri şi s-a întors înapoi. Mi-a spus că vrea să-l convingă pe taică-său să renunțe la ideea lui. Ce idee, i-am spus, şi dacă îl laşi neconvins ce-o să se întîmple? Nimic, zice, dar nu e bine să-ți poarte pică. Dar n-are decît, zic, auzi ce i-a trecut prin cap! Nu cumva e țicnit? Cum o să-i dau eu lui apartamentul meu? Ca ce chilipir? Te rog, zice el ofensat, să nu-l faci țicnit. E tatăl meu! O fi, zic, dar trebuie să-ți dai şi tu seama că e sărit de pe şină. Ce, te crede o comoară, să-ți dăruiesc eu, chiar şi ție, apartamentul? Nu cumva vrea să te înzestrez? Eram grosolană, dar mă scotea şi el din sărite; în loc să vină cu mine, mă lăsa singură, să-l

«convingă» pe taică-său. Ca şi cînd, dacă nu l-ar fi convins, îmi păsa mie că o să-mi poarte pică! Am avut bănuiala că discutaseră între ei acest subiect şi că în ultima instanță, adică în fața mea, Petrică îşi retrăsese acordul. Probabil că mai degrabă asta îl trăgea acum înapoi, să dea socoteală că nu s-a ținut ferm pe poziție. Am plecat nedumerită. Îmi scăpa ceva, dar nu-mi dădeam seama ce. Nu, nu-mi scăpa doar ceva, îmi scăpa totul, acum cînd îți povestesc e foarte clar, ar fi trebuit să lămuresc scena care avusese loc acasă la Petrică pînă în pînzele albe şi

să văd adevărul în față, fără să-mi fie frică de ceea ce o să descopăr. Dar aşa se întîmplă, adevărul nu e uşor de suportat. Puteam să descopăr că nu trebuia să ne căsătorim aşa curînd, să mai fi aşteptat un timp, dar mie mi-era frică (o frică nelămurită) că Petrică... să nu pună alta mîna pe el... Orice s-ar zice, un bărbat care să-ți placă, să te simți cu adevărat bine cu el, să ai ce vorbi şi nu să fii numai rob al naturii, să faci copii şi să descoperi curînd că totul s-a sfîrşit şi să înceapă istoria cu divorțul, cu tot alaiul, copiii să vadă pe urmă în casa mamei un alt bărbat, în casa tatălui o altă femeie, un astfel de bărbat, care să-ți dea sentimentul plenar că e pentru totdeauna, e greu de găsit... O femeie e mai uşor, ea cunoaşte de mult arta de a se ascunde, care a devenit la ea a doua natură şi îți dă acest sentiment plenar de care vorbeam, uneori, simplu, prin simplul ei farmec, care nu vezi cum poate dispărea, alteori, cum am mai spus, prin arta de a învălui. Spune-i unui bărbat cît e el de inteligent, cît de bine îi vine costumul, cum nu seamănă el cu nimeni altul, şi dacă nimereşti peste unul care tocmai vrea să se însoare, gata, nu rezistă, în timp ce o femeie e mai puțin dispusă să-şi piardă capul la astfel de trucuri, chiar dacă sînt sincere. În paranteză, de aceea am fost eu turbulentă cu Petrică şi n-am folosit nici un fel de trucuri, tocmai fiindcă vedeam că se îndrăgostise foarte tare de mine şi vroiam să-l trezesc puțin, să mă vadă aşa cum sînt şi să se gîndească: chiar e bună această femeie pentru mine? În ceea ce mă priveşte, Petrică îmi plăcea, fiindcă simțeam o mare linişte lîngă el, şi asta nu pentru că aş fi dus înainte o viață furtunoasă, ci pentru că fostul meu bărbat rar mă lăsa liniştită o zi întreagă. Alternau în firea lui cînd nepăsarea (dar ce nepăsare, se uita la mine ca la un obiect pe lîngă care trecea), nepăsare care mă rănea, cînd gelozia furibundă, gelozie pe tot, pe un telefon pe care îl dădeam sau primeam, pe toaleta mea (pentru cine te îmbraci cu atîta grijă? - şi îmi smulgea rochia de pe mine), pe tăcerile mele (la ce te gîndeşti, spune-mi imediat), pe o privire care nu-i era adresată... Cînd grosolănia, care mă exaspera, pur şi simplu nu puteam s-o mai suport, îmi pierea glasul, parcă mă sufocam... («Ei bine, am gîndit, cum se manifesta, Matilda, această grosolănie?» Ea îmi ghici gîndul şi continuă.) Erau întîi înjurăturile, în special una, pe care mi-o adresa pe tonurile cele mai variate, cu dispreț, sau furios, sau cînd nu mai avea replică, sau cînd eram exaltată de ceva frumos, şi mai ales atunci mă şoca foarte tare: du-te în p... mă-tii! Nu mă puteam obişnui, era peste puterile mele. Într-o vreme parcă mă îngrăşasem puțin. Vezi, Matilda, mi-a spus, că ai făcut un fund cît o baniță. Nici nu ştiam ce e aia baniță, am întrebat pe cineva şi am înțeles de unde ştia el. Taică-său, din Brăila, fusese negustor de cereale. M-am desbrăcat, m-am uitat în oglindă şi m-a apucat furia. Nu mă îngrăşasem nicidecum, dar ăsta era limbajul lui..." "Era o grosolănie de fond sau de formă?" o întrebai. "Cum să nu fie de fond?!" se miră ea. "Se poate întîmpla, răspunsei. Spuneai că era profesor universitar. Un intelectual se poate distra înjurînd, ca să pună în oarecare armonie gîndirea, sătulă de abstracțiuni, cu sentimentele, care nu sînt tot timpul la înălțimea gîndirii." "Nu văd întrucît o înjurătură poate să-ți aducă armonia. E absurd, mai ales cînd vezi cum, cineva, propria ta soție, suferă din pricina lor..." Am tăcut, extrem de amuzat. Profesorul acela universitar trebuie să fi fost un tip încîntător. "...M-am grăbit să mă căsătoresc cu Petrică, deşi acum, îmi dau seama că de fapt chiar dacă mai aşteptam, tot n-aveam cum

să descopăr din scena aceea ceea ce am descoperit îndată după căsătorie, continuă Matilda. Da, repetă ea, îndată . Adică după două săptămîni. Era într-o seară, cînd cineva sună. Am ieşit eu, crezînd că e doamna Cheresteşiu, de la parter. Nu, era domnul avocat, socrul meu, care foarte politicos dădu bună seara şi-mi spuse că ar vrea să vorbească trei minute cu fiul său... Glas mieros, dar extrem de prevenitor şi distins, îmi făcuse o plecăciune cînd mă văzuse şi îmi mai făcu una după ce îşi debită frazele lui graseiate. Bine, zic, dar poftiți înăuntru, fiindcă rigiditatea cu care stătea pe loc mă făcu de îndată să înțeleg că ori avea nevoie de invitație specială, ori nu vroia să intre, cine ştie de ce. Într-adevăr, nu vroia. Nu, zise, nu e oră de vizite... Dar ce importanță are, poftiți înăuntru... Nu, zice cu un glas dulceag de Iudă înşelătoare, mereu zîmbăreț, numai cinci minute vreau să fac o plimbare şi să vorbesc cu fiul meu... Era a doua oară cînd nu spunea Petrică, ci fiul meu. M-am întors, i-am spus soțului meu despre ce e vorba, el şi-a îmbrăcat haina şi a ieşit... După un timp observ că plimbarea tatălui şi a fiului se prelungise de la cinci minute la o oră. Sonerie. Cine putea fi? Petrică avea chei... Cobor, tot el, socru-meu, care îmi spuse, tot aşa, fără să intre, de astă dată vag ofensat, că Petrică s-a întors singur la părinți, că fiul lui se simte cam prost cu ficatul şi că «îl găseşte» cam palid şi cam obosit, şi că el, tatăl, de mic a avut grijă de el cu ficatul... Ce ficat, zic, de cînd îl cunosc nu mi-a spus nimic niciodată că ar suferi de... Am tăcut deodată, înțelegînd: Petrică fugise de-acasă, fără un cuvînt, fără o explicație. În fața muțeniei mele, Iuda reluă că nimeni nu poate să îngrijească de un băiat mai bine ca tatăl său, propriul lui părinte, că o să revină, să nu iau lucrurile în tragic, şi acestea zise s-a înclinat şi s-a cărat... (<Bravo, Matilda, "s-a cărat" e un limbaj cam incongruent, dacă mă pot exprima astfel, dar văd că ți se potriveşte perfect.>) Într-adevăr, eram dispusă să iau lucrurile în tragic, continuă ea, nu ştiam ce e, era o despărțire...? Ce se întîmplase? Cele două săptămîni de miere fuseseră chiar aşa cum visasem, o bucurie întreagă, o dăruire, şi deodată, hop, această scenă inexplicabilă. Am pus mîna pe telefon... Sînt lucruri care, cînd ni se întîmplă, ne fac să ne dispară orgoliul, umilința nu ne mai umileşte, adevărul, oricare ar fi el, e singurul care ne poate linişti. Auzisem şi eu de căsătorii care se desfăceau a doua zi după încheierea lor şi iată-mă şi pe mine, îmi ziceam, în această situație incredibilă. Cu Petrică, vă rog, am cerut (era la telefon chiar Iuda). Cine îl caută? Matilda! Nu e acasă! Şi, pac, îmi închide telefonul în nas. Am sunat din nou. Trebuia să reacționez. Ştiu sigur, i-am spus domnului avocat, că Petrică e acasă. Transmiteți-i că nu accept comportarea lui şi fără să iau lucrurile în tragic, fiindcă ceea ce s-a întîmplat nu e o tragedie, este în primul rînd din partea dumitale o necuviință că ai refuzat să intri la noi în casă, iar din partea lui un lucru pe care dacă nu-l explică imediat, să poftească totuşi mîine dimineață, dacă nu chiar acum, să-şi ia lucrurile, fiindcă eu chem chiar în seara asta avocatul şi introduc divorț. Nu accept să fiu eroină ridicolă de comedie. Şi pac, i-am închis şi eu telefonul în nas. Îmi spuneam că dacă nu telefonează într-un ceas îi strîng eu însămi lucrurile, îl chem pe Boris şi pe Mitia să facă rost de o furgonetă şi i le trimit să i le descarce în fața casei. A telefonat imediat. Ce este, zice, ce te-a apucat, nu pot să-mi vizitez şi eu părinții într-o stare de urgență? Cine e într-o stare de urgență, tu sau părinții? Tatăl meu, răspunde el, şi cînd a

spus «tatăl meu» a spus-o cu uimire şi evlavie, că eu nu înțeleg ce înseamnă un tată, parcă ar fi zis că e Dumnezeu din cer. De acord, i-am răspuns, dacă ar fi intrat în casă, dacă s-ar fi comportat într-adevăr ca un tată care ştie că fiul său s-a căsătorit, că are o soție care trebuie, dacă nu iubită, cel puțin respectată, şi ar fi explicat, fără amănunte, că are nevoie de tine pentru o noapte sau mai multe, aş fi acceptat, deşi el mi-a spus că într-o stare de urgență eşti tu, că <te găseşte cam palid> şi că vrea să te îngrijească de ficat. Dar aşa, vine la uşă, nu intră, te cheamă, tu te duci şi nu te mai întorci, măcar să-mi invoci un pretext, fiindcă adevăratul motiv văd că mi-l ascunzi... Petrică, ce e cu tine? Nu pot, zice, să-ți explic la telefon... M-am gîndit cîteva clipe. Bine, zic, rămîi acolo pînă mîine, dar nu uita că îmi oferi o noapte întreagă în care o să mă gîndesc că taică-tău e un om necuviincios, iar comportarea ta anormală. Te rog, zice, să nu vorbeşti astfel despre tatăl meu. Indignat. Iar eu îți spun, zic, că vorbesc despre el aşa cum merită. Şi, la răspunsul meu, pac, îmi trînteşte şi el telefonul în nas. Am gîndit liniştită: am intrat într-o casă de străini, care mă tratează ca pe-o străină. Am să mă retrag, mi-am spus, fiindcă oricît încercam să ghicesc <starea de urgență> care mi se invocase, ceea ce văzusem eu cu propriii mei ochi îmi spunea altceva, că nu era vorba despre nici o stare de urgență. Atunci ce era? Am rămas doar curioasă, fiindcă hotărîrea mea era luată: orice-ar fi fost, purtarea lui Petrică nu era de înghițit... A tatălui său mai degrabă, dar asta îl privea, nu trăiam cu el, ci cu Petrică... N-a venit a doua zi, ci peste două zile, cu aerul că nu s-a întîmplat nimic (şi aerul ăsta, cînd îl vezi la cineva, e un semn că lucrurile pe care ai de gînd să i le reproşezi nu numai că el le va respinge, dar consideră normal să le repete şi în viitor). Ei, Petrică, zic, ce s-a întîmplat? Mă uitam la el cu adevărat curioasă şi, curios lucru, dispus să trec peste cele întîmplate... Cine ştie, îmi spuneam, pe lume se petrec tot felul de ciudățenii, un bărbat, pînă se formează, îti oferă tot felul de surprize, chiar comice. Ne lăudăm cu inteligența, dar ce se petrece la noi, acolo unde spunea Petrică, în subconştient şi în biologic (cînd vorbea de Zola)... O colegă a avut ambiția țărănească să nu facă dragoste cu iubitul ei decît în noaptea nunții. Dar în noaptea nunții, pe la patru dimineața, tinerii căsătoriți au chemat Salvarea... care i-a găsit stînd unul lîngă altul disperați şi caşti! Ce să le facă salvarea? Medicul le-a rîs în nas şi le-a recomandat batjocoritor să bea şi ei un pahar de vin... Pînă la urmă, deşi se iubeau, s-au despărțit şi au fiecare, el cu altă soție şi ea cu alt bărbat, copii... Şi tot se mai iubesc, dar..."

Matilda se opri. Era veselă, îi sticlea privirea, parcă uitase că ajunsese cu povestirea ei într-un moment culminant. Avea pe chip acea expresie de amuzament extrem şi retrospectiv pe care o avem totdeauna cînd relatăm ceva din mediul nostru cuiva care nu-l cunoaşte şi ne e greu să-l evocăm, fiindcă am făcut-o de-atîtea ori... Pesemne că se distraseră mult pe socoteala celor doi şi desigur, mai ales, chemarea Salvării îi înveselise copios. Bravo, Matilda, am gîndit, va să zică rîzi de nefericirea altora...

"Petrică îmi oferise şi el o surpriză, continuă ea, dar nu de acest gen, ci ceva ciudat în legătură cu taică-său. La întrebarea mea îmi răspunse foarte grav că tatăl lui e un om sensibil şi că însurătoarea fiului său a fost pentru el un şoc pe care nu l-a suportat. Că era, în seara aceea, foarte agitat şi că trebuia să se ducă

şi să stea cu el cîteva zile ca să-l liniştească. Şi de ce, mă rog, era agitat? am zis eu. Din contră, mie mi s-a părut foarte calm şi refuzul lui de a intra în casă premeditat... Parcă venise să te fure, parcă erai fată mare care căzuseşi pe mîinile unui căpcăun şi venise să te salveze... Toate astea puteau fi de înțeles, nu era nevoie de o astfel de punere in scenă. Bine! Răspunde-mi: de ce n-a vrut să intre în casă? Tăcere. Repet, am repetat, că tatăl tău nu arăta nicidecum agitat, dimpotrivă, îi flutura pe figură un surîs subțire, cum au oamenii în vîrstă cînd te ucid cu acest surîs în care se distilează ironia, batjocura fină, sfidarea, protejați cum se cred de anii şi părul lor alb, care i-ar face intangibili. Ți-o spun ca s-o ştii, pentru mine cineva care jigneşte nu e intangibil şi în casa lui n-o să calc, şi nici el într-a mea, pînă nu-şi cere scuze. Petrică se plimba îndîrjit prin fața mea. A tăcut. Bine! Am tăcut şi eu... Nu ştiu însă pentru cine căsătoria aceasta fusese un şoc, pentru tată sau pentru fiu? Peste două luni, de sărbătorile Crăciunului, surpriză, chiar în seara de Ajun cînd îl aşteptam să aducă vin, n-a mai adus nici un vin... M-a lăsat singură, cu toate că pregătisem şi eu, stînd pe la cozi, tot ce era nevoie ca să ne simțim bine. Asta e, cine cedează prima oară, cedează pe urmă mereu, a pornit-o greşit, trebuie să se întoarcă îndărăt... Drumul parcurs de mine cu Petrică nu era lung, m-am gîndit să fac acum ceea ce nu făcusem prima oară, dar m-am trezit că n-aveam împotriva lui Petrică un sentiment suficient de puternic ca să pot rupe această căsătorie... Ba nu, ceea ce făcea el acum mi se părea incredibil, un alt Petrică, nu înțelegeam acest infantilism care în conviețuirea cu mine nu se manifesta, ca să-l pot ajuta să scape de el, era normal, stăpîn pe sine, orgolios, bățos şi deodată clic! din nou fuga acasă, fără să mă prevină, fără să-mi explice... (<Bravo, Matilda! Pac! Clic!>) Bineînțeles că am pus iar mîna pe telefon. Bineînțeles îmi răspunde taică-său, care îmi şopteşte la aparat, cu imensă satisfacție, l-am ghicit rînjind: îl despart eu de tine, n-ai nici o grijă. Ştiu că lupta e mai grea, îmi dau seama, eşti frumoasă, te iubeşte, dar pînă la urmă tot te despart. Lupta e mai grea! Nu mi-a scăpat această nuanță revelatoare. Însemna că îl *mai* despărțise şi de alta şi că lupta fusese uşoară, acum era *mai* grea. Uite, îi spun şi eu, să vedem care pe care. Nu ştiu dacă o să mă înțeleg cu Petrică în viitor, dacă o să pot să-l iert pentru ceea ce mi-a făcut, dar mai întîi îl despart eu de dumneata şi te asigur că lupta va fi uşoară şi pe urmă mai vedem. Eşti un bătrîn inconştient, care nu-ți iubeşti copilul, abuzezi probabil de afecțiunea pe care ți-o poartă şi îl împiedici, dar pentru cît timp?, să-şi întemeieze o familie, fără să-ți dai seama că pînă la urmă tot te va părăsi şi nu se ştie dacă nu te va detesta. Mi-a răspuns printr-un hi, hi, hi şi a închis. M-am îmbrăcat şi m-am dus la ei. Am sunat. M-au ținut la uşă crezînd că o să plec. Am sunat insistent şi n-am plecat deloc. Mi-a deschis bătrînul după o jumătate de oră, parcă aş fi venit la Canossa să-mi pun cenuşă în cap şi mi-a spus din prag că Petrică nu e acasă. Dar eu am intrat în hol, şi de-acolo l-am zărit pe bărbatul meu prin glasvandul care despărțea holul, probabil de sufragerie, umbra i se plimba nervos încoace şi încolo. M-am aşezat fără să mă dezbrac şi i-am spus bătrî-nului (care de fapt nu era chiar atît de bătrîn) că am fost furioasă la telefon şi îmi cer scuze, n-am nici un drept asupra nimănui, căsătoria e un petic de hîrtie care se poate anula în două săptămîni. Ar fi fost însă corect ca Petrică să-mi spună că de fapt el nu-şi iubeşte soția şi că regretă

pasul făcut, ne despărțeam în mod civilizat, fără să fie nevoie să mă lase singură de sărbători, putea în orice caz să mă prevină... Umbra agitată de după glasvand se oprise şi asculta. Poate că el nu ştie ce înseamnă să te însori, am continuat, se întîmplă, se pare că şi însurătoarea se învață, dar dumneata, ca tată, poate ai auzit mai bine decît el ce-a spus preotul la cununie în biserică: îți laşi părinții, pe mămica şi pe tăticu`, şi te uneşti cu bărbatul sau femeia ta, ar fi trebuit să i-o spui... Tu, zice bătrînul rînjind, care te-ai măritat cu un jidan, n-ai dreptul să ne dai lecții. Ticăloşia dumitale, i-am răspuns, nu mă jigneşte. Pentru mine un om nu e mai prejos decît altul, fiindcă e evreu sau de altă nație. Numai troglodiții din Africa se ucid între ei fiindcă fac parte din triburi diferite. Da, zice el, fiindcă şi tu eşti troglodită. O... (făcea aluzie la familia mea). Atunci a apărut Petrică, a deschis uşa glasvandului, palid, şi a strigat la mine: îți interzic să-l insulți pe tatăl meu. M-am uitat la el zîmbind şi i-am răspuns: Petrică, ar fi trebuit să te exprimi invers: tată, îți interzic s-o insulți pe soția mea. Da, da, am insistat, sînt soția ta, trebuie să mă aperi, chiar dacă sînt jignită de tatăl tău. El a scos atunci un strigăt, şi-a dus mîinile la cap şi a dispărut din hol într-una din odăi. M-am ridicat şi m-am dus după el. Cînd m-a văzut s-a precipitat spre şifonier, a deschis uşa şi s-a vîrît în el. Ăsta nu e bărbat, am gîndit uluită, e încă în scutece. Are dreptate taică-său... Şi m-am întors în hol. Ai dreptate, i-am spus, lui Petrică îi e frică de mine, s-a vîrît într-un dulap. Să veniți după sărbători şi să-i luați lucrurile. Dar în aceeaşi clipă a reapărut Petrică. Mă întorc, zice, cu condiția să nu-mi mai insulți niciodată părinții. Am tăcut. M-am gîndit că Petrică era un bărbat admirabil, în afară de cultul acesta al lui anormal pentru taică-său. Ar putea să se schimbe. Bine, i-am spus, sper să nu mai am ocazia să-l văd sau să-l aud pe socru-meu. O să-l evit. Şi ne-am întors acasă... Cu mine Petrică era absolut natural, aşa cum îl cunoscusem, dar eu ştiam acum că în mintea lui există un tabu, despre care nici măcar nu puteam discuta. Bine. Nu e un tabu definitiv, o să-i treacă în clipa cînd o să devină el însuşi tată şi la urma urmelor alți bărbați au păcate mai grave, sînt superficiali, muieratici, bețivi, hahalere, mediocri în profesiune, ca să nu mai vorbim de alte trăsături de caracter oribile, de pildă, să se spună, şi să fie şi adevărat, că bărbatul tău e un mincinos. N-aş suporta!... Prin martie, a plecat iar de-acasă. L-am lăsat în pace. De astă dată a stat vreo două luni, s-a întors prin mai, cînd n-am mai trăit împreună decît o săptămînă, fiindcă a fost concentrat... A plecat direct pe front. Iată o catastrofă, am gîndit cînd am primit întîia scrisoare... Citeam tremurînd listele de morți şi răniți care apăreau în jurnale. Gîndul că Petrică putea să moară (era ofițer de rezervă la transmisiuni) mă făcea să-mi dau seama cît de tare mă legasem de sufletul lui, aşa cum i-l cunoşteam, suflet de o mare sensibilitate, pe care un glonț îl putea stinge pentru totdeauna... Mă simțeam rătăcită la gîndul că îl puteam pierde şi îl înțelegeam mai bine şi pe taică-său, că nici el nu vroise să-l piardă de lîngă el prin căsătorie. Ce era? Ce mă turbura în amintire? Amestecul de bărbat şi copil, cînd indignat de oameni, şi atunci vorbea mult şi te pasionau ideile, gîndurile lui, puritatea spre care nu numai că aspira, dar o şi avea şi îți cucerea sufletul, cînd duios, renunțînd la orice înverşunare, retras între cărțile şi manuscrisele lui, şi atunci era blînd, tăcut, generos, gata de dăruire, cu acel farmec al ființei neatinsă de orgoliu şi care nu ştie ce dăruieşte, asemeni florilor...

(<Gata, Petrică, iată-te floare, pesemne asta numeşte ea starea ta de blegeală, "umanismul" tău, care pe mine mă plictiseşte total.>) Prinsă de aceste sentimente am sunat într-o zi la uşa socrilor mei. Le-am spus că mi-e greu fără Petrică şi că tremur de teamă să nu-l găsim într-o zi pe lungile liste de morți sau dispăruți... Rămîi la noi, mi-a spus soacră-mea, şi noi tremurăm şi ne gîndim că scrisorile lui pot veni în urmă şi noi să tot credem că trăieşte... Da, a zis şi bătrînul, numai să se întoarcă... Vroia să spună că să-l vadă iar viu printre noi, că vechiul conflict nu va mai exista între mine şi el... Cîteva zile a fost bine... Pînă ce socru-meu mi-a cerut să-i dau tot salariul. Eu tocmai terminasem facultatea şi fusesem angajată de eforia spitalelor, să construim nişte clădiri noi... Aveam datorii față de rude, care mă ajutaseră în timpul studenției şi acum aşteptau să-i ajut şi eu pe ei, fiindcă le era şi lor greu... Dimpotrivă, domnul avocat Nicolau cîştiga bine, era şeful unui contencios şi avea şi procese, dar m-am gîndit că după ce împăcarea noastră se va consolida, o să-i explic care era situația mea față de rude şi... Curînd însă a trebuit să plec. Omul era de o zgîrcenie insuportabilă: întîi că la ei în casă totul era încuiat şi cheile erau la el, dormea cu ele sub pernă, şi-un morcov, dacă rămînea de la masă, îl lua şi îl încuia în dulap cu cheia, ca să nu mai vorbesc cum era masa, ce ne dădea el, mie şi soacră-mii, să gătim şi cum chiar şi după aia mi se uita în farfuria în care îmi punea trei fire de macaroane fără unt, ca şi cînd ar fi suferit că acele macaroane vor fi totuşi înghițite şi va rămîne fără ele. Scîrbită, dădeam farfuria la o parte şi rămîneam dusă pe gînduri. Ce să fac? Unde să mă duc să mănînc? Fiindcă îi dădusem toată chenzina şi economii nu aveam. Fără să clipească, îmi lua farfuria dinainte şi mi-o servea seara din nou, cu vădită încîntare că făcuse o economie. Soția lui, am surprins-o cu un furou cîrpit... Se tot urca şi cobora pe scara podului şi într-o zi cînd lipsea de-acasă m-am urcat să văd ce e acolo... N-avea capacul încuiat, în sfîrşit... o mizerie... colecții de ziare foarte vechi, roase de şoareci, cutii pline cu pantofi scîlciați şi descompletați, nasturi de toate mărimile şi culorile, rufărie zdrențuită, broaşte, lacăte, sîrme ruginite, toate în lăzi şi cutii... Era clar pentru mine, le adusese de la Bucureşti cînd se mutase, nu le putuse strînge aici într-un an... Mă întrebam cum trăise Petrică toată copilăria şi adolescența lîngă acest tată sordid şi în ce consta fascinația pe care o exercita asupra lui. Sau devenise sordid doar în ultimii ani, din pricina evenimentelor turburi? I-am spus că trebuie să fac curățenie acasă, am plecat şi n-am mai revenit. După un an Petrică s-a întors de pe front, detaşat în interior, la un batalion de instrucție. Nu pățise nimic. Era însă mai tăcut şi mai dur, dormea puțin şi momentele de duioşie erau rare şi scurte, dar şi cele de revoltă erau la fel de rare. Nu ştiu cum, dar parcă aveam sentimentul că regreta frontul, sau parcă nu mai găsea că viața era ca înainte, i se părea searbădă şi cu sensul micşorat. Luna de permisie şi-a petrecut-o cu mine, nu s-a dus decît o singură zi pe la părinți, unde n-a stat decît cîteva ceasuri. Batalionul lui de instrucție unde fusese detaşat se afla la Bîrlad. O dată pe lună luam trenul şi mă duceam la el, ieşeam undeva la marginea unei păduri şi puneam masa la iarbă verde, destupam o sticlă de şampanie. Odată a trecut pe lîngă noi maiorul, comandantul lui de batalion. A oprit maşina, s-a apropiat şi a început să-i facă lui Petrică reproşuri. Se putea? De ce n-a raportat că a venit doamna? Cum, un ofițer să n-aibă şi el unde să stea în asemenea

situație şi să iasă la cîmp, ca orice soldat? Şi ne-a poftit la el, unde am rămas pînă a doua zi... 23 August, cu întoarcerea armelor, l-a găsit pe Petrică la Tulcea. A fost trimis pe front, unde a luptat în munții Tatra pînă la încheierea păcii. Ba, mi-a spus că şi după ce nemții fuseseră înfrînți la Berlin, ei tot mai rezistau în acei munți şi că ar fi fost caraghios să mori tocmai atunci cînd toate armatele încetaseră focul. Popor smintit, nemții ăştia. Cică în acele zile l-au cuprins pe Petrică laşitatea şi furia. S-a întors cu această furie în el, care i-a trecut greu. Numai că la nici o lună după, a plecat iar la părinți, unde a stat şi a tot stat... Va să zică bărbatul meu trecuse printr-un război în care luptase o dată la răsărit şi a doua oară spre apus, văzuse moartea cu ochii, anii trecuseră peste el şi îl întăriseră, devenise bărbat întreg, făcuse crețuri la ochi, avea acel ten bătut de vînturi şi ploi şi ars de soare care mă făcuse să mă îndrăgostesc de el a doua oară, şi el deodată reîncepea istoria cu taică-său. Atunci m-am simțit eu de fapt lovită... Nu m-am despărțit de el, dar ceva s-a închis în mine, m-a cuprins un fel de nepăsare. Bine, Petrică! Fă ce vrei!..." (Şi atunci ai început să stai cu fundul spre uşă cînd intra el în dormitor, am gîndit, nu e bine, Petrică, ai omis în relatările şi indignările al căror martor am fost, acest aspect esențial al vieții tale cu Matilda.) "Şi aceste plecări au continuat?" "Da, zise Matilda, exact ca înainte... Războaiele nu schimbă nimic într-un om, sînt ca nişte furtuni pe care, odată trecute, le uităm ca şi cînd n-am fi fost prinşi chiar în mijlocul lor, unde puteam muri. Puteam... Dar uite că n-am murit şi ne întoarcem la vechile...''

Dar Matilda nu-şi mai termină fraza. Cu o expresie vie de oboseală pe chipul ei frumos se ridică şi plecă.

XIII

Totuşi eu ştiam că de astă dată Petrică nu se va mai întoarce. Schimbarea lui era, pentru mine, semnul sigur că va divorța curînd. Îi spusei acest lucru Matildei, la telefon. Ea tăcu cîteva clipe lungi, apoi îmi spuse că pot să am dreptate, "oricum, adăugă ea, dacă n-o s-o facă el, atunci voi intenta eu acțiunea".

În acele zile primii ordin de chemare. N-aş putea să-mi explic nici azi prea clar cu ce drept, sau mai bine zi cu ce sentiment i-am scris apoi după o lună Matildei şi am întrebat-o în ce stadiu se află despărțirea. În nici un stadiu, mi-a răspuns ea imediat. Petrică stă mai departe la părinții lui, dar de divorțat nici gînd. Atunci am luat-o la rost. Bine, şi cît are de gînd să-l mai aştepte? Ea *se* arăta mai degrabă împăciuitoare, lucru care mă scoase din sărite. "...Nu trebuie, îmi scrise ea, făcut nimic cu violență''... "Ce violență? îi răspunsei, ce e violent în faptul că divorțezi de un bărbat care a fugit de-acasă?"' "Nu e aşa simplu, îmi răspunse ea laconică, nu fi impulsiv, un proces dacă nu-l cîştigi, dacă una din părți se opune, întîi că poate să dureze şi doi ani, şi al doilea te poți trezi cu o hotărîre care respinge acțiunea şi atunci... Ei? Ce-i mai faci? Lasă-mă pe mine că mă descurc eu..."

Aşadar ea nu credea totuşi că Petrică se va decide uşor şi că trebuia lăsat s-o

facă el, să nu reacționeze ca o pisică, adică să se întoarcă acasă şi să nu mai vrea, de îndată ce Matilda s-ar smulge brusc de el. Ei da! Dar asta putea să dureze cine ştie cît... După trei luni începui să-i trimit Matildei scrisori rele, dure, la adresa lui Petrică, pline de înjurături şi insulte. "Cum, idiotu-ăsta credea că are dreptul să țină astfel încurcată o femeie? Cu moaca lui stupidă de poet minor se crede sultan, să te țină închisă în casă, stăpîn atotputernic, cu gîndire medievală? Trimite-i lucrurile, schimbă cheile apartamentului şi intentează imediat acțiunea de divorț..."

Nici vorbă! Matilda încerca să-mi explice cu răbdare că există mari pericole pentru că dacă face pasul, răsuceam filele scrisorii furibund, gelos, orbit... Gîndul că în realitate nici ea nu vroia să divorțeze nu-mi trecea prin cap... Matilda era a mea, o simțeam pînă în adîncul ființei mele şi nu mai exista nicăieri în conştiință loc pentru îndoieli. Eram pur şi simplu scos din pepeni că *femeia mea* îşi avea numele legat de un altul şi că acest altul nu se grăbea cîtuşi de puțin să ia o decizie. Lasă că te grăbesc eu, gîndeam, o să-ți placă. Nu mai am mult şi mă întorc în oraşul nostru. Şi deodată primesc o telegramă: "Nu-mi mai scrie, Petrică s-a întors acasă". Numai că o scrisoare de-a mea era pe drum. Foarte bine, am gîndit, lasă-l s-o prindă, s-o citească şi să vadă. De astă dată nu mai erau referințe brutale, la el, totuşi erau.

Tocmai îmi făceam planul să ies la raportul generalului şi să-i spun că o chestiune urgentă mă chema pentru trei zile acasă, cînd chiar generalul ne anunță că şcoala de ofițeri ne dă o permisie de zece zile. Cînd ajunsei îi dădui, chiar din gară, un telefon Matildei. "Aşteaptă-mă acasă, îmi şopti ea, viu îndată."

Acasă avui timp să-mi schimb uniforma şi să mă rad. Era spre seară. Acest ras, precum şi odaia, cărțile şi lucrurile mele parcă mă treziră dintr-un vis. Îmi dădui seama, avui o bruscă iluminare că mai aveam încă timp să dau înapoi, că timp de cîteva luni săvîrşisem un lucru foarte urît înjurîndu-mi prietenul, că poate ei doi se iubesc aşa cum sînt şi că intrusiunea mea brutală în viața lor n-avea nici o justificare. Ce mă apucase? Dar o boare de fericire se abătu asupra acestor gînduri, care se spulberară şi îmi rămase numai bătaia inimii, pulsația ei înaltă şi nebună... Cum, dar o iubeam demult, încă din clipa cînd o întîlnisem pe stradă sub ninsoare, şi apoi scena din birou, cînd devenisem sumbru, cuprins de o invidie de moarte pe soțul ei, şi privirile pe care mi le aruncase ea tot timpul, şi vizitele, şi plimbarea... Rupt de ea uitasem că niciodată nu-i spusesem că o iubesc, dar ca *ştia,* dovadă răspunsurile ei la scrisorile mele, puțin speriată de violența lor, violență care în fond conținea declarația mea de dragoste, pe care ea o acceptase prin răspunsuri cu mult mai turburătoare decît dacă mi-ar fi desvăluit direct sentimentele pe care le avea pentru mine... era complice cu ceea ce nu-i spuneam... lasă-mă pe mine că mă descurc eu... Nu-mi spunea: de ce te amesteci, cu ce drept, între noi nu e nimic... Era, scrisorile ei semănau cu o şoaptă, te iubesc şi eu, parcă îmi spunea, dar fii cu grijă, o greşeală se îndreaptă greu, lasă-mă pe mine s-o îndrept, eu care am făcut-o...

Soneria sbîrnîi. În prag era Matilda, îmbrăcată de vară, cum n-o văzusem şi cum nu mi-o puteam închipui. Nici acum n-o pot descrie. Pot spune doar că semăna cu un fluture mare; aducea cu ea pajiştea, grădina, cîmpul plin de iarbă, soarele de primăvară. Matilda strălucea ca o floare şi nici urmă de dramă pe

chipul ei şi simţii de îndată că această strălucire care iradia din întreaga ei fiinţă era în legătură cu mine. O luai în braţe şi îmi lipii faţa de a ei, cu sufletul la gură. Ea îmi răspunse la îmbrăţişare, ceva îi căzu din mînă şi rochia ei pîrîi, pe undeva pe la spate. De cîteva ori întoarse capul, de cîteva ori îşi feri gura, corpul ei voinic se întări, se împotrivi fără să se retragă, îmi primi sărutul încleştat şi în cele din urmă îi simţii palmele în piept; nu mă respingea, dar era vădit că nu-i plăcea asaltul meu, răsuflarea mea nestăpînită, sărutările mele pe gură reînnoite, strînsoarea braţelor care o înlănţuiseră. Mă cuprinse o furie, stîrnită de un presentiment obscur: nu venise să-mi dăruiască iubire, venise cine ştie pentru ce... Mă aşezai pe pat tăcut şi sumbru, hotărît la orice, să rup chiar cu ea şi să mă smulg din această istorie şi să nu-mi mai amintesc de ea. Îmi simţeam spinarea străbătută de fulgerări scurte, descărcări electrice tot mai adînci, pînă în maţe. Niciodată nu mai simţisem o astfel de violenţă care venea din mine însumi şi mă ameninţa tot pe mine.

Matilda însă era veselă. Îşi ridică poşeta de pe jos, se aşeză pe scaun şi îmi spuse dînd şi din cap, subliniind cu un reproş amuzat sensul cuvintelor:

Fire-ai să fii, măi băiete.
Că mă sărutaşi cu sete
De-mi rupseşi rochiţa în spete
Şi trei nasturi de la ghete...

Stupiditatea acestor versuri (probabil un cîntec) şi mai ales datul ei din cap mi se părură incredibile. Mă uitai la ea în sfîrşit stăpîn pe mine, trezit din şocul prin care trecusem. "Da, da, continuă ea dînd din cap, de astă dată cu alt înţeles (adică nu mă înşelam în gîndurile mele), e cam stupid, dar aşa este, din contră, am crezut că eşti un bărbat puternic şi stăpîn pe tine, ca să mă pomenesc că Petrică a pus mîna pe scrisori şi mi-a declarat că nici gînd să divorţeze şi că se va opune la proces dacă divorţez eu. Ai văzut ce-ai făcut? Şi doar te-am sfătuit, ţi-am scris..." "Cum a pus mîna pe scrisori?'Tu unde-ai fost?" "A venit acasă fără veste, cînd eu lipseam, a lipsit şi el de la şcoală, a scotocit, peste tot şi a dat de ele. Şi te asigur că le ascunsesem bine. Se pare că l-a avertizat cineva sau a bănuit, în privinţa asta intuiţia celor aflaţi în situaţia lui este extraordinară. Dar fii liniştit, nu e supărat pe tine (ţine la tine!) şi nici pe mine nu e, a zis doar atît: <...gata, Matilda, mi-am plătit datoria faţă de tatăl meu, de-aici înainte nu mai plec... Aveam eu o datorie de plătit faţă de el, o să-ţi povestesc (dar nu mi-a povestit!), acuma sînt liber...> Vezi ce-ai făcut? repetă ea parcă bucuroasă de ceea ce făcusem. Şi acum nu pot să mai stau, nu e exclus să vină

aici, ştie unde am plecat... N-a auzit telefonul tău, dar cînd am plecat (stătea la biroul lui şi citea) s-a uitat la mine, a zîmbit cu blîndeţe şi m-a întrebat: a venit? Transmite-i salutări şi invită-l duminică pe la noi... Ţi-am spus, intuiţia... Aşa că eşti invitat duminică... Vino!"

Şi Matilda îşi scutură părul. În tăcerea care se lăsă cînd mă trezii, mă pomenii singur... Ce să fac eu acuma cu mine însumi? mă întrebai. Începui să mă plimb prin odaie, mă uitai la cărţi, mă aşezai la birou... Gîndul îmi zbura departe, spre ceva nedefinit, care era viaţa mea, o cantitate uriaşă de ani... Acest

gînd îmi umplea sufletul şi multă vreme uitai ce mi se întîmplase, apoi sufletul mi se goli şi scena al cărei erou fusesem reînvie cu toate amănuntele. Ce mi se întîmplase?

Cînd iubeşti şi te stăpîneşte un sentiment de triumf, are grijă femeia să te facă să te simţi ridicol. Astfel mă simţeam ridicol... Pentru a da un răspuns care să-l salveze, un bărbat are nevoie de ani de meditaţie asupra oamenilor, de ani lungi pentru un simplu răspuns, nu vă miraţi, cîteva cuvinte... Ei da, dar cuvintele acelea dacă nu le ştii, nu le spui, şi rămîi singur şi înregistrezi la partida ta: sînt ridicol! Ce era ridicol în postura mea? Nimic complicat, o iubeam, asta era ridicol, mi-aduc aminte că în timpul îmbrăţişării simţisem mirosul rochiei şi al părului ei, miros turburător de bumbac ars bine de fierul fierbinte care trecuse peste el şi al părului spălat cu un săpun bun, ei da, mirosul gurii, miros de migdale, şi acea dulce moliciune a buzelor, ca şi cînd aş fi sărutat un trandafir cu învăluitoare catifelări... Ce catifelări? Ceea ce făcusem scriindu-i era bine, o astfel de declaraţie de dragoste era singura potrivită, calci peste tot ceea ce îţi stă în cale şi mergi drept la ţintă, dar nu te împiedici de un Petrică... Ea nu numai că se împiedicase, dar se îmbrăcase bine, se parfumase să vină cu el la mine în proţap. Da, asta era imaginea, în proţap... Că Petrică dăduse de scrisori... Cum, dar asta fusese şi intenţia mea ascunsă, să dea peste ele, şi cînd colo mă trezisem spunîndu-i că de ce n-a avut grijă... Cînd iubeşti, iubirea trebuie împlinită, orice-ar fi, fiindcă nu se ştie dacă te vei mai întîlni vreodată cu clipele acelea. Matilda însă nu mă iubea şi altfel trebuia primită... O variantă: venise sau nu pentru mine? Trebuie lăsată să arate ce însemnam eu pentru ea, pînă la capăt, şi nu ce însemna ea pentru mine. Altă variantă: venise să vadă ce însemnam eu pentru ea, prevăzută în acelaşi timp cu toate armele seducţiei. Dar ducă-se dracului toate aceste arme de seducţie. Trebuia s-o primesc ca un militar sub arme, venit din campanie, oricum de pe drum, cu pantalonii pe şolduri, cu bustul gol şi cu crema de ras pe faţă. Şi să aştepte... Apoi intrarea într-un halat elegant... dar totul era neverosimil, Matilda nu era o fetiţă sedusă, care putea fi primită în timp ce îmi rădeam barba, între noi nu se petrecuse nimic... A treia variantă putea fi şi cea care avusese loc, minus plecarea ei. Trebuia s-o fac să-mi audă răspunsul şi să nu mă trezesc singur cu o invitaţie care mă făcea ridicol. Ce e un om singur, singur cu adevărat? E un om fără soluţie, fără un răspuns pe care ar fi trebuit să-l dea, fără puterea de a-l da în singurătate şi a-l urma. Rece, liniştit, răsucit asupra adevărurilor tale, necunoscute de nimeni, absent, obsedat de drumul tău, care ţi-e dat, fără să-l cunoşti, să-l parcurgi pînă la mormîntul de care ai parte: "Doamnă, resping invitaţia dumneavoastră, nu doresc să vă mai văd, mă bucur că prietenul meu nu-mi poartă pică, e cu atît mai bine, ardeţi scrisorile pe care vi le-am trimis, nu aşteptaţi să vă salut dacă vă întîlnesc pe stradă, nu aveţi teamă că adevărurile intime pe care mi le-aţi desvăluit vor fi aflate de alţii... Complicitatea dumneavoastră la violenţa mea rămîne un vag secret pe care vi-l înmîn, scrisorile primite de mine, iată-le..." O consecinţă: totul s-ar fi terminat cu Matilda. Ce minune, să lichidezi o eroare într-o clipă şi nu să trăieşti cu ea ani .Dar se insinuează întrebarea dacă la acei ani ai vieţii mele n-aş fi trăit săvîrşind altă eroare. Cine poate să ştie? Filozofia comună răspunde că viata unui om e un nesfîrşit şir

de erori. Un cîntec imbecil spune că "de-ar fi să mă mai nasc odată, acelaşi om aş fi, pe tine te-aş iubi"' şi se încheie cu un oftat înecat în aplauzele publicului: "măi tată, mă!", înseamnă că ăsta a trăit în adevăr, dacă acelaşi om ar fi şi tot pe ea ar iubi-o. Un imbecil! Cînd scriu aceste rînduri am sentimentul că dacă aş fi, printr-o minune, eliberat, aş putea trăi în sfîrşit în afara erorii, uitînd că acest lucru se şi întîmplase, că trăisem mulți ani eu acest sentiment, pînă într-o zi, cînd o fată a pus pe biroul meu o floare... Dar mai e pînă acolo... Să revin la Matilda. Altă consecință: nimic nu s-ar fi terminat între noi, şi ea m-ar fi urmat; poate că eroarea ar fi fost eliminată, în orice caz s-ar fi scurtat considerabil timpul pe care îl aveam de trăit urmînd poteca ei sinuoasă. Expresia *m-ar fi urmat* e plină de grele înțelesuri. Țăranii le cunosc de secole, ei chiar fac practic muierea să-i urmeze, el merge înainte şi muierea vine cu o jumătate de pas în urma țăranului. De aceea au şi reuşit țăranii să ne aducă pînă aici, posesori ai unei morale severe al cărei cod ar trebui să-l preluăm şi să-l descifrăm, acum cînd în acest secol misiunea lor va înceta.

Bineînțeles că. m-am dus, adică am acceptat invitația soților Nicolau. Trebuie să spun că n-au fost deloc ridicole întîlnirea şi orele petrecute cu ei în acea duminică memorabilă şi decisivă. Cel puțin *atunci* nu mi s-a părut...

XIV

Dimpotrivă, m-a stăpînit tot timpul un sentiment de sărbătoare din chiar clipa cînd am ieşit din casă. Oraşul, sub soarele unei dimineți de august, parcă sărbătorea şi el ceva. Era o proiecție a stării mele de spirit? M-am întrebat totdeauna ce simte de pildă un sinucigaş într-o astfel de zi, ultima pe care o mai are de trăit, seara fiind hotărît să se culce şi să nu se mai scoale. Poate amînă totul pentru o zi mohorîtă? Acum pot să spun că ziua n-are importanță, sentimentul meu că e sărbătoare coincidea doar cu al oraşului... Există în noi ceva autonom şi mai puternic decît natura şi locurile, de pildă am putea muri rîzînd, dacă moartea ne-ar surprinde într-o astfel de stare şi, dimpotrivă, la naşterea copilului nostru să ne simțim doborîți de o tristețe de moarte. Mama de pildă, în chinurile facerii şi chiar pîndită de primejdie, a pufnit-o rîsul, cică nu vroiam să viu pe lume decît cu mîna la tîmplă. Inspirat, doctorul m-a ciupit de ea furios şi mi-am retras-o, dar pe urmă iar am revenit: "Ce faci, bă, a strigat medicul cu un astfel de glas încît mama a încetat pentru o clipă urletele şi a pufnit-o rîsul, vrei să ne arăți că o să ajungi general, a continuat acela, ia mîna de la tîmplă", şi m-a ciupit din nou, bineînțeles atît de tare încît mi-a pierit cheful s-o mai scot şi am ieşit pe lume precum toți copiii... Mai curios era de unde ştiuse ginecologul, văzîndu-mi doar vîrful capului, că sînt băiat şi nu fată...

Nu era o proiecție, fiindcă am citit pe chipurile oamenilor, pe străzi, aceeaşi descoperire care îi încînta: oraşul trăia ceva deosebit, o bucurie a lui secretă. Vocile noastre, de pildă, găseau în el un ecou parcă muzical, paşii pe trotuare sunau învăluiți parcă în vată, acoperişurile păreau aeriene, ai fi zis gata să zboare, vitrinele ai fi zis că te privesc şi clipesc, uriaşi ochi ai oraşului care trăia

ca un singur tot însuşindu-şi şi topind în corpul său toate casele, pieţile şi bulevardele, împreună cu noi, cei vii. Gîngăniile din trupul lui care respira domol sub un cer de un albastru pur, pe care soarele strălucea proaspăt şi viu, răcoros şi vesel: oraşul nostru e aşezat între dealuri înalte şi împădurite care ne aduceau vara curenţii de aer proaspăt, iarna zăpezi liniştite, ferite de crivăţul de dincolo de lanţul Carpaţilor.

Îi găsii pe soţii Nicolau trebăluind, proiectaseră o excursie, împachetau în rucsac fripturi, tacîmuri, sticle, o pătură. Tocmai picase o doamnă care le aducea un cozonac rumen, auriu, care stîrni entuziasmul Matildei, sau mai bine zis acest entuziasm îşi găsi un pretext ca să se exprime (era entuziasmată dinainte). "Ah, Tasia, exclamă ea răpită, ce cozonac frumos, draga mea, *c'est de tres beau* cozonac, o dădu ea pe franţuzeşte, apoi imediat pe ruseşte, *crasivaia, davai,* nu ştiu cum şi de îndată începu să cînte, *tibiaaa..."* (aveam să-l mai aud peste ani, acest *tibia,* era parcă un laitmotiv al vieţii ei care apărea cînd te aşteptai mai puţin, n-am avut niciodată timp s-o întreb ce dracii însemna...). Petrică o ajuta aferat, cu o expresie pe care o bănuisem de ieri, cînd ea îmi spusese că nu e supărat pe mine, umanistă, dar mult mai accentuată ca în alte dăţi, aş putea să spun hiperumanistă...

Numita Tasia, o doamnă grasă, tip gospodină, deţinătoare de mari secrete în ale bucătăriei, se retrase însoţită de mai mulţi *"spasiba, Tasia, ocin spasiba",* ai Matildei, Petrică se înhăma cu rucsacul, Matilda îşi luă pe braţ o haină scurtă de vînt, din gabardină albicioasă, si pornirăm... Numai eu eram crunt, în ciuda sentimentului de sărbătoare care mă stăpînea. Vedeam că o pierd pe Matilda, că era bucuroasă de întoarcerea soţului, cu care proiecta excursii şi nu înţelegeam ce mai căutam eu acolo. Totuşi ceva nou apăruse în comportarea lui Petrică faţă de mine: mă privea fără a dori să mă vadă, cu pleoapele lăsate, adormit, în timp ce trăsăturile îi curgeau şi ele parcă în jos, ai fi zis că dacă mai continua aşa o să înceapă să-i pice din chip picături din el, ca şi cînd ar fi fost din ceară. Cum a fost în armată, cît mai am pînă termin, cum e acum o şcoală militară (vroia să spună acum după război, sub noul regim), pentru care armă mă pregăteam, cam despre asta discutam urcînd întortocheatele poteci ale dealului. "Dă-mi, îi spusei la un moment dat, să mai duc şi eu rucsacul." Mi-l dădu şi o luă vădit înainte. Tot atît de vădit, Matilda, care mergea înainte, rămase în urmă: "Poartă-te frumos cu el, îmi şopti, ţine foarte mult la tine". Furios şi drept răspuns trăsei o înjurătură grosolană la adresa ţinutului lui Petrică la mine. "N-am nici o încredere în el, îi spusei, e topit de dragoste pentru tine, îi cunosc eu această expresie bleagă, care bineînţeles nu e de durată, iar dacă e de durată cu atît mai rău pentru el şi pentru tine. Eu o să stau puţin după ce ajungem la poiana unde o să ne oprim şi am să plec." "Te porţi ca un *copil,* zise, e bine aşa, îţi spun eu că e bine, ai răbdare..." Petrică ne aşteptă ca să ne arate o veveriţă. Surîdea cu gura pînă la urechi. Matilda îl luă de braţ şi Petrică îmi făcu impresia că se sprijinea de ea, atît de tare se lipi şi se făcu parcă mai mic lîngă umărul ei, deşi era mai înalt. Pe urmă, după lungi minute se opriră să mă aştepte, tot la braţ, dar de astă dată Petrică se desprinse şi rămase cu mine. Mirosea puternic a brazi... Se auzeau chemări îndepărtate, acel stupid olareti al excursioniştilor, rîsete gîlgîitoare de

fete de pe alte poteci. "Să nu fii supărat pe mine, îmi şopti Petrică, ştiu că Matilda te iubeşte, ştiu demult, nu din scrisorile pe care i le-ai trimis şi unde îmi

faci un portret nu prea agreabil... Poet minor... Şi Eminescu era minor pînă nu şi-a dat măsura... Erai furios, te-am înțeles şi aveai dreptate, trebuie însă să ai mai multă răbdare. N-o cunoşti pe Matilda, deşi ți-am povestit destule despre ea...''

Şi cu asta tăcu. Parcă vroia să mă prevină? Da, asta era, îmi sugera să fiu prevăzător. Mi se păru superior mie şi mă îmblînzii. În acelaşi timp vedeam că figura lui nu mai era hiperumanistă, ca pînă atunci, ci doar umanistă. "Noi ne despărțim, reluă el văzînd că tac. Nu te lua după liniştea aparentă dintre mine şi Matilda, o să ne despărțim, dar... dar asta e o chestie între noi doi. Ce-o să facă ea pe urmă nu mă priveşte. Îți spun eu: nu vă potriviți, ea are cinci ani mai mult decît tine şi e o fire... În fine, ai să vezi, dacă o să ai timp vreodată să vezi..." încheie el cu această prevestire obscură, pe care n-o luai în seamă... "Petrică, îi răspunsei, te rog să mă scuzi, țin la tine tot atît de mult ca şi tine şi sper, continuai eu cu un stupid joc comun caracteristic pentru aceste situații, că o să rămînem prieteni...'"

El nu zise nimic auzind această declarație şi în tăcerea care se lăsă ne aşteptă Matilda. Brazii se răreau. Petrică o lua încet înainte, noi rămaserăm, tot încet, înapoi. "Ți-a spus?", mă întrebă ea. "Da, mi-a spus", răspunsei şi tăcui. "Şi ce ți-a mai spus?", insistă. ..Atît, că o să vă despărțiți, că să nu mă iau după liniştea aparentă dintre voi." "Da, aşa este'", şi tăcu şi ea devenind gînditoare.

Şi după acest repetat dialog cu unul şi cu celălalt, urcarăm apoi împreună şi curînd ne oprirăm în vîrful dealului. Era foarte frumos. Vîntul spulbera rochia şi părul Matildei, care îmi apărea ca o zeitate a pădurilor... Natura n-o diminua, cum se întîmplă de obicei cu un om aflat în mijlocul ei, cînd bolta uriaşă a cerului, norii din zare, pădurile pline de măreție micşorează parcă chipul uman, mai ales dacă acest chip nu se spală de o gîndire meschină, de un sentiment mărunt sau trivial. Matilda, trebuie să spun, era răpitoare, abia mă puteam uita la ea mai mult de-o clipă. Petrică, în schimb, o ignora de astă dată.. Credeam că o să-l văd în sfîrşit ridicînd fruntea spre cer, ca odinioară... Nu, stătea cu ea plecată, dar n-aş fi putut spune că reflecta la ceva din interiorul lui. Da, reflecta, dar parcă la un lucru străin, din afara lui, totuşi prezent, apropiat.

Ne plimbarăm cîtva timp pe coama dealului, tăcuți toți trei, apoi Petrică spuse că trebuie să coborîm puțin şi să găsim o poiană unde să putem mînca, aici vîntul... Şi găsirăm o poiană liniştită, în care printre brazii care o înconjurau se găseau şi mesteceni înalți, cu coaja lor albă, te întrebai cum de crescuseră pe-aici aceşti arbori de cîmpie... Încetul cu încetul, în timp ce Petrică întindea masa şi scotea din rucsac pui fripți, mujdei de usturoi, ouă fierte, cozonacul şi sticlele cu vin şi cu apă, privirea mea se deschise în sfîrşit îndrăzneață şi se holbă la chipul Matildei. Ea nu mă văzu la început, se uita flămîndă în jur, şi cu toată puterea sufletului meu încercai s-o resping, s-o văd aşa cum e, fiindcă trăind cu Nineta şi Căprioara, şi nu numai de la ele, ci prin simpla postură în care ne pune eşecul, învățasem că adevăratul chip al femeii nu apare cînd sîntem îndrăgostiți, ci, ca în basme, de astă dată în sens invers, nu într-o babă vrăjită care ne cere un ajutor umil, zace o tînără şi răpitoare prințesă, ci într-o prințesă divină în

frumusețea ei zace o cotoroanță urîtă şi respingătoare. Că Matilda putea fi o cotoroanță îmi sugerase încă de la început Petrică, fireşte prin optica lui bizară, chiar şi prin ceea ce omisese să-mi povestească, fuga lui alături de taică-său, vîrîtul lui în dulap, deci o anumită groază de ea, apoi generozitatea ei exasperantă care umilea dragostea lui pentru ordine şi mai ales pentru cărțile care îi dispăreau din bibliotecă şi i se întorceau ferfenițite sau nu se mai întorceau deloc. Dar pe chipul Matildei nu descifrai nimic din toate acestea. Cum putea acest chip minunat să îngrozească pe cineva? Vedeam cu uimire că puritatea de care vorbea ea (şi care mi se păruse ridicolă) exista cu adevărat pe chipul şi în privirea ei, reflex misterios al sufletului, fiindcă nu-mi scăpa că acest chip de fapt nu era frumos fizic, aşa cum era al Căprioarei, printr-un dar al naturii, ci prin jocul extraordinar al expresiei. De pildă fruntea şi nasul ei erau cam mici, nu într-o proporție prea favorabilă cu gura, ai fi zis prea mare într-un obraz şi el mare şi cam prea rotund, iar rădăcina nasului, separată de rest, putea fi a unui bărbat. Dar împreună? Țîşnea o armonie izbitoare, iar din ochi o bucurie de a trăi care hipnotiza. Putea o cotoroanță ascunsă să schimbe toate acestea? Nu într-o babă, fireşte, dar în ceva hidos, am văzut femei care, deşi tinere şi deloc urîte, sugerau ceva hidos, cum era fata aceea care mă întrebase cu indignare dacă eu ştiu ce este tandrețea...

Tot uitîndu-mă la ea, deodată privirile noastre se întîlniră şi nu se mai putură părăsi clipe lungi: poiana şi brazii şi bolta cerului parcă se clătinară şi, dacă n-aş fi întors, cu un efort de voință, capul într-o parte, cred că s-ar fi răsturnat totul cu mine. "Domnul Petrini e, ca întotdeauna, foarte supărat pe noi, rupse ea vraja, care în realitate nu se rupse deloc, să bem cîte-o țuică, poate îi trece."

Şi Petrică turnă şi băurăm. O foame animalică, dar nu ştiu dacă tot atît de curată ca a animalelor, ne cuprinse, înfulecarăm, oricum, în tăcere, ca ele. În mod curios simțeam, adică mă uitam la puiul fript din mînă şi gîndeam: îl mănînc. Şi gîndul acesta rupse tăcerea: "Ei bine, Petrică, zisei, a sosit momentul, *il est grand temps,* cînd trebuie să răspundem la întrebarea pe care şi-a pus-o încă demult un mare filosof bulgar: mîncăm ca să trăim, sau trăim ca să mîncăm?" ...Nu cunosc, zise el parcă mîrîind că îi întrerupsesem mestecatul, nici un filozof, fie el şi bulgar, care să-şi pună o astfel de întrebare cretină." Pleosc! vorba Matildei, s-a tîmpit Petrică, gîndii şi rămăsei multă vreme chiar gînditor. Ce-o fi cu el? Ce s-o fi petrecînd acum în capul lui? Era clar, m-a insultat, m-a făcut cretin, dar de ce? Am vrut să glumesc... "Petrică, ai uitat că sînt bine pregătit în filozofie, l-am citit eu însumi pe acest filozof bulgar, îl cheamă Stancio Stancev, sau Stancov, nu-mi aduc aminte exact... Pot să-ți mai spun unul din aforismele lui, de pildă acesta: ceea ce este, este, ceea ce *nu* este, nu este! Ei?! Ce zici?"... "Cine poate să spună ce este, ca să afirme apoi că este?" mîrîi el din nou, aruncînd un os în iarbă. Formidabil! Mă aşteptasem să mă insulte din nou, cînd colo el chiar lua lucrurile în serios. "Ceea ce ți se pare că este, continuă el deodată sarcastic, se termină de pildă într-o baltă de spermă. Şi totuşi te trezeşti că nu mai este." Da, iată, era mai rău decît o insultă, o lovitură bine dată. Am înțeles: vroia să ne maculeze, pe Matilda şi pe mine, chiar în pragul idilei, şi să ne reducă la neant. Am rămas fără replică. Luam cunoştință că Petrică nu era cel care afirma Matilda că este, un prieten care ținea mult la mine. De altfel, nici nu

crezusem acest lucru, totuşi mă prinsese dezarmat, puţin tot crezusem. În astfel de situaţii femeile ţin cu cel părăsit, îi atribuie sentimente nobile şi te îndeamnă şi pe tine să crezi în ele. Te dezarmează instinctiv, şi nu-l poţi lovi pe fostul soţ sau fostul iubit. Şi Petrică ar fi avut aceeaşi stare de spirit chiar dacă nu mi-ar fi citit scrisorile. Era firesc! Iată unde mă adusese Matilda, la acest dejun la iarbă verde în care eram încă o dată pus într-o situaţie ridicolă. Ar fi trebuit să intuiesc ce avea să urmeze şi să mă ridic imediat şi să plec, dar bineînţeles că n-o făcui. Petrică reluă: "Filozoful tău bulgar Stancio Stancev nu face o ceapă degerată pe lîngă filozoful ceh Ian Sprjna, care în cartea sa *Asupra moravurilor* vorbeşte despre propensiunea omului de jos, care vrea să ajungă sus călcînd peste cadavre. Prietenia pentru el nici nu există, dar o mimează, ştie că e o forţă şi o foloseşte cu perfidie fără cel mai mic scrupul, lovind cu barosul în fisura pe care un prieten imprudent i-o desvăluie, viaţa sa intimă. Există pentru el ceva sacru? Cultura e un scop, nu expresia a tot ceea ce avem mai bun în noi. Iată ce scrie un asemenea individ, continuă Petrică scoţînd din buzunarul vindiacului un plic pe care îl puse alături, se şterse pe mîini cu un şerveţel şi deschise o scrisoare în care de departe recunoscui propriul meu scris: «...În chestiuni din acestea, Matilda, *il faut couper net...»* Omul de jos, rînji Petrică, vorbeşte franceza... Şi continuă: ...<altfel aluneci fatal într-o istorie în care cîştigă totdeauna cel care are mai multă răbdare, ale cărui sentimente pot suferi o puternică reviviere, care îţi pot da iluzia unei iubiri mari pentru tine şi îţi pot strecura teama că săvîrşeşti o eroare părăsindu-l...> După cum se vede, comentă Petrică, tînărul, deşi are abia douăzeci şi doi de ani, are experienţa despărţirilor, precum şi a duratei şi eroziunii sentimentelor supuse răbdării celuilalt fiindcă el nu urmăreşte decît un scop, dar, imprudent, sigur de sine, îşi desvăluie involuntar ceea ce vrea să ascundă, puţina adîncime a propriilor lui sentimente, căci iată ce scrie mai departe: ...«Or, eu, Matilda,... (şi aici Petrică sări ceva, dar eu îmi aminteam: te iubesc atît de mult încît...) trebuie să-ţi mărturisesc temerea că răbdarea lui, confuzia stării lui de spirit, între adoraţie faţă de tine şi firele care îl atrag cu putere misterioasă înapoi lîngă tatăl său, vor fi mai puternice decît noi doi...» .Se exprimă eufemistic, comentă iar Petrică, în loc să spună că n-are răbdare să aştepte, o implică şi pe ea ameninţînd-o ca pe-o elevă de liceu... Şi încă aici stilul e reţinut, dar în altă parte originea lui roturieră iese la iveală cu violenţă, prietenul pe care îl denigrează are *moacă* în loc de chip, nu mă înjosesc să mai citez şi altele..."

Şi se opri şi vîrî la loc în buzunarul de sus al vindiacului acest document preţios pentru el (în ce sens mai era preţios, după ce îl utilizase, nu înţelegeam), încheie adică cu grijă nasturele, să nu cumva să-l piardă! Ce ticălos! Premeditase totul, venise deci de-acasă cu scrisoarea în buzunar şi, după ce mă anesteziase pe drum cu mărturisirea că se va despărţi de Matilda, părăsise starea lui umanistă şi mă lovise cu atîta abilitate încît rămăsei atît de uluit şi în continuare dezarmat, că nu răspunsei nimic. Aş fi putut de pildă să-i spun că tatăl meu e monteur de avioane, o meserie de înaltă calificare, iar mama e fiică de funcţionari, cu o înaltă concepţie morală despre lume, mai nobilă decît aceea de avocat. Da, dar despre rest ce puteam să-i spun?... Da, aş fi putut să-l întreb încotro şi în ce măsură o căsătorie a mea cu o arhitectă, eu fiind profesor, m-ar fi

plasat *sus?* Unde anume? Familia Matildei, din spusele ei, avea o situație socială la fel de modestă ca şi a mea. Atunci ce? Şi deodată avui revelația: casa, ei da, luxosul apartament al Matildei, pe care tatăl lui Petrică vrusese să pună mîna încă de la început... Pentru asta deci vroiam eu să trec peste cadavre... Ce nemernic! Înseamnă că el însuşi se gîndise la asta împreună cu taică-său şi renunțase tocmai la timp cînd ea le rîsese în nas! Şi acum îmi atribuia mie acelaşi gînd.

"Bine, zise Matilda jovială, văd că ați terminat înalta voastră discuție despre filozofii bulgari şi cehi, Stancio Stancev şi Ian Sprjna, acum tu, Petrică, retrage-ți insinuările, şi tu, Victor, cere-ți scuze că ai vrut să-l umileşti primul prin cuvintele pe care i le-ai spus şi să bem împreună un pahar de vin. Măi creştinilor, continuă ea văzînd că vorbea copacilor, dar toate astea ce importanță au? E curios cum abia după mulți ani roşim că n-am rîs cînd trebuia de femeia pe care o iubim. Măi creştinilor! aşa se exprimase Matilda, adică mă punea pe acelaşi picior de egalitate cu bărbatul ei. Devenisem "creştin". Şi ne lua de sus, ironizîndu-ne pentru calitatea discuției noastre. Arbitra! Ne cerea să ne împăcăm, în stil dostoievskian, eventual să plîngem şi să ne îmbrățişăm: Victor Petro-vici, să exclame el cu glas gîtuit, unde am ajuns, ce trepte ale josniciei am coborît, Piotr Nicolaevici, să-i răspund şi eu strangulat de emoție, o iubim, o iubim amîndoi, să fim mîndri de ea... Să uităm totul, da, Piotr Nicolaevici, nu te mira, asta trebuie să facem, să fim demni de ea şi să-i sărutăm picioruşele...

Brusc, mă ridicai... "Mă scuzați, doamnă, spusei eu rece, trebuie să plec." În aceeaşi clipă se ridică şi *el:* "Nu, zise, te rog să rămîi, Matilda are să-ți spună ceva, plec eu, ne vedem acasă... Nu în mijlocul naturii superbe se discută astfel de chestiuni, continuăm între patru pereți, e mai potrivit, acolo se varsă toate murdăriile."

Şi dădu să plece. Ei na! Hodoronc-tronc! Taci că intriga în care căzusem era atît de... Aveam să murim toți trei. "Ştiți ce spune Fortinbras, adăugă ei rînjind: ridicați de aici leşurile, care pe cîmpul de luptă sînt fireşti, aici vederea lor e sinistră." "Venim şi noi, Petrică, îi strigă ea din urmă, apoi mie, cu humor: n-o să mă laşi singură prin pădure... Tu eşti vinovat, continuă ea după ce paşii lui Petrică nu se mai auziră, l-ai jignit, ştii cît e de susceptibil. I s-a părut că îți bați joc de el şi în fața mea n-a putut să suporte..." "Aha, zic, şi atunci şi-a pregătit scrisoarea de-acasă, ştia că o să-l jignesc, şi atunci ce şi-a fi zis: ia să iau eu cu mine *documentul..."* "Bineînțeles, zise ea simplu, nu mai are încredere în tine... Ce te miri?" "Şi atunci de ce mi-ai spus că ține la mine?" "Fiindcă ține! Ce, nu poți să concepi?" "Nu, e o prostie să crezi şi să aluneci în acest gen de lucruri spre care te împinge un om care vrea să împartă despărțirea sa cu alții, adică cu femeia care îl lasă şi cu iubitul ei. Despărțirea se suportă, dacă nu, du-te şi te spînzură! Cum, strigai eu indignat, după ce luni de zile a făcut din relația cu tine un caz universal, povestindu-mi mie ce blestem eşti tu pe capul lui şi cum ar face să scape de tine, scapă în cele din urmă, fuge de-acasă, arată mulțumit şi echilibrat, eu iau drept bună şi definitivă această schimbare (nu mi-aş fi permis să-ți scriu dacă n-aş fi crezut sincer că ruptura era reală) şi apoi deodată se răzgîndeşte, se întoarce acasă şi..." "Potoleşte-te, mă întrerupse Matilda. Îți repet, scrisorile tale l-au tulburat..." "Da?! strigai. Dacă erai convinsă de acest

lucru şi nu-l doreai, de ce nu le-ai rupt?"' "Nu eram convinsă, m-am lăsat influențată de torentul furiei tale... Îmi plăceau, cum să le rup?!"

Rămăsei posomorît, deşi inima îmi bătea. Mă aşezai alături. Aş fi vrut s-o îmbrățişez, dar îmi veniră în minte versurile ei de-aseară cu textul acela care mă asemuia cu un țăran nestăpînit, care sărută "cu sete". Dar cum ar fi vrut s-o sărut? Şi gustul bizar de migdale al gurii ei îmi reveni, o apucai de umeri, o întinsei în iarbă şi îl regăsii într-o sărutare care ne sufocă pe amîndoi. Un miros de viorele emana din ea sau dimprejur şi o dorință inexorabilă de a fi în ființa ei mă îmbăta. Trăisem cu două fete, care erau acum uitate, aveam acum în brațe o femeie, o *muiere* al cărei corp îmi lua mințile. Începui să trag furios de rufăria ei intimă. O clipă avusei senzația că ea se împotrivea, doar o clipă, ca de îndată să-i aud glasul, deloc turburat, ai fi zis doar extrem de uimit, deşi uimit nu era... "Ei, ei, ei!" Şi se zbătu, rămînînd totuşi întinsă, înțelesei într-o clipă, privindu-i ochii limpezi, că nu vroia şi că voința ci de a se împotrivi era totală; nici nu se gîndise măcar. Ridică brațele relaxîndu-se: o comoară bine închisă, cu un cifru secret care mi-era străin. Rostogolind cutia, lovind-o cu toporul, lovind cu dalta şi ciocanul, n-aş fi reuşit în cele din urmă decît să descopăr imensa oboseală a trupului, biciuită de dorința neistovită, dar neputincioasă, de a mă afla în posesia bogăției ei ascunse. Trebuia găsit "pergamentul", descifrat codul de pe el. Dar erau chiar în fața mea şi cutia şi codul şi gîfîind exasperat îi şoptii: "Te omor". "Ei şi?" răspunse ea şi izbucni într-un hohot de rîs care, în cascadele lui, duse cu sine şi vraja care mă stăpînea. Gîndii, şi îmi văzui parcă şi cu o mare claritate gîndul: "O voi părăsi! O părăsesc chiar în această clipă." Şi mă liniştii.

Ea nu se uita la mine, privea cerul. Stăteam alături simțind în preajmă doar pădurea. Da, era şi ea alături, dar mă aruncase mult înapoi, în timp ce eu crezusem că sînt aproape... Înapoi. Înapoi mult, spre gradul zero al întîlnirii noastre... care nu mă mai interesa, îi spusei: "Din clipa aceasta te dau uitării...'" Ea se indignă: "Dar e firesc!!!! Cine sîntem noi? Cu ce drept venim unul spre altul?... Trebuie să aflăm totul, dar totul... "Află tu totul, îi răspunsei, eu nu sînt amator", şi izbucnii la rîndul meu în rîs, satisfăcut de vulgaritatea ultimelor cuvinte. Rămăsei apoi tăcut în timp ce ea îşi continua şoaptele. Că în fața acestui cer minunat... două inimi nu se pot apropia dacă nu aruncă, nu topesc din ele tot ceea ce au acumulat înainte ca zgură, vanitate, porniri oarbe, inconştiente, şi nu ajung la fel de pure ca şi el, cerul... nu avem dreptul... Trebuie să ardem... îi da zor cu acest drept şi cu acest ars, vorbea aiurea, ca şi cînd un sentiment puternic ar arde tot ceea ce a fost înainte şi nu şi-ar cuceri astfel dreptul de a fi neîngrădit de nimic... Da, vedeam şi eu cerul şi mă simțeam la fel de curat ca şi albastrul lui intens, ce mai trebuia să simt?... Dar cine era ăsta care venea spre noi? Petrică... "Petrică", îi şoptii Matildei, dar ea nu se ridică şi nu tresări... "Da, zise, fără nici o sugestie, ştiam că n-a plecat..." Dar sugestia mi se transmise totuşi: vezi? îți dai seama? atîta timp cît există Petrică...

Petrică nu veni spre noi cum credeam, se opri la marginea poienei şi deodată îl văzui cum, cu o agilitate uimitoare, începu să se urce într-un mesteacăn, ajunse în vîrful lui şi de-acolo scoase un urlet. De astă dată Matilda se redresă şi se uită într-acolo. Petrică urlă din nou, înfiorîndu-mă. Copacul se clătină cu el ca bătut de vînt, fiindcă animalul care se cățărase în el se ținea pur şi simplu de

vîrful lui, acolo ajunsese. "Nu te mira", îmi şopti Matilda. Petrică scoase iar un urlet. Apoi deodată începu să coboare la fel de iute cum se urcase, şi cînd ajunse la jumătatea lui se aruncă, sări de-acolo, credeam că o să-şi rupă picioarele. Dar nu, căzu doar în patru labe, ca o pisică. (Aveam să înțeleg mai tîrziu, prins de spaimă, semnificația fatală a imboldului lui de a sări de sus: avea să sară de foarte sus, şi aveam să gîndesc atunci că noi trei, eu, Matilda şi el, protagonişti ai unei tragedii, trebuie să murim... Acum însă nu avui decît o tresărire buimăcită, străin, cum mă simțeam, părăsind-o pe Matilda.) Se ridică imediat şi dispăru la vale în fugă, făcînd să-i trosnească sub paşi crăcile uscate... "Ce e cu el?" o întrebai pe Matilda. Îmi stăruia în auz urletul, ceva de coşmar, urlet de cîine, dar şi de berbec care îți apare în vis şi behăie la tine apropiat, insistent, în față, cu amenințări de iad, ale cărui porți se deschiseseră şi dracul era acum lîngă tine, dracul în care nu crezi, vîrît într-un berbec. Mă înfiorai: Ce era cu Petrică? Nu cumva înnebunise? Mă uitai la Matilda. Ea era liniştită. Începuse să vîre în rucsac tacîmurile şi farfuriile şi sticla de vin de care nu ne atinsesem...

Coborîrăm în oraş în tăcere. Soarele cobora şi el cu noi, îl vedeam cum cu fiecare pas se mişca pe deasupra vîrfurilor pădurii de brazi. Nici nu ştiu cînd am coborît, sînt clipe cînd sufletul nostru mănîncă timpul fără să observăm: în fața mea vedeam spinarea şi pulpele Matildei, ca o părere, şi abia în amintire mi-a apărut chipul ei: şi-a întors de cîteva ori capul înapoi, dar privirile noastre nu s-au întîlnit, ceea ce îi spusesem nu era doar o replică de efect, cu adevărat începusem s-o dau uitării. Am apucat doar să observ că expresia ei era întrebătoare. Nu i-am răspuns. Nici măcar nu gîndeam că o dădeam uitării, ci o dădeam pur şi simplu, fără să simt în ființa mea vreun regret. Îi vedeam de pildă rucsacul gol în mînă, care de fapt nu era chiar gol, şi abia mai tîrziu, după ani, această coborîre mi-a revenit în minte cu acest amănunt: trebuia să duc eu acest rucsac, nu, i-l lăsasem să-l ducă ea, atît mi-era de străină...

XV

Clipe rare, de neuitat: nici nu ştiu cînd şi unde ne-am despărțit şi dacă măcar i-am spus bună ziua. Clipe minunate! Fără să ştim ne cucerim în noi înşine un teritoriu inatacabil în care ne retragem apoi ani în şir, cînd, după ce am fost înlănțuiți, căutăm în urmă, în momente de criză, libertatea pierdută. Iar eu l-am lărgit mult acest teritoriu al meu în orele care au urmat. M-am plimbat prin oraş, deşi mersesem destul în ziua aceea. M-am plimbat prin oraş! Credeți că e puțin lucru o plimbare? Urmăriți un om singur care se plimbă, de pildă pe mine. Întîi că... Dar să eliminăm din capul locului plimbările melancolice, singurele care nu ascund starea noastră sufletească, nu ne jenăm să arătăm astfel, în timp ce de pildă un om furios, ieşit să se plimbe, îşi va ascunde de îndată această stare, în afară desigur de indivizi rari, cărora nu le mai pasă cum arată, furia fiind mai puternică decît ei... Sau plimbările în grup, cînd de cele mai deseori se povesteşte şi se rîde tare, grupul excită, personalitatea indivizilor se amplifică, cu toate că singurătatea ar trebui să le fie mai proprie, fiindcă la începuturi animalul numit om trăia izolat... Mă interesează plimbarea în libertate, fără

gînduri şi fără ţintă şi mai ales fără reverie, fiindcă într-o astfel de stare de obicei nu mai vezi lucrurile din jur... Cînd singura bucurie de care eşti conştient constă în însuşi faptul ca atare, că mergi, restul, că auzi, vezi şi miroşi, constituind doar, din cînd în cînd, o surpriză liniştită; vezi un om alunecînd şi căzînd, surîzi sau chiar rîzi, cineva ţipă, te întorci să vezi ce e, o boare de vînt îţi aduce în nări miros de pîine caldă sau de ceva care se prăjeşte, ceapă în untdelemn sau jumări de porc, ţi se face, pentru o clipă, foame... În noi înşine, dar fără să ne dăm seama, încetează să bată ceasul trecerii, al devenirii, al scurgerii, ceasul care a fost întors pentru noi din chiar secunda cînd am fost scoşi din neant, acolo în pîntecul matern, şi a cărui durată este înscrisă chiar pe el, ora opririi fatale, pe care n-o concepem, dar pe care o ştim, *la maladie mortelle,* de care vorbea danezul... gînd de oprire care nu e moarte, gînd intim acoperit zilnic de bătaia vulgară a ceasului genetic... E o stagnare, în timp ce electronii îşi continuă în noi viteza halucinantă în jurul nucleilor indestructibili. Timpul, acest coşmar destinat fiinţei umane, încetează să mai existe. Ceva misterios cenzurează activitatea interioară a acestei uzine halucinante care este corpul nostru (poate o supremă armonie? dar cum apare ea? şi cînd apare cum o putem reţine?) şi iată-ne liberi, descătuşaţi... Îmi apărea neverosimilă violenţa pornirii mele împotriva lui Petrică... Cum de ţîşnise din mine şi mă ţinuse înlănţuit atîtea luni? O iubeam pe Matilda? Bineînţeles că nu, mi-era străină, dar altcineva de mine, un alt eu însumi îmi şoptise tot timpul că da. Contemplam, în timp ce rătăceam pe străzi, în timp ce rămîneam minute lungi în faţa vitrinelor, a caselor frumoaşe pe care mi se părea că nu le mai văzusem pînă atunci, sau dimpotrivă mi se păreau familiare deşi îmi erau necunoscute, în timp ce mă uitam la un cîine prost şi fără stăpîn, care nu ştia ce să facă, încotro s-o ia şi de cine să se ataşeze, oprindu-mă să mă uit la un copil tîmp şi gălăgios care îşi chinuia nişte părinţi tineri, dar profund dezamăgiţi de existenţă, atît de scîrbiţi chiar încît li se părea inutil să-şi corecteze odrasla, în timp ce mă întrebam întîlnind oameni foarte bătrîni dacă e bine să ajungi foarte bătrîn şi ce-or fi gîndind ei de sfîrşitul lor foarte apropiat, asupra căruia nu mai puteau avea îndoieli, nu mai puteau alunga gîndul cu superbă nepăsare (cum îl alungam eu), în timp ce întîlneam perechi înlănţuite prin parc, perechi tăcute, frumoase, dar cu o expresie opacă pe chipuri (te pomeneşti, gîndeam, că această expresie oi fi avut-o şi eu în apropierea Matildei), contemplam deci tot timpul, dar fără grabă, acest alt eu însumi care îmi făcuse această figură, datorită căreia irupsesem în existenţa altora, vrusesem s-o dezagreg şi să pun mîna pe femeie.

Soţul se urcase într-un copac şi urlase. De ce ai făcut acest lucru? l-am intrebat pe acest alter ego cu uimire. Nu ştiu, mi-a răspuns. Trebuie să ştii, am reluat. N-a fost o halucinaţie, a fost real. Ai fost violent! Şi atunci s-a lăsat o tăcere şi am gîndit împreună: aşa este, ai făcut-o şi să nu ne mai gîndim la asta! Ai fost împins de ei amîndoi, întîi de el, prin mărturisiri neîncetate, apoi de ea, prin alte mărturisiri, complice cu un gînd al tău pe care ţi l-a ghicit chiar din prima clipă cînd ai văzut-o pe stradă şi soţii nu s-au salutat între ei: ea ţi-a surîs!... Alungă acel surîs!...

Era însă prea tîrziu, acel surîs, ca un grăunte biblic căzuse pe un teren care dăduse roade: vertiginos, talgere viforoase acoperiră şi întoarseră pe dos acest

cîntec al libertății mele... cînd am revenit, la o oră tîrzie, pe strada mea, am văzut-o pe Matilda plimbîndu-se prin fața casei mele! Avea acel pas rar care sugerează trecătorilor că ființa aceea e în prada unei atît de mari nenorociri încît nu-i mai pasă de nimic şi de nimeni; o ocolesc cu grijă, cuprinşi o clipă de un fior, şi trec mai departe. M-a cuprins şi pe mine un fior. Teritoriul pe care îl cîştigasem în lunga mea plimbare se închise brusc, se ascunse adînc în ființa mea şi de îndată inima începu să-mi bată cu putere. Fără un cuvînt o luai înainte, deschisei uşa şi îi făcui loc sa treacă. Aprinsei lumina, să-i văd chipul. O, nu, nu numai că era prea tîrziu pentru mine să mă retrag, dar ajunsesem prea departe: arăta aşa cum visasem eu că trebuie să fie o femeie şi cum visasem să fie chiar ea. Era Matilda, adică o străină, dar o străină de la începuturile lumii, alta nu mai existase înaintea ei, privirea mare, albită, halucinantă, sugera tocmai acest lucru, că venea de foarte departe, din ceața veacurilor. "Am venit, zise, pentru ca toată furia ta să-ți elibereze sufletul."

Alte cuvinte nu s-au mai spus. Sufletul meu se eliberase de furie în timpul îndelungatei mele plimbări, dar apăruse acel fior despre care numai eu ştiam că nu e al nenorocirii, în clipa cînd o văzusem plimbîndu-se parcă rătăcită prin fața casei mele: nu ştia ce face, nu ştia ce-avea să i se întîmple, cine poate să ştie? (de aici pasul ezitant, legănat de o nesfârşită lentoare), dar nu putea suporta ceva, un gînd care îi apăruse, un sentiment chinuitor... Ca în vis şi ca şi cînd aş fi fost singur, am început să mă desbrac, foarte încet, atins de o singurătate copleşitoare dar miraculoasă (fiindcă în acelaşi timp făcea şi ea acelaşi lucru), singurătate în care întîrziam luptînd cu fiorul care creştea în mine ca un val înspumat... Străini cum eram, nu ne îmbrățişarăm, n-o atinsei, dar ea nu mă slăbea din ochi, privirea ei albită îmi spunea parcă tot timpul chiar acest lucru: sîntem străini, ce urmează să se întîmple e în afara ființei noastre, o să ne prăbuşim, e moartea care urmează, ceea ce ai şi spus, că o să mă omori... Şi ce-ai vrea să fie, gîndeam în timp ce ea se supunea fără să i se ceară, se întindea pe patul meu cu aceeaşi lentoare în mişcări cu care venise, ce altceva decît moarte... Şi în clipa cînd dorința mea reprimată din pădure şi care se născuse în mine din clipa cînd o văzusem se împlini într-adevăr cu o mare brutalitate furioasă, Matilda scoase un țipăt de spaimă, ca şi cînd ar fi fost violată...

Acest țipăt în abandon aveam apoi să-l caut ani în şir în viața mea cu ea şi adesea avea să se repete, sau mai bine zis avea să treacă cu timpul în fruntea duşmanilor cu care lupta Matilda. Căci avea destui, aveam să aflu, duşmani, bizari din interiorul ființei ei şi care îi chinuiau puternica ei forță vitală. În acele ore însă uitase de ei, îi biruise şi venise la mine. Şi numai o clipă violența mea dăduse la o parte ca un fulger perdeaua abandonului şi la lumina lui îi văzuse foind şi țipase. Or eu, abia în acea clipă, auzind acel țipăt, mă îndrăgostisem cu adevărat de ea. Şi aveam să trăiesc cu această amintire, tot aşa, ani în şir, biruind conflicte care nu credeam că pot fi acceptate...

Singurătatea miraculoasă nu mă părăsi în minutele care urmară, ținînd-o în brațe pe Matilda, şi nici în anii care veniră. Ea mă întrebă doar, atunci, dacă am încetat s-o dau uitării, aşa cum spusesem în pădure, şi dacă furia mea s-a topit. "Bineînțeles, i-am răspuns jubilînd în teritoriul meu cucerit şi în care mă întorceam stăpîn, bineînțeles, te iubesc şi nu te-am dat o clipă uitării..."

Astfel am cunoscut-o pe Matilda, cu care mă căsătorii abia peste doi ani, căci Petrică se opuse cu o abilitate aş zice diabolică la divorţul pe care tot ea îl intentă, nu fără întîrziere, tot sperînd că el va fi de acord şi despărţirea va dura doar o lună. Mă mutai în casa ei într-o frumoasă zi din toamna anului 48...

PARTEA A TREIA

I

Era într-o duminică, în ajunul zilei de 7 noiembrie. Puţinele mele lucruri şi cărţile încăpură toate într-o camionetă, fiindcă după despărţirea mea de părinţi nu mai cumpărasem nimic; inflaţia, care fusese curmată abia în 7, redusese atît de mult valoarea salariilor noastre, încît abia îmi ajungeau banii pentru mîncare şi pentru unele cărţi strict necesare pregătirii doctoratului meu. Cu un an in urmă fusesem numit asistent la catedra de litere şi filozofie, întîi la catedra marelui poet şi filozof..., de filozofia culturii, creată mai demult special pentru el (el mă numi), apoi la istoria filozofiei, fiindcă adepţii marelui poet şi filozof mă izolară curînd de el şi înţelesei fără să mi se spună că era mai bine să trec la altă catedră. La istoria filozofiei era titular N.B., care mă cunoştea din studenţie şi mă aprecia, el fusese acela care mă numise "tinere savant"... Cît despre haine, universitatea avea un aşa-zis *economat,* un magazin în care găseai stofă pe care o puteai cumpăra la preţuri mult reduse faţă de cele din comerţul încă necontrolat de stat, pe baza unei cartele cu puncte; atîtea puncte, atîţia metri, trebuia să calculezi bine ce iei cu ele, un costum sau un palton, nu ţi-ajungeau şi pentru unul şi pentru altul. Aceste puncte aveau să dăinuie mulţi ani în amintirea contemporanilor, cu extensie de-sens şi asupra altor activităţi. Cutare inginer, avea să se spună (sau arhitect, sau profesor), e un inginer pe puncte, adică făcut prea repede şi cu rabat asupra inteligenţei şi valorii lui profesionale, în raport cu un inginer cu studii anterioare regimului.

Aranjatul lucrurilor mele în apartamentul Matildei (care spre bucuria ei nu fusese naţionalizat în 11 iunie, deşi alţii o păţiseră, se considerase, se pare, că parterul în care stătea familia Cheresteşiu nu era de fapt un parter, ci un demisol) nu dură mai mult de cîteva ore, fiindcă rafturile mele sărace, divanul-studio şi măsuţa zisă birou le trimisesem părinţilor, să le vîndă sau să le păstreze, nu mai aveam acum nevoie de ele: minunatul birou la care scrisese Petrică poezii (de fapt nu scrisese!), biblioteca, pe care o umplui cu cărţile mele, erau ale Matildei. "Sper, îi spusei eu vesel în timp ce goleam sacii cu cărţi în faţa bibliotecii deschise, ajutat de ea, că nu vei găsi nici un fel de amatori pentru tratatele mele de filozofie. Ar fi mare minune!'" "Cine ştie, rîse ea, poate mai tîrziu!"' "De ce mai tîrziu?" "Pînă se termină epurarea bibliotecilor în oraş şi a anticariatelor. N-ai auzit?"

Auzisem. Funcţiona o comisie de epurare în oraş, dar nu mă gîndisem şi nu ştiam pînă la ce limite se epura, credeam că erau epurate doar cărţile naziste şi

rasiste ceea ce mi se păruse firesc. "Vrei să spui, o întrebai pe Matilda, că se epurează şi cărţile de filozofie?", "Bineînţeles! Şi cele pornografice, mai adăugă ea, chiar şi cele de valoare, adică ilustrate de pictori şi gravori celebri, ne-a arătat zilele astea o colegă a cărei soră lucrează în această comisie un astfel de exemplar. Distraţi-vă, zice, că mîine o dau îndărăt la ars." "Era interesant acel exemplar?"' "Foarte! Era comic! Ca în Boccaccio. Se epurează şi clădirile", continuă Matilda. "Cum clădirile?!" făcui eu mirat. "Da, clădirile. Cunoşti blocul din centru, vizavi de Hotel Royal, construit de marele Gociman, cu splendide cariatide... Ei, cariatidele acestea, din pricina sînilor, vor fi dărîmate zilele astea. Tovarăşul Calcan, preşedintele comitetului provizoriu al sfatului popular, ne-a dat, foarte indignat, ordin să terminăm cu «porcăriile» astea..." "Nu i-a explicat nimeni?" "Ce să-i explice? "Să i se arate albume de oraşe, clădiri antice, temple..." Matilda drept răspuns îşi dădu capul pe spate şi rîse, semn că ori îl cunoştea bine pe acest Calcan şi ar fi fost comic să încerce cineva să-i explice, ori chiar i se explicase şi Calcan dăduse un răspuns într-adevăr comic. "Mie, continuă Matilda, mi-a dat Calcan acest ordin, nu ştiu de ce a căşunat pe mine, te pomeneşti că i-oi fi plăcut, m-am gîndit, şi i-am spus că o operă de artă eţetera nu se dărîmă, e ceva frumos... Aiurea! Cum frumos, tovarăşă, zice, dacă dumneata ai umbla cu curul gol pe stradă, asta ar fi ceva frumos?! (de unde am dedus că între sîni şi ...rest el nu face nici o deosebire, ca şi cînd nu din sîni ar fi supt laptele cu care l-a hrănit mă-sa cînd era în faşă). Executaţi ordinul, zice, şi în trei zile să nu mai văd chestiile astea în plin centrul oraşului." *"Şi* le-aţi dărîmat?" "Încă nu! Mai încercăm să intervenim, dar nu cred că vom reuşi..."

Matilda făcea parte dintr-o comisie pentru arhitectură, se înscrisese în partid cu un an în urmă şi i se dădeau tot felul de sarcini. Îi plăceau, aşi putea spune chiar că o înveseleau, ca şi cînd ar fi fost vorba de o comedie. Îmi povestea tot felul de lucruri de acest gen, în care eroii semănau cu acest Calcan. Nu ştiu de ce era ea veselă, fiindcă eu mă indignam. Auzisem îndată după naţionalizare că nişte comisii de inventariere a bunurilor moşierilor de prin conace socotiseră de pildă cărţile acestora drept ceva dăunător, din moment ce le găsiseră într-un conac moşieresc, le aruncaseră în curte şi seara ţăranii făceau cu ele un foc paşnic, tăifăsuind la lumina lor fizică, în timp ce strămoşii lor culturali le scriseseră pentru lumina lor spirituală. Desigur, imaginaţia mea mergea departe, exagera. Cine ştie ce ediţii de valoare pieriseră, poate chiar cărţi foarte vechi, îmi spuneam, hîrtii, documente de preţ... Poate că nu, dar era exclus să-ţi imaginezi că atîtea generaţii care trecuseră prin aceste conace să nu fi moştenit asemenea valori? Locul lor era în bibliotecile publice, nu să le arunci pe foc. Auzisem de însuşiri de covoare, mobilier, tablouri, dar şi de arestări în legătură cu aceste însuşiri... Matilda, "analfabetă", cum îi spusese Petrică, ai fi zis că se distra povestind. "S-a dat ordin să vopsim zidurile oraşului, continuă ea, zidurile vechii cetăţi. Nu i-au plăcut tovarăşului Calcan, a spus că sînt «urîte», să le vopsim în roşu. Cred că s-au şi apucat de treaba asta, exclamă ea în hohote. Aşa că păstrează-ţi bine cărţile, şi te sfătuiesc să nu vorbeşti despre ele." Nu ştia ce spune, n-avea să treacă mult şi... dar mai bine să nu anticipez, fiindcă nu trăgeam atunci nici o concluzie din aceste semne, tocmai începusem să-l citesc pe Marx, pe Engels, pe Lenin şi mai ales pe Stalin, a cărui figură mă fascina,

citeam despre el alte cărți decît cele oficiale, decît *scurta lui biografie,* nesărată şi plicticoasă, departe de adevărul vieții lui atît de spectaculoase şi teribile, şi deşi nu mă distrau aceste semne ca pe Matilda, gîndeam că n-aveau nici o semnificație neobişnuită. Într-o revoluție se întîmplă multe, revoluția şi le asuma, erau inevitabile, cînd pe scena istoriei apăreau masele... da, puteau călca în picioare cîteva cărți, se dărîma o cariatidă, ei şi? Aveam să le retipărim acele ediții, ceva mai tîrziu, desigur, şi construi alte cariatide, cînd tipi aşa de proaspeți şi idioți ca de-alde Calcan vor fi înlăturați... Puțin pot totuşi să anticipez. Nu numai Matilda rîdea şi nu numai de Calcan, ci şi de miniştri, cum era celebrul Zăroni, asupra căruia circulau un număr incredibil de anecdote, reînnoite aproape zilnic: revoluția părea să aibă am caracter paşnic; părea, dar curînd rîsul avea să le înghețe multora pe buze... .

Prin anii 53, adică la cinci ani după moartea lui Stalin, sau mai precis după ce Hruşciov îşi dădu acordul ca trupele sovietice să se retragă de pe teritoriul nostru (detaliile acestui fapt senzațional cu importante, consecințe pentru noi nu se cunosc încă), Gheorghiu-Dej invită într-o zi la el un scriitor notoriu şi stătu cu el de vorbă îndelung la o cafea, nu despre literatură, bineînțeles, în care nu se amesteca direct, ci despre politică şi anume despre politica sa, politica începutului, adică tocmai a acestor ani, 48-52, a primelor planuri economice după naționalizare. Scriitorul povesti întîmplarea, cu amănunte care nu puteau fi născocite, extraordinară istorie, depăşind cu mult talentul său care excela în pitorescul murdar, nu avea adică acces imaginativ spre astfel de sfere politice amețitoare ca s-o poată inventa, cu toate că pasiunea politică şi însuşirile de a o face le avea; era membru în Comitetul Central al Partidului şi de mulți ani deputat în Marea Adunare Națională, dar nu mai mult, cu toate că aspira să conducă Ministerul Culturii.

"Mulți nu ştiu, mă, cît de greu ne-a fost nouă să punem țara asta pe picioare după război, îşi începuse Gheorghiu-Dej destăinuirea. Poporul a simțit-o, a strîns cureaua, a înțeles idealurile noastre, adică au înțeles muncitorii, intelectualii cinstiți, țăranii mai puțin, şi burghezia doborîtă, cum era şi firesc, n-a înțeles deloc, mai exact se bucura de dificultățile noastre. Dar eu nu te-am invitat la mine să-ți spun lozinci. Burghezia a fost destul de cuminte şi dacă am fi fost mai puternici şi dacă Stalin ar fi murit mai curînd, o colaborare mai largă şi mai îndelungată cu cadrele burgheze specializate ne-ar fi scutit de unele excese care n-au folosit nimănui. Aşteptăm un moment favorabil ca să dăm drumul din închisori tuturor condamnaților politici şi să nu mai băgăm pe nimeni in ele pentru ideile lui. Putem s-o facem, dă-o dracului, nu vrem ca în conştiința generațiilor tinere ideea de socialism să fie asociată cu aceea de dictatură. Vom fi condamnați de istorie dacă nu urmăm şi practic, nu numai prin lozinci, ideile generoase ale socialismului şi comunismului. Acest lucru îl putem gîndi acuma în linişte şi cu calm, fără isteria de atunci a Anei Pauker, care ne întreba în plină şedință a Biroului politic cum se explică faptul că în conducerea partidului nostru n-am descoperit nici un duşman, nici un trădător. Bulgarii l-au descoperit şi împuşcat pe Traicio Kostov, ungurii pe Laszlo Rayk, cehii l-au spînzurat pe Rudolpf Slansky şi odată cu el pe nenumărați alții. Ana Pauker şi Vasile Luca vroiau să mă descopere pe mine şi tovarăşi de-ai mei de

închisoare şi de luptă. Era primejdie mare. Să vezi, m-am hotărît atunci să mă duc la Stalin... M-am urcat în avion, am ajuns la Moscova şi am fost cazat într-un hotel, fără protocol special şi fără comunicate în presă. Acolo în hotel am stat nemişcat lîngă telefon trei zile. Mi s-a spus că tovarăşul Stalin mă va primi îndată ce o să aibă timpul necesar ca să mă primească, să am răbdare şi să nu mă nelinişteşc, fiindcă e foarte ocupat cu pregătirea plenarei CC. al P.C.U.S., care va avea loc curînd. Ce puteam să fac, mă? Asta e soarta unei țări învinse în război, în ciuda prieteniei pe care popoarele o doresc între ele. O doresc, dar conducătorii puternici, cînd simt că eşti la cheremul lor, au grijă să nu te scutească să simți tocmai acest lucru. N-aveam voie să părăsesc odaia, să ies şi eu să mă plimb; un şef de stat poate fi expus surprizelor, am aşteptat şi, în sfîrşit, în a patra zi sînt anunțat să mă pregătesc, tovarăşul Stalin mă aşteaptă. M-a primit singur în biroul lui din Kremlin şi m-a întrebat cu un glas afectuos ca de frate mai mare: «Ce e, mă Gheorghe?» Adică ce s-a întîmplat, de ce ai venit? Aşa ne spun ei nouă, pe numele cel mic, Gheorghe, Niculae, Vasile... «Tovarăşe Stalin», i-am răspuns, şi am început să-i spun tot pe şleau, fiindcă nu se putea face cu el diplomație abilă, sînt sigur că agenții lui, dintre care unul e şi acum adjunct la Interne şi ne urmăreşte pe toți şi raportează tot. Îi şi raportase de conflictul dintre liderii partidului nostru pe de o parte, şi grupul Anei Pauker, Vasile Luca şi cei pe care se bizuiau în sînul CC. Dar n-am început cu acest conflict, dimpotrivă, l-am lăsat la urmă, ca pe un lucru nu prea important, deşi era important... Am început cu chestiunea economică: țara n-are mijloace pentru o creştere economică, pentru subvenționarea primului nostru plan cincinal. N-avem bani. Muncitorii o duc greu, strîng cureaua, țăranii stăpînesc piața alimentară, urcă prețurile, în timp ce noi le vindem produse industriale ieftine, altfel am fi siliți să mărim salariile, să recurgem din ce în ce mai mult la fabrica de bani, fiindcă n-aveam nici unde să le mărim. Am şi recurs şi țăranii au şi pus mîna pe ei; inflația, curmată acum doi ani, a reapărut... Numai un împrumut extern ne-ar putea ajuta. Asta ar fi prima noastră rugăminte, fiindcă la capitalişti nu putem recurge... A doua chestiune, politică. Am luat noi puterea politică, am naționalizat industriile, uzinele şi fabricile, am pus directori noi, am alungat ultimii miniştri burghezi, l-am alungat pe rege, dar burghezia cu toate cadrele ei se uită la noi şi ne pîndeşte, rîde de noi, lansează anecdote... Foştii ei miniştri, fostele cadre politice şi militare, foştii demnitari intelectuali; foştii polițişti sînt în picioare şi îi aşteaptă pe americani. Au din ce trăi, din ce-au acumulat, tablouri de mare valoare, lucruri fine, covoare, argintării, bijuterii. Nu-i nimic, zic ei, vindem noi acuma, dar o să facem altele, cînd o să revenim la putere. Americanii au bomba, ruşii n-o au. La toamnă începe războiul, la toamnă, la primăvară, la vară, dracu să-i ia, agită chestia asta. În marea Uniune Sovietică toți ăştia au pierit în războiul civil odată cu Denikin, cu Vranghel, cu Kolceak. La noi doar cîțiva legionari fanatici s-au refugiat prin munți, cîțiva ofițeri căutați pentru crime de război, dar n-au pe nimeni în spate, sînt în curs de lichidare, nu ăştia sînt problema, ci cei paşnici, care tot mai au influență asupra micii burghezii ezitante, asupra unei părți din țărănime. Ce să facem? Cum să procedăm, tovarăşe Stalin?... Şi a treia chestiune şi ultima, problema devierii de dreapta, care a apărut în sînul conducerii partidului nostru. Aici Stalin s-a oprit

din plimbarea lui domoală prin birou, şi-a scos pipa din gură şi m-a întrebat: <Cacaia deviația?> Ce deviere?! Nu părea mirat, dar ştiam că era mai mult decît mirat. Ştiam că la auzul cuvîntului deviere amintirea vechilor lui lupte contra deviaționiştilor din partid de dreapta sau de stînga şi pe care îi zdrobise pe toți prin anii 26 şi 30 îi împrospăta sufletul lui împietrit şi că acela care cîştiga în fața lui, cu asemenea problemă, cîştiga totul. Şi i-am spus: Grupul Ana Pauker şi Vasile Luca au deviat spre dreapta în chestiunea țărănească şi în chestiunea finanțării primului nostru plan cincinal. Ei susțin că nu e momentul să începem colectivizarea agriculturii şi nici industrializarea. Teză buharinistă sadea. Stalin s-a oprit iar şi a clătinat din cap, parcă s-ar fi întristat: da, da, da da. Ana Pauker, da, da, da... Şi a rămas mult timp pe gînduri. Pe urmă a ridicat o sprînceană, şi-a pus pipa la loc şi mi-a spus tot aşa ca la început, ca unui frate: «Bine, Gheorghe, o să mă gîndesc la problemele voastre, întoarce-te la hotel şi îți dau eu de veste cînd ne revedem...». M-am întors în odaia mea şi am mai aşteptat vreo trei zile. Mi-a trecut prin cap că s-ar putea foarte bine să nu-l mai văd niciodată pe Stalin şi să nu mă întorc în țară decît ca să împărtăşesc şi eu, după un proces răsunător, soarta lui Kostov, a lui Rayk şi a lui Slanski. M-am gîndit eu chiar de la plecare, dar asta e politica, mă, trebuie să rişti cînd interesele maselor o cer... Nu ştiu ce a cîntărit la Stalin, în orice caz simpatia lui pentru moscoviții Ana Pauker şi Vasile Luca se pare că n-a contat în fața devierii lor. În asta a stat, mă, înțelepciunea lui, ştia să se orienteze rapid şi să nu ezite să sesizeze ceea ce e nou într-o situație dată. M-a primit iar. Am înțeles că partida era clştigată. «Uite, Gheorghe, mi-a spus, ce-ți sugerez eu să faceți voi. Întîi: chestiunea cu țăranii care urcă prețurile: fă o nouă reformă monetară şi luați-le banii îndărăt. Schimbi banii la nivelul unui salariu puțin peste mediu, restul e zero, sau ceva simbolic, 1 ia 100 000. Şi mai respiri, pînă te întăreşti. Bani să vă dau n-am nici eu. Doi: în chestiunea cadrelor burgheze care rîd de voi şi lansează anecdote reuşite (şi aici Stalin avu un gest, îşi netezi rîzînd mustața, ca şi cînd le-ar fi auzit şi el acele anecdote, despre care eu nu-i spusesem dacă sînt reuşite sau nu şi i-ar fi plăcut şi lui), şi mă luă de braț şi mă duse în fața unei mese cu harta României în relief, executată special pentru această întîlnire. El luă în mînă un băț, îl puse pe undeva pe lîngă Cernavodă şi apoi de-acolo făcu harşti cu el pînă pe lîngă Constanța. Pe-aici, zise, faci-un canal care să lege Dunărea de Marea Neagră, şi îi trimiți acolo să-l sape pe toți ăştia care rîd de voi. Să lanseze de-acolo anecdote dacă or să mai aibă chef, şi dai două lovituri deodată, fertilizezi Dobrogea, despre care mi s-a spus că suferă de lipsă de apă, şi deschizi o cale spre mare şi scapi şi de aceşti inşi glumeți... O să-ți dau şi unele excavatoare şi echipament electric, să ridici ici colo uzine electrice, şi o să-ți dau ceva cadre de-ale noastre care au mai făcut canale. Trei: în chestiunea devierii: cunoşti pericolele unei devieri. Lenin a fost împotriva lor, îmi spuse Stalin cu modestie, ca şi cînd el ar fi fost ceva mai indulgentă decît Lenin şi nu făcuse bine că nu-i urmase învățătura: era în măsură să mă sfătuiască să nu fiu indulgent. Li-chidați, zise, printr-o discuție în Comitetul Central şi apoi în adunări de partid lărgite acest grup de deviaționişti." Eşti mulțumit, Gheorghe?» «Sînt mulțumit, tovarăşe Stalin.» După cum ştii, mai spusese Gheorghiu-Dej adresîndu-se scriitorului, partidul a acționat unit în toate aceste trei chestiuni şi a învins.

Numai canalul după cîțiva ani a trebuit să-l abandonăm: mergea greu, costa scump şi ar fi durat cine ştie cît şi devenise şi impopular... Dar cîndva tot va trebui făcut... cînd ne va costa, datorită dezvoltării noastre, de cinci sau chiar zece ori mai ieftin... -Asta e, mă! Aşa se face istoria. Voi, scriitorii, sînteți neinformați, de-aia cărțile voastre nu sînt bune, dar din păcate nici noi nu vă putem pune la dispoziție unele documente şi materiale care v-ar inspira. Ce să facem? Nu putem! Istoria e încă prea crudă şi lucrurile ar putea fi înțelese greşit. Dar într-o zi se vor deschide multe arhive şi nu cred că ziua asta o să fie chiar aşa de îndepărtată..." Astfel se încheiase acea destăinuire al cărei conținut mie mi s-a părut de îndată senzațional. În orice caz, acoperea cu o viziune *de sus,* în linii foarte mari desigur, evenimentele din acei ani. Detaliile, ei da, detaliile, adică punerea în practică a marilor decizii implacabile, astea le-am trăit noi, dar despre ele mai tîrziu...

II

Lucrurile mele se topiră deci repede în dulapurile Matildei. Ne aşezarăm la masă. Soția mea (căci ne căsătorisem cu trei zile înainte) continuă, în timp ce aceeaşi fată de-acum doi ani ne servea, subiectul Calcan, despre viața lui de familie, despre meseria umilă pe care o avusese înainte... Aici o întrerupsei: "în politică n-are importanță situația umilă de la care a pornit cineva, dimpotrivă, în revoluția proletară asta e un atu." Dar Matilda parcă nu auzi. Ea era prizoniera mediului ei concret, de-acolo, de la arhitectură, ideile generale cînd o ispiteau, starea ei de spirit devenea, ca la unii credincioşi, habotnică, în discuțiile obişnuite, intratabilă; acum însă pentru ea şi pentru colegii ei era pur şi simplu caraghios ca un fost plăcintar să ajungă primar al oraşului. "Ştii unde ținea plăcintăria? Chiar în spatele facultății noastre, toți cumpăram de la el semințe prăjite şi sărate de dovleac şi mai ales dovleac turcesc la cuptor, n-ai mîncat"? "Nu!" "Atunci nu ştii ce bun era! Şi pe Matilda o pufni iar rîsul, pesemne îi era greu să asocieze în mintea ei figura plăcintarului de-atunci cu aceea a primarului actual. "Numai în țările înapoiate este de necon-ceput ca un fost vînzător de ziare sau fost miner să ajungă preşedinte al Statelor Unite, reluai eu. Acolo însă orice ocupație e nobilă, dacă prin ea ajungi să cîştigi bani." "Păi da, zise Matilda, cred că plăcintarul cîştiga destul de bine, fiindcă toți studenții cumpărau de la el semințe şi felii de dovleac. Fetele lui erau mai bine îmbrăcate decît mine şi aveau, aşa, un tupeu, un nas pe sus şi un dispreț chiar şi pentru tatăl lor încît ai fi zis că îi reproşau că se născuseră într-o plăcintărie de dovleac... Nu ele serveau..." "Ei, tocmai, cred că un american le-ar fi gonit de-acasă..." "Nu zici, continuă Matilda fără să ia în seamă generalizările mele, că le ținea la liceu?! Muncea pentru ele ca un rob, să le facă cucoane, disperat că învățau prost..." "Chestie banală de nerozie paternă, mi-am continuat eu ideea, foarte frecventă în toate țările fără cultul muncii, unde boieria, adică aspirația către boierie, constă tocmai în asta: să nu munceşti! Ce deosebire ar fi- atunci între un muncitor şi un boier, dacă un boier ar munci şi el? N-ar mai avea nici un haz! Noțiunea de reuşită are alt sens la noi în Europa, unde avem o bogată

tradiție feudală, decît la americani... reuşită la ei, a căror tradiție e de cuceritori ai unui vast pămînt, înseamnă bani care sînt expresia unei activități productive, şi nu a unei spolieri, cum cred unii munca, eficiența, investiția... În acest sens, plăcintarul, văzînd că fetele lui învățau prost, în loc să le trimită la muncă şi să cîştige şi banii să-i investească în altceva, să ajungă nu boier, ci bogat, şi asta să nu însemne lux, trîndăveală şi risipă, ci..." "Păi singur spui, mă întrerupse Matilda, că n-ar avea nici un haz dacă odată ajuns bogat ar continua să muncească..." "Nu asta spun, replicai deodată iritat, una e ce spune plăcintarul tău de dovleci şi alta e *ce-ți spun eu ție* că ar trebui el să gîndească." "Cum o să gîndească el ce vrei tu!? rîse ea batjocoritor. Asta e gîndirea lui, şi dacă el se simte bine aşa, de ce să venim noi să-i impunem gîndirea noastră?" Tresării. Învățasem să surprind la ea clipa cînd o ispiteau ideile generale. Pericol, gîndii, atenție mare. Totuşi izbucnii: "Îl bag în mă-sa pe acest Calcan cu dovlecii lui turceşti şi cu fetele lui cu tot, spusei totuşi. Unde mă vezi tu pe mine că vin să-i impun gîndirea mea? Eu raționez, nu mă duc peste el să-l învăț ce trebuie să facă în viață. De altfel a ajuns primar, ce s-a ales de plăcintăria lui?"' "O vreme a făcut ce-ai spus tu, adică şi-a lărgit-o şi a făcut şi o cofetărie, dar cofetăria nu prea a mers, îi stăteau prăjiturile nevîndute pînă se rîncezeau, nu i le cumpăra nimeni, lumea vroia de la el dovleac copt, asta e! făcu Matilda agresivă şi triumfătoare. Aşa că ideile tale americane n-au dat roade, i-au venit şi lui,dar a dat faliment."

Dădui şi eu capul pe spate şi izbucnii în hohote. Trăiam cu Matilda marea mea perioadă cînd aceste treceri aproape insesizabile de la un lucru de nimic la ceva grav mi se păreau nespus de vesele şi cînd cedam, o lăsam să triumfe. Obiectiv vorbind, ideile mele n-o atingeau nici cît un fulg, dar acum nu-i ajungea numai atît, nu ştiu ce dracu vroia. În cei doi ani cît durase divorțul, soluția mea fusese simplă: "Bine, Matilda, îi spuneam, ai dreptate (şi îi dădeam efectiv dreptate în sinea mea chiar), acuma tu trebuie să pleci..." Ne vedeam la mine şi totdeauna seara şi totdeauna spre sfîrşitul întîlnirii şi pe nesimțite cuvintele o împingeau spre mine şi se ciocneau cu ale mele scoțînd nu scîntei, ca acuma, ci adesea fulgere, la a căror lumină vie ideile mele erau nu o dată anihilate, topite, reduse la neant: nu mai ştiam niciodată, atunci pe loc, ce să-i mai răspund, abandonam şi ne despărțeam. Rămas singur, începeam să-mi amintesc, dar atunci mai puternică era amintirea îmbrățişărilor noastre, simțeam că nu merg, ci plutesc şi uitam restul. "Hm! gîndii, acum nu pot să-i mai zic să plece, gata, sîntem soț şi soție, ia s-o las să vedem ce vrea de fapt acum de la mine?"

"Bine, zic, ideile mele americane n-au dat roade, i-au venit şi lui, ei şi? Dar mai întîi cofetăria era în acelaşi local cu dovlecii?" "Bineînțeles!" zise Matilda parcă indignată. "Nu e aşa de bineînțeles. Vadul lui comercial, dacă ne putem pronunța astfel, era pentru dovleac copt, cum ai spus, cofetăria trebuia s-o facă în altă parte, în alt vad, într-un local şic, curat şi atrăgător, cu cele două fete îmbrăcate în alb ca serveoze, fără tupeu însă, fără nas pe sus, zîmbitoare şi şarmante, cu o firmă afară pe care să fi scris eventual: *Cofetăria la cele două fete"...* "De ce, zise Matilda (şi observai cum vorbea cu palmele strînse), idealul lui era să le facă intelectuale, o aspirație nobilă. Ce e greşit aici? Află că le-a şi făcut, sînt amîndouă profesoare de liceu, cum ai fost şi tu..." "Asta nu înseamnă că sînt şi intelectuale, continuai cu să rîd. O meserie ca oricare alta şi care n-o să le facă

niciodată bogate." "Nici pe tine n-o să te facă, aşa că nu văd deosebirea, cu toate că eşti profesor universitar. Tot o meserie ca oricare alta." Tot o meserie ca oricare alta?! Tresării din nou şi rămăsei tăcut. De la dovlecii turceşti ai lui Calcan Matilda ajunsese la mine. Aşadar nu dădea doi bani pe idealul meu de a mă afirma ca filozof, cum nu dăduse nici pe activitatea poetică a lui Petrică. Între mine şi fetele lui Calcan nu era nici o deosebire. Dar eu ştiam că pentru o femeie aspiraţiile unui bărbat sînt literă moartă atît timp cît nu devin un fapt social cert. Petrică publicase el un volum de poezii, dar tot Petrică rămăsese, nu veniseră nici gloria, nici consideraţia, schimbarea pe scara ierarhiei sociale. Totuşi mă atinse un vag sentiment de tristeţe. Dorisem, adică implicasem dragostea mea pentru ea în aspiraţiile mele intelectuale intime. Preţuirea celor pe care îi iubim e un sprijin, chiar dacă această preţuire nu măsoară exacta noastră valoare. Bineînţeles că nu doream preţuirea unei proaste, care nu înţelege nimic, în timp ce se laudă cu tine peste tot, în mod ridicol, cum se întâmplă cu unele soţii. Matilda însă nu era o proastă, avea gîndirea vie, chiar dacă incertă în manifestări, cu urcuşuri şi coborîşuri spectaculoase, de la prostie la intuiţii şi adîncimi care te uluiau. Mă adîncii în reflecţie şi hotărîi ca niciodată să nu-i dau Matildei să citească ceea ce aveam să scriu, sau să abordez vreodată în vreo discuţie cu ea acest subiect. A fost o hotărîre cu grave consecinţe, pe care însă nu le întrezăream în acele clipe. Matilda se uita la mine cu privirea intensă, fără să clipească. O evitai liniştit. Îmi trăiam dezamăgirea fără să-mi treacă prin minte s-o exprim, dar nici să-i port soţiei mele pică şi în cele din urmă îmi revenii, îi zîmbii şi o întrebai mirat: "Ei, ce e?". Palma ei dreaptă rămăsese cu şervetul în mînă, pe care îl strîngea. Îşi aminti brusc de acest şervet, îl aruncă, se ridică de la masă fără să-mi răspundă şi dispăru în bucătărie. Cunoşteam aceste îndîrjiri mute: nu-mi erau adresate. În cei doi ani le pusesem pe seama exasperării la care ne supusese Petrică. Avocatul său, ales de domnul Nicolau, reuşea să obţină termene, atît de îndepărtate încît nu mă miram cînd la întîlniri Matilda pur şi simplu tăcea ore întregi fie nu vroia să stăm nici acasă la ea, nici la mine. Ne plimbam, eu încercam s-o consolez spunîndu-i că avem viaţa înainte, că iubirea noastră o trăiam de pe acum şi că nu trebuia să ne sinchisim de Petrică, că el crede că această iubire o să se termine şi ea se va întoarce atunci la el: mi-o spusese el însuşi cînd într-o zi avusesem împreună o discuţie. După acea excursie pe dealuri nu ne mai vorbeam; el se mutase de la Matilda la cîteva luni după ce ea intentase divorţul. Cînd auzisem că el declarase în faţa instanţei că n-are soţie de lăsat, îl abordasem şi, foarte liniştit, zîmbitor el îmi dezvăluise fără ocol strategia sa: cînd se va convinge că într-adevăr o iubesc pe Matilda (căci aceasta era teza lui, că eu n-o iubeam, că sînt un cinic care, cel puţin la această vîrstă, nu ştiam ce înseamnă să iubeşti o femeie), atunci îşi va da acordul, şi divorţul se va pronunţa imediat... "E ridicol, îi spuneam Matildei, îndîrjită şi tăcută, n-o să mă apuc eu acuma să-i fac lui o demonstraţie că te iubesc, ca el să-şi dea acordul." "E dreptul lui", îmi spuse ea pe neaşteptate şi zadarnic încercai timp de cîteva săptămîni să aflu, adică să-mi explice ce vroia să spună cu asta. Tăcea, apoi se scula de pe banca din parc unde ne aşezam şi o lua înainte fără să-mi spună unde se duce; mă lămuream curînd: spre mine, spre casa mea o lua. Intram, privirea ei se albea ca în acea primă seară cînd o găsisem

plimbîndu-se pierdută prin fața porții mele, şi scena de atunci se repeta, cu o violență sporită... Dar iată că într-o zi aflarăm ceva care ne uimi: Petrică îşi găsise şi el o altă femeie, îl văzui eu însumi cu ea plimbîndu-se pe bulevardul cel mare, mă oprii, el mă prezentă încîntat cu măsură, fiindcă femeia era într-adevăr frumoasă, şi nu se sfia să-şi arate printr-o gravitate supusă şi orgolioasă dragostea ei pentru el, şi în sfîrşit îl auzii că îmi spune: "Chestia aia se va aranja rapid". Nici pomeneală că s-ar fi convins că eu o iubeam pe Matilda, vrusese doar să se aranjeze el însuşi. Matilda nu se bucură cînd îi povestii, fireşte, nici nu se înfurie, avu doar un surîs înghețat şi sarcastic: "Ştiam, zise ea, că asta aştepta". Dar nu zise că bine că găsise ceea ce căuta, ca şi cînd n-ar fi avut nici acum încredere în el, după ce îşi bătuse joc de noi atîta vreme. Nu se destindea. Probabil că asta va veni treptat, gîndisem (şi gîndeam şi acum), după ce eu mă voi muta la ea şi vom începe să trăim, zilnic, împreună, această încordare neştiută poate nici de ea însăşi va ceda şi încetul cu încetul va reveni la Matilda din acea clipă cînd mă îndrăgostisem eu de ea: cînd fusesem prima oară invitat de ea şi întîrziase şi apăruse la uşa apartamentului... venea agale, trecătoarea pe care crezusem că n-o s-o mai văd niciodată... ca şi cînd ar fi venit de la un mare bairam unde se simțise minunat... se întorcea acasă plină de generozitate pentru toți şi pentru orice, dispusă să ierte pe oricine, copleşită ea însăşi de clipa de fericire intensă care îi atinsese sufletul. Se uitase la mine cu această bogăție de expresie pe chipul ei a cărui frumusețe mă orbea şi-mi spusese: "Dumneata trebuie să fii domnul Petrini! Buna ziua!" Da, eu eram domnul Petrini şi ea era acum soția mea... Nu încă, eu o vroiam pe trecătoarea...

Mă sculai de la masă, scosei din rafturi Baudelaire şi mă înfundai într-un fotoliu din imensul hol. Matilda se întoarse cu fata care ținea în brațe o tavă cu prăjituri şi cafele, şi mă invita, spunînd că sînt plăcinte cu prune, specialitatea ei, fragede şi pufoase. Privirea Matildei se înseninase, chipul i se spălase de îndîrjirea anterioară. Pusei volumul pe măsuță şi într-adevăr, gustînd din plăcintă, o şi înfulecai, atît era de bună. Fata se întoarse cu o nouă tavă cu două cupe de cristal şi cu o sticlă de şampanie. Matilda îi spuse să-şi ia şi ea un pahar, dar fata refuză: "Asta dă la mine amețeală, nu-mi trebe!" "Da vinarsul nu te ameţeşte?" zise Matilda. "Nu, doamnă!"' "Atunci adu-ți un pahar de vinars!"

Destupai sticla. Ana, căci aşa o chema pe fată, ne ură să fim fericiți, ridicarăm cupele şi băurăm. Ana îşi bău vinarsul dintr-o înghițitură şi se retrase, în timp ce Matilda îi spunea să lase acum totul aşa cum e, să plece şi ea în oraş, şi mîine dimineață să se întoarcă să spele vasele; îmi amintii că după masă îmi plăcea să fumez, mă cautai în buzunar, îi oferii şi Matildei, aprinsei şi mă lasai amețit în fotoliu. "La ce te gîndeai adineauri? zise Matilda cu o veselie care îi sticlea în priviri. Poți să-mi spui şi mie?" "Mă gîndeam la tine şi mi-am adus aminte de o poezie din Baudelaire!" Şi îi arătai volumul. "No, no, no! zise ea, nu adineaurea asta, adineaurea dinainte!" Ştiam la care adineaure se gîndea, dar ridicai dintr-un umăr mirat: "Cînd?", zisei."Cînd ai rămas aşa, pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este!" Şi rîse în cascade şi nu mai insistă, dar parcă aceste cascade spuneau: Ştiu la ce te gîndeai, luai o hotărîre, dar n-o să-ți meargă cu hotărîri de unul singur, aici nu mai merge cu astfel de replieri în noi înşine, o să aflu eu, n-ai nici o grijă, adică nu-ți face iluzii zadarnice, o să fim fericiți sau

nefericiți împreună, înțelegi, *împreună,* domnul meu... "Mai toarnă-mi, te rog..." Sugestia acestui *împreună* făcu să crească în mine dorința ca un val înverzit şi învinețit de sarea mileniilor, nu-i mai turnai, mă pomenii la picioarele ei sărutîndu-i genunchii cu patimă... "Ce hotărîre, care hotărîre", murmuram, iar ea, cu mîinile în părul meu, mă mîngîia şi îmi şoptea, pierdută, numele, ca o chemare de demult, o melancolie, o spaimă fericită, un fior terifiant... "Să nu-mi ascunzi nimic, iubitul meu, îmi spunea, să nu fugi de mine, să nu-mi eviți privirea, să nu mă întrebi ei, ce e? ca şi cînd n-ai şti ce e, ca şi cînd mi-ai fi străin, departe de mine, scrutîndu-mă cu ochi nemiloşi... Căci eu voi fi pierdută dacă nu mă iubeşti, dacă nu-mi dăruieşti tot ce ai mai bun, dacă mă vei sili să nu-ți mai pot dărui tot ce am mai curat, mai pur, din sufletul meu..."

Era întîia oară cînd îmi făcea o astfel de declarație. Spuneam da, da, da, printre şoaptele, printre suspinele ei, care nu încetau, mă copleşeau. Şi, ce era mai bizar, îmi alungau dorința în care se vărsa toată iubirea mea şi începeam să gîndesc că ar trebui să tacă, să-şi dea seama că dezgolirea sufletelor poate deveni dureroasă, contopirea lor ne poate face să țipăm şi firul vieții să se desfacă vertiginos de pe ghem ca în acel coşmar al unui copil care în cîteva clipe a devenit moşneag cu barbă. Dar ea nu tăcea, mîngîierile ei nu se opreau. Că eu ştiu? Că eu am înțeles? Că de-atunci, o, de-atunci cînd ne aflam în bibliotecă şi eu o priveam cu duşmănie şi-a dat seama că e pierdută, că o iubeam cum n-o iubise nimeni pînă atunci şi că... Da, da, da, răspundeam din ce în ce mai furios şi că atunci, o, da, atunci, dacă am fi fost singuri, relua ea. I-auzi, gîndii uluit, ce-i trecea, prin cap în acele clipe, şi nu-i mai ascultai şoaptele, trăsei exasperat de ce-avea pe ea şi o violai acolo în fotoliu, căci se împotrivea ca o leoaică, realmente, şi fu un viol nesfîrşit înşurubat şi crîncen care o domoli în cele din urmă, şoaptele aprinse încetară, închise ochii şi doar un murmur fără cuvinte, ca un cîntec de fetiță abandonată în pădure, înspăimîntată, dar inocentă, i se mai auzea parcă direct din adîncul ființei... Apoi înțelesei, adică mi se confirmă ceea ce ca nu intuise că i se poate întîmpla: pentru întîia oară de cînd o cunoşteam avea parcă forțele sufleteşti istovite. Îmi spuse că îi era somn, o luai în brațe, o dusei în dormitor, o dezbrăcai, mă dezbrăcai eu însumi şi adormi în brațele mele. Îi ridicai apoi capul, i-l pusei pe pernă şi revenii în hol. Nu uitasem de dorința mea de a reciti acea poezie din Baudelaire. Alături de trupul ei care ardea, o recitii de cîteva ori... în privirea ei, cer livid din care se naşte uraganul, *la doaceur qui fascine, et le plaisir qui iue.*

Un éclair... puis la nuit! - Fugitive beauté
Dont le regard m'a fait soudainement renaître,
Ne te verrai-je plus que dans l'éternité?
Aîlleur bien loin d'ici l trop tard! jamais peut-être!
Car j'ignore où tu jais tu ne sais où je vais,
O toi que j'eusse aimée, o toi qui le savais!

Dar nu, n-aveam, s-o văd doar în eternitate, trecătoarea mea era aici, nu cine ştie unde, nu departe, nu prea tîrziu, nu niciodată! Căci dacă chiar împreună nu ştiam unde mergem, nu regretul sfîşietor (dacă ai fi trecut pentru totdeauna pe

lîngă mine şi nu te-aşi fi putut iubi, o tu, care ştiai) îmi chinuie acum sufletul, ci marea bucurie curge prin el, triumfătoare şi liniştită.

III

A doua zi ne-am sculat mai devreme, să mergem la manifestație. Pe atunci 7 Noiembrie se sărbătorea cu aceeaşi amploare ca 23 August. Vrusesem să nu mă duc, dar Matilda mă sfătui să nu fac o asemenea imprudență. "Nu văd ce imprudență ar fi", i-am răspuns. "Cum, s-a mirat ea, nu ştii?" "Nu!" "Te notează." "Şi ce dacă mă notează? Dar mai întîi cine mă notează?" "Cum cine? N-aveți acolo o organizație de partid? Sau nici asta nu ştii? "Ba avem, dar nu-l văd eu pe caloriferistul facultății (fiindcă el e secretarul celulei de partid) că o să îndrăznească să noteze pe cineva." "Ai să vezi că o să îndrăznească!"."Bun, şi ce e cu asta?" Matilda se gîndi, apoi îmi spuse: *"Nu e bine!".* Subliniase zadarnic cuvintele. Nu era bine în ce sens? Ce mi se putea face? "Profesori în vîrstă, unii dintre ei somități în medicină, în filologie, în matematici să fie *notați* că nu se vor duce?!" mă mirai eu. "Se vor duce, zise Matilda, şi dacă nu te vei duce, vei fi singurul absent şi *nu e bine",* repetă ea aceste cuvinte care nu-mi sugerau deloc ce n-ar putea fi bine, dar care ascundeau în ele o amenințare cu atît mai neliniştitoare, cu cît nu preciza nimic: în primul rînd nu era bine aşa în general, şi cine nu va ține seama de acest general va avea necazuri aşa în particular. "Ce fel de necazuri, spusei eu Matildei, aşi putea avea?"' "Asta ai să vezi tu singur mai tîrziu, dar nu prea tîrziu, în timp ce toți ceilalți vor fi la adăpost de ele şi nimeni nu-ți va lua apărarea", răspunse ea. N-avea dreptate. Nu exista la noi în universitate o astfel de atmosferă de amenințări care să ştirbească în vreun fel libertatea cuiva. Era adevărat că nu puțini aderaseră, în frunte cu rectorul, dar rectorul, un biolog vestit, fusese totdeauna un om de stînga, ca şi Parhon, la Bucureşti, marele endocrinolog, fără să ajungă însă demnitar ca acela, se spunea că ar fi refuzat.

Totuşi, din curiozitate, hotărîi să mă duc, mai ales că nu mă dusesem niciodată, mă uitasem odată la manifestanți de pe trotuar şi starea mea de spirit fusese contradictorie, întîi, în primele minute strigătele lor, trăiască Stalin, trăiască tovarăşa Ana ețetera, nu-mi plăcuseră deloc, nu pentru că aveam ceva contra lui Stalin şi a altora, ci pentru că nu înțelegeam cui erau adresate aceste strigăte. Nu erau de față nici Stalin, nici Ana Pauker, nici Vasile Luca, nici Gheorghiu-Dej. Atunci ce rost aveau? Şi acele pancarte? Dacă toți aceşti lideri ar fi fost în opoziție, sensul ar fi fost clar: îi aclamau să audă masele şi să-i ajute să ia puterea, cum se întîmplase îndată după război. Dar ei aveau acum puterea! Ce mai era de obținut? Şi apoi masele erau chiar ele care aclamau, cine să le mai audă dacă toți erau în stradă, încolonați? Să se audă tot ei, pe ei înşişi?! Da, se putea, aşa cum se întîmplă să cîntăm în singurătate, exprimînd o stare de spirit de preaplin sufletesc, de suferință, de aspirație spre ceva, de dor... Desigur! Mă uitam la chipurile lor, să descifrez ce fel de sentimente îi stăpîneau. Întîi că nu strigau toți, dar aceştia erau mai puțini, apoi erau unii care strigau prea tare, însă cu expresii impersonale, mecanice, asemeni difuzoarelor: lăsau să se audă

ceea ce strigă prin ele, amplificau vocea celui invizibil, dar ele erau simple pîlnii metalice de rezonanță, apoi erau unii stupizi, care după ce strigau arătau o figură tîmpă de veselie, al cărei mobil numai ci îl ştiau, rîdeau, făceau o pauză, apoi iar aclamau... Am început însă treptat să văd şi alte chipuri, figuri mai umile, ale căror trăsături se transfigurau exprimînd o credință adevărată, o convingere, o mîndrie, proaspată, spontană... Da, parcă spuneau, am venit la putere noi cei cărora trecutul nu ne-a adus decît suferință şi mizerie... jos cu acest trecut, jos cu mizeria, cu umilințele şi cu cei care ni le aduceau distilînd din ele numai pentru ei şi-ai lor mierea şi luxul în care trăiau. Am început să urmăresc doar aceste figuri, prins de şoc, căci chiar numai vederea maselor, fără a face parte din rândurile lor, începe, dacă te uiți mai mult la ele, să mişte ceva adînc în tine, să-ți nască o emoție fără nume, o solidaritate neştiută pînă atunci de tine cu ceilalți, o adeziune fundamentală la mişcarea, trezirea la conştiința de sine a tuturor oamenilor. Şi începusem să simt chiar atunci, pe loc, că aceste chipuri simple care semănau cu al tatălui meu şi mai ales cu al mamei mele însemnau totul, ei erau ceea ce avea pămîntul mai stabil, ei nu dispăruseră niciodată, în timp ce regi şi oligarhii pieriseră, ei aveau ciolanele tari, mîini puternice şi eterna speranță în inimi; le-o citeam acum în priviri, strălucind pe chipuri deloc atinse de fanatism abstract, cum erau ale celor care strigau prea tare, sau de stupiditate, cum erau ale celor care aveau expresii complice, prefăcute, vrînd să spună, nu se ştie cui, că strigă ei, dar nu cred o iotă din toate astea şi ca dovadă (nu se ştie cui vroiau ei să aducă dovezi) rînjeau ambiguu, căci nici să rîdă din plin, total, nu îndrăzneau. Ici, colo se vedeau tăcuți, gravi, atenți, oamenii de ordine: ei nu strigau şi nu aclamau, sarcina lor era ca totul să decurgă bine, totul să fie în regulă, manifestanții să fie disciplinați, să țină bine pancartele, manifestația să-şi atingă scopul, coloanele să ajungă în fața tribunelor, să fluture mîinile, batistele, unii să-şi arate chiar copiii mici, pe care, drept orice steag, îi purtau pe grumaji şi care fluturau şi ei din minutele lor. "Important e că oamenii simpli au lepădat de pe umeri umilința, restul, am gîndit, adică realizarea unei lumi fără această umilință ruşinoasă care a alungat din multe cămine fericirea simplă la care are dreptul orice om pe pă-mînt, urmează să se înfăptuiască: depinde de ei să nu accepte o altă formă de suferință şi umilire." Şi m-am îndepărtat cu acel sentiment de solidaritate viu trezit în conştiința mea şi care avea să tresară des, uneori cu entuziasm, alteori ca o cutremurare în adîncurile ființei mele, o imensă durere, în anii care aveau să vină. De uitat însă nu l-am uitat nici acum chiar, în celula mea în care scriu această pagină încercînd să alung moartea care mă aşteaptă...

Îmi spuneam atunci că ştiu ce este o manifestație de mase, nu simțeam nevoia să mă încolonez şi eu. Totuşi, am hotărît, odată tot trebuie să fiu şi eu printre ei, nu pentru că *n-ar fi fost bine* să nu mă duc, cum îmi spusese Matilda (în acest sens nu-mi păsa şi nici nu credeam în amenințări), ci pentru că una e să priveşti mişcarea stînd pe loc şi alta poate fi să faci parte chiar din mişcare.

Cu gîndul deci la caracterul relativ al ideilor pe care ne-o putem face despre ceva, urmînd poziția în care ne aflăm, o luai spre locul de întîlnire unde ni se spusese să ne adunăm noi, cei din învățămînt. Nu vedeam mişcarea din jur coloane de manifestanți care şi începuseră să se deplaseze, cînd mă pomenii

strigat: "Dom'profesor, dom'profesor, unde mergeți?" Nu eram profesor, ci doar asistent, dar aşa ni se spunea la toți la facultate de către personalul administrativ. Mai tîrziu şi chelnerii în restaurante, cînd aveau clienți al căror grad în învățămînt nu-1 cunoşteau, dar bănuiau că aveau de-a face cu intelectuali, spuneau tot aşa. Pînă şi Matilda se lăuda cu mine rudelor ei în acelaşi fel: Victor e profesor universitar!

Era caloriferistul facultății, secretarul celulei de partid, care mă strigase: "Poftiți, dom'profesor", zise el arătîndu-mi rîndurile, care deocamdată erau în aşteptare, şi unde recunoscui într-adevăr, aşa cum îmi spusese Matilda, aproape pe toți universitarii noştri, amestecați cu personalul administrativ. Nu era aşa că dacă nu veneam aşi fi fost singurul care ar fi lipsit. "Petrini, ridică mîna un coleg care ținea capătul unei pancarte, haide, dragă, nu vezi că nu putem porni din pricina ta?"

Regățenii spun despre noi, ardelenii, că n-avem humor. N-avem humorul lor, îl avem pe-al nostru, care, e adevărat, e o combinație între humorul pur, dacă există aşa ceva, şi lipsa de humor sau humorul involuntar care dă naştere unui humor specific, cînd se rîde atît de persoana care vorbeşte cît şi de ceea ce spune această persoană. Regățeanul nu poate fi prins în acest sens, în flagrant delict, să rîzi adică şi de el. Persoana considerată la noi de un humor irezistibil are tresăriri cînd îşi dă seama că ea însăşi e subiect de comedie, dar nu ştie cum se petrece fenomenul, se irită şi devine caustică, această causticitate sporind însă, şi nu diminuînd hohotele celorlalți. De aceea, în mod curios humoristul nostru, adică acest tip de humorist, căci se disting şi altele, spre deosebire de un bucureştean, e plin de ranchiună, foarte obraznic, deşucheat şi plin de sine, mai ales dacă a băut un pahar; în acele clipe întreaga lui persoană cere palme şi picioare în..., care adesea i se şi dau, palme şi picioare pe care el e departe de a le primi ca pe un omagiu, în timp ce bucureşteanul arată o figură blazată şi te trimite cu un dispreț suveran la origine, fără să-ți poarte pică. Nu sînt absolut sigur de aceste caracterizări, dar astfel îmi părea colegul meu care ținea un capăt al pancartei şi care mă chemase lîngă el. Apărînd în trăsături îngroşate, fusese totuşi primul pe care îl cunoscusem mai bine şi mai îndeaproape, fiindcă îmi plăcea de el, semăna cu bietul Puloş, fără inocența acestuia, mă distra, mergeam adesea cu el la o berărie. Dacă şi-ar fi scos pantalonii şi şi-ar fi pus cioareci, ar fi semănat cu un țăran. Chiar şi era, ajunsese asistent la universitate nu ştiu prin ce mister, fiindcă un student bun ştia mai multă carte decît el. Cu toate acestea, nimeni nu-l luase la ochi, iar studenții îl simpatizau, nu numai pentru humorul lui țărănesc, ci şi pentru că auziseră că era băiat de viață, la un pahar de pildă, pe lîngă alte năzdrăvănii, cînta cu cuțitul în dinți, un truc de pe-acolo de la el din sat. Nu-mi aminteam să-l fi auzit luînd parte la vreo discuție despre literatură, care totuşi era obiectul pe care îl preda studenților. Insist asupra lui fiindcă în acea zi avea să-şi dezvăluie o latură nebănuită, care avea să-l pună într-o situație neaşteptată şi foarte turbure. Nu spun tragică, deoarece tragicul, în acei ani, îşi pierduse încetul cu încetul sensul obişnuit şi căpătase un altul... Se va vedea mai încolo, voi încerca adică să sugerez acest nou înțeles sau această nouă atitudine a noastră față de tragic. Revoluția e şi o purificare morală şi cel lovit de ea... dar mai bine să arăt asta treptat...

Era de-ajuns numai să-l vezi pe Cubleş (căci aşa îl chema) şi să simţi aproape fără să vrei că în general gravele probleme... hm! nu sînt atît de grave şi că existenţa putea fi abordată şi sub alt unghi. Care? Ce fel de unghi? Ţi-l sugera întîi înfăţişarea sa. Părul abundent, negru, îi creştea aproape de lîngă sprîncene, privirea vicleană, dar limpede, nu lipsită de o anume fermitate (care repede, prompt, putea deveni insolentă), era tot ce avea frumos acest chip rotund, ai fi zis buhăit, cu pometi roşii, cu o mustaţă groasă care masca o gură hilară, gata să se întindă în rînjet (căci de rîs cu gura mare nu rîdea aproape niciodată)... Vorbirea îi era mieroasă, exclamaţia şi accentul puternic dialectal, şi în loc de virgulă frazele sale erau punctate de un *ie,* care era cînd persiflator, cînd trădînd un cinism care reducea totul la universul său şi te făcea, în conversaţia cu el, ori să-i întorci spatele definitiv, ori să renunţi, pentru o clipă, la universul tău, spre a te distra, dacă nu te costa prea scump această distracţie, căci nu ştiai sigur dacă, cine ştie din ce pricină şi cu toate că te arătai prietenos cu el, nu va deveni muş-cător şi nu-ţi va insinua o măgărie sau chiar ţi-o va formula direct, cu o brutalitate deşănţată de golan sătesc. Acceptai însă să plăteşti, distracţia era mare. Ceea ce avem în noi murdar şi abject, te pomeneai că se trezeşte şi îşi cere drepturile şi îţi spuneai că decît să rişti ca acest gust pentru ceea ce e urît şi josnic să se manifeste în tine însuţi fără să vrei şi cînd te aşteptai mai puţin, mai bine să iei parte la un spectacol produs de un altul, plăteşti preţul, contempli scîrbit, după ce ai rîs, josnicia umană şi te simţi eliberat pentru multă vreme ca după o spovedanie. "No, Petrini, continuă el, pune mîna şi ţine pancarta, de 23 August ai lipsit... Vremea boierilor s-a dus, nu face pe boierul... Filozoful trebuie să-şi verifice sistemul cu practica, *praxismul",* adăugă el rînjind şi încercă să-mi vîre în mîini băţul. "Nu, zic, ţi s-a încredinţat, du-ţi sarcina la bun sfîrşit. Dacă ai să cazi în nas de atîta efort, preiau eu..." "Mergem pe urmă la o bere?" îmi şopti. "Mergem! Dar să nu mai inviţi, ca data trecută, cine ştie ce tipesă... îţi dau cu halba în cap şi te las cu ea să-i cazi în genunchi extaziat." Era căsătorit şi avea şi copii, şi era un bun tată de familie, asta nu-l împiedica, fireşte, să aibă tot felul de aventuri deşucheate... Data trecută crezusem că o să rup cu el. Îl găsisem la masă cu o fată a cărei înfăţişare (era drăguţă!) îţi spunea una, iar vocabularul alta. Era o legătură, după cîte mi-am dat seama, îi făcea reproşuri ea lui şi el le înghiţea tăcut, învins, încercînd zadarnic să plaseze din cînd în cînd cîte-un cuvînt. Individa trona... "Nu ţi-e ruşine aşa un pic?! îi spunea. Nu ţi-e ruşine aşa un pic?... Da' nu ţi-e ruşine? Nu ţi-e ruşine? Ce? Eu sînt minoră? O să vedeţi voi!... Că eu o să mă întorc cu toate acele... Mi se fîlfîie... Cum îţi permiţi? Da' ce-am ajuns eu?... Sînt liberă şi fac ce vreau! Şi maică-mea va deschide singură discuţia asta! (deci juca tare, o avea pe maică-sa drept scut!) Pleacă! Şi-o să vezi ce-o să iasă! Futu-te'n cur! Laşule!... De-aici înainte muşc în carne vie!... în carne vie!... Să stai în banca ta! Să nu mă dădăceşti pe mine! Sînt liberă şi fac ce vreau! Inclusiv! Hai sictir!..." Mi-am întins picioarele pe sub masă să-mi fac loc să-mi rîdă şi pantofii şi am izbucnit într-un hohot mare. Nu rîdeam atît de ea, cît de figura redusă la tăcere, obidită, a lui Cubleş. Îşi găsise naşul. Era vocabularul lui, dar fără humor (individei nu-i ardea de glumă!), şi îl ataca cu o violenţă şoptită şi feroce. El se uită la mine cu privirea ochilor lui negri, care erau tot ceea ce avea mai frumos chipul lui grotesc şi îmi spuse: "Ie! Rîzi, ai?... Ai venit la masa

mea să rîzi! Rîzi ca un ratat! În curînd or să te dea afară de la universitate şi or să te trimită învăţător la curatul calului, să ţii blidul sălăjanului. Te rog să pleci, nu merită să stai la masă cu o domnişoară ca ea!...'" Credeam că glumeşte, dar el îşi ieşise cu adevărat din pepeni. Mai întîi că nu era *masa lui,* ne dădusem întîlnire, şi acum se grozăvea ca *un* măgar, să-l admire, dacă se mai putea, tipesa de care se pare că era îndrăgostit. Mă uitai la ea, avea o expresie complet străină şi cînd tăcea parcă era ceva de capul ei, nu era chiar atît de hîdă cum mi se păruse auzind-o vorbind. Avea o anume demnitate în care fusese jignită. "Ce te uiţi? continuase el. Cere-i scuze! Ie! Scuze, dacă nu, cară-te!" "Ascultă, mă paiaţă, i-am şoptit, eu cu tine n-o să mai vorbesc. Numai a universitar nu arăţi şi de fapt nici nu eşti, nici de învăţător nu eşti bun! Ţăranii au bun-simţ, nici ţăran nu eşti, dar satul are şi el mahalaua lui, trăiască mahalaua, golănia... întoarce-te în mahalaua de unde ai venit, găinarule..." Şi m-am ridicat şi am plecat. Îmi părea rău, aşi fi vrut să mai stau, nu trebuia să rîd, spectacolul pe care îl dădea tipesa era rar, merita să mă stăpînesc şi să iau parte la el pînă la capăt... Ne împăcarăm însă chiar a doua zi, cînd ne întîlnisem pe culoare ridicase braţele în sus de entuziasm şi exclamase cu regret sincer: "Petrini, scuză-mă, dar umblu ca un nebun după fata aia s-o regulez, şi ea, auzi (şi aici Cubleş se luă cu mîinile de cap şi scoase un fel de muget de furie), cică să divorţez de nevastă-mea şi să mă însor cu ea!..." Şi o înjură de dumnezei şi se drăcui pe sine de tîmpit ce era... Bineînţeles că îl iertai.

Coloanele se puseră în mişcare. Ne mişcarăm şi noi, dar după o sută de paşi ne oprirăm. Trecură, venind de pe o stradă laterală, alte coloane, care aveau prioritate: erau textilişti, cei de la uzina de tractoare reconstruită în locul celei de montat avioane şi unde lucra acum tatăl meu, după o scurtă perioadă de readaptare, cei care construiau vagoane şi cisterne, cei de la utilajul petrolier... "Pînă la urmă, zic, ce-ai făcut cu tipesa aia?" "N-am făcut nimic, zise, rîzînd de el însuşi furios, să vedem după masă."

În sfîrşit, drumul se eliberă şi urmarăm în pas mai viu pe cei din faţă, de unde se auzeau strigîndu-se lozinci... "Petrini, zise Cubleş la un moment dat, de ce i-or fi pus pe unguri înaintea noastră?" Dădui din umeri. Îi văzusem şi eu, venind, pe universitarii unguri, cu pancarte pe care se putea citi în ungureşte, desigur, numele universităţii lor şi lozinci, *Eljen ă Roman Muncas Part... Eljen nu* ştiu ce. Aşa era, fuseseră plasaţi înaintea noastră... "Ce importanţă are, zic, nu e cazul să-ţi manifeşti şovinismul pentru atîta lucru!" "Eu şovin?" protestă el. "Întreaga ta înfăţişare e a unui şovin. Dar nu numai înfăţişarea, mai am un argument, continuai eu văzînd că se enerva.

Cînd te duci la un chioşc să-ţi cumperi ţigări şi vînzătoarea e unguroaică vorbeşti cu ea ungureşte." "O singură dată s-a întîmplat, fiindcă unguroaica era drăguţă." "Da' de unde, în chestia asta eu am o părere formată. Există un anume tip de intelectual ardelean care ştie ungureşte. De ce? Ei, de ce! Aşa! Nu strică! Cine ştie?" Mă aşteptam să se holbeze la mine şi să-mi spună ceva plastic, ţărănesc, dar observai că nu mă asculta. Se uita înainte foarte concentrat, parcă la pîndă. "Petrini, îmi spuse, ţine tu, te rog, pancarta asta. Mă întorc imediat."

Şi dispăru, o luă înainte. Se întoarse curînd şi îmi spuse foarte agitat: "Da, aşa este, ăştia strigă lozinci contra noastră." "Cum contra..." dar nu avui timp să

mă mir, deodată Cubleş răcni: "Trăiască Ardealul întors la patria mumă". Apoi iar răcni de cîteva ori repetînd... În clipele acelea Cubleş nu mi se mai păru ca are înfățișarea lui obişnuită, a unui juisor cinic şi egoist, incapabil de a gîndi şi la altă cauză decît a propriei sale persoane. Şi mă pomenii gîndind: "Da, foarte bine, de ce să nu trăiască Ardealul nostru întors la patria mumă? Era firesc, destul suferiseră românii ardeleni, populație de două ori mai mare decît minoritatea maghiară, atîtea secole, sub jugul feudalilor maghiari. Aici era leagănul românismului, aici înfloriseră statul dac şi dacii, strămoşii noştri, care puseseră de-atîtea ori în pericol imperiul roman. Din ei, din daci şi romani, ne trăgeam, şi faptul că în anul 1000 năvăliseră pe-aici ungurii nu putea schimba cu nimic acest destin istoric. Nu ştiu de ce îmi veneau în minte toate acestea, poate pentru că agitația lui Cubleş mi se transmisese? Poate pentru că după război, după ce recucerisem acea parte smulsă din Ardeal prin dictatul lui Hitler de la Viena, o parte din minoritățile noastre, în loc să trăiască paşnic în țara care era şi a lor, trecuseră la acțiuni care mi se păreau cel puțin bizare? De pildă năvăliseră în număr mare în partid... Nu puteai să zici nimic, intrarea în partid era ceva pozitiv, revoluționar, dar urmarea fusese că ne trezisem cu un număr mult prea mare dintre ei in posturile-cheie ale oraşului, în industrie, în comerț, în administrație şi chiar în poliție. Chelnerul care te servea la restaurant catadixea cu greu să deschidă gura pe româneşte (limbă pe care o cunoştea perfect), să-ți ia comanda şi să te servească civilizat. Serile, adesea, aveau loc bătăi. Se crease neliniştitoarea senzație că ocupaseră oraşul. Un lider din guvern, comunist din ilegalitate, veni atunci de la Bucureşti şi ținu aici un discurs dur, în care declară că înainte de a fi comunist ei era român, declarație care fu considerată eretică, i se puse în sarcină şi fu curățat aproape îndată ce se întoarse în capitală. Se luară totuşi unele măsuri, dar şovinismul unor elemente minoritare nu fu combătut decît mult mai tîrziu, după zece ani, şi anume într-un moment politic foarte prielnic, îndată după turburările contrarevoluționare din Ungaria; abia atunci se restabili în oraşul nostru o conviețuire normală şi paşnică între *noi* şi minoritatea maghiară din oraş, cele două universități se uniră, în mod firesc limba română reveni în instituții, comerț şi administrație. În acel an însă nu era aşa şi mă pomenii şi eu strigînd împreună cu colegul meu Cubleş: Trăiască Ardealul, pamînt românesc! Glorie veşnică martirilor noştri, Horia, Cloşca şi Crişan... Din față ni se răspundea: *Eljen,* nu ştiu ce... Cubleş îmi traducea: Trăiască Ungaria., trăiască Buda-Pesta... trăiască marele popor maghiar vremelnic despărțit... Şi foarte rar şi anemic: *Eljen ă Roman Muncas Part,* trăiască Partidul Comunist Român. După noi începură să strige indignați şi ceilalți universitari. Nimeni nu observă că între timp tovarăşul Pascu, caloriferistul nostru, dispăruse...

Deodată auzii un răcnet. Apăruți parcă din senin doi indivizi intraseră printre rîndurile noastre şi puseră mîna pe Cubleş, îl apucaseră de brațe, unul din dreapta şi altul din stînga, şi îl trăgeau să-l scoată afară. Cubleş răcnea şi se zbătea. "Ce e asta, striga, ce-aveți cu mine, nu merg nicăieri, domnilor"', îşi întoarse el capul înapoi către colegii lui care, ca şi mine, priveau stupefiați apariția acestor intruşi, cu înfățişări de brute, cu raglane pe ei, tăcuți şi parcă plictisiți de spaima cu care striga Cubleş. Îi şoptiră ceva. Cubleş urlă: "...da' de

ce, nu merg nicăieri, nu nu merg... Trăim în România, nu în Ungaria..." Pe acest ultim răcnet Cubleş fu aproape tîrît dintre rînduri, deşi se zbătea cu energie... paşii totuşi îl duceau spre trotuar... acolo îl văzui că se propti cu picioarele în bordură, se opinti din răsputeri să scape, se svîrcoli, chiar fu gata să-şi elibereze brațele... începu însă să vomite şi unul din indivizi îi primi jetul care țîşnise din Cubleş drept pe piept, un jet de salată verde, amestecat cu ouă nedigerate încă şi clăbuci vineți de fiere... îi dădură drumul, credeam că chiar o să-i dea drumul şi în clipa aceea Cubleş ar fi putut fugi, dar i se făcuse rău, se îndoise de spinare şi continua să vomite. Individul murdărit se ştergea repede pe piept cu o batistă pe care o şi aruncă scîrbit, dar impasibil şi cu o mişcare rapidă scoase un pistol de sub raglan şi i-l înfipse lui Cubleş în coastă. "Tovarăşi, strigă atunci caloriferistul care reapăruse ca şi cînd n-ar fi dispărut, nu opriți coloanele, înaintați..."

Înaintarăm şi nu-l mai văzurăm pe colegul nostru. Eu purtam mai departe un capăt al pancartei pe care Cubleş nu-l mai reluase şi ne urmarăm drumul în tăcere. Tăcere se făcuse şi în față, nu se mai auzi nici un fel de *eljen,* şi astfel ajunserăm în centru şi trecurăm prin fața tribunelor. Surîzători, radioşi, liderii oraşului şi invitații fluturau din mîini în timp ce în spatele lor fîlfîiau atinse de curenți de aer drapele roşii amestecate cu tricolorul. De pretutindeni se auzeau urale. De la noi, şi nici de la universitarii unguri, nu se auzi nimic, dar eram puțini, şi lipsa noastră de entuziasm trecu, desigur, neobservată. Ne împrăştiarăm îndată ce trecurăm de tribune, în afară de cei care purtau steaguri şi pancarte cu lozinci, pe care trebuiră să le ducă înapoi la universitate. Stăruia în mine o nedumerire: de ce se speriase aşa de tare şi mai ales aşa de prompt Cubleş? Dacă m-ar fi luat pe mine şi nu pe el, aşi fi mers dînd din umeri: cu ce eram vinovat? Nu noi începuserăm. Şi într-adevăr, vorba lui Cubleş, trăiam în România, şi nu sub ocupație maghiară, nu cumva n-avem dreptul să ne manifestăm sentimentele față de martirii şi eroii noştri, cînd cei care îi martirizaseră de-a lungul secolelor ne provocau? Nu înțelegeam groaza animalică a colegului meu.

IV

Probabil, gîndeam pe drum, că au vrut pur şi simplu să-l scoată pe Cubleş din rînduri, să nu mai facă agitație, i-or fi dat drumul mai încolo, deşi pistoalele pe care i le înfipseseră în coaste nu promiteau nimic bun... Da, dar cum ar fi putut altfel să-l convingă? Pînă la urmă îmi rămase în minte doar momentul cînd colegul meu începuse să vomite şi îl împroşcase pe polițist pe piept şi pe cravată... Păstram rîsul în mine să-i povestesc şi Matildei, să rîdem împreună... eram foarte vesel... Adică abia aşteptam s-o văd şi să ne îmbrățişăm, ca totdeauna în cei doi ani cînd ne revedeam...Acasă scosei cheile, dar îmi veni un gînd şi sunai... De ce să nu fie tot aşa? Aveam să-i aud paşii pe trepte, uşa deschisă, eu ceremonios: "Vă rog aici stă doamna Matilda?", "Da, domnule, eu sînt, ce doriți?" Apoi deodată strigăte şoptite: Matilda, Victor... Ne îmbrățişam foarte tare, eu "cu sete", ea pierdută... Victor, iubitul meu, Matilda, fetița mea... şi ne desprindeam cu greu, eu ieşind s-o aştept la un loc ştiut numai de noi, "cei

trei copaci" pe o străduță ceva mai încolo, al cărei nume fistichiu nu-l puteam memora, strada Fîntîna lui Cherecheş, sau Berecheş, primele litere al acestui Nemecheş fiind adînc ruginite pe tăblița indicatoare. Pînă la divorț nu trebuia să fiu văzut că am intrat în casa ei şi am stat mai mult de trei minute. Petrică putea folosi acest lucru s-o mînjească cu noroi în fața instanței.

Sunai a doua oară, fiindcă Matilda întîrzia. Îi auzii apoi paşii. Deschise uşa şi cînd mă văzu... "Vă rog, zisei, modest, cu un glas de străin, aici stă..." Dar ea nici măcar nu tresări şi nimic nu mai recunoscui în privirea ei din ceea ce ştiam că exista nu mai departe decît cu cîteva zile în urmă: neclintirea surprizei, strania bucurie a revederii (căci era stranie, îmi sugera sentimentul neliniştitor că o vedeam pentru întîia oară). Acum expresia şi privirea ei nu mai arătau *nimic,* deşi erau aceleaşi. Din acest nimic îi țîşniră scîntei reci din ochi şi o voce netă: "Ai cheile, de ce mă faci să cobor de pomană?"

Şi îmi întoarse spatele, nu grăbită (şi acest lucru mă surprinse, graba, treabă complicată, de gospodărie să zicem, de la care o smulsesem dinăuntru putînd să justifice această răsturnare), nu, urca agale şi o altă ciudățenie, după ce deschise uşa şi intră în hol o închise la loc, *deşi* ştia că eu voi veni din urmă, ba chiar o închise bine cu încetineală insistentă, nu cumva să nu se închidă perfect, ca şi cînd *ar fi uitat* că eu trebuia, s-o deschid din nou... Da, avui această impresie şi din felul cum urcase, cu acele mişcări greu de descris pe care le are un om care este, se ştie, şi se *simte singur...* Era îmbrăcată de oraş, probabil că abia sosise şi ea de la manifestație...

...Nu intrai. Închisei uşa şi o luai agale spre poartă. Acest "agale" mă surprinsei că era reflexul unei dorințe şi anume să mă fac auzit de sus, să se deschidă o fereastră şi să fiu oprit, dar nu oricum, ci... Nu se deschise însă nici o fereastră şi gîndii: da, iată, astfel de ferestre nu se deschid, să nu mai aştepți niciodată deschiderea nici unei ferestre... Ieşii în stradă. Aşadar, de ce am făcut-o să coboare *de pomană!* Bucuria cu care o aşteptam era prin urmare... Cum adică de pomană?! A te gîndi la cea pe care o iubeşti şi a dori să-ți exprimi bucuria într-un fel ştiut, era ceva zadarnic, adică participarea ei era ceva de pomană? Ce se întîmplase? Amnezie? Şi încă una aşa de clară, fără fisuri?... Atunci acele întîlniri ale noastre în fața uşii deschise fuseseră false, jucate, premeditate?! Brațele ei care mă strîngeau făceau doar un exercițiu de gimnastică? Chiar aşa, un timp atît de îndelungat? Şi încă mai vroiam să-i povestesc, să rîdem împreună... O să rîzi singură de-aici înainte, gîndii, simțind că încep să mă înfurii. Cum poți să uiți ceea ce pînă mai ieri însemna iubirea, dragostea însăşi, expresia ei turburătoare care îți atinge şi îți vrăjeşte sufletul? Ce mai rămîne atunci?... Simții că o luasem razna. Cine ştie ce-o fi cu ea, ceea ce e real e rațional, trebuie să existe o explicație. O fi fost obosită după manifestație? Ei şi? Oboseala, stare pasageră, fără adîncime, nu poate alunga ceea ce constituie însăşi rațiunea pentru care doi inşi stau împreună, trecutul minunat care îi leagă şi căruia nu poți să-i dai cu piciorul decît dacă acest trecut, împreună cu prezentul nu se mai proiectează în viitor, adică nu-l mai vezi, acest viitor, lîngă cel cu care ai un trecut, ci cu totul altfel, singur, cu altă lume, alte speranțe, *altcineva.* Altcineva? Dar era absurd, abia ne căsătorisem. Hotărît că o

luasem razna... O fi pățit ceva în timpul manifestației? Da, asta se poate, şi scena pe care eu vroiam s-o reînviu la uşă putea fi nepotrivită. Bine, dar altfel aşi fi reacționat eu în acest caz: "Victor, iubitul meu, sînt necăjită, am pățit ceva, hai vino sus să-ți povestesc." Nu, nici vorbă, chipul ei nu exprima deloc un necaz. Atunci ce? Era clar, numai ea putea să-mi explice. Dar avui în aceeaşi clipă o senzație bizară, pe care n-o avusesem decît cînd eram mic, sub şapte ani, o nedumerire. Mă jucam în stradă cu alți copii, de-a caii; cu o sfoară în gură trebuia să nechezi, să alergi şi să țopăi, în timp ce călărețul din urmă ținea frîul şi din cînd în cînd te atingea cu o nuia dacă nu făceai toate astea cu ardoare. După un timp rolurile se schimbau, dar după cît timp? M-am pomenit apucat de mînă şi smucit: era mama, furioasă (ea cea atît de stăpînită), care îmi porunci "acasă" cu o voce aspră, necunoscută. Mă împotrivii. Atunci ea smulse nuiaua din mîna celuilalt, îl croi întîi pe acela o dată (gest de violență care mă uimi) şi mă croi apoi şi pe mine peste picioare dar nu o dată, ci de trei-patru ori la rînd. Am plîns cîteva ore aşteptînd o explicație care nu mi s-a dat. Ce-a avut cu mine? De ce m-a luat de la joacă? Ea care totdeauna mă lăsa să fac ce vreau şi care nu mă bătuse niciodată... Abia după mulți ani mi-a spus: ..."pentru că erai un prost, nu vedeai că ăla făcea mereu pe călărețul şi tu mereu pe calul, şi te croia pe cap şi trăgea de sfoară aşa de tare că îți ieşise sînge la gură. Trebuia să-l pui şi pe el să fie cal şi să-i tragi şi tu cu nuiaua peste capul lui de rău şi de prost ca şi tat-său..." "Şi de ce nu mi-ai spus atunci?" "Aşa, ca să înțelegi şi singur." Fără a forța prea mult această amintire, îmi dădui seama ca şi atunci că aşteptam de la Matilda o explicație. Fusesem lovit de ea, dar de ce? Trebuia să înțeleg singur. Ei bine, zisei, ce era rău în faptul că dorisem să-mi deschidă ea şi să retrăim...

Îmi prelungii, turburat, plimbarea. Îmi amintii de felul neaşteptat cum mă părăsise Nineta Romulus fără vreo explicație plauzibilă: vrusese s-o luăm pe o anumită stradă şi eu spusesem nu. Mi-era indiferent pe unde ne-am fi plimbat, dar mi se păruse că avea anumite "interese" pe strada aceea urîtă şi nepietruită. Ce fel de interese? Nu-mi dădeam seama, dar am avut sentimentul obscur că sînt *dus* pe-acolo, că nu vroia din pur hazard să ne plimbăm prin hîrtoape şi hămăituri de cîini, şi am spus *nu*. Atunci ea, absentă, gînditoare, fără să mă mai vadă, a rupt-o cu mine sugerîndu-mi vinovăția printr-o replică de ținut minte: "singur ți-ai dat foc la valiză". Şi a plecat şi de-atunci n-am mai văzut-o. Nici Căprioara nu mă scutise de enigme, de ce de pildă îl preferase, fără măcar să mă anunțe, pe eminentul desfăcător de dovleci umani, care, după spusele şi comportarea lui pe care n-aveam de ce să nu le cred, nu-i promisese nimic şi ea chiar după ruptura cu acela şi reîntoarcerea la mine întîrziase nepermis de mult să-şi întrerupă sarcina, enigmă pe care o luase cu ea în mormînt - dacă avea un mormînt, fiindcă nu s-a aflat niciodată ce-a făcut cu trupul ei ginecologul...

De cînd o iubeam pe Matilda, niciodată nu-mi dăduse vreo enigmă de dezlegat, în afară de viața ei cu Petrică. De ce, de pildă, divorțul durase atît de mult? A fost o lungă enigmă, care m-a însoțit multă vreme şi s-a dezlegat greu. Matilda n-a ştiut de ea. De cîte ori veneam la o întîlnire, o dată mai tare, alteori mai potolită, nesiguranța îmi turbura bucuria de a iubi, punîndu-mă, fără vreun indiciu din afară, în gardă: şi dacă ea, gîndeam, cu aceeaşi aură vitală pe frumosul ei chip, fără măcar să-şi ascundă dragostea pentru mine (şi asta mi se

părea absolut insuportabil), îmi va spune: "...dragul meu, m-am gîndit bine, nu mă pot despărţi de Petrică..." După care să urmeze, peste inima mea care bătea să-mi spargă pieptul (în realitate îmi bătea atunci, cînd gîndeam, înainte s-o văd), explicaţiile pe care nu le-aşi fi auzit şi nu le-aşi fi înţeles şi nici nu m-ar mai fi interesat. De aceea veneam adesea la întîlniri pregătit dinainte să aud obsedanta declaraţie, sumbru, îngheţat, mortificat şi treceau multe minute pînă să-mi vin în fire. Ea se învăţase cu înfăţişările acestea ale mele, nu le lua în seamă (nu tot astfel arătasem şi în acea zi în bibliotecă, în ziua cînd venisem prima oară la ea în casă?) şi sub puterea vrajei pe care prezenţa ei mi-o inspira presentimentul meu se retrăgea în adîncuri pentru ca la despărţire să nu mai găsesc în mine nici un fel de îndoieli. În seara aceea, în ziua următoare. A treia zi însă, cu cîteva ore înainte de a o revedea, sufletul meu se golea insesizabil, sau mai bine zis bucuria mea se precipita, şi din această precipitare reapărea îndoiala, chiar spaima de a nu auzi astăzi un lucru care de fapt existase tot timpul, şi anume declaraţia ei de neputinţă ca un dat care nu putea fi învins, de a-l părăsi pe Petrică. Prin repetire însă această nesiguranţă acută s-a mai tocit, nefiind alimentată de Matilda cu nimic, nici măcar cu o ispită de a-mi pune la încercare puterea sentimentelor (nu are cruzimea şi inferioritatea de a chinui) şi pînă la urmă am descoperit un adevăr simplu, care a alungat orice fel de enigmă şi anume că împăcarea cu soţul ei nu mai era posibilă obiectiv: Petrică ştia că trăim împreună şi chiar dacă ar fi vrut amîndoi să nu se despartă, aveau între ei această realitate peste care nu se putea trece: dragostea dintre mine şi Matilda. Nu-l vedeam eu pe Petrică amator de astfel de compromis, chiar dacă ea ar fi vărsat apoi peste el o mare de iubire. Rămînea faptul cert că el întîrzia divorţul şi o făcea cu abilitate şi îndîrjire, iar Matilda îmi dădu într-o zi explicaţia, făcîndu-mă parcă să mă îndrăgostesc de ea a doua oară, atît de imensă fu uşurarea pe care o simţii. Cert, nici el nu mai vroia să se împace cu ea, dar vroia să-i demonstreze ei că de fapt nu mă iubea şi mie aşijderea, că n-o iubesc, cu alte cuvinte aştepta să ne despărţim. Pe loc, am izbucnit atunci într-un rîs mare. Aşa era. Şi i-am spus: "Dacă i-am fi ghicit mai demult acest gînd, ne-am fi prefăcut că ne despărţim, că totul adică s-a terminat între noi şi n-ar fi trebuit să aşteptăm atîta, pînă s-a îndrăgostit şi de el alta." Dar ea a clătinat din cap: "Nu, ar fi fost în stare să se întoarcă acasă!" "Ar fi fost?!" "Da, ar fi fost! Nu ştiu pentru cît timp şi cu ce scop, dar nu e sigur că s-ar fi grăbit să mă lase liberă."

Aceste amintiri sporiră în mintea mea enigma comportării ei de azi, adică înţelegeam şi mai puţin întîmplarea, dar în acelaşi timp îi micşorară şi importanţa pe care i-o dădusem. Simţeam, instinctiv, că sufletul ei mare trecuse printr-o mică eclipsă. Îmi spusei că trebuie să mă prefac că n-am băgat de seamă nimic şi fireşte, să nu mai sun niciodată la uşă sau să mai încerc să reînviu amintiri similare. Această hotărîre putea fi excesivă, dar nu mai aveam nici un chef să fiu pus în situaţia de a suferi ca un adolescent care ridică la proporţii cosmice un gest; vine sau nu vine acest gest al iubitei? Vine, e perfect, nu vine, n-are decît, n-are rost să pui sub semnul întrebării, e chiar ridicol, o mare iubire de care eşti legat prin rădăcini care se pierd în adîncul fiinţei tale. Ar fi ca şi cînd un copac ar suferi din pricina unei adieri care îi mişcă, ici-colo, ramurile...

Numai că la întoarcere nu găsii un copac fie el chiar şi neliniştit de ceva, sau

un soare care trecea printr-o eclipsă. Nu găsii pe nimeni. Matilda nu era acasă. O căutai prin toate odăile, la bucătărie, deschisei în mod absurd şi uşa de la cămară, unde nu putea fi, deoarece pe maşina de gătit nu fierbea nimic. Ana nu era nici ea în odaia ei. Mă plimbai cîtva timp prin vastul apartament care deodată mi se păru străin şi pustiu şi imaginile mele cu copacul şi eclipsa mi se părură ridicole. Îmi veniră în minte destăinuirile lui Petrică. Erau deci adevărate. Formidabil, chiar atît de curînd, mă întrebai, chiar de îndată ce începuserăm să trăim sub acelaşi... hm! acoperămînt, bineînțeles, între aceleaşi ziduri? Chiar a doua zi? Credeam că o să mă aştepte cu masa pusă! Iată-mă deci în aceeaşi situație ca predecesorul! Ce sfaturi îi dădusem eu atunci lui Petrică? A-ha! Sfaturi ştim să dăm şi în orice caz ,gîndim în sinea noastră că nu ne aflăm noi în situația care ni se povesteşte, că am şti noi! e-he! i-am arăta ce înseamnă să... Unde s-o fi dus? mă întrebai oprindu-mă din plimbat şi uitîndu-mă la ceas. În mod curios simțeam în mine o veselie. Dădui din umeri. Primul şoc, pricinuit de primirea la uşă, îl anula pe cel de-al doilea, care ar fi trebuit să fie mai puternic. ..În orice caz, Petrică, mă adresai eu aceluia, n-o să se aştearnă peste sufletul meu o neagră mîhnire. Şi n-o să-mi părăsesc eu Lucrările ca să analizez cu o nelinişte universală mobilurile comportării Matildei. Spre deosebire de tine, o să lucrez."

Şi în clipa aceea simții o mare poftă de cărțile şi de caietele mele. Mă smulsei din loc, intrai în bucătărie, căutai pîine, brînza, unt, îmi făcui un sandviş, băui un pahar cu apă şi mă retrasei în birou. Încă de ieri îl populasem cu autorii mei, pe care îi împrăştiasem peste tot, pe canapea, pe birou şi chiar pe jos pe covor, fiindcă în ciuda dorinței mele de a citi sistematic, se întîmpla uneori să fiu prins de cîte-o carte cu atîta putere încît o sorbeam acolo unde mă aflam, fără să mă desbrac, fără să mănînc şi fără să schimb locul. Asta la mine acasă. Aici, aranjîndu-mi ieri cărțile, pusesem o grămadă cu coperțile în sus, acolo unde mă întrerupsesem, spunîndu-mi că foarte rapid trebuie să-mi pun ordine în lecturi, un gînd asociat în mintea mea cu un sentiment de stabilitate şi de durată, mă căsătorisem, aveam soția mea, postul meu la universitate, o situație materială bună, trebuia să întrerup lecturile care mă pasionau şi să intru în lecturile grele (grele pentru că erau obligatorii) şi să înving ispita pe care o simțeam, citind unii autori, de a-i expedia. Îmi dădeam seama foarte clar, de pildă, că apologia lui Socrate, a lui Xenofon, bătea apa în piuă în comparație cu aceea a lui Platon. dar trebuia s-o recitesc totuşi odată cu foarte mare atenție: şi încă Xenofon era Xenofon, mare figură, general atenian care luptă contra alor săi fără să bea cucuta, avu timp să scrie despre Socrate, despre greci, un roman istoric şi chiar încercări despre tehnică, dar ocolisem totdeauna pe cei mici, fără să mai pomenesc că de la cei vechi sărisem la cei moderni, evitînd reluarea scolasticilor, care mă plictisiseră în facultate şi din pricina asta îi uitasem, acel vid care se produce adesea în cunoştințele noastre şi care ne supără, rod al unor lecturi silite... Vroiam însă să-mi iau doctoratul şi simțeam că trebuie să şi trudesc, nu numai să mă mărginesc la ceea ce mă pasionează.

N-apucai însă să mă desbrac, că sună telefonul. Ieşii în hol şi ridicai receptorul. "Alo, Victor, auzii în pîlnie vocea uimită a Matildei, ce faci tu, dragă, acolo? Nu trebuia să mergem azi la Tasia? Unde ai plecat? Te-am aşteptat

aproape o oră..." "Care Tasia'', răspunsei eu mohorît.

"Cum care Tasia, nu ştii cine e Tasia? rîse ea foarte veselă, pe un fond de voci care strigau ceva, rîdeau în timp ce Matilda le spunea fără să îndepărteze receptorul: Nu ştie cine e Tasia... Apoi iar strigăte şi exclamații. Dragă, mi se adresă, Tasia e cumnata mea, ai cunoscut-o într-o zi, he, mai demult, e adevărat, cînd mi-a adus ea un cozonac mare şi am mers într-o excursie. Ți-aminteşti excursia?!" "Da, ştiu, răspunsei, *spasiba Tasid, ocin spasiba..."* "Păi vezi? Ți-ai adus aminte." "Da, dar cînd a fost vorba să mergem noi azi la ea?" "Nu ți-am spus că sărbătorim căsătoria noastră la ea?! Dragă, oi fi tu filozof, dar uituc n-ai dreptul să fii decît hăt, încolo, pe la bătrînețe, cînd o să-ți pui vată în urechi!" Rămăsei stupefiat. Dimpotrivă, îmi spusese că aranjăm noi asta mai tîrziu, după ce strîngem ceva bani. "Nu, zisei, nu mi-ai spus niciodată că o să sărbătorim..." Dar ea mă întrerupse: "Ba ți-am spus, lasă, te-ai supărat ca văcarul, nu ştiu ce ți-a venit..." Am vrut să-i răspund că supărarea văcarului e pe sat, bine, iată-mă văcar, dar unde e satul? Vroia să spună că ea e mai mulți? Simțea în ea o colectivitate întreagă, iar eu eram unul singur? Dar am tăcut, contemplînd liniştit în mine însumi această stupiditate. "Lasă supărarea, reluă ea între poruncă şi tandrețe, uite, Tasia nici n-a pus masa, te aşteptăm. Eu am plecat singură, fiindcă am crezut că n-o să mai vii, te-o fi invitat vreun coleg..." Aşadar pot s-o fac în viitor, gîndii, să plec fără să-i spun şi ea să considere acest lucru nefiresc drept ceva cu totul obişnuit. Dar asta mai înseamnă că şi ea putea să facă acelaşi lucru, după cum îl şi făcuse, cu o vagă scuză că nu ştia unde plecasem eu. Hm! Ar fi trebuit să ştie! "Nu, zic, am treabă, nu pot să viu..." "Dar tu n-ai mîncat nimic, îmi şopti ea atunci, de astă dată cu o voce care mă făcu să tresar (cine nu-şi aminteşte şoapta iubitei?). Nu stăm mult, mîncăm ceva, bem un pahar şi ne întoarcem." Ultimul cuvînt mă decise. O, da, *ne întoarcem,* noi doi, şi vom fi iarăşi împreună, cîte promisiuni într-o inflexiune de voce. "Bine, zisei, dă-mi adresa."

V

Din primele clipe însă fui primit cu răceală, iar Matilda, deşi veselă, nu-mi aruncă privirea pe care o aşteptam. Ce privire aşteptam? Una singură, în care amețim o clipă, apoi putem să ne ignorăm o vreme, ca să nu stingherim pe nimeni cu sentimentele noastre egoiste. Cum e această privire? E o mărturisire: te iubesc, nu mai lungă şi nici mai insistentă decît ar trebui ca să se rostească aceste cuvinte. Nu vroiam mai mult, deşi am văzut soți care îşi mărturiseau unul altuia cît de mult se iubesc chiar ocolindu-şi privirile, fără să mai spun că atunci cînd li se întîlneau ai fi crezut că o lumină, ca să zic aşa, sepia cădea asupra lor şi îi învăluia; o şoaptă, un mic gest, o tăcere a unuia din ei drept răspuns, totul era atît de intim şi în acelaşi timp detaşat, încît, privindu-i, nu te puteai stăpîni să nu te întrebi: care e de fapt starea normală a oamenilor, a noastră, sau a ăstora? şi să ai o clipă bănuiala că a lor este, şi să te simți micşorat. Imaginația îți sbura cu invidie spre patul lor, ce făceau ăştia cînd erau singuri, ce puteau face, ce dulce contopire, ce îmbrățişare totală, ce sărutări duioase, fierbinți şi

abandonate... Nu chiar o astfel de imagine gîndeam eu că o să oferim noi în lume, cu şi Matilda, expresia unei astfel de iubiri care să ne arunce în anonimat. Fiindcă la drept vorbind astfel de perechi sfîrşeau prin a fi uşor evitate: partenerii erau vag plicticoşi. Intuiam doar că Matilda, fără a dori să placă şi altora, avea o prea puternică personalitate ca să se plieze unui singur sentiment, să nu-şi exprime din plin această personalitate şi nu din vreun orgoliu, ci, potrivit unei expresii care reprezenta pentru ea aproape un concept filozofic, *aşa era ea,* şi se lăsa din plin în voia tuturor impulsurilor care o stăpîneau. Da, intuiam fără vreo experienţă de societate, mai mult din povestirile ei vesele din lumea arhitecţilor şi activiştilor de partid, că nu va arăta cu mine ca o femeie copleşită de iubire, deşi cînd ne iubeam era chiar mai mult, aşi fi zis pînă la dispariţia conştiinţei de sine, ca şi cînd ar fi coborît în alt tărîm, dar nu credeam că nu-mi va arunca măcar o privire de recunoaştere, o sclipire măcar, o clipire, adică iată, el e soţul meu pe car îl iubesc şi mă iubeşte şi apoi să continue ritualul gesturilor şi cuvintelor care se fac şi se spun cînd sîntem cu alţii. Şocul fu mai puternic decît cele două anterioare şi nu-mi ajută cu nimic gîndul că ştiam că mă iubeşte, că mă iubeşte foarte tare, că doi ani a fost fericită cu mine şi că vom mai fi, de astă dată pe termen nedefinit, pentru totdeauna, pînă la bătrîneţe şi moarte. Oglinda în care mă uitam se turbura. Mă uitai la ea de cîteva ori, insistent. Da, era tot ca Matilda, dar arăta ca şi cînd ar fi fost văduvă, nu prin decesul soţului, ci prin decesul iubirii ei pentru el. Îl avea, acel soţ, uite-l colo, stătea tăcut şi posomorît, dar între, ei *demult* nu mai era nimic, trăiau împreună fiindcă se luaseră şi fiindcă aveau interese comune, dintr-o căsnicie nu prea lungă, dar nici prea proaspătă: copii, doi sau trei, casă, şi apoi zădărnicia unui divorţ, fericirea nu există, iei pe altul sau pe alta şi tot acolo ajungi...

Chiar asta şi zicea, răspunzînd în discuţie cuiva care nu înţelegea *de* ce nu se desparte nu ştiu cine, că aia nu e viaţă pe care o duc ei împreună; discuţie pe care căzusem şi care se reluase după ce eu, fără să dau mîna cu nimeni, nu din nepoliteţe, ci fiindcă nimeni nu se deranjase să se ridice de pe scaun cînd intrasem - vorbesc de bărbaţi -, mă aşezasem pe un scaun departe de Matilda, prea departe, o altă nepoliteţe de-a lor, şi începusem să mănînc fără poftă din icrele de crap pe care Tasia mi le pusese înainte...

Matilda îşi spusese replica ei cu un neasemuit orgoliu, ca o păţită ajunsă cu bărbatul ei pe drojdie şi cu care trăia cu stoicism şi fără speranţă, o trufie care o făcea să se creadă pe deasupra tuturor. Privirea ei îi strălucea parcă în fulgere verzi, chipul îi era aprins şi fumuseţea ei din acele clipe semăna cu a unei preotese de sectă. Ai fi zis că întreaga ei fiinţă exprima o fericire netrăită, neînfrîntă, dar nerealizabilă. "Matilda, n-ai dreptate, strigă Tasia, din picioare, punînd pe masă farfurii noi, cît trăieşte, omul e dator să nu înghită ce nu trebuie. E rea, hai, înghiţi, nu ştie să facă o mîncare, nu e nimic, o să înveţe de nevoie, e proastă, ei şi ce, proştii nu trebuie să trăiască şi ei? frumoasă, hm! parcă el e urît, dar să te mai şi înşele, să nu te iubească, să-ţi întoarcă dosul, ce dracu, Doamne iartă-mă, te mai ţine lîngă ea?" "Îţi spun eu!", strigă Matilda (şi în clipa aceea închisei pleoapele: n-o recunoscui pe femeia aceasta care avea în strigătul ei ceva atît de victorios încît avui o secundă, ca un scurtcircuit, un fior de spaimă: îmi părea odioasă, totul ca la lumina unui fulger, apoi chipul iubit reveni

la înfățişarea ştiută), dar Tasia n-o luă în seamă, admirabilă femeie, se apropie de mine şi îmi şopti: "Ce e, nu sînt de treabă icrele astea?" Îi zîmbii: "Ba nu, sînt bune". "Bea un pahar de țuică!... Ia hai noroc", spuse ea dîndu-şi seama că trebuia să se ciocnească şi în cinstea mea şi ciocni cu mine, eu cu vecinii, indivizi sbanghii, solizi, fălcoşi, dar bonomi, nu ciocnii însă cu unul roşcat, care îmi aruncă o privire rapidă şi dispreţuitoare şi tot atît de rapid îl evitai şi eu, mă întinsei peste masă şi doar ridicai mîna cu paharul spre cineva mai binevoitor care mă observa demult...

Băurăm! Matilda stătea în capul mesei, ea nu bău. Observai că pumnii ei, pe jumătate ascunşi de dunga mesei, erau încleştați. "Orice-ai zice, Matilda, într-o situație ca asta îți iei boarfele şi te duci, zise Tasia fără respect pentru ceea ce ar fi putut spune cumnată-sa. Îți iei boarfele, ca să nu mai ai discuție într-o zi cînd aia nu e acasă, şi *paidiom!"* "Aşa crezi tu? zise Matilda. Şi dacă eu îți spun că o iubeşte fiindcă nu-l face să sufere?" "Cum să nu-l facă? Atunci de ce se plînge în dreapta şi stîngă? Vine la mine, uite-aici şi începe... Tanti, uite ce-a mai făcut Nusia..." "Spune şi el aşa ca să nu zicem noi că e un bleg"', răspunse Matilda triumfătoare înainte de a fi triumfat, fiindcă nici Tasia nici ceilalți n-o urmăreau, înfulecau sarmale, pe care o fată, nu înțelesei cine era, o rudă sau o servitoare, mi le aduse şi mie. "Băiatu-ăsta îl cunosc eu mai bine decît voi toți, reluă Matilda, de-aia ține la ea, fiindcă n-o iubeşte." "Parcă spuseşi că o iubeşte", zise atunci roşcatul. "Tocmai de-aia, zise Matilda mutînd tacîmurile dintr-o parte în alta, vizibil într-o dificultate care o îndîrji, dacă ar iubi-o, ar suferi pentru tot ce-i face, or el nu sufere şi o iubeşte tocmai de-aia, fiindcă n-o iubeşte...". Roşcatul făcu hă, hă, cu sarmalele în gură, în timp ce Matilda, descumpănită, dar numai pentru o clipă, se aplecă înainte şi reluă: ,....Da, Petea, cum de nu înțelegi?!'' De ce o fi strigînd aşa, mă întrebai, ca şi cînd ar fi fost vorba de viață sau de moarte, cînd ceilalți mîncau liniştiți şi bine dispuşi, nu le păsa de acel băiat şi de nevasta lui, în orice caz nu era o chestie care le stătea pe cap. "Numai cineva pe care îl iubim ne poate face să suferim, continuă Matilda, Tamara e pentru Artimon o străină. Totuşi ține la ea, dar dacă ar iubi-o cu adevărat, s-ar chinui, ori asta e datorită ei, nu l-a făcut s-o iubească, putea să-l facă, ori ea nu l-a făcut, ar fi fost nenorocire, cum e Artimon de sensibil... Şi atunci el are aşa un sentiment de... chiar o iubeşte pentru imensa cantitate de suferință de care ea l-a apărat... E o fată cinstită..." "Cum l-a apărat, cum e cinstită, mugi parcă roşcatul agresiv, f... mama ei dacă în locul lui Artimon nu i-aşi frînge gîtul..." Matilda vrusese să spună că acel Artimon îi purta numitei Tamara o recunoştință vecină cu iubirea fiindcă ea înşelîndu-l cu alții îl împiedicase astfel s-o iubească, fusese deci loială, lipsită de perfidie. Dar roşcatul nu înțelesese sau nu vru să înțeleagă un astfel de lucru care, se vedea cît colo, apărea în ochii lui drept o bazaconie. Or, tocmai lui i se adresase Matilda, ca şi cînd numai el ar fi putut să...

În clipa aceea sbîrnîi soneria. ...Gata. zise Tasia, tăceți, ei sînt..." Şi se ridică şi se duse jos să deschidă. Eram şi eu curios să-l cunosc pe cel care iubea fiindcă nu iubea, precum şi pe cea care îi inspira un astfel de sentiment răsucit. Căutai privirea Matildei, să-i confirm prin propria mea privire că înțelesesem ce vroise să spună, i-o întîlnii dar ea *şi-o* deturnă în aceeaşi fracțiune de secundă, parcă mi-ar fi spus: nu pentru tine am vorbit, şi cu o astfel de expresie încît îmi sugera

că eu aşi fi fost ultimul de-acolo care să sesizeze asemenea adîncimi ale sufletului. Mă uitai şi eu în altă parte, dar mai puţin sumbru, simţind cum urcă în inimă singurătatea între aceşti oameni străini, aceşti basarabeni (căci credeam că toţi sînt basarabeni) pe care îmi propusei liniştit să nu-i mai văd niciodată. Fiindcă nu ştiu ce intuiţie îmi spunea că ei nu mă simpatizează, deşi nu le făcusem nimic şi cu toate că le eram rudă, roşcatul de pildă, după felul cum i se adresase Matilda, era fratele ei (în minutele următoare această impresie mi se confirmă şi îmi amintii că de fapt ştiam că are un frate Petea, dar uitasem), or el mă privise de la început cu o ostilitate neascunsă şi Matilda bineînţeles că observase şi totuşi, ca să zic aşa, puţin îi păsa, ca să nu zic mai rău, dimpotrivă, îi vorbise cu o vie afecţiune. Aceste şocuri, care se înlănţuiau, sfîrşiră prin a mă anestezia, dîndu-mi sentimentul aproape infantil, bizar şi nou pentru mine, că nu ştiu nimic despre oameni şi despre Matilda şi că surprizele abia mă aşteaptă. "Să vie, gîndii, nu putem pretinde ca tot ce se întîmplă în jurul nostru să fie doar un reflex, o confirmare a gîndirii şi simţirii noastre. Viaţa e o perpetuă surpriză."

Şi mă destinsei, uitai toate şocurile din ziua aceea, încetai s-o mai urmăresc pe Matilda şi rămăsei doar cu o vie curiozitate să-i văd apărînd pe cei doi. Întîi intră el pe uşă, mă aşteptam să văd un bărbat normal, nici frumos, nici urît (Tasia spusese: da' ce, el e urît?), cînd colo văzui un ins pipernicit, îmbrăcat într-o uniformă de pădurar, urît aşa cum sînt proştii, adică atît de inexpresiv încît nu se mai putea ghici pe chipul lui nici o altă calitate. "O fi sensibil, gîndii cu ironie, te pomeneşti."

După el intră imediat numita Tamara, care mă făcu să întorc deodată capul uluit. Mă uitai în farfurie să-mi ascund o surpriză: era parcă Nineta Romulus, dar mai frumoasă, mai tăcută şi mai...

Tăcerea i-o ghicii dintr-o dată, îi era aşternută pe chip ca o lespede, şi nu neapărat pentru că gîndea, ci pentru că chiar dacă era în ea un vid, peste el stăpînea o mască de bronz. Pe lîngă ea, care îndată ce se aşeză îşi duse mîinile la gură şi într-adevăr nu scoase un cuvînt (nu spuse bună ziua nimănui, nu se uită la nimeni), Nineta era o sufletistă, cu moartea în poşetă, în timp ce această Tamară, dacă gîndea ceva, cred că se gîndea nu cum să-şi dea ei însăşi moartea, ci cum s-o dea altora, în orice caz să-i ajute cît se poate de eficient să şi-o ia singuri.

O aşezară lîngă mine şi i se turnă ţuică. Pipernicitul se pierdu pe undeva printre zbanghii. Pusei mîna pe sticlă, îmi turnai şi mie şi ciocnii cu ea. Îmi aruncă o privire. Avea ochi somnolenţi, gura cărnoasă, dar cu frumoase buze arcuite în jos, să exprime un dispreţ provocator... obrazul tras, pupilele liniştite, dar atît de apropiate de tine cînd te priveau, încît toate cuvintele nu mai însemnau nimic, intrau aceste pupile în tine ca nişte emisari care raportau atît de rapid ce-au văzut, încît ştiai şi tu ce gîndeşte: cine e individul de lîngă mine, ce viaţă duce, ce idioţenii zac în capul lui, şi ce deosebire e între el şi alţi nerozi care populează acest pămînt? Gîndii, ca să-i răspund: "Pot să pun mîna pe tine chiar aici şi să-ţi muşc fatala, vulgara şi ispititoarea ta gură fără să-mi pese de nimeni, ce-ai să faci?" Ea îşi întoarse capul şi clipi lung, acoperindu-şi pupilele. "Nu eşti în stare, îmi spuse, fiindcă ai aici o nevastă pe care o iubeşti. Este aceea din capul mesei, care se uită la tine cu furculiţa în mînă..."

Într-adevăr, Matilda se uita la mine cu o furculiță în mînă, pe care o ținea în mod ridicul cu vîrful în sus... Mă pufni rîsul, mă aplecai la urechea vecinei mele şi îi şoptii: "Aveți un drac care vă serveşte?" Ea nu-mi răspunse, ca şi cînd nu m-ar fi auzit. Dar eu n-o slăbii: "V-a văzut într-o zi la gîrlă, un drac tînăr şi neştiutor, s-a speriat şi a fugit şi i-a spus lui Scaraoschi: întunecimea ta, am văzut la gîrlă un om cu coarne în piept... Prostule, i-a răspuns Scaraoschi, te duci la omu-ăla şi îl serveşti trei ani de zile pînă afli că nu e om, ci muiere..." Tamara izbucni în rîs şi îndată se aplecă şi-mi răspunse: "Credeți că ajung trei ani ca să cunoşti o muiere?" Dar ea nu rîdea de sensul acestei întrebări, ci rîdea de naivitatea micului drăcuşor, care credea că pe lume nu există decît bărbați. Rîse iar, cu mare poftă, îşi deschise poşeta, scoase un pachet de țigări şi începu să fumeze. În clipa aceea roşcatul scoase un urlet: "Să bem în cinstea cumnatului nostru, dom' profesor universitar, care nu ne ține minte, căruia îi cer permisiunea să mă recomand... îmi dați voie? mugi el. Vă rog să-mi dați voie..."

Şi se ridică de la locul lui cu paharul în mînă, trase scaunul lovind-o pe Tasia care tocmai intra cu un platou cu fripturi şi care protestă şi îl împinse la loc. "Petea, vezi să nu-ți răstorn asta în cap..." "De ce Tasia, strigă Matilda, el vrea să spună ceva, dar trebuie să înțelegem că oamenii simt nevoia unei apropieri, nu avem dreptul să..." "Matilda, hai, în loc să..." strigă Tasia. "Dar Tasia, o întrerupse Matilda cu o insistență aproape țipătoare, ce vezi tu rău că Petea..." "Permiteți, domnilor, strigă Petea, îmi dați voie, Tasia, o apucă el de mînă, vreau să ciocnesc un pahar cu cumnatul meu, distins profesor universitar, care ne onorează..." "Dar ciocneşte odată, dragă, că nu e obligat băiatul să ştie că tu eşti marele Petea, care ai rămas repetent de două ori la Chişinău, că nu te țineai de carte, ştii tu de ce, nu mă face să-mi aduc aminte, că te plesnesc acuma de vezi stele verzi..." "Tasia, dar aşa e el, ce te supără pe tine? strigă Matilda. Tasia, nu te înțeleg... O, Tasia, cum nu poți tu să pricepi că Petea..."

În acest timp Petea ajunsese lîngă mine. N-avea deloc înfățişarea paşnică, şi faptul că avea aprobarea aşi zice aproape mistică a Matildei să vie la mine în numele nevoii de apropiere, mă decise să-l resping cu brutalitate. Cunoşteam tipul: era dintre cei care după un pahar de țuică îşi dădeau pe față vanitatea smintită şi cereau sau îşi luau singuri satisfacția jignind fără teamă, la adăpostul bunei-creşteri şi rețineri a celorlalți, care în afară de faptul de a se lăsa jigniți de el nu vor reacționa, considerînd scandalul care s-ar naşte mai penibil decît insulta. Aceşti indivizi speculează ceea ce am cîştigat noi în civilizație şi discreție şi strică o petrecere cu mare poftă, fără să le pese de impresia pe care o pot face. Impresie? Care impresie? Nu există impresie, nimeni nu e altfel decît el şi atunci de ce să nu trăim în largul nostru, *aşa cum sîntem?* Probabil că de aceea îi purta Matilda atîta afecțiune. Cum n-aveam să-l mai văd vreodată, mă decisei să-l pocnesc chiar daca în perfidia lui acest Petea nu vroia decît să mă provoace prin cine ştie ce gest sau cuvinte disprețuitoare acoperite. În alte împrejurări l-aşi fi evitat... "Ascultă, îi spusei, cum te cheamă? Ce e asta, Petea, te cheamă Petea sau Petre? Ce Petea? Eşti rusnac sau român? Dacă eşti rusnac să fii sănătos, vorbeşte atunci ruseşte, de ce vorbeşti româneşte, ce e asta, Petea, în sus, Petea în jos... Asta înainte de orice. Ei? Ce vrei de la mine? Văd că ai un gînd, care se clatină cu... tine cu tot, de la început de cînd m-ai văzut ți s-a înfipt în cap ca un

piron, scoate pironul, dă-l pe față, crezi că e aşa de misterios fiindcă îi dai tu tîrcoale şi nu eşti în stare să-l exprimi? Da, nu ştiu cine eşti şi nici nu mă interesezi, n-am avut timp să mă gîndesc la tine, treci la locul tău şi nu-mi vîrî paharul în nas că n-o să ciocnesc cu tine..."

Dar mă şi apucase de gît şi mă pupase, lucru care mă scîrbi şi mă înfurie atît de tare că mă ridicai şi îl împinsei cu violență. Dar nu-l dărîmai pe el cum aşi fi dorit, ci scaunul pe care stăteam. Asta mă făcu să văd roşu. Îi înfipsei mîna în cravată, îl împinsei spre perete şi îl făcui să se holbeze în strînsoare, din roşcat se făcu vînăt. Mă retrasei, îmi ridicai scaunul şi spusei: "Nu-mi place să fiu pupat cu sila. Îmi rămîn balele, nu vreun sentiment..." Şi mă ştersei îngrețoşat pe obraz.

Spre uimirea mea nimeni nu se indignă, deşi se aşternu o oarecare tăcere în marea sufragerie plină de lume. Cînd îl împinsesem descoperisem că numitul Petea, deşi mai scund ca mine, era greu ca un pietroi, de aceea se şi prăbuşise scaunul pe care stăteam şi nu el. Acest scaun mă umilise şi nu Petea şi de aceea mă ridicasem apoi şi-l vîrîsem pe acesta în perete şi îl gîtuisem. Masa corpului său era inertă, nu fizic era el violent, altfel ar fi reacționat şi ne-am fi bătut, ci psihic, deşi cu astfel de tipi nu se ştie niciodată în mod sigur dacă chiar fără să-i răspunzi la provocări, nu te apucă el de gît şi nu te scuipă în ochi. Elev şi chiar student mă bătusem nu o dată cu ei. Ultima oară se întîmplase la şcoala de ofițeri cu un ins care chiar de la venire nu încetase să mă provoace: îmi fura ciorapii, îmi căuta în portofel chiar sub ochii mei şi îmi lua bani, pe care mi-i flutura pe sub nas şi bineînțeles că nu mi-i mai dădea înapoi, spre rîsetele celorlalți. Raportai comandantului care îmi rînji disprețuitor să *ne* lăsăm de glume de-astea... Într-o zi sări el în locul meu şi luă din mîna ofițerului de serviciu care împărțea poşta o scrisoare de la Matilda. Eram la masă şi după ce ofițerul plecă se ridică în picioare cu gesturi pregătitoare de a rupe plicul cu intenția vădită de a-l citi în auzul tuturor. Mă apropiai şi cu un glas umil îi cerui să-mi dea scrisoarea. Era mai voinic decît mine şi umilința mea era un truc, să-i înlătur orice bănuială de violență din partea mea. În acest timp privirea îmi alunecase repede într-o parte, unde zărisem polonicul în marmită. "Să vedem, se sclifosi el, încurajat de umilința mea şi rupînd plicul, ce scrie Dulcineea din Toboso..." În clipa următoare pusei mîna pe polonic şi îl pocnii între ochi cu atîta furie încît linguroiul de alamă se rupse în locul unde era lipit de braț, lovitură ratată, care nu mă descumpăni, apucai marmita care mai avea în ea borş şi i-o vîrîi pe cap, în timp ce îl izbeam cu picioarele la țurloaie, cu bocancii duri şi nu mă oprii pînă nu-l văzui la pămînt. Ridicai apoi liniştit scrisoarea de pe jos, o vîrîi în buzunar şi revenii la locul meu să-mi mănînc ciorba. Am făcut amîndoi trei nopți de carceră, cu reproşul sec şi distant al comandantului ,că oameni superiori, cu studii, se comportă mai rău decît simpli soldați. N-am explicat nimic, ar fi fost, bineînțeles, inutil, mi s-ar fi răspuns că trebuia să raportez. Ce? Că mi s-a rupt şi citit scrisoarea în fața tuturor? Ce-ar mai fi fost de dres? Plus că s-ar fi putut să mi se răspundă acelaşi lucru, că, adică, să ne lăsăm de glume. În filme am revăzut apoi astfel de scene, dar idilice, cei doi erau de fapt sau aveau să devină buni prieteni, buni camarazi care ies primii la exercițiul cutare, de luptă, la care asista însuşi generalul... E, dacă venise însuşi marele comandant? Asta

era esența, restul, copilării, glume de cazarmă. În realitate individul, fără să știu de ce, mă ura, dar și eu pe el. Abia după ce am terminat școala, la masa de despărțire a venit la mine și cu o privire întunecată și-a cerut scuze. Erau nesîncere, dar ne întorceam acasă și nu e bine, așa în general, să ai dușmani... Cine știe? Eram tineri... Viața e lungă, pămîntul e mic... Te mai întîlnești și...

Nu cred că numitul Petea avea în el o astfel de filozofie de ultimă oră. Și nu m-am înșelat asupra acestei judecăți. Matilda însă... am aflat chiar de la ea, mult mai tîrziu... Erau cam de aceeași vîrstă. Petea mai mare cu un an... În adolescență, cîndva, într-o noapte, fata își trezise speriată părinții și le șușotise: "Petea mă așteaptă în grădină". Era în vacanța mare, era zăpușeală... S-au dus în grădină, l-au găsit acolo pitit printre pomi și la întrebarea ce făcea el acolo singur la miez de noapte, pe cine aștepta, a răspuns "pe nimeni" cu atîta groază, încît l-au luat la bătaie și l-au snopit pînă l-au lăsat lat... Nu i-a trecut însă și atunci l-au gonit din sat la niște rude din Chișinău. Dar se întorcea și de-acolo, tot așa, noaptea, și o aștepta tot acolo, în aceeași grădină... Matildei i se făces milă de el și nu-l spunea, dar îl ruga, îl implora... S-a potolit cu greu, dar sentimentele nu s-au stins cu totul, încît în clipa cînd Matilda îmi povestea toate acestea, perspectiva mea asupra acestui frate al ei se schimba, dar și asupra Matildei. În acea zi tocmai asta să fi fost cauza pentru care nu vrusese ea să-mi dea nici cel mai mic semn de recunoaștere, că eram bărbatul ei și că mă iubea, ca să nu sufere Petea, care era totuși un om normal, ere căsătorit și avea și două fetițe? Iar Petea de aceea mă privise de la început cu ostilitate și mai ales de aceea sărise la mine, fiindcă eu îi spusesem Tamarei ceva la ureche făcînd-o să rîdă în hohote? Fiindcă însemna că n-o iubeam pe Matilda? De aceea scosese el un răcnet...? La ora cînd mi se făcea acea destăinuire, aceste întrebări cădeau în gol. Lucruri cu mult mai grave se petrecuseră între timp în viața mea cu ea, ca să mai tresar la o astfel de sugestie. Simțeam doar satisfacție că îl mirosisem și îl gîtuisem izbindu-l de perete pe roșcovanul de frati-său și nu încetasem apoi s-o fac să rîdă pe tăcuta Tamara cît timp durase masa și apoi și după aceea, cînd se desfăcuse damigeana cu vin.

VI

Petea afectă că nu făcusem decît să-i stric cravata și cu cea mai mare naturalețe se duse la locul lui, cu aerul că un lucru foarte vesel se petrecuse: .....dom' profesor, zise el, bagă de seamă și nu fii antisovietic (și clătină din cap îngrijorat pentru mine), noi sîntem în măsură să-ți spunem că..." .Ce ești tu în măsură să-i spui? îl întrerupse Tasia. Ia taci din gură! Și tu, Matilda, de ce îl îndemni! Nu oricine are chef de pupături, ți-e bărbat, vă cunoașteți de doi ani, nu știi ce fire are bărbatu-tău?" "Dar a vrut să ciocnească, se apără și îl apără Matilda cu o voce patetică, am văzut eu că e cam posomorît și Petea a vrut să-l facă să se simtă bine!" "Mai bine l-ai fi făcut tu!" "Dar Victor nu e un copil," reluă Matilda cu un glas care sugera contrariul, că adică reacția mea a fost copilărească, înțelesei însă că Tasia și desigur și ceilalți băgaseră de seamă felul cum mă primise Matilda printre ai săi și că desigur asta era pricina lipsei mele de

chef de a mă pupa cu oricare dintre ei. Nu schimbase un cuvînt cu mine şi mă hotărîi să nu schimb nici eu, iar acasă să mă prefac că toate acestea sînt atît de fireşti încît mi-au lăsat o excelentă impresie, rămînînd în sinea mea la hotărîrea de a nu-i mai vedea pe nici unul niciodată.

"În orice caz, îşi desveli atunci dinţii unul din zbanghii, Petea era s-o încaseze, noroc că nu s-a gîndit să ridice mîna... Profesorul nu pare să fie filozof, deşi predă filozofia! o spun în sensul bun! Hai noroc, dom' profesor! ridică el paharul. Sper că nu mi-o luaţi în nume de rău! Ne cerem scuze; Matilda, sau Tasia că e gazdă, ar fi trebuit să facă prezentările. Eu sînt Vasile Lemnaru, cel mai în vîrstă dintre Lemnari, şi sînt inginer agronom, conduc o fermă de stat (toate bunătăţile de-aici, arătă el masa plină cu fripturi de curcan, sînt de la ferma mea). Petrică (aveţi dreptate, ce e aia Petea, sîntem români toţi, dar aşa ne-a spus mama cînd eram mici, cu toate că era şi ea romîncă; oamenii nu prea îşi dau seama de semnificaţia unor lucruri), Petrică e contabil la (şi spuse un nume lung de direcţie, *aperecea* sau aşa ceva pe lîngă Ministerul Minelor şi Petrolului). Tasia, adică Nastasia, continuă el, e soţia mea (Tasia de-aici înainte, spuse el cu un humor jovial, Nastasia o să-ţi spunem toţi, s-a terminat cu Tasia!), de profesiune formidabilă casnică. Are o carte despre vitamine, din cînd în cînd o anunţ: gata, Tasia (pardon, Nastasia), trei zile mîncăm numai vitamine! Şi atunci, dă-i cu morcovi, dă-i cu gulii, dă-i cu păstîrnac, dă-i cu ţelină, pînă ne umflam de vitamine! Pe urmă gata cu vitaminele, dă-i acuma cu purcel..."

Nu ştiu de ce, tot clanul izbucni în rîs. E adevărat că şeful lui, acest Vasile (fiindcă, fără să arate, avea totuşi aerul că el a fost şi a rămas şeful clanului, şi nu numai pentru că era frate cu Matilda, Artimon şi Petea, ci şi pentru calităţile lui intrinsece) avea, se pare, dintre ei toţi, simţul humorului. Rămînea de văzut dacă acest humor depăşea graniţele familiei. De pildă eu nu vedeam ce era de rîs în istoria cu vitaminele neveste-sii, fiindcă, dacă era adevărat şi el se supunea la acest regim alternativ între purcel şi păstîrnac, era cam stupid... Îl simpatizai însă, fiindcă nu-i luase partea lui Petea şi acum se ocupa de mine. "Cine a mai rămas? căută apoi el parcă în jur, şi iar se rîse. A! Artimon! Artimon, fratele nostru cel mai mic, zise el, e brigadier silvic prin pădurile astea, ceilalţi, adăugă cu un gest neglijent de mare şef, spre doi zbanghii mai tineri ca el şi care îi stăteau în faţă, sînt ajutoarele mele de la fermă, ingineri şi ei, ăsta e zootehnist, îl arătă el cu degetul pe unul, ăstălalt e de cîmp... Iar doamna e soţia lui Petea, sfîrşi el cu un semn din cap spre o cucoană incredibil de urîtă şi de bătrînă, dacă te gîndeai că roşcatul era mai mic decît Matilda, care încă nu împlinise treizeci. Urîta, coafată înalt, păr negru, figură plată şi obosită, părea să aibă patruzeci. Cum putuse să se însoare cu aşa ceva, el care, trebuie să recunosc, pe lîngă faptul că avea trăsături frumoase şi expresive, avea în felul lui de a fi o mîndrie naturală de mascul dintr-o specie reuşită, voinic fără să fie gras, cu privire insolentă şi provocatoare de cuceritor? Ce dracu cucerise? Abia mulţi ani mai tîrziu traiectoria vieţii lui avea să explice această căsătorie inexplicabilă . De fapt nu avea vocaţie pentru viaţa de familie şi crezuse că a te căsători era o glumă, puteai oricînd să te descăsătoreşti şi se pare că, după spusele Matildei, fata asta urîtă şi care nu era nicidecum bătrînă cînd se luaseră şi nici aşa urîtă nu era, naşterile o sluţiseră, îl iubea foarte tare pe Petea... Avea să-mi explice Matilda

prin una din formulările ei lapidare şi patetice, ce era cu Petea... Fapt e că urîta pusese stăpînire pe cele două fetițe pe care le făcuseră împreună şi le crescu împotriva lui, roasă în acelaşi timp de o gelozie fără vindecare, deşi la data aceea Petea n-o înşela cu nimeni. Dar începu s-o înşele şi atunci îl alungară din casă. De fapt el abia atunci ieşea dintr-o întîrziată adolescență, dar tot nu ştiu să-şi găsească pe cineva cu care s-o ia de la început, schimbă vreo cinci şi toate sub o formă sau alta îl umiliră şi îl dădură afară, luîndu-i lucrurile şi chiar hainele de pe el. Pe-asta din urmă, care îi luă şi hainele, o iubise cel mai tare. Am cunoscut-o eu însumi, le-am făcut o vizită la invitația lui insistentă, întîlnindu-ne întîmplător pe stradă. Tipesa era gen bibelou, sau mai degrabă bibilică, oricum greu de dibăcit scorpia din ea, fiindcă oricum scorpie era. Dar şi Matildei îi plăcuse, se părea că în sfîrşit Petea şi-a găsit femeia care să-l iubească şi să se căsătorească cu ea, să-şi întemeieze şi el o familie a lui, cu copiii lui, care să-l iubească, nu să-l bîrfească în oraş, ba chiar şi mai rău. Petea tînjea după iubire! Ei, da! asta era cheia sufletului lui Petea! Auzind-o pe Matilda exprimîndu-se astfel, ai fi putut crede că Petea era un suflet ales, că în timp ce noi ne bălăcăream în pasiuni urîte şi mici, el tînjea după ceva înalt, sigur, iubire, mai e vorbă? Dar ce dracu se întîmpla între el şi tipesele cu care încerca sau credea că îl vor face fericit, de îl dădeau afară porcăindu-1, aruncîndu-i la început lucrurile în stradă, în prada unei mari furii, saltea, pălării, cozondraci (acestea nu suportau să-l mai vadă o clipă nici pe el, nici ceva care să le mai amintească de el), pentru ca apoi Petea să aleagă altele care îi opreau tot ce avea, iar cea din urmă, bibeloul, şi hainele de pe el, căci aşa îl dăduse afară în stradă, în pijama, şi încuiase uşa pe dinăuntru şi nu mai deschisese nici la insistențele Matildei, care veni cu un taxi şi cu un costum de-al meu să-l ia de-acolo, la un telefon al vecinilor, dar indignată vrusese totuşi să-i ia şi lucrurile... Intuiția mea era că Petea avea un suflet iremediabil turbure şi violent, fără să ştiu ce forme exasperante îmbrăca de stîrnea în partenerele lui aproape una şi aceeaşi reacție... Pînă la urmă s~a întors acasă, unde, bineînțeles, a început să ducă o viață infernală cu urîta şi bătrîna lui soție pe care nimeni n-o putea potoli. Fetele însă, cum se întîmplă adesea cu copiii, făcîndu-se mari, începură să țină îa el şi s-o dezaprobe pe mamă... Nu ştiu dacă bătrînețea avea să le aducă vreo alinare, fiindcă după măritişul fetelor, cei doi aveau să rămînă iar singuri față în față...

Ceva îmi spunea că odată pornit numitul Vasile avea să pună irezistibil stăpînire pe toți cei de față şi că nu va înceta să vorbească pînă nu-l vor durea fălcile, cînd ne vom ridica şi pleca. Ceea ce se şi întîmplă. După ce termină cu prezentările, înfulecînd, mă ignoră, spunînd că de altfel el îl cunoaşte bine pe N.B., şeful meu de catedră, îi trimite din cînd în cînd peşte şi cîte-un purcel, fiindcă e prieten cu... care e cel mai bun prieten cu... unul din ăştia fiind fost coleg de liceu cu el la Chişinău, prieten de nădejde, e cel mai bun internist din Ardeal după Hațeganu, e elevul lui... "Într-o zi lui Hațeganu, înlănțui el dînd pe gît un pahar de vin, cît e el de mare, i-a făcut figura un țăran, care a venit la el cu plămînul ciuruit de oftică. I s-a arătat radiografia, nu şi-a dat seama că țăranul era acolo, alături pitit în suita lui, şi zice, moare, asta e, domnilor, moare!... După un an se întoarce țăranul sănătos şi zice: domnu doctor, acum mi-e bine, să vă dea Dumnezeu şi dumneavoastră multă sănătate şi să trăiți o sută de ani. Ce e

cu tine? zice Haţeganu. Ce e cu ăsta? Şi doctorii îi explică, e ăla de anul trecut, care... ştiţi dumneavoastră, aşa şi-aşa şi cum arată acum radiografia? zice Haţeganu enervat (aşa sînt ăştia, dacă nu mori cînd zic ei că ai să mori, se enervează). Se uită el la radiografie, se enervează şi mai tare, toate cavernele se cicatrizaseră, ce-ai făcut, bă, zice, ce tratament ai urmat? Păi ce-aţi spus dumneavoastră, zice ţăranul, am băut moare! Ce e asta, moare? Zeamă de varză! zice ţăranul. Du-te în p... mă-tii, zice atunci Haţeganu şi-i aruncă radiografia în nas şi se cară, nu-i plăcea să-şi bată cineva joc de el, fiindcă el aşa credea, adică nu-i venea să creadă că... Unul tot aşa, un chirurg mare, l-a tăiat pe unul, l-a cusut, l-a aranjat, cînd să-l trezească, ăla dăduse ortul popii... La morgă cu el, zice. Anunţă familia să vie să-l ia... Dimineaţa..." Da, bănuiesc, gîndii, dimineaţa ăla care murise înviase, la morgă, şi izbucnii în rîs şi turnai vecinei mele în pahar. Ea tresări, surprinsă. "Ai de gînd să asculţi mai departe vorbăria ăstuia?" îi şoptii. Tăcerea ei deveni atentă: spui tu ceva mai interesant? parcă îmi răspundea. "Bineînţeles, zisei. Cum trăieşti tu cu *gringalelul* tău?" (ca să nu-i zic pe româneşte pipernicit - prudenţă cu femeile fatale!) Tăcerea ei se adînci, nu-mi răspunse. Îmi plăcea cum mînca, într-o totală absenţă, deşi poftă avea. Tot aşa îşi goli paharul. Numai cînd îşi aprinse a nu ştiu cîta ţigare, degetele ei deveniră vag nervoase, semn că gîndirea ei insondabilă era la pîndă şi că masca ei cu senzuale buze trase în jos se mişca, sub presiunea unui enorm interes, unei ascuţite curiozităţi. Ce poate fi? mă întrebai. Bineînţeles, rînjii în sinea mea, cuvîntul *gringalet,* la care adăugasem *tău,* adică al ei, bărbatul ei, rătăcea ca o bilă în căutarea unui înţeles care nu se desvăluia. Bărbatul ei era un *gringalet?!* Adică cum? Cum însă nu intra în legea care o călăuzea să se mire, se redresă, masca se reaşeză, pleoapele se lăsară greu peste pupile şi numai fumul ţigării, din care trăgea cu poftă nestăpînită, arăta că voinţa pe care o pusese ca să nu întrebe era uriaşă. Mă înşelam asupra cinismului ei, altceva era la mijloc, aveam să aflu mai tîrziu... Continuai: "Într-o circiumă, doi poeţi nu aveau ce bea. Şi atunci văd prin fereastră un tip care scria şi el poezii, pe care însă nu le tipărea nimeni, care la rîndul lui îi vede pe cei doi. A, pupături, ce faci măi frate, ce bem noi aicea? Lasă că bem, zice noul venit şi se duse acasă, veni cu bani, dar şi cu un caiet. Se comandă vin, fripturi, în timp ce unul din cei doi răsfoia caietul. N-are! zise el deodată . Chelnerul le destupă sticla, le puse în faţă fripturile, salata... N-are! repetă acela, n-are! şi aruncă alături caietul. Proprietarul lui înţelese şi nemaiştiind ce spune strigă necăjit: ce-are, dom`le, de n-are? Aici e aici! făcui eu filozofic, ce are de n-are! Cine poate să ştie?"

Tamara se întoarse şi îmi aruncă o lungă privire languroasă. Tot ceea ce era în posesia ei se îngrămădi în această privire, dar nu avui timp s-o descifrez. Matilda încerca o diversiune, să-i smulgă fratelui ei dreptul de a pălăvrăgi: "...Dar nu e aşa, Vasia (deci nu Vasile!), striga ea, în realitate el vroia să caute puţină linişte, ce înseamnă agitaţia asta faţă de dorinţa omului de a fi el însuşi..." Implacabil, Vasile îi răspunse că văzuse el cum vroia acela să fie el însuşi, adică să-l dea afară pe el, directorul fermei, şi să vină el şi să dea totul de rîpă... "Mai mîncam noi aici un curcan, şi mai beam o damigeana de vin, ridică el vocea brutal, dacă ne luam după..." "Dar ce mulţumire avem noi dacă el..." "Matilda, strigă Tasia, du-te, dragă, la el acasă şi..." "Partea cea mai tare e că cel care

spusese că ăla n-avea, n-avea nici el, strigai eu. Şi nici celălalt. Nici unul din cei trei n-avea! Dar cei doi credeau că aveau... Ei, *gringalet-ul* tău are sau n-are?" "Dar dumneata ai? spuse ea rar şi-i simţii pupilele pipăindu-mă îndelung; întrebare neaşteptată, în orice caz greu să răspunzi la ea. Dacă răspundeai afirmativ, exista loc în acele pupile pentru îndoială, care îi şi licărea în ele, dacă ziceai că nu, atunci de ce rîzi de alţii. "N-ai înţeles, zisei, e vorba de talent, doamnă!"

Mersesem prea departe cu sugestiile mele şi mă înfundase. Ea izbucni în hohote, îşi dădu capul pe spate. Dinţi laţi, colţi carnasieri, expresie brusc de o imbecilitate absolută şi totală. Avui, o clipă, o senzaţie de coşmar. Doamne-Dumnezeule, cum putusem, încă de la început, să-i spun ceea ce îi spusesem? Nu-mi aminteam să fi fost vreodată atît de vulgar, nu faţă de cineva, ci faţă de mine însumi, fiindcă mi se întîmplase nu o dată să gîndesc: sînt vulgar cu ăsta sau cu asta, cu intenţia de a insulta, eu nu sînt ceea ce exprim, cuvintele nu mă ating, deşi eu sînt acela care le rostesc. Nu preţuiesc această persoană şi ca atare nu-i ofer despre mine decît o viziune vulgară, deoarece o părere a ei bună ar turbura sentimentele nete, prin slăbiciunea de a nu rezista la apropierea care ar urma. Nu doresc să mă apropii! O părere rea despre mine e un scut de apărare împotriva amestecului şi a compromisului cu cei pe care îi dispreţuiesc. Le dau şansa să mă dispreţuiască şi ei. Ce făcusem însă aici? Simţii că roşesc, fiindcă îmi dădeam seama că *îmi plăcuse, şi vrusesem să plac şi eu.* Şi, desigur, toată lumea văzuse şi mă dispreţuise, lucru pe care nu-l mai premeditasem, fiindcă deşi hotărîsem să nu-i mai văd de-aici înainte, nu dorisem să le ofer o astfel de imagine, erau totuşi rudele Matildei, căreia nu puteam să-i cer să rupă cu ei fiindcă nu mă primiseră ei bine... Deşi pînă la urmă Tasia şi Vasile se străduiseră să facă să dispară acel ceva nefiresc creat de Matilda şi Petea încă din primele clipe ale apariţiei mele...

Mai întîrziai un sfert de oră, timp în care rămăsei tăcut fără să-i mai acord Tamarei vreo atenţie, apoi mă ridicai de la masă şi mă adresai Matildei grav, ca între soţii care trăiesc de mult împreună şi au învăţat să-şi respecte liber şi fără vreun resentiment obiceiurile: "...dacă tu vrei să mai stai... eu trebuie să plec!" "Nu", tresări ea şi avu pe chip o expresie neaşteptată de supunere, pe care nu i-o cunoşteam şi care o făcu să se ridice de pe scaun. Aşteptai liniştit lîngă uşă să se termine pupăturile şi salamalecurile de despărţire, nu dădui mîna cu nimeni, fiindcă nici ei nu dăduseră cînd venisem, spusei global bună ziua şi ieşirăm.

VII

Merserăm multă vreme pe jos. Matilda arăta mai departe supusă, avea paşi şovăielnici, paşii ei de-atunci, cînd o găsisem plimbîndu-se prin faţa casei mele. Cum ea nu spunea nimic şi nici eu n-aveam de gînd să spun ceva, o lungă tăcere se aşternu între noi, nepăsătoare la mine, îngrijorată, se pare, la ea. În cele din urmă ea mă întrebă deodată cu un glas care infirma ceea ce mi se păruse mie că e supunere: gîndire sigură pe ea, judecată fără apel: ..De ce te-ai purtat aşa de urît cu Petea?" Nu era totuşi chiar un reproş sigur, ci o nedumerire, parcă un

regret ascuns sub o fermitate afişată. Vrusei să-i răspund că ea se purtase urît cu mine şi nu eu cu cineva, dar nu dădui urmare acestui impuls. Totul era mult prea grav pentru a mai face apel la cuvinte. Ceea ce se petrecuse în acea zi, începînd cu întoarcerea mea acasă, nu se mai putea drege cu nimic, nu exista o explicaţie care se putea da de ce o soţie nu schimbă un cuvînt cu soţul ei într-o vizită, nu schimbă o privire, un gest, un surîs, o exclamaţie... Nu era ceva care putea fi înţeles, trebuia doar înghiţit, iar în ceea ce priveşte urmările şi sensul, nu putem forţa nimic de pe acum. Vom vedea mai tîrziu. Vrusei să-i spun: "Niciodată nu mi-aşi fi putut închipui că..." dar mă oprii iarăşi. Practica pitagoricienilor de a tăcea îmi plăcuse cel mai mult la ei. Nedînd expresie gîndurilor care ţi se îmbulzesc la poarta vorbirii, ele se retrag de la sine şi descoperi cu o mare bucurie că exprimarea lor nu era necesară. Matilda se nelinişti: "Eşti supărat pe mine?"

Dacă eram supărat pe ea! I-auzi! Vroia să smulgă de la mine ceea ce ar fi trebuit ea să desvăluie. Ei bine, gîndii, dă-i drumul, dacă poţi, spune ceea ce nu poate fi spus, explică ceea ce nu se poate explica! "Te-am aşteptat o oră să te întorci, nu ştiam ce e cu tine..." Nu ştia! Dar de ce sunasem în loc să deschid? Nu ştia, o lovise amnezia... Şi cum urcase scările *uitînd* că trebuie să vin şi eu şi închisese bine uşa în urma ei? Explică, Matilda, curaj, încearcă imposibilul. "Bine, zise ea, Petea e un nesimţit, dar în cazul de azi nu vroia decît să..." Se poticni singură. Ei, ei, de ce te-ai oprit? Lasă-l pe Petea, mai e pînă acolo! "De la început, reluă ea, ai intrat cu o figură de înmormîntare, m-am mirat şi eu, n-ai dat mîna cu nimeni..." Trece la atac! O fi vrut să fac înconjurul mesei în timp ce toţi stăteau ca nişte plăcinţi pe scaune, să arborez o încîntare maximă, să sărut mîna la cucoane... Sînt obişnuit de la părinţi, Matilda; gîndii mai departe, să mă ridic în picioare cînd îmi intră un musafir în casă. Iar figură de înmormîntare eu nu aveam cînd am intrat - şi ţi-am căutat chipul şi am aşteptat de la tine un semn de recunoaştere. Oi fi avut după aceea, asta e posibil...

Simulă oboseala (fiindcă mersesem foarte puţin), se opri şi se aşeză pe bordura unui mic havuz secat din mijlocul unui scuar cu un arbore foarte bătrîn. Se însera. O lumină galbenă de noiembrie liniştit se zărea în depărtare, mărind parcă, lărgind bulevardul care ducea spre centru şi înecînd acest centru în mister, ca şi cînd acolo s~ar fi petrecut cine ştie ce... îmi amintii de teritoriul meu cucerit în acea plimbare după excursia cu Petrică şi mi se făcu dor să mă plimb singur, ca atunci cînd o dădusem pe Matilda uitării, după ce mă făcuse toată ziua ridicol. Şi astăzi mi se întîmplase acelaşi lucru. Îi aruncai o privire. Stătea nemişcată ca o statuie, cu obrajii în palme, părul bogat, castaniu, i se revărsase peste mîini. Taiorul negru i se mula pe corp, genunchii stăteau strînşi unul lîngă altul, şi privirea mea piezişă întîrzie căutînd frumoasele ei glezne. Ca un val care spală în cîteva clipe o plajă murdară şi îi redă frumuseţea ei de la începuturi, amintirea primelor clipe cînd o zărisem pe Matilda prin ninsoare şterse această zi din prezent şi o dorinţă vie mi se urcă în inimă să-i văd pleoapele clipind şi surîsul înflorindu-i enigmatic în colţul gurii.

Mă aşezai alături şi îi apucai mîinile. Ea nu şi le desprinse, dar se abandonă, căută adăpost la pieptul meu. O ţinui astfel cîtva timp... Dar n-o puteam ţine la infinit, îi dădui capul pe spate. Îmi arătă un chip devastat; cu ochii pe jumătate

închişi, acest chip, care nu era frumos decît printr-un misterios suflu interior, era părăsit acum de armonia lui şi mi se arăta ochilor cu oribilele trăsături ale unui bărbat... Da, gîndii, ce coşmar! Apucă-te să mîngîi şi să săruţi un bărbat... Simţii un val de repulsie şi o lăsai din braţe. "Da, ştiu, zise ea, sînt odioasă. Dar nu mă pot stăpîni... Lumea mă admiră, colegele, toţi care mă cunosc... Matilda, mi se spune în faţă, tu eşti un om şi jumătate! Dar eu ştiu, aproape că striga ea, şi mai ales de cînd te iubesc pe tine, că nu e aşa, că nu sînt un om şi jumătate, fiindcă nu sînt stăpînă pe mine." "De ce ar trebui să fii stăpînă pe tine din moment ce toată lumea te admiră?" rupsei eu tăcerea. Şi nu spusei mai mult. Stăpîn pe sine, gîndii, trebuie să fie acela care dă la iveală fără să vrea lucruri străine firii lui. Or, Matilda, ce e străin de tine din ceea ce ai făcut tu, de pildă, azi? Nu timp de o clipă, fiindcă ne putem pomeni că săvîrşim într-o clipă o enormă gafă, sau chiar timp mai îndelungat, să alunecăm pe o pantă aiurea, pînă ne trezim roşind, cum făcusem eu cu Tamara, dar pe tine te urmăreşte după cîte înţeleg mai demult, ca un blestem, această alunecare; eşti conştientă de ea, dar nu vrei să-i spui pe nume. "Ei, rîsei eu, e uşor să spui că eşti oribilă, dar ia încearcă să spui de ce, apucă şarpele de coadă..." Şi fiindcă îmi dădui seama imediat că vorbisem zadarnic, fiindcă nici un semn nu arăta că a înţeles ce aşteptam eu de la ea, adăugai cu ironie: "Cum, dar eşti *firească,* tu care îi înţelegi pe toţi fiindcă *aşa sînt ei,* nu văd de ce nu te-ai accepta şi pe tine!", tot gîndind: în fond te accepţi, plesneşti de trufie cînd eşti aşa cum sugerezi că n-ai fi, te-am văzut, oho, te-am văzut din plin, aşa cum nu mi-am putut închipui în doi ani de zile că o să fii la prima noastră ieşire în lume! Nu e grav, acum sînt prevenit, pe viitor cînd vom ieşi mă despart de tine pe timpul cît va dura vizita, apoi ne reîntîlnim ca acum îndată ce ne vom afla în stradă...

"Hai să-i punem punct, zisei, nu s-a întîmplat de fapt chiar nimic, nu văd motive suficiente să-l imiţi pe Marmeladov! Nu te înţeleg, continuai, şi te rog să mă crezi că nu e pe gustul meu să vad pe cineva turburîndu-se şi acuzîndu-se de lucruri care pentru el n-au nici chip nici formă, vreau să spun nu au nici o concreteţe." "Da, zise ea, dar au consecinţe, o, eu ştiu, simt..." "Păi sigur că au, zisei, dar ce poţi face? Ei, da, e ca şi cînd am avea dreptul să cerem şi să ne cerem ca toate actele noastre să se consume într-o perfectă armonie cu ceilalţi." (Trebuia atît de puţin, gîndii, ca totul să fie în ordine! şi nici acum nu trebuie mai mult, dar văd că nu-l faci, puţinul acesta, şi continui să-mi arăţi acest chip de bărbat care îmi stîrneşte repulsie!)

Revenii însă asupra acestei gîndiri. Nu, acum nu mai putea face nimic, afară, poate, de un singur lucru şi anume o transfigurare, să revină Matilda de dinainte de căsătorie! dar cine se poate transfigura cînd asupra lui apasă masa brutală a unei realităţi sufleteşti în stăpînirea căreia este? Doar un puternic seism poate determina să se spulbere firea, caracterul care ne ţine înlănţuiţi şi să elibereze ceea ce zace în noi încătuşat, acea simţire diafană, profundă şi pură care ne face să cădem aproape în perplexitate cînd învăluim cu privirea chipul iubit... Aveam o singură nedumerire: ce se întîmplase de fapt cu Matilda? Fiindcă una erau discuţiile noastre din care ieşeau scîntei (nu mă nelinişteau, ba chiar mă pasionau, fiindcă nu e lipsit de interes să învingi o rezistenţă; în mod normal gîndim că astfel de rezistenţe nici n-ar trebui să existe, dar uite că oamenii le au,

şi anume în chestiunile cele mai puerile) şi alta această schimbare care, nu mă înşelam, venea din adîncuri. Din primul şoc rămăsesem însă cu un fir de înțelepciune şi.îmi spusei că Matilda n-are altă treabă decît arhitectura ei şi, desigur, obiceiul de a-şi contempla cu un sentiment catastrofic deplasările sufleteşti. în loc să-mi spună simplu, Victor, te iubesc, nu lua în seamă ce mi se întîmplă mie, lucrurile astea n-au importanță față de ceea ce ştim noi că simțim unul pentru altul, ea continua să stea alături de mine cu chipul desfigurat, străină şi mortificată, cu toate că eu o acoperisem spunîndu-i că de fapt nu s-a întîmplat chiar nimic şi n-avea rost să se complacă în starea aceea. Nu, ea avea timp, îmi sugera chiar că timpul tocmai de aceea există, pentru astfel de stări. Pentru ce altceva? Ce e mai important decît asta? Aici e-aici! Restul e nerozie. "Uite ce e, îi spusei, eu am treabă, ți-am spus de la început cînd mi-ai dat telefon că n-aveam chef să vin. Şi ți-o spun şi pentru viitor, că în general *am treabă,* pe care însă sînt gata oricînd s-o părăsesc ia chemarea ta. Da' tu acum eşti departe de mine şi ai timp de pierdut exagerînd întîmplările unei vizite nereuşite, despre care nici măcar nu vrei să vorbeşti, să-ți explici ție, dacă mie nu crezi că mi-eşti datoare vreo explicație, ce anume ți-a făcut rău, ce s-a întîmplat de fapt. Hai să mergem!"

VIII

"Numai că această stare n-o părăsi decît după vreo săptămînă, timp în care nu descoperii nimic şi văzui zilnic şi cu nelinişte chipul ei urîțit, de pe care fugise lumina de altădată. Şi dacă rămîne aşa? mă întrebai. O fi bolnavă. Dar nu era, mînca zdravăn, cu poftă, şi tot aşa făcea şi dragoste, dar fără exaltările de altădată. Se purta firesc, ca şi cînd nimic nu se petrecuse cu ea şi mă pomenii că un fior rece îmi strînse inima şi un gol insuportabil născu în mine întrebarea: dar dacă nu ea s-a schimbat, ci eu? Dacă ea a fost aşa totdeauna şi eu am văzut-o altfel? Cîteva zile mă simții ca şi cînd aşi fi avut în stomac un copil mort. Conversația cu ea era ternă, tăcerile între noi lungi, nu-mi mai povestea nimic despre ceea ce se mai petrecea pe la ei pe la arhitecți, şi cînd încercai să fac eu acest lucru relatîndu-i ce se mai petrecea pe la noi, la universitari, nu-i captai interesul, deşi nu era absentă, mă asculta cu atenție. Nu ieşirăm nicăieri, eu citeam în birou, ea vorbea îndelung la telefon cu tot felul de cunoştințe, cînd nu stătea în bucătărie cu Ana şi pregătea masa. Alteori dădea drumul la radio, lua o carte şi se înfunda în fotoliu să citească, dar renunța după un sfert de oră, se scuza că în seara aceea o să mă lase să iau masa singur, îi era somn, se simțea obosită, se ducea să se culce.

Spre sfîrşitul săptămînii o văzui la un moment dat în fotoliu cu oglinda în mînă (un frumos obiect din argint vechi), se cerceta cu o atenție minuțioasă şi îndelungă, se strîmba, se uita cînd foarte aproape, cînd de la distanță, punea mîna pe nas, belea ochii... Nu părea nici surprinsă, dar nici cu totul indiferentă, avea doar o vagă curiozitate scîrbită şi reflexivă... Cînd aproape că aruncă oglinda, de astă dată plictisită, şi spuse cu un soi de nepăsare care venea parcă de foarte departe: "Arăt oribil!" Dar nu mie mi se adresa, ci, ai fi zis pereților şi se

ridică din fotoliu, îmi arătă un spate care se îndepărtă leneş spre dormitor şi dispăru lăsînd uşa deschisă. Deci era adevărat, arăta aşa cum era ea, nu cum credeam eu că o văd... Adică nu eu mă schimbasem... Şi simţii cum din nou fiinţa mea respira liber, fără acel ghem din stomac. Mă pufni chiar rîsul. Felul cum ea se privise în oglindă, aşi zice plictisită că era plictisită, fără vreo cutremurare, arăta, dezvăluia adică o comică stagnare a sufletului, ca şi cînd ar fi fost o iapă bătrînă care se uită în golul cel mare al cîmpiei şi nu mai vroia nimic...Mă dusei peste ea să văd ce face, cu veselia care mă năpădise reprimată, dar care nu se stingea. O găsii aşezată pe taburetul din faţa oglinzii de toaletă, cu un ruj în mînă. Şi-l dădu peste buze, se contemplă, îşi supse gura... Buzele reapărură, se uită, îi plăcură sau nu, operă iar cu rujul, de astă dată desenîndu-şi o gură de vampă... "Cum arată o curvă, zise, tu trebuie să ştii... Ai fost la curve, nu? Să nu minţi, toţi aţi fost..." Izbucnii în rîs. Vorbea tot aşa, tărăgănat, ca şi atunci cînd constatase că arăta oribil şi nu-i păsase, sau prea puţin. Tot aşa şi acum, puţin îi păsa dacă am fost sau nu la... "De ce rîzi?!" mă întrebă cu o nedumerire amorfă, impersonală, în timp ce încerca să-şi facă o gură cum credea ea că trebuie să arate o... Se uită astfel la mine, dar numai o clipă, apoi începu să se şteargă cu vată, pe care o înmuie într-o sticluţă, reuşind să se boroşcăiască pe obraz şi pe bărbie, enervîndu-se, o enervare rece, flegmatică, amestecată cu nedumerire că găseam ceva de rîs în toate acestea... Rîdeam fiindcă o iubeam, deşi o simţeam departe de mine, dar mi se părea că se trezise totuşi ceva în ea şi cine ştie, poate...

Într-adevăr aşa se şi întîmplă, a doua zi dimineaţa cînd deschise ochii chipul ei se limpezi şi înflori sub un straniu sentiment de renaştere, uitîndu-se la mine? "Victor, ce faci tu, iubitul meu, ei, eee..." strigă, un vechi strigăt al ei, la început de interdicţie, apoi de stupoare, la telefon, cînd mă căuta la facultate şi ne auzeam vocile. Mă redescoperea? Vedea că exist? Descoperea că ea însăşi exista şi nu oricum, ci alături de un bărbat pe care îl iubea şi de care era iubită? O uluia acest fapt?...

Totuşi în săptămînile următoare descoperii că întoarcerea nu era totală, ca şi cînd ceea ce cîştigase înstrăinîndu-se de mine aproape îndată ce începusem să trăim în aceeaşi casă era ceva bun pentru ea, la care nu trebuia să renunţe. Referirile mele la un trecut care îmi umplea sufletul, deşi foarte prudente acum, nu-i aduceau decît o exclamaţie scurtă, a, da, sau, sigur, era foarte frumos, pînă cînd într-o zi îmi spuse chiar mirată: "Parcă ai fi un moşneag care trăieşte din amintiri. Sîntem tineri, trăim în prezent... Nu pot să-i înţeleg pe cei care vorbesc mereu de trecut şi de viitor, nu mai văd clipa de faţă, care singura e viaţă; restul e iluzie care s-a dus, sau iluzie pe care ţi-o faci. Şi de trăit cînd trăieşti?" "Sînt trei dimensiuni componente ale conştiinţei umane, care ne deosebesc de animale, îi spusei. Ne naştem şi asfinţim odată cu ele, nu numai bătrînii se gîndesc la trecut, nu numai tinerii la viitor şi nimeni nu poate trăi ca un cal jugănit, numai în prezent, viaţa noastră ar fi ca şi a lui, mîncare, ham, apă, somn, apoi iar mîncare, ham, apă şi din cînd în cînd bici, dacă l-ar vizita, trăgînd căruţa şi auzind nechezatul unei iepe,- cine ştie ce reverie de pe vremea cînd era armăsar." "Deci armăsarul are conştiinţă?" zise ea izbucnind în rîs cu o satisfacţie stupidă, pe care o au toţi cei Ce nu pot urmări pînă la capăt o idee, şi care cred că

te-au prins că a ta e falsă. "Calul şi tot ce există ne este egal în spirit, zisei, în sensul că totul e spirit, dar asta e altceva. Reține numai cuvîntul <jugănit>, care ți se poate aplica, dacă chiar crezi că numai prezentul contează." "Bine că eşti tu armăsar", rîse din nou Matilda şi părăsi brusc şi discuția şi locul, cum nu făcea de obicei, lucru care mă bucură, fără să-mi dau seama de ce. Abia acum pot să spun că ideile erau blestemul ei, şi cînd reuşea să se ferească şi să nu intre în jocul lor şi mai ales cu mine, însemna că mă iubea foarte tare în acele clipe şl se temea de ceva...

Bine, îmi spusei, haideți aşadar să trăim acest prezent. În duminica următoare făcurăm o vizită părinților mei, care bineînțeles că se supărară fiindcă nu-i anunțasem din timp să ne primească şi ei cu masa pregătită. De astă dată Matilda căzu în extrema cealaltă, mă sorbea, cum se zice, din priviri, punea mîna pe mine, ba chiar la un moment dat îşi lăsă capul pe pieptul meu...

Credea că o să fiu încîntat, eu sau părinții mei? Puțin lipsi să nu mă scoată din pepeni şi scurtai vizita, crezînd că din pricina asta, că ne aflam la părinții mei, vroia ca să arate că mă iubeşte aşa tare.

Dar nu. Asta o ținu cîteva săptămîni. Încercai s-o scot din casă. Teatru, cinematograf, plimbări... Dădea din cap scurt, nu, n-am timp, deşi pe urmă se vedea că avea destul, ba chiar, după ce îmi dădea acest răspuns, se îmbrăca şi ieşea la plimbare... dar plimbare îi oferisem şi eu cu o oră înainte. Şi nu zicea vino şi tu, dacă de plimbare era vorba. Ridicai din sprîncene: omul are chef să se plimbe singur, da, singur, şi să mai tacă dracului din gură, căci ajunsesem să simt cum se strecoară în mine regretul că pierd vremea ascultîndu-i vorbăria. Fireşte că începui să ies şi eu singur, fără să mă obosesc s-o invit. Primeam vizita cîte unui arhitect, cu soția, fireşte. Matilda rîdea cu gura pînă la urechi de nu ştiu ce, şi după ce aceia plecau, se uita la mine vindicativ, ca şi cînd eu aşi fi silit-o să rîdă astfel de te miri ce idioțenie spusă de musafiri.

Fiindcă era un decembrie frumos, îi propusei o excursie, crezînd că în mijlocul naturii o să dorească mai puțin să-mi arate cît mă iubeşte! Nici vorbă! Îi dădea înainte cu libia şi mi se agăța de braț împiedicîndu-mă să urc... "Ai vrut dragoste, îmi spunea (dar nu-mi spunea, nici măcar nu avea aerul), ei, iată dragoste! satură-te! Dar nu era aşa, nu era nimic demonstrativ în acest exces şi mă întrebam ce e mai rău, înstrăinarea sau apropierea aceasta sufocantă? Devenii brutal în fața acestei revărsări de tandrețe, încît după acea excursie vorbeam tare cu ea, sonor, impersonal, dînd cuvintelor doar valoarea lor, ca să zic aşa extrinsecă... Treptat încetai să-i mai pîndesc reacțiile, ba chiar erau zile cînd nici nu mai ştiam dacă Matilda e veselă sau tristă... nu mai observai şi ce anume stare nouă luase locul celei sufocante, care la rîndul ei să dispară după un timp- şi să vie alta. Se instala, adică, între noi o anume nepăsare variabilă, asemeni zilelor şi anotimpurilor, sentiment, cred, comun tuturor oamenilor, căci altfel n-am putea vieţui cu cineva în aceeaşi casă, atîția amar de ani, cît durează o căsnicie activă (bătrînețea e sfîrşitul ei...)

Dar asta şi din pricină că la facultate începu să se întîmple ceva, evenimente senzaționale, care mă surprinseră şi mă aruncară într-o stare extremă de tensiune lăuntrică, şi nu mai aveam timp să despic firul în patru în relațiile mele cu Matilda.

IX

Predasem pînă atunci liniştiţi, treceam şi noi, ca şi arhitecţii, printr-o stare de spirit, pe care eu am desemnat-o mai tîrziu ca aparţinînd *perioadei Matilda.* Adică?

Adică, Marx spune că omenirea se desparte de trecutul ei rîzînd. Se referă la perioada de după revoluţia proletară, cînd vechii idoli şi mai ales vechii stăpîni devin obiectul de rîs al maselor, înfăţişaţi ca nişte paiaţe, în artă, filme, teatru, spectacole de circ şi de estradă. A dispărut aura în care erau învăluiţi, puterea, luxul, banul, şi ne apar acum aşa cum erau de fapt în realitate, adică ridiculi, mărginiţi, caraghioşi. Numai că marii artişti făcuseră acest lucru totdeauna, dar masele, masele se distraseră prea puţin, asta vroia să spună Marx, aura persista atît timp cît condiţiile sociale rămîneau neschimbate. *Perioada Matilda* însă arăta contrariul, nu se rîdea numai de vechii idoli, ci şi de cei noi. Cel puţin ea rîdea, şi la început n-o înţelesesem, pînă într-o zi cînd mă întorsei şi eu acasă în prada unei mari veselii.

Mă încrucişasem în dimineaţa aceea pe culoarele facultăţii cu dentistul la care mă duceam de obicei cînd aveam vreo carie, doctorul Vaintrub, un om simpatic, cordial, cunoscut în oraş, avea o bogată clientelă, om cu carte, iubitor de literatură şi filozofie, mă oprea adesea minute lungi în cabinetul său după ce mă plomba, să trecem în revistă noutăţile, cu toate că salonul său era plin de clienţi în suferinţă. Dar ne şi împrieteniserăm, ne făcuserăm vizite reciproce, schimbaserăm cărţi... "A, doctore, îl întîmpinai, salut..." În loc de răspuns el îmi zîmbi, mă apucă pe după umeri cu un gest hotărît şi protector şi mă strînse şi mă bătu uşor pe spinare, grăbit dar atent:

"Cum merge?" mă întrebă. Se referea desigur la starea danturii mele pe care o neglijasem ani în şir şi mă pomenisem că nu mai puteam mînca într-o parte. Pierdusem o măsea şi trebuise să-mi îmbrace două ca să mi-o înlocuiască, operaţie extrem de dezagreabilă, polizorul acela sfredelindu-mi creierii. "Merge bine, îi răspunsei, acum pot să sparg şi sîmburi de măsline." El rîse cu poftă şi dispăru pe uşa pe care scria *decan.* Nu mă mirai că se ducea acolo, deşi mi se păru nefiresc felul natural cu care o deschise, fără să ezite şi mai ales fără să bată în uşă. "Decanul nostru suferă rău de măsele, spusei în birou colegilor mei. L-a chemat urgent pe doctorul Vaintrub." Era tăcere. Nimeni nu-mi acordă atenţie şi nu ştiu de ce parcă fumau toţi ca nişte turci, deşi nu erau toţi fumători. Tăcerea se prelungi, unul se uita pe fereastră, altul îşi răsfoia nişte notiţe, ceilalţi se plimbau de colo pînă colo cu chipurile alterate parcă de nesomn, nu ştiu ce aşteptau de nu-şi vedeau de orarul lor... Secretara deschise uşa şi ne anunţă: "domnul decan vă aşteaptă!" Aha! Asta era deci. Ieşirăm şi ne îndreptarăm spre decanat, intrarăm... Acolo însă nici un decan, la biroul lui, întîmpinîndu-ne cu un surîs cordial, stătea dentistul Vaintrub.

Se ridică în picioare şi dădu mîna cu noi toţi. Ni le cam zgudui pe-ale noastre... "Domnilor, ne spuse, sînt, după cum vi s-a comunicat ieri, noul dumneavoastră decan... Luaţi loc... Sînt în măsură să vă spun că unele măsuri

preced reforma învăţămîntului pe care partidul o pregăteşte. În iunie, cînd s-a produs actul naţionalizării, uzinele şi fabricile erau deja în cea mai mare parte conduse de comunişti. În învăţămînt, în cadrul revoluţiei culturale, reforma învăţămîntului şi desigur mai ales a învăţămîntului superior trebuie şi ea pregătită în prealabil. Prima sarcină este introducerea marxismului în filozofie şi combaterea energică a filozofiei idealiste. Pînă nu de mult marxismul fusese considerat o simplă filozofie de referinţă doar pentru curioşi. De-aici înainte, marxismul, pe care se bazează concepţia despre lume materialist-dialectică a clasei muncitoare care a luat puterea, va trebui să devină filozofia de bază care se va preda în filozofie, în ştiinţele economice şi sociale. Vom începe printr-o analiză a materiei cursurilor înscrise în program în acest an şi treptat le vom schimba. Pentru început vă recomand..."

Şi ne recomandă, fără să citească de pe vreo listă, lucrări de Marx, Engels, Lenin, Stalin, Plehanov, Feuerbacbi şi alţii... "Nu notaţi, zise el, deşi nimeni nu nota, aceste titluri vor fi afişate, iar cărţile le veţi găsi fie prin biblioteci, fie direct prin librării..." Şi tăcu. Apoi adăugă: "Domnule Petrini, vreau să viu acum la orele dumitale..."

Veni şi arătă studenţilor, întrerupîndu-mă din cînd în cînd, că noul decan ştia filozofie. "În acest sens, spunea el, iată ce scrie Marx... sau iată ce scrie Lenin... dialectica lui Hegel, dacă o răsucim cu susul în jos, abia atunci putem restabili eficient dialectica şi putem opera cu ea. Hegel e mare numai dacă este astfel răsturnat... Continuaţi."

Hegel răsturnat! Nu rîdeam cu gura pînă la urechi, cum făcea Matilda, dar rîdeam foarte tare în forul meu interior, văzînd cum un dentist îi amenda pe marii filozofi luînd drept literă de evanghelie ceea ce un geniu politic cum fusese Lenin spusese, pentru necesităţi dictate de lupta ideologică pentru cucerirea puterii, în cutare sau cutare împrejurare. Dentistul le scotea filozofilor dinţii, îi plomba şi în cele din urmă le muta şi fălcile fără măcar să clipească. Era foarte sigur de sine, dacă nu mai mult, şi asta era cu atît mai curios cu cît îl ştiam pasionat de marile sisteme de la Platon şi Aristotel, pînă la ontologia existenţială a lui Martin Heidegger. Această stranie şi rapidă transformare, care îl făcea în primul rînd antipatic, constituia pentru mine un mister. Ce i se întîmplase? Şi cînd? Cum îşi înăbuşise el ardoarea gîndirii sale libere, care mă făcea să-mi amintesc adesea de el cu acea bucurie pe care ne-o dă ideea că undeva în oraşul în care trăim cineva are aceleaşi preocupări ca şi noi, deşi meseria lui e alta şi că oricînd te puteai duce să-l vezi, şi el să te primească cu acea sticlire în ochi pe care i-o dădea pasiunea nobilă pentru cultură? Cum de renunţase şi la meseria lui şi la această pasiune şi acceptase să vină la noi şi să... Abia acasă deschisei şi eu fălcile şi rîsei cu gura pînă la urechi de mai multe ori: ha, ha, ha... ha, ha, ha, ha... ha, ha, ha, ha... "Ei, ce e, mă întrebă Matilda. Ce te-a apucat?" "Avem un nou decan, îi spusei, un dentist, ha, ha, ha, ha, ha... hi, hi, hi, hi, hi... N-are dreptate Marx, nu ne despărţim numai de trecut rîzînd, ci intrăm şi în viitor tot rîzînd... însă de noi înşine..." Şi îi povestii întîlnirea mea pe coridoare cu doctorul Vaintrub şi cum îi spusesem că stau bine cu dantura, pot să sparg şi sîmburi de măsline... "Se pregăteşte o reformă a învăţămîntului, continuai în timp ce mîncam flămînd. Ce-ar putea să aducă nou această reformă. Ce putea să aducă?

Elevul şi studentul trebuiau oricum să învețe? Bineînțeles! Acest adevăr nu putea fi reformat. Atunci?!" "Cine ți-a spus că acest adevăr nu poate fi reformat? rîse Matilda mai tare parcă decît mine. Şeful catedrei voastre de filozofie a culturii era prezent?" "Nu, lipseşte de vreo două săptămîni, are o sciatică infecțioasă, care îl ține la pat." "Hm! Aşa credeți voi! De sciatica de care suferă el n-o să se mai vindece niciodată. Marele vostru filozof a fost întîmpinat într-o zi la poarta universității de către... nu-ți spun cine şi i s-a spus: din clipa asta dumneavoastră n-aveți ce mai căuta aici." Mă posomorii, avînd într-o secundă sentimentul că pentru mine *perioada Matilda* fusese foarte scurtă. Cum, marelui poet şi filozof i se luase catedra? "Chiar e adevărat?!" spusei. "Bineînțeles! zise Matilda care continua să fie veselă, ieri am aflat, dar am uitat să-ți spun."

Nu-l iubeam pe marele poet nici ca filozof, nici ca profesor, deşi el mă susținuse să fiu numit la catedra lui. Nu-mi plăcuse însă că era distant cu mine şi se complăcea să fie înconjurat de adulatori găunoşi, care în afară de opera lui, din care îi citau chiar în față fără nici o jenă, ştiau prea puțină filozofie. Era adevărat că în sinea mea consideram lipsită de interes pentru timpurile moderne teoria sa asupra unei cunoaşteri limitate de o cenzură transcendentă, precum şi adaptarea la spațiul românesc a gîndirii spengleriene conform căreia culturile şi civilizațiile sînt determinate de spațiul geografic, dar avusesem grija din politețǎ pentru marele poet şi om de cultură să nu discut cu nimeni despre opera lui. Era adevărat însă că păstrasem şi tăcere cînd vreun adept cu privirea sticlind de ignoranță încerca să abordeze cu mine acest subiect. Pesemne că i se transmisese *tăcerea* mea, dacă nu mai mult. Nu mă invita la el, cum auzisem că făcea cu ceilalți, îmi arunca doar, din cînd în cînd, abia clipind din pleoapele lui palide şi transparente, cîte-o privire rece şi vag interogativă. Scoaterea lui brutală de la catedră era însă cu totul altceva. Era clar că în locul lui vor numi un alt Vaintrub oarecare, şi nu unul dintre noi, desigur, nu pe mine sau vreun discipol al marelui poet, sau pe profesorul N., de pildă, care mai fusese şef de catedră înainte de război şi la cursurile căruia învățasem noi filozofie. Era un umanist blînd şi cu vastă cultură, moderat om de stînga, necompromis de vreo mişcare politică, ar fi fost cît se poate de firesc să fie numit el, or, de două săptămîni, titularul lipsea şi după spusele Matildei nu din motive de boală, şi nu se auzise nimic de o eventuală numire a profesorului N. "Poate că nu e adevărat!" îi spusei Matildei prins de nelinişte şi îndoieli. "Nu-ți spun din auzite, zise Matilda, ci direct de la sursă. Darea lui afară îşi are originea în prelegerea lui de deschidere a cursurilor, cînd vorbind în introducere la istoria filozofiei, pomenise pe cine vrei şi pe cine nu vrei, în afară de Marx şi marxism. Nici ăsta nu e zdravăn la cap!" rîse Matilda sugerîndu-mi astfel că pentru ea sursele comediei erau diverse, nu rîdea numai de indivizi ca de-alde Calcan. Mă retrasei în biroul meu şi în timp ce îmi beam cafeaua şi Matilda răsfoia ziarele (căci la serviciul ei unde era şefă evita să citească *Scînteia* în colectiv şi să comenteze articolul de fond, la orele opt dimineața, lăsa pe altcineva s-o facă şi dispărea presată, motiva ea, de treburi) îmi aprinsei o țigare şi rămăsei tăcut vreme îndelungată. Era clar, îmi spuneam, ne vor aduce nu chiar un nou dentist (şi încă acesta era bun, nu era neinformat, era familiarizat cu filozofia), ci cine ştie ce obscur profesor secundar sau cine ştie ce ziarist gălăgios, cum se întîmplase la Litere, unde e drept că

titularul, un celebru specialist în cercurile romaniste din străinătate şi pe deasupra om de ştiinţă agresiv, nu putuse fi gonit, dar îi fusese impus un jurnalist, un puţoi care nu se jena să-l ia peste picior şi să-l înveţe pe el, marele savant, cum e cu marxismul în lingvistică. Ignorasem aceste semne, considerîndu-le accidente fără importanţă. "Chestia asta mi poate să rămînă aşa, îi spusei Matildei. Răspundem de soarta culturii şi a învăţămîntului şi dacă nu reacţionăm, vom avea ceea ce ni se cuvine, adică exact ceea ce merităm." "Ce vrei să faci?" mă întrebă ea de astă dată doar zîmbind sceptică, vrînd parcă să spună că de făcut, fireşte, se putea face orice, dar rezultatul ea îl cunoştea dinainte. "Să vorbesc cu marele poet, să-i spun că trebuie să protesteze şi că noi îl vom susţine."

Matilda lăsă ziarele, îşi aprinse şi ea o ţigare şi între noi se aşternu o tăcere. În cele din urmă îmi spuse ca un avertisment: "Mai gîndeşte-te!" "M-aşi mai gîndi, îi răspunsei gîndindu-mă, dar n-am la ce. Nici nu mai e timp. Dacă mîine ne vom pomeni la catedră cu cine ştie ce ginecolog sau inginer de poduri şi şosele, o să fie prea tîrziu." "Treaba ta, îmi spuse, vezi să n-ai o surpriză începînd chiar cu titularul pe care vrei să-l aperi." "Ce surpriză?' "De unde să ştiu eu? Tot ce ştiu e că trăim vremea surprizelor, în orice caz, continuă ea repede, ca să nu-i cer amănunte, nu uita să-l întrebi de ce consideră el marxismul nedemn de a fi citat într-o prelegere de filozofie!" Avusese în glas tonalităţi necruţătoare, pe care i le auzeam pentru întîia oară şi tresării. "În cultură, îi răspunsei eU gînditor, dacă nu e liber, nu mai e om de cultură capabil să exprime ceva propriu, ci un simplu truditor într-o profesie ca oricare alta, care nu solicită opţiuni individuale." "În orice profesie ca oricare alta, zise ea cu ironie (ÎŞÎ amintise cum rostise ea însăşi aceste cuvinte în ziua cînd mă mutasem la ea?), se cer opţiuni individuale. Poţi să faci o casă urîtă sau una frumoasă, asta are o mare importanţă pentru aspectul estetic al unui oraş. De ce e frumos Parisul? Fiindcă bulevardele şi casele lui au fost resistematizate în urma unei opţiuni a baronului Ilaussmann." "Bine, zisei, şi întrucît absenţa lui Marx într-o prelegere trebuie să determine Bucureştiul să ia catedra unui vestit poet şi filozof? Era suficient un avertisment." "Şi de unde ştii că nu i s-a dat? Sînt patru luni de-atunci. Întreabă-l, mai zise ea de astă dată cu un glas paşnic, discută cu el..."

X

Într-adevăr, marele poet nu suferea de nici o sciatică, îmi deschise el însuşi şi spre surpriza mea mă întîmpină cu un reproş: "în sfîrşit, zise, ai catadicsit şi dumneata să mă onorezi cu o vizită." "N-am îndrăznit, dom'profesor, să vă deranjez neinvitat", îi răspunsei. "Uite că ai îndrăznit, zise el, şi îmi face mare plăcere. De cînd am fost dat afară de la universitate, vechii mei discipoli m-au şi părăsit, de unde pînă atunci mă agasau zilnic cu vizitele lor. Oricît am filozofa pregătindu-ne de moarte, nu ne pregătim deloc, ideea e o pură vanitate a gîndirii, care ne sugerează falsa certitudine că prin filozofie putem trece bine înarmaţi *Marele Prag,* ţi-o spun cu majuscule. În faţa morţii nu mai eşti nimic, *nu mai eşti poet,* eşti un simplu om care trebuie să dispară... Totdeauna m-am uitat cu

nelinişte la tabloul lui Sandro Botticelli, în reproduceri, căci originalul e la New York, care înfăţişează împărtăşania sfîntului Jerome. Cei din jur, în special preotul îi întinde agresiv linguriţa cu o expresie neascunsă de satisfacţie că el e viu, gras şi sănătos în timp ce sfîntul va fi în curînd mort, deja, cu paloarea pe chip, cu privirea rătăcită... *nu mai e sfînt,* ci un biet bătrîn muribund, întru totul în ghearele morţii neîndurătoare... Desfrînaţii, prin cinismul lor, continuă marele poet în timp ce ne aşezam în fotolii, sînt mult mai bine pregătiţi, pe ei nu i-a exaltat această viaţă pe care au scuipat de-atîtea ori în toiul petrecerilor lor deşănţate, încît apariţia celei cu coasa şi cu rînjet perpetuu le provoacă cel mult un nou hohot de rîs descreierat şi un ultim scuipat aruncat *Aceleia* drept în figură..."

Chipul marelui poet nu exprima însă nici regret, nici amărăciune şi mi se păru că niciodată nu-l văzusem atît de senin şi de spiritualizat. Rămaserăm cîtva timp tăcuţi. Aşadar eu eram ultimul care aflam şi foarte tîrziu că i se luase catedra. În ceea ce îi privea pe discipolii lui, mă simţeam indignat. Chiar aşa, îl şi părăsiseră? Era adevărat, nu i se dăduse marelui poet şi filozof să bea, dintr-odată o cupă de cucută, ca lui Socrate, dar i se dăduse s-o bea cu încetul, să moară adică în fiecare zi, un supliciu, existenţial care şi începuse să-i atingă (acestui iubitor al luminii şi al corolelor de minuni ale lumii) fibra lui cea mai ascunsă. Ce însemnau ultimele lui cuvinte, aducea un elogiu desfrînaţilor? "Sper, dom'profesor, zisei, că nu sînteţi, adică nu vă simţiţi în postura lui Faust, care îşi regretă o tinereţe petrecută în asceză şi studiu (gîndind: v-ati bucurat de glorie, deşi aţi avut şi detractori care însă nu v-au turburat exaltările spiritului, v-aţi bucurat de onoruri, v-aţi căsătorit şi aveţi şi o fată şi după cîte am auzit soţia vă adoră şi acum...). De altfel, continuai, Faust e un personaj nesărat, absolut neinteresant, după ce redevine tînăr continuă să nu trăiască nimic, fiindcă el nu se implică în tragedia Margaretei, la sfîrşit îl vedem cum se cară spre noi aventuri. Ce fel de aventuri? Nu poţi spune niciodată clipei: opreşte-te, sînt fericit, atîts timp cît Mefisto stă lîngă tine, să înmoaie braţul adversarului, ca să-l răpui tu cu uşurinţă". "Nu în asta constă mitul faustic, zise marele poet deodată înviorat. E o reînviere a mitului dionisian, a eternei întoarceri şi a trăirii în afara tragediei. Goethe iubea Grecia antică, dar în acelaşi timp ştia că vremurile se schimbaseră, apăruseri Dumnezeu şi puternicul Mefisto. S-a adresat acestuia din urmă." («Înţeleg, am gîndit, felul cum aţi fost dat afară de la catedra unde oficiaţi în numele spiritului v-a sugerat ca, după Nietzsche, să gîndiţi: Dumnezeu e mort! Şi să vedeţi o mare turburare în lume.») "Nu se poate încheia nici un pact cu nimeni, dom' profesor, şi de altfel un pact faustic care ne-ar feri de primejdiile riscului, repet, ne-ar priva şi de bucuriile victoriei. Forţa stă în noi înşine: dumneavoastră aţi şi semnat un pact încă din tinereţe cu puterile spiritului, trebuie să recurgeţi la ele, să recitiţi acest pact şi să-l respectaţi. Cultura e o făclie care arde! N-o aruncaţi din mîini şi nu invidiaţi desfrînaţii..."

Marele poet surîse şi o lumină se intensifică pe chipul lui. "Aşa mi-am spus şi eu, zise, o să stau acasă şi o să-mi scriu memoriile. Nu e o îndeletnicire care încalcă pactul, cum bine ai spus. Proust a făcut acest lucru timp de un deceniu, şi a trăit încă o dată şi cu ce iluminări şi bucurii, toată viaţa lui dinainte, oprind clipele pe loc, eternizîndu-le. O singură îndoială mă nelinişteşte. Voi suporta izo-

larea, singurătatea? Proust era un monden, avea prieteni, un anturaj pe care chiar dacă nu-l mai frecventa din pricina bolii, ca înainte, cînd se simțea mai bine ieşea seara tîrziu, îmbrăcat bine, pomădat, cu o floare la butonieră şi se întorcea în zori fericit. Nu discutăm aici unde se ducea şi ce făcea, fapt e că avea unde se duce şi că se întorcea fericit. Acest dus era la mine catedra. Nu-i acuz pe discipolii mei că m-au părăsit, poate că nici nu m-au părăsit, sînt, pesemne, desorientați. Or să-şi revină poate, dar eu aveam *acum* nevoie de ei. David ne arată în divinul său *Socrate bînd cucuta* un bărbat înconjurat de prietenii săi, în timp ce eu sînt singur *(«ce* curios, am gîndit, iată, şi el s-a gîndit la Socrate»), semnele pentru mine sînt rele. Nu încă foarte rele, dar omul, ca un animal cu instincte încă puternice, un animal social cum bine s-a zis, simte că firul gros şi esențial care îl lega de societate, de cei tineri; fiind tăiat, viața i se va scurge în singurătate, nu mai poate, nu mai are cum să înnoade altul. Dacă mi s-ar da o revistă! Dar cum să mi se dea o revistă, cînd mi s-a luat o catedră?" "În paranteză fie spus, dom' profesor, zisei, de ce în prelegerea dumneavoastră la deschiderea cursurilor n-ați pomenit nimic nici de Marx, nici de marxism? Se discută în oraş despre asta şi nu în favoarea dumneavoastră..."

Marele poet şi filozof nu răspunse îndată. În biroul în care ne aflam, căptuşit cu rafturi pline cu cărți, intră fiica lui, care îi semăna, dar cum se întîmplă adesea, aceleaşi trăsături nu mai dădeau aceeaşi expresie...Chipul poetului era frumos, de o albeață de statuie îndelung şlefuită de impulsurile luminoase ale vieții sale interioare, în care mărimea nasului nu mai avea importanță, buzele subțiri nu mai exprimau ascuțimea rea a celor cu o astfel de conformație a gurii şi bărbiei în timp ce pe chipul fetei, deşi totul semăna fizic cu tatăl, nu apărea în expresie decît *comunul:* o fată oarecare, nici frumoasă, nici urîtă, pe care însă poetul o învălui cu o privire tandră şi îi transmise şi ei din bogăția acestei tandreți, care îi fu întoarsă, şi tatăl şi fiica semănară cu adevărat cîteva clipe, unul cu celălalt. Mă ridicasem în picioare, dar tatăl nu făcu nici un fel de prezentări. Că mama întreabă cum să-i facă diseară piureul de cartofi, cu lapte şi unt, sau numai cu lapte... Şi puțin unt, dacă e proaspăt, aha, bine, dar şnițelul, îl vrea natur, sau cu ou şi parmezan... fără ou şi parmezan, fiindcă a mîncat două ouă dimineața..., dar salata de andive, cu puțină maioneză, sau... da, cu maioneză, n-o să mor, dintr-o salată de andive cu maioneză...

Fata ieşi, îmi aruncă o privire bleagă, iar eu mă aşezai la loc în fotoliu. "Iată deci, continuă marele poet, că şi dumneata te-ai exprimat în aşa fel încît să sporeşti singurătatea mea." Rămăsei surprins. Cum mă exprimasem? Îi pusesem doar o întrebare... A, da, se discută în oraş, şi nu în favoarea lui, de ce n-a pomenit nimic de Marx la deschiderea cursurilor. "Vorbeşti ca şi cînd oraşul... hm! Petrini, murmură el, vin vremuri grele, pentru noi, filozofii... Am citit *Das Kapital* demult şi niciodată nu mi-a trecut prin cap că într-o zi va trebui să-l tratez pe Marx altfel decît ca pe un economist şi doctrinar genial al comunismului (filozofia sa e mai mult intrinsecă analizei pe care o face societății capitaliste decît extrinsecă, pornind de la un concept, existența, după el, determină conştiința, ceea ce, dacă ne gîndim că societatea, în timpurile moderne, tinde să acapareze individul, să-l subjuge, nu e aberant să afirmi că într-o

anumită măsură, uneori decisivă, dar alteori nu, îi determină conştiinţa). Determinismul nu e o noutate în filozofie. Nou la Marx este faptul că asemeni lui Rousseau el trage din analiza sa concluzii politice revoluţionare. Programul său însă e o imensă utopie. El a numit Anglia ca locul de pe pămînt de unde va izbucni revoluţia proletară, ignorînd, tocmai el, condiţiile istorice şi sociale în care trăieşte proletarul englez, şi anume într-un imperiu, într-o ţară liberală, cu o mică-burghezie numeroasă, care n-are nici un chef de revoluţie şi nici nu va avea vreodată, decît dacă o va face ea însăşi. Teza lui Marx: acolo unde proletariatul e mai numeros şi mai evoluat, acolo va izbucni revoluţia, a fost infirmată de revoluţia rusă, unde proletariatul era cel mai puţin numeros şi cel mai puţin evoluat. Ce ne dovedeşte acest lucru? În primul rînd că Rusia avea totuşi nevoie de o revoluţie şi a devenit proletară fiindcă în acel timp nu exista în lume o altă teorie revoluţionară mai eficace şi mai utopică pe care ruşii să şi-o însuşească. Şi-au însuşit-o pe-a lui Marx, fiindcă într-adevăr frumoasa lui utopie putea seduce masele şi le putea atrage în luptă. Acum, întrebarea care se pune unui om de cultură: poate el să pomenească numele lui Marx fără ca asta să nu însemne adeziune? Nu la marxism, ceea ce ar fi intelectualmente firesc, ci la dogma care s-a născut din el. A vorbi în mod liber de Marx şi marxism nu e posibil. Ca să justifice teoretic de ce revoluţia proletară a izbucnit tocmai în Rusia şi nu în Anglia sau Statele Unite, Lenin a creat o nouă teorie a evoluţiei capitalismului spre imperialism ca stadiu al său cel mai înalt, după care va veni descompunerea, formînd deocamdată un lanţ puternic de contradicţii şi că revoluţia proletară, în aceste noi condiţii, a izbucnit acolo unde acest lanţ avea veriga cea mai slabă. Să admitem că nu se putea altfel şi că revoluţia a izbucnit acolo unde lanţul imperialismului avea el veriga cea mai moale. Dar cine ne garantează care va fi lumea viitorului, după ce capitalismul, ajuns în stadiul său cel mai înalt, va putrezi? În noile condiţii de evoluţie spectaculoasă a tehnicii, numărul muncitorilor cu psihologie clasică se va micşora, vom trăi într-o lume de tehnicieni şi ingineri cu altă psihologie şi alte moravuri. Marxismul, desigur, va dăinui, ca un excelent instrument de analiză a raporturilor sociale şi economice, concluziile politice istorice şi filozofice vor fi însă altele, conceptul.: existenţa materială determină conştiinţa, va rămîne un adevăr controversabil ca atîtea alte mari adevăruri..." "Dom' profesor, spusei îndată fără să mai reflectez în detaliu asupra uneia sau alteia dintre opiniile emise de el, a devenit de mult evident că în cele din urmă şi soarele se va răci, va deveni întîi roşietic, apoi galben şi înainte să se producă cu el un accident final în univers, viaţa pe Terra se va fi stins de mult. La fel se va întîmpla cu generaţia dumneavoastră şi a mea pînă să ajungă marxismul o doctrină limitată la sociologie şi economie. Ce facem însă pînă atunci? Sînteţi tînăr, abia aţi trecut de cincizeci de ani. Trebuie să vă întoarceţi la facultate! Nu vă costa nimic dacă stăruiaţi în prelegerea dumneavoastră şi asupra marxismului." "Nu era suficient, puteam s-o fac, dar mi s-a cerut şi altceva şi anume să stărui şi asupra leninismului." "Ei bine, puteaţi să faceţi şi acest lucru!" exclamai eu. "Tot nu era suficient, trebuia să afirm că şi Stalin şi-a adus icontribuţia în filozofie, ca un demn discipol al lui Lenin!" "Bun, Stalin e un tip uriaş, se putea vorbi şi despre el. Eu l-am citit tot şi paginile în care e vorba de Troţki sînt pasionante. Nu-mi place Troţki, n-a avut

curajul să atace dogma partidului unic, şi el gîndea ca şi Stalin că toţi cei care aveau alte păreri decît ale lui trebuiesc suprimaţi. Măcar Stalin venea din Georgia şi pentru el dictatura era ceva firesc, natural, în timp ce Troţki colindase occidentul liberal şi Statele Unite, stătuse mult prin biblioteci, avusese deci cînd să se gîndească ce lume nouă vroia să aducă el în Rusia şi în restul omenirii. Cînd spun «restul» am în vedere mărimea uriaşă a teritoriului în care revoluţia proletară trebuia declanşată şi ce influenţa va avea ea în lume. Nu e prima oară în istoria cînd o mare figură politică e pomenită în biserici şi şcoli. Nimeni nu v-ar fi înţeles greşit dacă o făceaţi." "N-ar fi fost de-ajuns" răspunse, uimindu-mă, marele poet şi filozof. "Nu înţeleg, dom' profesor! Ce-ar mai fi trebuit să faceţi?" "Ar fi trebuit pur şi simplu să nu vorbesc nimic despre istoria filozofiei, ci să prelucrez discursurile lui Jdanov referitoare la împărţirea lumii în două lagăre, *cel* al socialismului, pe de o parte, şi cel al imperialismului, pe de altă parte, şi discursul aceluiaşi referitor la revistele *Zvezda* şi *Leningrad,* şi să combat un manual de istoria filozofiei al unui oarecare Alexandrov, al cărui conţinut nu-l cunoaşte nimeni..."

Marele poet se opri şi se uită la mine surîzînd de tăcerea fără ieşire în care mă aruncase această desvăluire.

"Mi s-au dat cele două broşuri ale lui Jdanov, continuă marele poet, chiar rectorul mi le-a înmînat şi, colega, zice, iată obiectul prelegerii cu care veţi deschide cursurile. Vă declar în mod formal şi confidenţial că prelegerea dumneavoastră va fi urmărită. Şi dacă refuz? i-am replicat. A dat din umeri, dar nu într-un fel fără sens. A închis şi ochii în timp ce îşi ridica sprîncenele şi îşi îndepărta braţele. Adică riscurile nu vor fi suportate de el, ci de mine. M-a pus să semnez că am primit cele două broşuri, încît, după cum vezi, n-a fost vorba, acolo aşa, de o simplă citare a numelui lui Marx, pe care l-aşi fi omis şi l-am omis dintr-o simplă neatenţie, trebuie să mărturisesc, dar n-avea importanţă, puteam intra în fondul chestiunii, pe larg, în prelegerile următoare, în cursul anului. Mi-am început cursul în mod normal, acceptînd în sinea mea, fără vreo desbatere de conştiinţă, orice risc. Fireşte că mă aşteptam şi la o sancţiune gravă, adică să mi se ia catedra, dar nu credeam că o să fiu întîmpinat la poarta universităţii de un individ brutal, care să-mi notifice cu o duşmănie *personală* că n-aveam, de-aici înainte, ce mai căuta în această clădire. Ce-i făcusem eu ăstuia? Ce-avea cu mine? Nu-l văzusem în viaţa mea şi nu-mi aminteam să fi făcut cuiva rău, unui necunoscut, care nu putea fi părintele unui student trîntit de mine, era prea tînăr să fi fost părintele unui copil mare. Nu era intendentul, dar semăna cu un intendent! A apărut apoi imediat Pascu, caloriferistul nostru, l-a înjurat pe-ăla într-un mod şi mai brutal decît îmi vorbise acela mie spunînd: du-te în... la mîne-ta! Cine te-a trimis pe tine aici?

Şi reproducînd această înjurătură privirea marelui poet sticli de satisfacţie şi se opri din povestit. Îi plăcuse caloriferistul atît de mult încît ţinuse să-i repete populara noastră trimitere la origine? Era evident, bruta care îl întîmpinase şi îi spusese acele cuvinte fusese astfel pedepsit. Bietul filozof! Nu bănuia că acela fusese pus tot de caloriferist să formuleze exact gonirea din Universitate a poetului, adică faptul să fie clar, să nu mai intre adică acolo, să protesteze, să ceară explicaţii etc. Dar brutal, la acest nivel al paznicilor şi nu, să zicem, în

biroul rectorului neputincios. "Caloriferistul, continuă marele poet, m-a poftit în biroul lui de secretar al celulei de partid, unde, cu alte cuvinte, bineînțeles, mi-a confirmat ceea ce îmi spusese celălalt, el era în măsură să-mi spună că pot ocupa postul de şef al bibliotecii municipale, unde pot foarte bine să citesc, nu-i aşa, să scriu poezii, să-mi continui studiile care mă interesează... Umfla vocabulele, parcă ar fi vrut să-mi arate că nu e aşa grav să treci dintr-un post într-altul, tot cam leafa aia o ai, asta e, se în-tîmplă, nu e nimeni bătut în cuie pe locul unde îşi face serviciul... Desigur, nu el, Pascu, a luat această hotărîre, hotărîrea a venit de sus, mi-a spus el, fără să-mi precizeze de unde de sus, de la rector sau şi rectorul primise un ordin de la forurile bucureştene ale învățămîntului... "Nu ştiu, dom' profesor, mi-am încheiat şi eu vizita posomorît. Trebuie să vă întoarceți la catedră. Oricum, noi vom reacționa". "Care *noi?"* zise marele poet atent, dar fără să mă privească. "O să aflați!" "Bine, faceți ce credeți, dar dacă e să acționați inutil şi în schimb să înfruntați doar riscurile, ar fi mai bine să nu acționați." "E bine să ştim şi noi la ce ne putem aştepta de-aici înainte, odată pentru totdeauna. Bineînțeles că pentru nici unul dintre noi n-am risca numai de dragul riscului, dar în cazul dumneavoastră n-are rost să-l calculăm."

XI

Mă simțeam mult mai inflamat decît arătasem. N-aşi putea să spun pe ce se baza instinctul meu, care mă îndemna să nu accept *anomalia,* căci aşa îmi părea situația care se crease la facultate în urma îndepărtării marelui poet şi filozof. Anomalia, anormalul, nu e o fatalitate şi n-are durată, condiția să-l facem să dispară e să nu-l acceptăm şi mai ales să nu cedăm tentației de a-l justifica, prin recurgerea la principii înalte. Această din urmă gîndire anticipează primul meu contact cu unul din cei pe care îi numisem *noi.* Era un tînăr de vîrsta mea, numit la facultate odată cu mine şi cu care mă şi împrietenisem. De la el auzisem despre marele poet o formulă... mai tîr-ziu, după moartea şi reintegrarea poetului în circuitul cultural, această formulă avea să constituie subterfugiul general al acelei reintegrări... Idealism? Agnosticism?... Da' de unde! Filozofia lui e tot poezie, e o metaforă poetică. E stupid să căutăm confirmarea teoriei plusvalorii într-o operă poetică inspirată de sentimentul misterului existențial. Plin de respect pentru marele poet şi filozof, acest tânăr, marxist convins dar cu spiritul critic rămas intact, caustic, inteligent, avînd darul formulărilor memorabile, încerca astfel să-l ferească pe şeful catedrei noastre de loviturile pe care el parcă le ştia, deşi nu-mi spusese niciodată nimic clar în acest sens, dar eu înțelesesem din unele tăceri ale sale, din unele expresii cum ar fi un de" hm, sau bietul dom' profesor, că nu era sau nu va fi bine, de bietul dom` profesor... La el mă gîndii să mă duc îndată ce marele poet închise uşa în urma mea.

Îi dădui un telefon, stătea departe de centru şi s-ar fi putut să nu-l găsesc acasă. "No, bădie, acasă eşti?" îl întrebai cu un puternic accent ardelenesc, recunoscîndu-i vocea la aparat. "Acasă mi-s, tu eşti, Petrini?" "Da, ce făceai?" "Citeam!" "Pot să te deranjez?" "Pentru un prieten, musai să laşi cititul, căci el este un om viu şi mişcătoriu, în timp ce cartea stă liniştită acolo unde o pui şi nu

dă semne de supărare că o părăseşti. Vino! Mintenaş mă îmbrac şi ieşim la o preumblare." Vorbea adesea astfel, persiflîndu-i pe ardeleni, deşi era el însuşi ardelean, încercam şi eu acest limbaj cînd mă întîlneam cu el, dar numai atunci, fiindcă n-aveam talentul de a-mi strecura ironia la adresa cărturarului neaoş ardelean cum făcea el, imitîndu-i de fapt gîndirea, şi bineînţeles că n-aveam nici un haz. Mai ştiam ceva, că Ion Micu (căci aşa îl chema, şi cînd se prezenta adăuga şi particula Klein iritîndu-i pe unii, căci ei credeau o clipă că o fi descendent al marelui Inocenţiu, şi cînd aflau că nu...) cînd folosea acest jargon era la el un semn că îşi păstra neatinsă şi ascunsă adevărata gîndire, pe care n-o expunea oricui, încît mă bucuram cînd vedeam că îl părăseşte pentru mine şi discută normal: semn de preţuire şi prietenie. Nu ştiam de ce, dar avea asupra mea un ascendent... nu-mi dădeam seama în ce consta, dar nu numai că nu mă supăra, ci în mod bizar parcă chiar simţeam că mi-era necesar. Poate pentru că dintre toţi universitarii era singurul care îmi sugera certitudinea că putea răspunde la orice întrebare pe care i-aşi fi pus-o, în acei ani cînd de pretutindeni răsăreau semne de întrebare? El era singurul liniştit, destins, ironic, adesea sarcastic chiar şi cu cei bătrîni, care, foarte nervoşi, preferau să nu-i dea replica, sau poate că nici n-o aveau atunci pe loc... Era membru de partid, fost utecist în ilegalitate, n-avusese deci timp să-şi ia licenţa, fusese totuşi numit direct asistent la Litere, unde, îmi spunea el, n-avea să stea mult, pasiunea lui fiind presa literară... Lecţiile îi erau încărcate de glume pe care studenţii serioşi nu i le apreciau, în schimb rîdeau ceilalţi... Vorbind de pildă de Caragea Vodă, expediase astfel *analiza* marxistă a acelei domnii, care s-ar fi caracterizat prin ciuma care îi poartă numele (Ciuma lui Caragea) şi prin faptul că acel domnitor ar fi pus biruri grele pe femeile uşoare (ceea ce era riguros exact.) Studenţii serioşi ridicaseră stilourile din caiete. "Să scriem asta?" întrebase unul posomorît, parcă indignat... Într-o zi venise de la Bucureşti în vizită în oraşul nostru un membru al Biroului politic, însărcinat cu învăţămîntul şi cultura. Că de ce nu ştim încă ruseşte? ne întrebase el sever după ce ne adunase pe toţi în aula universităţii. Ne citase la un moment dat în timpul conversaţiei libere pe care o avusese cu noi un proverb rusesc în ruseşte, apoi văzînd că nimeni nu l-a înţeles, ni-l tradusese în româneasca lui nu atît stricată, cît marcată dezagreabil de un dublu accent, evreiesc şi în acelaşi timp rusesc. "Dar dumneavoastră, cînd aveţi de gînd să învăţaţi româneşte?" răspunsese atunci Ion Micu, creînd cu seninătate un moment penibil de tăcere, căci liderul nu avusese în primele clipe replică: apoi se înfuriase. "Cunosc eu acest gen de intelectuali foarte mîndrii de drăcuşorul mic-burghez care zace în ei şi care îşi scoate cornițele ori de cîte ori e vorba de lucruri serioase." Ion Micu îi replicase: "în orice caz văd că şi dumneavoastră, gîndiţi prin sistemul de imagini care face parte din opiumul popoarelor: drăcuşor, cornițe... Or, noi, marxiştii, ştim că nu există draci şi nici fii de-ai lor, drăcuşori..." " Dumneata eşti marxist?"' îl întrerupsese liderul, ca şi cînd ar fi fost convins că are în faţă un impostor. Micu surîsese candid: "Da, ca şi dumneavoastră!"

Îl găsii gata îmbrăcat să ieşim, totuşi, mai întîrziarăm, nu vroia să plece, se uită de cîte va ori discret la ceas şi nici de vorbit nu avea chef, sau mai bine zis se gîndea la ceva, tăcut, şi pe chip cu acea expresie de iritare pe care o avem toţi la

un *rendez-vous,* cînd sîntern puşi să aşteptăm pe cineva care a depăşit cu mult sfertul academic. Se plimba prin birou şi mă întreba cîte ceva, eu îi răspundeam, dar el nu avea aerul că m-a auzit. Întru tîrziu, după vreun ceas, se auzi la intrare cheia răsucindu-se în uşa apartamentului şi apăru Ivona, soția lui, care intră în birou fără un surîs că îşi vedea soțul, fără o tresărire că avea un musafir. Lucra la cotidianul local al partidului, fusese şi ea utecistă în ilegalitate, dar fără să fi fost închisă, cum se întîmplase cu soțul ei. Femeie tăcută, fără să fie placidă, o brunetă, stătea şi asculta conversația fără să intervină, nu pentru că n-ar fi avut ce spune, dar parcă tot timpul se gîndea la altceva, care, fără s-o obsedeze, îi acapara totuşi gîndirea. Cînd deschidea gura, o făcea ca să-şi contrazică, în felul ei absent, soțul, sau să-i spună că are nişte telefoane de dat şi o să treacă în hol, unde într-adevăr nu mai termina de vorbit. Cînd era prezentă, întîlnirea mea cu Micu era stricată. "Mi-ai dat telefon că vii, nu că întîrzii", zise Ion liniştit, fără reproş. "Am mai avut treabă", zice ea cu un glas alb, fără să mai adauge ceva, de pildă să explice de ce a telefonat atunci că vine, sau de ce n-a telefonat că întîrzie. "Ai avut necazuri?'' "Nu!" "Eu ies cu Petrini să facem o plimbare." Mai tîrziu am aflat că el o iubea, iar ea nu, însă o iubea mai mult decît se putea bănui, iar ea nu-l mai iubea deloc cînd îl cunoscusem eu şi mă întrebam dacă îl iubise vreodată. Mă întrebam chiar cum dracului o fi arătat atunci, în timpul idilei, căci dacă arătase ca şi acum, sau pe-aproape, de ce se îndrăgostise el de ea atît de tare? O pereche mai nepotrivită nici că se putea imagina (întrebarea populară "ce-o fi găsit la ea" ți se punea îndată ce-i vedeai împreună), cu toate că Ivona nu era deloc urîtă, însă un anumit voluntarism în felul ei de a fi. vocea puțin îngroşată, care nu ascundea nimic, nu sugera nimic, poate doar un dispreț fără adresă precisă, o făceau *net* antipatică: dispreț de ce? Al unei gîndiri adinci, al unei sensibilități deosebite? Nimic! Doar siguranța de sine, vag stupidă, a omului comun... Şi totuşi, ea avea să-l părăsească în cele din urmă, fireşte pentru un altul, şi Ion să sufere mulți ani, după aceea, deşi se recăsătorise el însuşi, aproape imediat, cu o studentă pasionată ca şi el de literatură, de altă rasă decît Ivona, dar... fireşte, a apărut şi un dar, însă ceva mai tîrziu; fapt e că alături de ea, Ion ar fi putut s-o uite atunci pe Ivona, dar n-o uitase, mai vorbeau încă la telefon, discutau chestiuni practice, cum ar fi de pildă starea timpului şi că Ion să nu iasă fără să-şi pună la gît un fular gros... într-o zi ea chiar i-a trimis acasă un peşte... Dar despre istoria cu acest peşte o să mai am, poate, timp să vorbesc...

Ion era un tip afectuos; în prietenie, cînd ne plimbam, de pildă, mă lua de braț, lucru care mă jena. "Ioane, îi spusei degajîndu-mă, marele poet nu suferă de nici o sciatică, acum vin de la el, a fost dat afară de la catedră fiindcă n-a acceptat să deschidă cursurile cu o prelucrare a unor discursuri ale lui Jdanov. Nu trebuie să-l părăsim!" "E prea tîrziu, răspunse el îndată, semn că ştia totul. E prea tîrziu, repetă, în locul lui a fost numit domnul Roşu Decebal, care prin numele lui a lăsat să se înțeleagă unde trebuie că e roşu şi în gîndire, iar cu prenumele că e un neaoş urmaş al marelui rege dac. Națiunea, ne învață Iosif Vissarionovici Stalin, deocamdată nu va dispărea, încît e nevoie încă de naționalişti roşii ca domnul Decebal, ce-a înfrînt popoare multe, de jos şi de pe cal..."

Ăstuia îi ardea să fie el spiritual într-un asemenea moment, deşi, e adevărat, ironia lui nu infirma starea mea de spirit, ci căuta doar să-mi sugereze că inflamarea gîndirii nu ne duce spre decizii raționale. Dar înțelesei că aprobase, în sinea lui, hotărîrea. Ai fi zis că, în ciuda ironiei, avea de pe acum o anume simpatie pentru profesorul Roşu Decebal. Era firesc! Făceau parte din acelaşi partid, căci nulul profesor se înscrisese prin primăvară... Totuşi continuai: "Ioane, numirea unui dentist în postul de decan nu mă deranjează. În general, orice numire de acest gen a unor personalități politice, dar care au totuşi o cultură, în locul, să zicem, al unor titulari nu prea străluciți şi mai ales compromişi în vechiul regim, în orice caz reacționari fățişi, cum era fostul decan, are un sens. Dar să dai afară un mare poet şi filozof care are dificultăți în adaptarea sa la noul regim, mi se pare un scandal." "Petrini, spuse el atunci sever, observînd pesemne că începusem să ridic vocea, revoluția, ea însăşi, e un scandal. Noi, care o facem, spunem că e un lucru înălțător, deşi, cei lucizi ştiu că e o maladie, dar nu sîntem noi vinovați că am moştenit o societate bolnavă... în mod fatal, curentul care se creează împotriva mentalității vechii societăți ia cu sine pe toți cei care nu acceptă să-şi însuşească noile principii. Nu există revoluție paşnică, chiar dacă ea, să zicem, nu e sângeroasă." "Există valori absolute, strigai eu, de care nici o revoluție nu trebuie să se atingă. Filozofia e una din ele." "Nu ne atingem de filozofie, ci de unii filozofi", răspunse el şi nu ştiu de ce, pronunțînd cuvîntul *unii* rîse. "Dar cum am putea să le cerem să se dezică de ei înşişi, de gîndirea lor liberă, de opera lor şi să pună în locul a toate acestea două broşuri, ale unui oarecare Jdanov? Ție nu-ți pasă, predai liniştit limba şi literatura română: nu eşti pus să vorbeşti studenților în locul lui Eminescu despre împărțirea lumii în două lagăre..." ,.Păun-Fincio", zise el sec. ..Ce e cu Păun-Fincio?" "În locul lui Eminescu. Şi Neculuță." .,Ce e cu Neculuță?" "Şi Cezar Bolliac". "Adică?" "Adică toți ăştia în locul lui Eminescu," "Şi tu ai acceptat?" "N-am acceptat *încă."* "Dar ai de gînd să accepți!" "Mda!" "De ce mda? Da sau nu! "Cred că da, dacă n-or să mă dea... afară" "Tocmai pe tine? De ce? *"Parce que la republic que c'est le diable et moi je suis partisan de la republique! Donc, je suis un diable l"* "Şi dacă nu te dă afară, vrei să zici că vei juca rolul diavolului predînd pe Păun-Fincio, Neculuță şi Cezar Bolliac în locul lui Eminescu? Cum? E ridicol!" "Am citat greşit: *«La Republique c'est la pensee et la pensee c'est le diable».* Le voi preda studenților pe Neculuță, dar prin gîndire îi voi determina să se ducă la Eminescu." "Tot e ridicol! N-ar fi mai bine să pleci?" "În zilele, noastre, rîse el, nimeni nu mai pleacă, eşti dat afară, dar să pleci tu singur, prin propria ta voință, nu se acceptă, aşa încît, reluă el după o pauză văzînd că tac, nu mai spune că nu-mi pasă, că predau liniştit limba şi literatura română". Aşadar, gîndii eu, am ajuns, fără ca eu să-mi dau seama, foarte departe! În lumina acestor revelații gîndul meu de a acționa în apărarea marelui poet, pe lîngă că era net riscant, n-avea nici cea mai mică şansă de a ralia pe cineva. Dacă pînă şi acest coleg care era membru de partid vedea posibilă chiar darea lui afară, înseamnă că a altora... şi mai ales cea efectuată, a marelui poet, nici nu mai intra la socoteală, nimeni n-avea să protesteze. ..Totuşi, spusei brusc îndîrjit, eu voi protesta." ,.Dacă ai s-o faci, răspunse atunci Ion Micu foarte grav,

mă vei lipsi pe mine de posibilitatea de a te apăra cînd vei fi tu însuti amenințat." "De ce aşi fi eu însumi amenințat? spusei deodată sumbru. Dacă vor dori să nu mai fie cultură, continuai indignat şi deodată nepăsător de soarta mea, mă voi duce să predau copiilor abecedarul, unde cred că nu voi fi silit să le vorbesc despre cele două lagăre (oribile cuvinte, cu puțin efort, de gîndire se putea evita apropierea aceasta de lagărele de concentrare, dacă chiar era necesar să se declare astfel scindarea lumii în două) şi nimeni nu mă va putea împiedica să realizez ceea ce chemarea mea mă va îndemna să realizez."

Se lăsă o tăcere. După cîțiva paşi, Ion Micu exclamă: de! Ca şi cînd poziția mea ar fi semănat cu a acelui moşier al lui Rebreanu care îşi creează în fața țăranilor în revoltă o imagine despre sine idilică, provocînd acel răspuns dubitativ. Ajunsesem în centru şi paşii proaspătului meu prieten se îndreptară spre braseria Hotelului Royal, care acum purta denumirea oraşului nostru, braseria unde ne mai întîlnisem, îi plăcea lui, zicea că are cel mai bun filtru - îi plăcea cafea filtru, bea cîte două sau trei la rînd... Mie îmi plăcea aici berea, care era totdeauna rece şi parcă într-adevăr şi ea mai bună decît în alte părți.

Ion Micu clipi iritat cînd văzu că masa la care îi plăcea lui să stea într-un colț pe o canapea de trei persoane era ocupată. Îmi explicase şi de ce: acolo puteai discuta liniştit, erai păzit de pereți din două părți, nu se putea aşeza alături de tine unul cu urechile lungi... Dar ne întîmpină chelnerul care îi cunoştea preferințele şi ne spuse că masa va fi imediat liberă, clienții au cerut plata. Da, dar plătind mai ceruseră bere, pe care se vedea că n-aveau de gînd s-o bea repede. Ion începu să-i înjure, în timp ce chelnerul ne sfătuia să ne aşezăm undeva şi îndată ce aceia vor pleca, ne putem muta acolo. Nu înțelesesem, adică nu crezusem pînă atunci că în timp ce clienți ca noi îşi beau liniştiți cafeaua sau berea, alături de ei, la masa vecină, se putea aşeza unul cu urechile lungi. "După ce îi recunoşti?" îl întrebasem pe Ion. "Nu achită nota", îmi răspunsese el. "Bine, dar cum îi recunoşti înainte de a achita nota?" "Au urechile lungi!" "Chiar?" "Da, deformare profesională." Rîsasem, dar aşteptînd să ni se elibereze masa, în timp ce "lingeam" o bere, cum spunea prietenul meu, observai că la masa liberă de alături se şi aşezase cu spatele un individ care nu comandase nimic, dar căruia chelnerul îi şi adusese o cafea, scosese un ziar şi sta cu nasul în el, în timp ce o ureche era într-adevăr vizibil răsucită spre noi. "Ioane", zisei şi îi făcui semn discret cu capul spre masa vecină. "Un tîmpit, zise el tare, e aşa de bou încît îşi închipuie că nu-l ia nimeni în seamă şi poate el să tragă cu urechea şi să-şi facă pe urmă liniştit raportul către şefi... *N-o* să afli nimic, bă, eşti aşa de prost că or să te dea afară, aşează-te şi tu lîngă alții, eu vă cunosc din ilegalitate, sînteți aceiaşi idioți şi fără fler, cu toate că serviți acum altă cauză... Du-te şi mă spune că ai fost mirosit de unul şi te-a înjurat...

...Trecurăm în sfîrşit la masa noastră şi chelnerul ne şi aduse filtre, le pusese mai dinainte. Turnarăm în ceşti... "Ar fi prea simplu", zise Ion. "Adică?" "Să te duci să predai copiilor abecedarul." "Şi de ce n-ar fi simplu?' "Lucrurile sînt mai complicate", rosti el sibilinic şi se ridică încet, ai fi zis ca un moşneag cu umerii încovoiați de atîta înțelepciune şi se îndepărtă şi dispăru după o perdea. Rămăsei singur cîteva minute şi mă uitai să văd ce făcea individul cu ziarul. Dispăruse, lăsînd în urma lui ceaşca de cafea pe care o băuse, ca o enigmă: era sau nu; era

cel care o comandase un... Hm! gîndii, Ion exagerează, nu poate un om să-şi bea liniştit o cafea şi să răsfoiască un ziar, fără să-l suspectezi că... I se vedea urechea răsucită spre noi, ei şi? Ce să facă la urma urmelor şi el cu urechile, să şi le taie, să bage un mototol de vată în ele, să şi le astupe cu palmele ca să ne convingă pe noi că nu era un... "Lucrurile nu sînt atît complicate, cît complexe, spune prietenul meii revenind. *«L'enfer, c'est Ies autres»,* spune domnul Sartre şi are dreptate, uitînd însă să adauge că treptele infernului încep de sus, unde mai poți încă respira şi, cu cît cobori, cu atît aerul e mai împuțit, pentru ca jos de tot, în infern, *Ies autres* să te împiedice literalmente să respiri. Te sufoci şi îți dai duhul. Or toată chestiunea e să supravieţuieşti!" "Nu te înțeleg, zisei, dimpotrivă, faptele arată că *«L'enfer ce sont Ies idâes qui viennent du haut. Les autres»,* cu cît cobori mai jos, cu atît sînt mai străini de ele. În fond avem un regim popular în care într-adevăr masele se simt bine. Ce-i pasă oțelarului cutare că un mare poet şi filozof a fost înlăturat de la catedră, sau că Hegel trebuie răsturnat cu fundul în sus ca să se mai poată spune că filozofia lui are oarecare valoare? După acest oțelar, Hegel poate foarte bine nici să nu mai existe, el îşi vede de oțelul lui, participă la şedințe unde are dreptul la cuvînt, îşi iubeşte nevasta şi copiii şi cînd ia chenzina se duce cu prietenii la o bodegă unde se cinstesc şi discută despre ale lor. Ştiu asta de la tata, care e muncitor specializat, dar cu o psihologie care nu diferă de a altora. Ca învățător într-o şcoală oarecare nu mă voi deosebi nici eu de ei şi mă voi simți perfect."

Ion sorbi din cafea şi îşi bulbucă ochii într-o parte, semn că gîndirea îi aluneca rapid şi trebuia să facă un efort să-i domine toate nuanțele. "Pentru că, zise el, ne aflăm într-o fază încă idilică. Masele n-au venit încă pe deplin în contact cu ideile care guvernează regimul nostru popular, în care ele, după cum zici tu, se simt atît de bine."

XII

Deodată ridicarăm amîndoi privirea şi văzurăm că lîngă masa noastră se oprise un pitic care ținea un chibrit în mînă şi se uita la noi . Un cerşetor care da tîrcoale pe-aici, îl mai văzusem şi în alte dăți. De cînd se oprise lîngă noi şi nu-l simțisem? Şi de ce tăcea? Nu cumva ascultase ceea ce vorbisem? "Ce vrei, bă?" se răsti Ion , la el. Piticul lăsă să-i iasă din gît un fel de zumzet, era, adică, mut, nu putea articula cuvinte, nu era însă şi surd, fiindcă răspunsese prompt la întrebare şi întinsese insistent chibritul înainte. "Nu-ți dau nimic, cară-te de-aici", zise Ion scos din sărite, la care presupusul mut îşi spori brusc zumzăitul în semn de protest şi o luă spre alte mese. ..L-am văzut în tramvai într-o dimineață, zise Ion, a cerut bilet cu o voce foarte sigură, a zis *pardon* şi a înaintat printre pasageri fără mutra cretină pe care şi-o ia aici..." "Crezi că e un..." "Bineînțeles! Ortega y Gasset a formulat în *Revolta maselor* (caile oarecum depăşite de consecințele războiului) o idee foarte interesantă. Masele vor pune stăpînire pe tot, au şi pus mîna pe restaurante, pe magazinele comerciale, pe sălile de cinematograf, pe hotelurile şi stațiunile care altădată le erau interzise,

pe spitalele luxoase, pe marile vapoare de pasageri transoceanice... Le mai rămîne, adaug eu, să pună mîna şi pe puterea politică şi marea putere financiară şi economică, pe care însă nu o vor folosi în mod liberal. Masele sînt sătule de liberalism, care n-are nici un haz. Ele vor puterea deplină şi adevărată, nu le interesează de pildă democrația parlamentară, cu alegeri şi alte mofturi democratice. Sensul deplin al puterii e că dispui de soarta altora. În alegeri vei obține 99,80 la sută şi vei fi singurul partid care candidează. Liberalii burghezi sînt nişte imbecili, masele oprimate le-au impus acest liberalism, acum însă ele nu mai sînt oprimate şi au alte apetituri, nu le mai interesează pe ele libertatea. Ce să facă, în fond, cu această libertate? Citesc în ziarele lor libere că ministrul cutare e compromis, că însuşi guvernul îşi face de cap şi că trebuie să părăsească puterea. Ei şi? Ce le iese lor din toate acestea? Ce le pasă lor de agitația electorală (coşmarul liderilor burghezi) care trebuie să aleagă un parlament neputincios, iar majoritatea să propună preşedintelui republicii un guvern şi mai lamentabil, care poate intra în criză la nici trei luni după votul de încredere? Să faci să se încolăcească la picioarele tale masele, cu strigăte isterice de adorație şi tu, ca un «părinte», să le dai pe hîrtie legi extrase din viziunile utopice ale umanității, şi în realitate să le calci cu ajutorul unor indivizi tot din masă, dar selecționați dintre cei mai primitivi, mai cruzi şi mai fanatici şi să terorizezi aceste mase, să vii în întîmpinarea pornirilor lor obscure de autoritate şi dominație, iată ce înseamnă pentru unii, în timpurile moderne, puterea. Vor primi loviturile fără crîcnire, iar în fața plutonului de execuție cei mai puri dintre ei vor striga *trăiască,* adică să trăieşti tu, "părintele" lor, care ai bifat în acea zi printre numele celor care trebuie să dispară şi pe al acestor revoluționari puri, care cît au fost şefi nu pe puțini au trimis şi ei la moarte. Discutam data trecută despre lipsa de substanță a dorinței lui Faust de a redeveni tînăr. Dacă ar fi fost mai evoluat, dacă ar fi intuit ceea ce e esențial pe această lume, adică puterea, puterea deplină şi totală, Faust nu i-ar fi cerut lui Mefisto să-l ajute să cucerească pe o oarecare stupidă Margaretă, care se sperie că a rămas însărcinată şi îşi îneacă progenitura într-un rîu. Iubire lamentabilă! Goethe îi spune tragedie, dar nu e tragedie nicidecum. Să-ți vinzi sufletul pentru atîta lucru denotă neînțelegere totală a germenului care a intrat încă din perioada monocelulară a apariției vieții pe pămînt în faimosul lanț de amino-acizi care trebuia să ducă la apariția bipedului numit om: asigurarea pentru el a celor mai bune condiții de existență, apoi pentru a fi sigur că nu va mai fi amenințat, libertatea absolută față de ceilalți, adică puterea deplină şi discreționară asupra lor. Cum vei obține aceasta? Cu ajutorul tot al lor, propunîndu-le un țel măreț, apoi biciuindu-i să-l cucerească. Hitler, de pildă, le-a propus cucerirea lumii: l-au urmat săvîrşind incredibile crime. Perioadele de democrație sînt, pentru cine studiază bine istoria, nişte accidente, oceanul uman a fost aproape tot timpul zgîlțîit de furtuni, cuceriri şi tiranie. E drept că mulți tirani şi cuceritori au sfîrşit pe eşafod, Hitler s-a împuşcat!"

Se opri şi îşi turnă cafea în ceaşcă. "Sînt contradicții în ceea ce îmi spui, îi zisei. Întîi o remarcă: adevărata putere nu constă în faptul de a dispune de soarta altora. Odată, la o petrecere, cineva i-a aruncat unui unchi de-al meu un pahar de vin în față. Pur şi simplu. Unchiul ăsta nu era nici bleg, nici îngăduitor, în

plus putea pune jos un taur apucîndu-l de coarne. Idiotul ăla nu ştia. Ei bine, nici unchiul n-a ţinut ca acela să afle, s-a şters liniştit cu şervetul, nu i-a spus nimic ca şi cînd acela nici n-ar fi existat şi a continuat să petreacă liniştit şi vesel. Totuşi se făcuse o tăcere de gheaţă, toţi se aşteptau ca el să reacţioneze şi să-l gîtuie pe agresor. Puterea celui cu adevărat puternic astfel se manifestă: să ştii că poţi distruge pe cineva, să n-o faci, şi acela să nu ştie. Puterea e *de* origine divină, poporul naiv crede că Dumnezeu «se mînie» că «pedepseşte». Nicidecum! Asta e Dumnezeul evreilor, mînios şi cumplit, care trece prin foc şi sabie cetăţile, şi nu cruţă nici copiii. Al nostru îşi lasă fiul să fie răstignit, îl părăseşte, cu toate că acesta se rugase în grădina Ghetsemani cuprins de o spaimă atît de mare încît sudoarea care îi tîşnise pe frunte era de sînge, dacă, zicea, ar putea să treacă de la el paharul acesta. Nici vorbă! Cum să-l treacă? Dacă el ar interveni în soarta oamenilor, chiar a celor aleşi, ce valoare ar mai avea mîntuirea?" "Da, îmi reluă Micu ideea, şi în timpul calvarului Isus se întunecă şi strigă: *Eli, Eli, lama sabactani..."* "Un mare şef, continuai eu, primeşte şi el ceva în sensul unei scîntei divine; el nici măcar nu guvernează, predă puterea primită de la popor înapoi poporului şi singura lui veghe e să nu apară cineva cu apetituri de a se folosi de libertatea pe care el le-a redăruit-o şi de a îngenunchea pe alţii. Pe aceia într-adevăr îi stîrpeşte fără cruţare. Tiranii moderni, de care vorbeşti tu, nu au în ei această scînteie divină. Dacă e să continuăm analogia şi să ne întrebăm în ce consta totuşi puterea lor eu aşi afirma că sînt de acord cu tine că o primesc de la mase, dar n-o mai restituie, fiindcă..." "Ei, de ce n-o mai restituie, zise Micu văzînd că ezitam... N-o să spui că au pierdut contactul iniţial cu forţele divinităţii?!" "Ba chiar asta vroiam să spun..." "Că iau apoi contact cu forţele malefice?..." continuă el fără ironie. De aceea ţineam eu la acest om, care foarte adesea nu rezista să fie ironic cu alţii, făcîndu-şi duşmani: nu era ironic cu mine, chiar cînd mă simţeam eu însumi prins în flagrant delict de naivitate, cum se întîmplase acum; rămînea foarte grav şi reflecta profund la ceea ce îi spuneam, cînd ar fi putut atît de uşor să mă persifleze... "Oricum, continuai eu, acest gen de putere e un coşmar, turbură somnul tiranilor şi chinuie printr-o infernală singurătate... Oricînd nişte oameni îndrăzneţi i-ar putea ucide ca pe nişte mizerabili descreieraţi ce sînt şi ei ştiu acest lucru. Iar masele sînt reprimate nu din plăcerea că au puterea, cum spui tu, ci din teama că aceste mase se pot oricînd revolta. Teroarea continuă este deci necesară pentru a descuraja orice idee de demnitate şi libertate." "Nu e convingător", zise el ridicîndu-se şi dispărînd iar.

În timpul unor asemenea întreruperi mă gîndeam care dintre noi doi suferea, de rinichi, el pe care consumul de bere îl scula atît de des de la masă, sau eu care nu mă ridicam deloc, deşi nu beam mai puţin. Nu eram convingător. Ba eu cred că eram, în orice caz simţeam că, în forul meu interior, se cocea o idee în legătură cu această frenetică activitate a maselor în secolul nostru, despre care scrisese Ortega y Gasset, şi a apariţiei stranii a tiranilor totalitari care infirmau orice evoluţie în conştiinţe după două mii de ani de creştinism, două milenii în care martirii umanităţii suferiseră parcă zadarnic. Aveam sentimentul, presimţirea că intrasem într-o nouă eră, dar abia mai tîrziu, cînd o apăsătoare experienţă avea să se adune în urma mea, şi după grele ameninţări, avea să ţîşnească gîndul: *Era ticăloşilor.* În ziua aceea îmi dădea tîrcoale, dar nu reuşeam

să exprim decît naivităţi grave şi locuri comune. "Iuliu Cezar a fost un dictator divin?'' mă întrebă prietenul meu chiar înainte de a se reaşeza pe scaun în faţa mea. "Da, a fost!" "Şi totuşi a fost asasinat la idele lui marte. Da, şi eu cred că era atins de scînteia divină cînd se sprijinise pe masele plebee în lupta contra lui Pompei, şi chiar şi ulterior, după ce fu învinuit că vrea să devină imperator. Dar masele? Ei bine, masele nu l-au sprijinit să nu fie asasinat de puternicii aristocraţi ai senatului, cu toate că la auzul ştirii şi-au exprimat revolta, şi asasinii au trebuit să fugă. Brutus. Şi tu, Brutus?! s-a mirat el văzînd că printre cei care îl loveau cu săbiile se afla şi Marcus Junius Brutus, acest nepot al lui Caton, al cărui frumos chip, parcă de adolescent pur, îi inspirase totdeauna simpatie şi încredere... Ar fi fost avertizat de propria lui soţie şi chiar pe drum cineva a insistat să citească un mesaj şi să nu se ducă în dimineaţa aceea în senat. Ei şi? Nu s-ar fi dus atunci, s-ar fi dus a doua zi, sau în altă zi, conspiraţia nu se formase pentru o zi anume, fatală, s-ar fi pus în mişcare cu altă ocazie, deşi imprevizibilul psihologic putea să schimbe totul în favoarea sa, de pildă unul din conspiratori să trădeze, poate chiar Brutus, sau un altul, care să se fi trezit cuprins de îndoieli, căci Cassius şi Brutus au pierit şi ei de mîna lui Antoniu si Octavian, dovedindu-se că moartea lui Cezar nu era necesară. Asta arată că puterea trebuie organizată, chiar dacă o restitui maselor care ţi-au dat-o, fiindcă scînteia divină nu rezistă fără organizare, fără un partid care să reamintească tot timpul maselor că sînt libere şi să le ţină sub stare de vigilenţă. Acest lucru îl facem noi, comuniştii, pentru prima oară în istorie. Oamenii sînt agitaţi de principiile binelui şi răului, care nu apar decît foarte rar în stare pură, nu ştii dacă prietenul de azi (Brutus) nu va ridica mîine sabia şi nu te va lovi şi, desigur, invers, duşmanul tău înverşunat te va salva cînd te aştepţi mai puţin. Asta nu înseamnă că omul nu aspiră la o stare de spirit de echilibru şi că odată obţinut nu doreşte această permanenţă..." "Asta în primul rînd, continuai eu (în paranteză fie spus, cineva tot trebuie să plătească un tribut libertăţii, pentru a salva ideea, şi nu invers), să *organizezi* şi în toiul acestei organizări, ideea să se stingă: şi ce dacă moare cutare şef, lovit, să zicem, de duşmanii revoluţiei? Trebuie să institui teroarea asupra întregii ţări? se prăbuşeşte ideea! în al doilea rînd, nu sînt de acord că masele s-au săturat de liberalismul burghez şi chiar de libertate în general, neavînd ce face cu ea, ele fiind în realitate, în acest secol, stăpînite de porniri obscure de autoritate şi dominaţie. Aşa te-ai exprimat..." "Da, ripostă el deodată cu o undă stranie în glas, ceva dur, net şi cinic, ştiu ce spun, şi eu fac parte din mase şi am cunoscut pe pielea mea aceste porniri obscure de autoritate şi dominaţie."

Aici discuţia se opri brusc şi urmă o tăcere grea ca un bolovan. Te uitai la el, vedeai că e mare, că ţi-a închis drumul, că nu mai puteai merge înainte şi te întrebai ce mai puteai să faci! Cum să-l urneşti, să-l dai la o parte? El rosti totuşi, dar nu ca să-l înlăture, ci să mai pună parcă încă unul deasupra: "Acum comuniştii nu par necesari, zise el. Dar va veni timpul cînd viaţa fără ei va deveni imposibilă. Atunci vor fi căutaţi, se vor forma cozi interminabile la uşile birourilor lor, vor fi iubiţi şi respectaţi... Cine are urechi de auzit, să audă...

Eu aveam urechi de auzit, auzisem, ceea ce mi se spusese era foarte clar, mă gîndeam, dar nu înţelegeam nimic, încercai zadarnic să continuu spunîndu-i că

şi eu fac parte din mase şi am trăit destul ca să le cunosc, n-am descoperit în psihologia părinţilor şi rudelor mele, a rudelor rudelor mele şi a prietenilor tuturor acestora nici un apetit obscur de dominaţie şi autoritate, în afara unor prejudecăţi curente, moştenite prin tradiţie; să nu te vorbească de rău lumea, să nu te faci de rîs, să nu te-arate cu degetul, chiar dacă e în joc ceva care ţie ţi se pare că ar fi fericirea; această fericire să fie în rîndul lumii eţetera, eţctera!... Cît priveşte faptul că n-ar avea ce face cu libertatea, n-am descoperit la nimeni o suferinţă în acest sens, dimpotrivă, primii care au atentat la ea, legionarii, au fost înjuraţi, huliţi, li s-a dorit pieirea şi s-au bucurat cînd Antonescu i-a scăpat de ei..."

Tăcere. El exclamă, de astă dată ironic: "De!" Şi goli paharul de bere, puse mîna pe noul filtru care ni se adusese, îşi turnă cafea, sorbi (mă întrebam cum de nu se frigea), îşi aprinse o ţigare şi dispăru iar de la masă, nu înainte de a mai adăuga, izbucnind însă într-un rîs fărîmiţat, care nu ştiai cînd se va opri: "Să dea Marx să nu înţelegi prea tîrziu cuvintele mele!"

XIII

Am rămas posomorît. Tot nu înţelegeam... A cunoscut pe pielea lui pornirile obscure de autoritate şi dominaţie a maselor. Ce-o fi cunoscut? Avusese în glas un puternic accent de om care ştie multe şi nu vrea să spună... începea, pentru întîia oară, să mă irite... Dacă ştia, de ce nu-mi spunea? Ce să înţeleg eu din această aserţiune referitoare la mase, irelevantă pentru mine? Mama, în blîndeţea ei, folosea şi ea expresii dure cînd nu-i plăcea un om, de pildă cînd cineva făcea pe deşteptul... "Trebuie completat, zise Micu revenind: porniri obscure de autoritate şi dominaţie pe care le transferă..." "Cui le transferă?" spusei. "Ai să afli!" "Şi de ce nu-mi spui tu? Dacă zici că ştii?" "Am şi spus-o, dar n-ai fost atent." Şi se uită la mine de jos în sus, fix, neclintit el însuşi, foarte scrutător, dar şi cu simpatie. "Mărturisesc că n-am reţinut..." "Multe nu se reţin", zise el ca un avertisment şi tăcu, bîţîind însă distrat dintr-un picior şi strivind cu scîrbă ţigarea în scrumieră. Ai fi zis că n-o să mai fumeze cel puţin un ceas, astfel de grimasă de silă făcu. Dar imediat scutură pachetul şi, gînditor, duse o nouă ţigare la gură, pe care o aprinse cu o expresie de noutate pe chip. "Multe nu se reţin şi un anumit timp încă nu se vor reţine", repetă el şi văzîndu-i piciorul care nu înceta să tremure avui senzaţia netă că şi mintea îi bîzîia, ca un motor care fusese uitat la relanti în mijlocul drumului, în timp ce şoferul dispăruse în mă-sa, nu se ştie unde. "Ascultă, Ioane, îi spusei, tu vorbeşti ca şi cînd capul tău a mai fost la un cur de mătuşă." El se gîndi o clipă: ,;Păi a mai fost, zise, în timp ce tu îl studiai liniştit pe Hegel, mătuşa asta mă croia cu gîrbaciul, să spun care sînt legăturile mele superioare, dar şi cele inferioare. Mătuşă a dra-cului! Dar şi eu, copil încăpăţînat: deşi îmi arătase probele, confruntîndu-mă cu legătura mea superioară, care ori căzuse ori trădase (n-o să aflu asta niciodată fiindcă această legătură a dispărut şi nimeni nu poate sau nu vrea să-mi spună unde), eu continuam să neg spunînd că nu ştiu nimic, nu-l cunosc pe acest om. E drept că nici el nu m-a recunoscut, lucru care complică problema... însă nu

arăta nici o urmă că ar fi fost torturat, în timp ce eu arătam... In celulă mă gîndeam cîteodată şi la marele poet şi îmi spuneam: ce frumos sună să gîndeşti, *cunoaşterea lu-ciferică;* splendidă metaforă! Dar cunoaşterea mea ce fel de cunoaştere era? Dar a individului de la Siguranță? Relațiile mele cu el nu erau vulgare, nu vorbea cu mine în argoul lui de torționar, nici nu asista la bătăi, era însă preocupat, posomorît. «Aşi putea să te trimit pe front, îmi spunea, adică întîi la Sărata să faci instrucție, şi Sărata asta e infernul lui Dante, un intelectual ca tine s-ar curăța în două săptămîni de furunculoză, cel puțin, pe urmă dacă ai scăpa, direct în foc, pe linia întîia: de-acolo n-ai mai scăpa, fiindcă şi pe linia întîia sînt locuri unde mai ai şanse să scapi, cu o rană, dar din misiunile speciale, de sacrificiu, nu mai scapă nimeni. Te țin însă aici, dar cu o condiție..» (era mult după Stalingrad, după bătălia de la Kursk-Orel, pe care nemții n-o cîştigaseră, se repliau strategic pe poziții dinainte stabilite, dar oricît erau ele de stabilite şi anume dinainte, erau înapoi, nu înainte, şi omul meu se grăbea şi el: ce-o să fie? Dacă nemții pierd războiul?) A scos o hîrtie bătută la maşină şi mi-a dat-o s-o citesc. Declaram în ea că alde cutare de la Siguranță s-a purtat bine cu mine, nu m-a bătut, nu m-a schingiuit ețetera! S-o scriu cu mîna mea şi s-o semnez. I-am spus că sînt de acord numai dacă încetează bătăile şi schingiuirile. »Bine«, zice. S-a ținut de cuvînt şi după un timp chiar mi-a dat drumul. Ca să fiu din nou arestat şi să cad în a altuia, care nu-şi punea el problema ce-o să fie si cum o să fie. Am fost rulat, am aflat după 23 August, că ăştia doi erau prieteni. N-a trebuit să depun cu mărturie împotriva lor, au depus alții... Mătuşile, le-a venit şi lor rîndul s-o încaseze..."

Mă uitam la el: totuşi scăpase teafăr, şi nu era prea voinic, gînd absurd, ca şi cînd ar fi trebuit, ca să-l cred, să arate mutilat. "Ioane, zic, aşi fi studiat mai puțin liniştit pe Hegel dacă aşi fi ştiut că un student din generația mea e torturat în beciurile Siguranței şi bineînțeles dacă aşi fi aflat şi de ce, dacă, adică, experiențele noastre ar fi coincis. Cum ai ajuns tu la convingerile tale politice atît de grave e pentru mine o enigmă şi nici acum nu te pot urmări. Nu te înțeleg! Am fost tentat să-l admir pe Stalin, aveam aversiune împotriva lui Troțki, şi Stalin e convingător cînd argumentează că acest menşevic avea gărgăuni în cap cu teoria lui a revoluției permanente... Pe urmă tu mi-ai dat cărți ceva mai puțin sumare decît opera lui Stalin şi nu numai că mi-ai temperat începutul de entuziasm pe care îl aveam pentru el, dar m-am şi trezit ca dintr-o narcoză şi l-am văzut aşa cum îl vezi tu . Totuşi tu îl admiri, simt acest lucru şi nu-ți înțeleg avertismentele. Îți repet, nu văd ce ar fi complicat în faptul de a părăsi facultatea şi a învăța pe copii abecedarul. Nu spun că o s-o fac mîine, dar rămîn la ideea mea că marele poet trebuie apărat, nu pentru el, ci pentru ideea că filozofia nu poate fi desființată. În orice caz, eu nu voi accepta să predau, în locul lui Hegel, un discurs al unui oarecare Jdanov." "Nu e «oarecare»", zise Micu ridicînd un deget. "Da, zic, care sînt operele lui filozofice?"' "Nu mai fi şi tu aşa de naiv! spuse el de astă dată cu un astfel de glas încît, fără să ştiu de ce, mă intimidai. Operele lui filozofice, continuă el foarte supărat (dacă nu s-ar fi uitat în jos cu un soi de mîhnire pentru mine), sînt tancurile care stau în spatele fiecărui cuvînt din discursul lui despre filozofie." "Şi tu de ce vrei ca eu să mă supun la toate acestea?" ridicai glasul indignat. "Nu te supune, dar fii în cunoştință de cauză.

Ştii ce spune Napoleon: *«Les gros bataillons ont toujours raison»*. Tu ce vrei, să te pui în postura mielului lui La Fontaine (dacă nu te conving batalioanele lui Napoleon), care încearcă să-i spună lupului că nu poate să-i turbure apa, întrucît ea curge dinspre lup şi nu invers? *«la raison du plus fort est toujours la meilleure...»* Revenind la marele poet... D-aia nu ţin să apăr acum cunoaşterea luciferică, prefer materialismul dialectic, care mă învaţă că nimic nu e stabil pe această lume, şi că totul se află în continuă mişcare şi transformare. Va învinge cel ce are răbdare să aştepte fără să se lase ispitit de orgoliul de a acţiona, cînd timpul nu e favorabil acţiunii..." "Da, dar aceste mişcări sînt largi şi durata lor nu se măsoară cu durata existenţei mele pe pamînt. Trebuie să acţionez!" "Da, dar nu uita că lumea de azi e în criză, războiul a fost doar începutul ei, şi crizele n-au o durată atît de lungă, încît să nu mai ai timp să participi la ele şi să le vezi sfîrşitul. În cincizeci de ani părinţii noştri au trăit două războaie mondiale, ascensiunea şi căderea lui Hitler şi a Germaniei, dispariţia imperiului britanic, apariţia pe planetă a două uriaşe puteri, Statele Unite ale Americii şi Rusia şi în curînd China comunistă... Ruşii cel puţin au trăit, în afară de cele două războaie (ultimul fiind sălbatic prin crime şi distrugeri), o revoluţie, un război civil şi două catastrofe provocate de secetă. Avem multe de văzut, ce te repezi aşa să te duci să predai abecedarul? Nu e poziţia cea mai potrivită de pe care să înţelegi lumea în care trăieşti.'' "De ce nu? Spinoza a şlefuit lentile, iar Jean-Jacques Rousseau a copiat note muzicale pînă la sfîrşitul vieţii." "Spinoza a murit din pricina acelor lentile la patruzeci de ani! Şi pe urmă te-ai gîndit, soţia ta e membră de partid, o să fie de acord cu tine?" "Ei na! Nu m-am născut să mă ghidez în viaţă după dorinţele unei muieri!" "Eu nu zic să te ghidezi, dar gîndeşte-te totuşi! Ce te costă dacă te gîndeşti! Şi gîndirea nu înseamnă să-ţi spargi capul reflectînd în singurătate, ci să fii atent la ceea ce se întâmplă în jurul tău..." "Asta e bună, tocmai că sînt foarte atent la ceea ce se întîmplă în jurul meu. Ce-o sa-mi spun eu mie însumi..."

Mă oprii, se apropiase chelnerul. "Domnul Ionică, zise el , nu luaţi o gustare? Avem icre negre!" "Cum icre negre?! protestă parcă prietenul meu. De unde dracu le aveţi?" "Se mai găsesc! zise chelnerul ca şi cînd chiar se mai găseau. Nu le mănîncă bucureştenii pe toate, ne mai trimite şi nouă din cînd în cînd o cutie, două..." "O cutie, două?!" îl îngînă Ion. "Da, două, trei... nu prea se mănîncă, clientul se sperie de preţ... Nici icrele roşii nu se mănîncă, se usucă în vitrină..." "Şi cît costă?" "Alea roşii zece lei suta de grame..." "Nu, alea negre!" "Alea negre douăzeci şi cinci de lei!" "Da, e cam scump, reflectă prietenul meu, preţul a patru fripturi.:." "Eu zic să luaţi, zise chelnerul, cît se mai dă la preţu-ăsta. Vă spun eu, cînd le-o simţi poporul gustul, să vedeţi cum se ridică la un sutar. Un leu gramul. Dacă s-or mai găsi!" mai spuse el filozofic. "De ce să nu se găsească? zise Ion curios. Or să moară nisetrii?" *"Ba* nisetrii or să trăiască, dar marfa asta e lux, poţi să ştii ce-or să facă ai noştri cu ea cînd or afla ce preţ are la Paris sau la New York? N-aţi văzut cu peştele?" "Ce e cu peştele?" "Păi înainte erau pieţele pline cu peşte proaspăt, acuma, noi ardelenii nu prea ne omorîm după el, dar, oricum, cine vrea găsea, nu era o problemă. Acuma e o problemă!" "De ce e o problemă?'' "Cred că se vinde, dracu ştie, sînt ţări sărace în peşte, ne dau maşini pe el..." "Bine, dă-ne atunci icre negre", zise Ion.

Ni se schimbă fața de masă, murdărită de scrumul țigărilor, ni se aduseră scrumiere curate, apoi, foarte ceremonios, chelnerul sosi cu icrele, cu pîinea prăjită, unt şi lămîie. "Doriți şi cîte-o țuiculiță? zise el. Merge după bere, nu prea merge invers...'" Ne aduse țuică şi apă minerală şi ne părăsi. "E un tip interesant, zise Ion, ştie multe. Îmi place de el că judecă regimul cu blîndețe şi nu pentru că ştie că eu sînt membru de partid. Şi l-a însuşit..."'

Mîncam, ca să zic aşa, cu respect pentru icre şi cu gîndul la faptul (după prezicerea chelnerului) că se vor scumpi sau vor dispărea... "Ce anume şi-a însuşit?" îl întrebai: "...A, domnul Jenică? Da, regimul. N-ai auzit cum zice? *Ai noştri.* Şi îmi place că ne vede la putere şi în viitor, în timp ce micul-burghez trage cu urechea la radio să vadă dacă nu vin anglo-americanii... Ba că vin la iarnă, ba că vin la primăvară... într-o zi l-am întrebat pe domnu Jenică... Zic: ce crezi despre chestia asta? Nu se poate, zice, e înțelegere... S-au înțeles la Yalta, aici e al meu, pînă aici, dincolo e al tău, cu condiția să existe şi partidele comuniste. Dacă se încalcă înțelegerea, e război. Şi nu poate să fie? zic. Război? În nici un caz, abia s-a terminat ăsta, cine are chef de război? Poate altă generație, ehe, mai încolo. Trebuie timp şi pentru război, să se coacă. Păi, zic, se poate coace şi repede, n-ai auzit că lumea s-a şi împărțit în două lagăre? Ei şi? zice. Astea sînt vorbe! Credeți că e după ei?... Un om inteligent... domn Jenică... Mai inteligent decît alții, care îşi închipuie că dacă au citit o sută de cărți şi au bibliotecă în casă au monopolizat ei inteligența..." ..La cine te referi?"' "La mulți! Chiar la rectorul nostru, care e cuprins de groază .Ne omoară, zice, sîntem totalmente descoperiți. Se referea la americani, care au bombă atomică şi noi n-o avem, adică ruşii n-o au, că noi ăştialalți..." "Păi avea dreptate, zic chiar aşa şi e, sîntem cu mîinile goale, goi puşcă. Ce mai putem face cu armamentul clasic şi cu o armată chiar puternică, în fața unei singure bombe atomice?"

Ion Micu mîncă multă vreme fără să răspundă. Avea însă un răspuns, se vedea după expresia senină a chipului. "Nu numai puterea de care vorbeam, dar şi războiul e de origine divină, zise el aprinzîndu-şi o țigare. Prin divinitate înțeleg puterile cosmosului, care veghează în general cu atenție asupra speciei umane. Nu în sensul că şi în nişte întreuciderì dintre tribul Bambu şi tribul Mambu vom descoperi voința divinității, deşi... N-ai observat, de pildă, că sexul unui copil e determinat de o lege misterioasă? Nu ştim ce lege, dar îi vedem efectele: de pildă îndată după un război, se nasc mulți copii de sex masculin; natura vrea să-şi recupereze pierderile. În general statistica arată că se nasc dintr-o sută (bineînțeles că pe un teritoriu mare al unei țări) 49 de băieți şi 51 de fete... Două fete deci rămîn nemăritate, sau mai degrabă, practic, toate se aranjează între ele şi împart măritişul... Un număr de ani unele, alt număr de ani altele. Căsătoriile eşuate sînt şi ele expresia acestei legi uimitoare... Are dreptate domnul Jenică, nu e după ei, un război nu poate să se declanşeze datorită avantajului pe care una din părți îl are sub forma unei bombe atomice. Trebuiesc milioane si milioane de alte avantaje, cum ar spune Tolstoi, pentru ca evenimentul să se producă." "Adică? Starea de conflict există, de ce nu ar degenera într-un război?" "Starea asta de conflict o să degenereze în ceva, nu ştim încă în ce, dar într-un război în care americanii să dea cu bomba. Să nu uităm că atunci cînd au făcut-o, la Hiroşima şi Nagasaki, tot poporul american purta în el furia împotriva

celor care le scufundaseră flota la Pearl Harbour, fără să li se fi declarat în prealabil război. În al doilea rînd, în Europa războiul încetase, Japonia însă îl continua, şi încă cum, în mod normal, mulţi americani trebuiau să mai moară ca să-i facă să capituleze. Or, americanii nu mai aveau nici un chef să mai moară, şi atunci domnul Truman, în acord cu poporul său, a gîndit, de ce să nu moară ei, japonezii, dacă continuă să le placă războiul? (şi trebuie să nu uităm că le cam plăcea şi cam omorîseră o grămadă de chinezi timp de ani de zile), de ce să nu le dăm o bombă în cap să-i saturăm? Şi le-au dat, s-au săturat şi au depus armele... Or, în ce fel s-ar putea acum americanii înfuria pe ruşi şi zeii să le dea dreptate? Fiindcă împotriva ideii de cucerire a lumii abia au luptat şi n-au nici un chef să urmeze un Hitler-american, care nu există şi *acum* nici nu e posibil. Bineînţeles că *bomba* pe care o deţin ar putea să excite pe unii dintre ei, şi să apară în politica lor externă o anumită tendinţă de dominaţie asupra lumii. Asta e altceva... Cine e puternic nu rezistă să nu te facă să simţi această putere, însă după cîte ştiu eu, *bomba* nu are un secret propriu-zis, poate s-o facă oricine dispune de cîţiva savanţi şi mijloace tehnice. Or, ruşii dispun şi de savanţi şi de mijloace tehnice, şi fabricarea bombei e la ei chestie de cîţiva ani, poate chiar mai puţin. Şi atunci folosirea ei de către una dintre părţi devine şi mai improbabilă, în afara cazului cînd forţele divine ar vedea ca inevitabilă, din motive care ne-ar rămîne inexplicabile, dispariţia speciei umane de pe Terra. Să rămînă pe ea doar cîţiva troglodiţi de prin pădurile Africii sau Australiei. Dar această viziune catastrofică, apocaliptică, nu poate fi susţinută nici de forţele divine, deoarece specia umană deşi a dat în acest secol semne de degenerare, este încă şi pentru multă vreme o specie dinamică, în plin avînt şi departe de a-şi fi epuizat forţele creatoare. Era atomică abia începe şi cuceririle ştiinţei vor modifica şi politic faţa lumii. În bine, nu în rău. Stalin va muri şi el şi cele două lagăre ale lui Jdanov vor dispărea fără să se înfrunte, comunismul lui Stalin se va stinge treptat, lăsînd locul unui comunism, pe care oamenii îl vor face potrivit naturii lor specifice. Într-un fel va arăta cel chinezesc (desigur cu chinezării) şi altfel cel francez, care e greu de imaginat că va părăsi cuceririle anterioare ale revoluţiei burgheze; africanul va trebui să-şi lepede repede belciugul din nas şi concepţia tribală, dacă poate fi numită concepţie, şi să cucerească ideea de naţiune şi de libertate, iar mulătrimea sud-americană să-şi tempereze carnavalurile şi să părăsească ideea că amorul singur le poate ajuta să-i alunge pe dictatori. Restul, ce va fi pe urmă, este imprevizibil... Puterea condiţiilor, care ne ţine astăzi înlănţuiţi (foamea, frigul, lipsa de locuinţe salubre), va slăbi treptat şi va face, adică e de sperat că va face absurdă represiunea unora împotriva altora. Eu nu spun că lumea veche, capitalistă, e putredă, ea va supravieţui multă vreme, atîta timp cît comunismul nostru nu va fi capabil să ofere omenirii o imagine ispititoare. Poate că aceste două lumi, resemnîndu-se cu ideea că nici una dintre ele nu e sortită pieirii, vor începe prin a se apropia şi vor sfîrşi prin a depune eforturi comune pentru a feri civilizaţia noastră de pericole mult mai mari decît reprezintă pentru una capitalismul şi pentru alta comunismul?! Ăsta e însă secretul furnicarului uman şi după cum nu ştim de ce naşterile se reglează de la sine, tot aşa nu ştim care e legea coeziunii popoarelor sau legea desbinării lor şi cît de fatale sînt aceste legi şi pentru cine." "Ioane, îi spusei, e remarcabil optimismul tău şi

credința că forțele divine nu ne vor condamna înainte de termen. Pe mine însă mă interesează *termenul renew,* deşi nu sînt nepăsător față de cel al omenirii. Eu vreau, adică, simt chemarea spre filozofie. Or, Hegel spune, şi nu poate să te lase indiferent în forul tău interior argumentarea lui, că filozofia nu poate să existe fără libertate, adică gîndirea filozofică nu e posibilă decît într-un stat în care libertatea şi legile sînt pentru toți. Omul este liber în sine şi pentru sine şi singur acest concept este izvorul dreptului şi al creației spirituale, în fața forțelor divine, toți oamenii trebuie să fie liberi şi egali, fiindcă fiecare, pentru sine, are din naştere dreptul la creație spirituală şi la o moarte a efemerei sale vieți. De ce ar fi ei prin urmare împărțiți în caste, ca la orientali, oameni liberi şi paria, sau acum, în burghezi şi proletari? Nici una nici alta. Ființa umană care e împiedicată să ia cunoştință de sine rămîne doar în stadiul existenței ei, cum rămîne şi un bou, chiar dacă e Boul Apis. Ea doarme, deşi se adaptează mediului şi construieşte ca o furnică. Cu asta n-am ajuns prea departe. O revoluție trebuie să declare deodată liberi pe toți oamenii, altfel ce se revoluționează? Cunoaşterea de sine, conceptul că omul este liber prin natura sa abia cîştigat de conştiința noastră în timpurile moderne este deodată anihilat, negat printr-un amendament de sursa hegeliană rău înțeles că libertatea ar fi necesitatea înțeleasă. În mod vulgar se va aplica deci în practică acest concept: burghezia odată răsturnată, e *necesară* instituirea dictaturii proletariatului. De ce? Pentru că individul de fapt nu e liber în sine şi pentru sine, el e determinat de conştiința sa de clasă. În general e determinat socialmente şi determinat istoric. Prin urmare, un număr mare de ființe umane, adică burghezii răsturnați nu pot fi liberi, chiar dacă ar vrea să înțeleagă necesitatea dictaturii proletariatului. Ei da, nu mai sînt liberi chiar dacă o înțeleg, pentru că determinarea e ca o condamnare. Deci ei fatalmente se vor împotrivi. Deci fatalmente trebuiesc reprimați şi nu aşa în general, clasa adică, ci concret, particular: ai fost burghez, la beci, săvîrşindu-se astfel o negare a înseşi idealurilor revoluției. Nu sînt naiv să cred că o revoluție se poate face fără ca acea clasă socială împotriva căreia se ridică o nouă clasă să nu sufere cu nimic. Orice despuiere de privilegii poate naşte ură şi împotrivire. Dar nu răs-punzi declarînd ura ca principiu universal. Dimpotrivă, ar trebui să afirmăm principiul universal al armoniei umane, stîrpind astfel fanatismul troglodiților, care îl urăsc pe filozof stăpîniți de un instinct de patibulari. Proprietatea e un furt! Să admitem această formulare excesivă, şi consecințele ei, o revoluție trebuie să-i exproprieze pe expropriatori. Dar, odată actul împlinit, toți oamenii trebuiesc considerați liberi de vechile determinări, chiar dacă în practica vieții sociale cutare burghezi izolați ar putea turbura noua societate prin încercări de restabilire a vechilor rînduieli. E *necesară* pentru asta ideea de dictatură? Ar însemna că ea se va institui nu asupra burghezilor, puțin numeroşi, ci asupra poporului, asupra chiar a propriei clase care înfăptuieşte revoluția, fiindcă bur-ghezia singură nu poate «unelti»- practic nimic împotriva majorității cetățenilor. Comuna din Paris a putut fi reprimată sălbatic de domnul Thiers pentru că era izolată de restul francezilor, nu de către trupele de la Versailles, ci de ideile neclare ale comunarzilor, care nu erau pe gustul, să zicem, al țăranilor, ca să nu vorbesc de mica burghezie..." "Am înțeles, mă întrerupse prietenul meu, fructul e verde, nu trebuie cules... Şi totuşi şi în 48 a fost verde, şi deşi paşoptiştii au cam

eşuat, ideile au prins viață şi s-a născut România modernă." "Da, dar cum? «Monstruoasa coaliție» s-a dovedit deci a fi fost necesară, din moment ce s-a înfăptuit..." "Pe spinarea țăranilor, care în 1907 au arătat cît de necesară a fost coaliția în chestiune. După tine ar trebui ca proletariatul să se revolte fără un țel precis, să fie reprimat sîngeros, în genul Griviței, să aştepte un moment istoric favorabil, să-şi cîştige restul populației, să-şi definească mai clar țelul şi abia atunci să facă revoluție şi să-i pice în gură para mălăiață a puterii..." "Nu, zic, să ia puterea pretimpuriu, să-şi calce propriile idei în picioare, să alunge filozofii, să suprime libertățile anterioare în loc să le lărgească şi..."

Mă oprii. Ne enervaserăm amîndoi, simțeam că discuția va degenera dacă nu încetam. De fapt şi degenerase cum se întîmplă totdeauna cînd într-o discuție se sare peste idei şi perioade istorice şi un gînd intim, singurul care contează, nu mai e urmărit din aproape în aproape pentru a se ajunge la un adevăr. Al meu era că nu puteam renunța la vocația mea fără a renunța la mine ca om. Alungarea de la catedră a marelui poet însemna mai mult decît alungarea lui, un om care îşi împlinise opera, însemna, desigur, alungarea mea, care avea să se producă inevitabil la prima mea desvăluire, la prima mea fatală opoziție... Vroiam să înțeleg de la el de ce retragerea mea din universitate nu-mi punea la adăpost vocația (un protest organizat pentru reintegrarea marelui poet fiind acum tardiv...), întrucît aşi fi fost amenințat dacă m-aşi fi dus să predau copiilor abecedarul. Fiindcă una e să cunoşti amenințările din istorie şi alta e să le cunoşti pe cele care te pîndesc pe tine însuți, în timpul unei istorii vii, -care se face sub ochii tăi şi în țara ta. Îmi păsa prea puțin ca Buharin fusese executat, fusese implicat in lupta pentru putere într-o imensă țară, fusese numit de către Lenin copilul răsfățat al partidului, Lenin murise pretimpuriu, ei da, se moare şi pretimpuriu, în ecuația luptei pentru putere mulți ignoră murirea... Sentimentul meu profund era că o inexplicabilă sminteală îi stăpînea pe protagonişti. Sau un sublim sentiment de fatalitate. Lumea începea cu ei... Acolo, se fierbea, ca într-un *creuzet,* ideea pură, care avea să ghideze în viitor omenirea... Care ere această idee pură, pe care nici unul dintre ei nu îndrăznise s-o înfrunte, idee-balaur, care îi ucisese pe toți, zeița necruțătoare cu o sprînceană albă şi una neagră, în fața căreia toți trebuiau să se închine, chiar dacă alături de ea se afla neantul, fiindcă nimic din ceea ce fuseseră ei nu trebuia să mai existe, ideile pentru care luptaseră şi îşi riscaseră viața fiind negate de ei înşişi în fața tribunalelor şi biata lor fulgurantă existență asociată cu ceea ce era impur, nuizibil, scabros... Ei bine, care era această idee terifiantă pe care aceşti obsedați bizari nu îndrăzniseră s-o privească în față şi să-i sondeze adevăratul chip? Partidul unic! Unitatea partidului! Asta era zeița în numele căreia ci înşişi îi trimiseseră pe lumea cealaltă pe socialiştii revoluționari (S.R.) şi pe menşevici... Asta era istoria, consumată demult, cînd eu, orgolios, îmi chinuiam mama fără să bănuiesc că suflul ei, al acestei istorii fabuloase, avea sa se apropie de ființa mea intimă şi să mă confrunte cu ideile ei, cu toate că eu nu eram şi nu vroiam să fiu nici un Buharin, nici un Troțki, nici un Zinoviev, Kamenev, Piatakov, Tuhaccvski sau Yachir. Dar în fața mea se afla un om ca şi mine, pe care îl prețuiam, dar care nu-mi confirma decizia mea dictată de instinctul de conservare... rîsese spunîndu-mi ceva de neînțeles...

XIV

Se făcuse tîrziu şi uitasem că Matilda mă aştepta la masă. Mă scuzai şi o luai spre ieşire; acolo, într-un colţ, era un telefon public. Nu se confirmaseră spusele lui Petrică în ceea ce priveşte grija Matildei pentru casă şi pentru ora mesei. Dimpotrivă, simţeam o furie împotriva ei cînd îndată după masă se ridica şi dracu ştie ce făcea la bucătărie cu servitoarea, în timp ce aşi fi dorit să lase totul baltă şi să mai stăm împreună. Tot aşa mi se părea că suferă de mania curăţeniei. O cămaşă, de pildă, pe care eu o purtam înainte cel puţin pînă seara, dacă ieşeam undeva după-masă mi-o arunca la coş şi îmi dădea alta, schimbîndu-mi ea însăşi butonii, căci observase cum mă irită faptul că pierdeam atîta timp cu îmbrăcatul în general, cu bărbieritul în fiecare dimineaţă ("eşti profesor universitar, cum poţi să te duci la cursuri cu barba nerasă!") şi cu operaţia inversă a descălţatului şi desbrăcatului şi înfăşurarea într-un halat pe care tot ea mi-l făcuse cadou în ziua venirii mele în casa ei. Lungile noastre plimbări din timpul celor doi ani cît durase divorţul, plimbări încărcate de farmec care se sfîrşeau acasă la mine în îmbrăţişări pasionate, încetaseră cu totul. Acum, în timpul corespunzător al acelor ore, Matilda, obosită, căsca şi adormea cu o carte în mînă după nici un minut de lectură. Această oră, nouă seara, devenise treptat ora înstrăinării ei totale de mine, parcă nici nu mai mă cunoştea, ea la ora aceea trebuia să se culce, parcă intra sub o narcoză şi nu suporta nici cea mai uşoară mîngîiere, chiar ideea că aşi putea să-i spun ceva tandru o enerva dinainte; căci asemenea strigoilor, chiar de pe la ora aceea începeam eu să mă simt minunat şi asta nu pentru că în timpul zilei aşi fi fost apatic, ci pentru că seara aveam altă stare, atunci o iubeam cel mai mult şi aşi fi vrut să stau cu ea pînă în zori. Era amintirea fiinţei ei din cei doi ani cînd lucrurile se petrecuseră astfel? Vroiam să-i regăsesc privirea albită, fascinată de apropierea mea? Sărutările nesfîrşite, spaimele care o cutreierau? Ele nu dispăruseră, dar apăruse încăpăţînarea de a le stăpîni, nereuşind decît să le sporească, ochii aceia albiţi începuseră să se închidă, ochii care îmi mărturiseau că eu, eu eram cel care o fascina, da, îmi şoptea cutremurată, tu, tu... Eram convins că instinctul ei născocise somnul şi în sinea mea îi dădeam dreptate. Nu datorită faptului că a doua zi trebuia să se scoale devreme (nu ca mine, care aveam cursuri la ore mai relaxate), în cei doi ani trebuise să se scoale la fel, ci, gîndeam eu, pentru că în căsătorie nu se putea trăi ca într-o iubire, fără să rişti moartea ei, şi a iubirii şi a căsătoriei. Intuiam, dar nu puteam să înţeleg cum reuşise, şi ceea ce mă nelinişte era faptul că seara Matilda era pentru mine o surpriză continuă, căci înstrăinările ei nu erau totdeauna aceleaşi, totdeauna rele, dar mereu inventive; îmi spunea, de pildă, te iubesc, noapte bună, dar nu era nici o iubire în glasul ei, alteori nu-mi spunea nimic, alteori se trezea exasperată că nu eram lîngă ea şi nu ştiu ce făceam în biroul meu, alteori nu putea adormi tocmai pentru că eram şi trupul meu se lipea într-o atracţie irezistibilă de al ei. Dormeam atunci singur in birou, scos din pepeni, pentru că îmi aminteam că şi Petrică îmi povestise că o păţise la fel... încît şovăii înainte de a

vîrî fisa în aparat. Era trecut de zece, desigur că dormea dusă, totuşi formai numărul, îi auzii însă numaidecît glasul. "Matilda, scuză-mă, te-am trezit din somn?" "Nicidecum!" "M-ai aşteptat? E ceva grav, o să-ți povestesc..." Tăcere. Ei da, tăcere, i-o cunoşteam, era inutil să încerci să i-o urneşti. "Te iubesc, îi şoptii, noapte bună!" Şi închisei fără regret că o lăsam astfel, deoarece aceste tăceri ale ei începuseră să-mi impună şi o invidiam şi în-cercam s-o imit: la tăcere, tăcere şi jumătate... Numai că ale ei erau naturale, în timp ce eu tăceam prin voință şi în realitate nici nu tăceam, fiindcă gîndul nu se desprindea de ea şi continuam să mă întreb ce avea, fără să reuşesc să găsesc un răspuns...

Mă reîntorsei la masă, puțin detaşat de discuție, aşa cum li se întîmplă tuturor bărbaților care în plină petrecere şi în largul lor, ai fi zis cei mai liberi şi fericiți bărbați, cei mai siguri pe sine şi cei mai cinici în ceea ce priveşte femeile, primesc sau dau un telefon şi se întorc atît de schimbați încît nu-i mai recunoşti şi devin ținta glumelor şi ironiilor celor în mijlocul cărora mai înainte arătaseră atît de bățoşi... Aha, va să zică, ia uite cine făcea pe viteazul, ia uite cine rîdea de alții, şi nimic nu-i mai descrețea fruntea, atît de pe altă lume arăta; şi nu mai stătea mult şi se căra... Nu era cazul meu, dar ceva pe-aproape tot era, fiindcă mă uitam la prietenul meu cu alți ochi şi însăşi starea dramatică în care mă aflasem înainte scădea în intensitate şi mă domina gîndul: va să zică ea nu dormea, va să zică la ora nouă seara nevoia ei de a dormi nu mai apăruse în mod irezistibil... îmi trecu chiar prin minte să-mi iau la revedere de la Ion şi să plec; dar alungai acest gînd, n-avea, îmi spusei, decît să mă aştepte, dacă chiar mă aştepta, şi mai bine ar fi dacă s-ar culca, e în joc destinul meu, trebuie să aflu azi, şi nu mîine, ce-o să fie cu mine, azi cînd simt că sînt eroul ființei mele conştiente, cînd concep că ceea ce gîndesc îmi apare ca o sinteză inspirată despre ceea ce reprezintă, şi nu mîine, cînd s-ar putea s-o iau de la cap, cu "dar dacă", şi "dacă totuşi", şi voința mea, cum spune Hamlet, să înceapă din pricina gîndirii de relație, de împrejurări, să şovăie şi să devin un laş. Astăzi pot eterniza în mine însumi curajul care m-ar feri de un lanț de erori, suferințe şi căderi: nemaiavînd în forul meu interior suportul de astăzi al unei idei clare şi distincte (fiindcă în cursul unei aventuri cu lumea în care trăim, ideile nu mai rămîn nici clare, nici distincte), aşi putea fi alterat definitiv şi aruncat de pe orbita propriului meu destin, pe o orbită unde, nefiind a mea, aşi trăi zadarnic. N-ar fi fost vorba, fireşte, să-mi asemui persoana mea socială cu a împăratului Chinei, cum am citit mai tîrziu, care din împărat a ajuns simplu cetățean şi comuniştii, în loc să-l împuşte, l-au ‚reeducat", făcîndu-l - credeau ei - să simtă că bucuria simplă de a împleti un coş sau de a confecționa tălpi de papuci e mai mare decît aceea de a guverna China. Chestia asta o făcea şi Tolstoi, cînd şi cînd îl apuca cheful şi mai făcea o pereche de cisme, a căror valoare, spunea el, făcea mai mult decît opera lui Shakespeare. Dacă împăratul Chinei şi-ar fi făcut tălpile lui la papuci ca împărat şi nu ca simplu cetățean, fără doar şi poate că s-ar fi găsit în Confucius un text care să atribuie acestui gest nu ştiu ce virtute. Tolstoi la arat era tot contele Tolstoi şi aratul un mod direct de a afla, ca artist mare ce era, ce simte un mujic arînd. *Condiția de mujic* însă n-avea s-o simtă numai cu atât. Aratul lui rămînea un simplu sport, ca şi confecționarea de ciubote. Ca simplu cetățean, împăratul Chinei, aruncat de pe orbita sa, aruncat adică, nu socialmente, ci în

sine, cînd datorită "reeducării" s-ar fi convins cu adevărat că e cu mult mai minunat să împleteşti un coş decît să fii împărat, trebuie să fi ajuns nu în starea simplă a unui simplu chinez, ci într-una de îndobitocire, dacă e să-l credem pe cel care cu un patos stupid a scris povestind despre metamorfoza împăratului. Orice metamorfoză are loc numai în libertate, concept pe care după Hegel nu-l găseşti la orientali. Filozofia lor se reduce la sfaturi morale. Prin urmare, o cădere a mea n-ar fi fost spectaculoasă socialmente, ca a împăratului Chinei (la noi în Europa s-ar fi rîs dacă noi românii, lipsindu-l pe Mihai I de tron şi păstrîndu-l în ţară, l-am fi "reeducat" să simtă bucuria simplă de a lucra la un strung), dar ar fi fost spectaculoasă în interior, acceptînd să nu mă las ghidat de idei clare şi distincte, adică să nu concep căderea mea, cum nu putem concepe, cu ceea ce e viu în noi, că într-o zi n-o să mai fim vii, dar ştim că asta e inevitabil prin idee. Astfel putem trăi. E altceva. Eu concepeam însă în seara aceea că voi cădea fatalmente. Dar nu era moartea, mă puteam salva printr-un act de voinţă călăuzit de o senină pace interioară, indestructibilă.

Rumoarea în braserie crescuse. Discuţia mea cu Ion Micu devenise parcă fum, iar lunga tăcere care se aşezase între noi risca să ne sugereze la amîndoi o ruptură. Deodată însă el zîmbi: "N-ai reţinut, zise el, fixîndu-mă iar, cum stătea aplecat, cu o privire de sus în jos în care strălucea o intensă simpatie pentru mine, ţi-a scăpat o idee pe care eu n-o pot demonstra, dar în care cred şi anume că totul e să supravieţuieşti. De fapt nu e o idee, e un sentiment pe care ori îi ai, ori nu-l ai. Asta implică totuşi, ca o consecinţă, o idee şi anume aceea a compromisului. Eu aşi zice că după *le temps du mepris* al lui Malraux vine acum *le temps du compromis.* Ce vream să-ţi spun? Să accepţi o tranzacţie în locul unui proces în care ai putea să pierzi." "Ce proces?" "De conştiinţă", răspunse el fără ironie, dar cu aerul că se adresează unui copil. "Nu înţeleg, zisei, care ar fi datele procesului şi cine ar putea să cîştige împotriva mea." "Cealaltă parte, zise, a conştiinţei tale scindate." ..Conştiinţa omului, spusei eu cu trufie, nu e scindată, asta e o invenţie. Compromisul la care recurge adesea în viaţă omul are alte explicaţii. Nu voi accepta nici un fel de compromis, pentru că nu mă recunosc angajat în nici un fel de proces. Ascultă, Ioane, eu am descoperit ceva în filozofie şi vreau ca această descoperire să fie demonstrată. Nu vreau *gloria,* aşa cum viermele de mătase, după ce a acumulat în el însuşi substanţa aceea fină din care îşi va face gogoaşa, nu vrea nici un fel de glorie. Ciclul meu poate fi simplu şi obscur: frunza de dud de care am nevoie şi pe care nu mi-o poate lua nimeni sînt cărţile. Mai am de citit cîţiva ani, apoi încep să-mi depăn firul. Nu aspir să-mi perpetuez neapărat specia, adică gospodina să mă pună deoparte, să reînviu spărgîndu-mi gogoaşa sub formă de, fluture, şi să depun sămînţă. Nu, eu accept să fiu aruncat într-o căldare cu apă fiartă şi cu un băţ ordinar gospodina să-mi prindă firul şi să-l depene pe o vîrtelniţă. Puţin mă interesează că după aceea corpul meu fiert va fi aruncat în grădină şi cu asta procesul s-ar încheia. Nu alta e soarta a tot ceea ce e viu..." "Ai greşit doar într-un singur punct, spuse el ridicîndu-se iarăşi. Şi care e esenţialul..."

Şi rîse din nou în timp ce se îndepărta lăsîndu-mă singur. Braseria începuse să se umple de ceaţa fumului de tutun, dar şi de acea ceaţă care emană parcă din rumoarea vocilor, a rîsetelor, a fluidului existenţei care se intensifică într-un

restaurant cînd ora se face tîrzie şi nimeni nu are încă de gînd să plece. Desigur, aici se venea nu pentru a petrece în mod vulgar, pentru asta ar fi fost suficient să se treacă dincolo, în restaurant, unde erau cîntăreți şi muzică, acolo, chiar dacă ai fi vrut să discuți ceva important, n-ai fi putut, toba şi talgerele şi solista te-ar fi împiedicat spărgmdu-ți urechile. Aşadar putea schimba un gînd. Ce anume? Ce fel de gînduri le treceau acum prin cap acestor contemporani ai mei? mă pomenii întrebîndu-mă. Nu lipseau gesturile largi, mai degajate, ia cei cărora le plăcea şi aveau talentul să povestească, cei pe care dacă îi ascultai aveai la un moment dat senzația netă că citeşti o bună nuvelă, adesea un roman comprimat, atît de vie şi de originală era povestirea, pauzele, mimica, însuşi glasul povestitorului, subliniind cuvîntul scris, sugestia adîncă a mobilurilor comportării umane, pe care scriitorul o face folosind analiza şi descripția... Totdeauna mi-a plăcut să fiu în societatea acestui soi de oameni, cu condiția însă să nu mă pună la un moment dat să plătesc un tribut prea mare, cum făcea Cubleş. Puteam distinge apoi şi indivizi infatuați care țin, dintr-o pornire irezistibilă, să vorbească numai ei, deşi astfel nu exprimau decît marea nerozie, şi aceea nesărată, fiindcă există şi nerozii interesante, a întregii lor personalități, indivizi avînd de obicei un vocabular inacceptabil, frizînd nepolitețea, tutuind oameni pe care abia îi cunoşteau, legîndu-se de fizicul lor, care ar exprima că nu stăteai prea bine cu nu ştiu ce, agitîndu-se pe scaun, surzi la ceea ce li se spunea, puteai să-i înjuri şi de mamă fără să-i clinteşti (eu însumi procedasem astfel cu unul şi, în loc să se indigneze, afişase o politețe afectată, spunîndu-mi că buna-creştere îl împiedică să-mi răspundă cu aceeaşi monedă). Ici, colo, vedeam capetele aplecate ale celor care cu adevărat vroiau să schimbe un gînd. Expresiile lor erau neliniştite. Cineva încerca să explice. Doamnele stăteau liniştite în rochiile lor elegante, uitîndu-se doar rar în jur, cu un ochi absorbit şi cercetător. Grija, un sentiment etern la cele care îşi iubeau bărbații şi nu mai vedeau nimic, nici în jur şi nici în restul omenirii, era expresia discretă, difuză dar marcantă, care stăruia pe chipul lor. Tot astfel se ridicau şi plecau. Dar ce era cu Ion, de ce întîrzia? În sfîrşit se întoarse şi îmi spuse că a trecut prin restaurant şi s-a întîlnit cu un prieten... Domnul Jenică se ivi şi el cu un nou filtru. "Să vă fac cîte-un şnițel? zise el. Aşa subțire, cît foița de ceapă? a la domnul Micu?" "Eu nu mai mănînc nimic", zisei. "Ba mie mi s-a făcut foame, zise Micu, dar aşi lua şnițel, am mîncat şi ieri... Domn Jenică, fă-mi un *qenie chrislianisme!"* ceru el ca şi cînd l-ar fi implorat, dînd din cap sceptic, cu sensul că nu i se va face ceea ce cere, dar speră că omul din fața lui îl va servi totuşi. "Gata, domnul Ionică, am înțeles, aşa înalt, cum vă place dumneavoastră..." "Într-o zi nu era el şi m-a servit un tâmpit care mi-a adus friptură de vacă tăiată în felii... Asta zicea el că e *chateaubriand..."* ,.Nu se pricepe, zise domnul Jenică fără superioritate. Sînt de-ăştia noi şi nici bucătarul, dacă nu-i spui, uită şi el... Aşa a învățat, să-l taie în felii..."

"Punctul esențial în care greşeşti, zise Ion Micu rezemîndu-se de astă dată de spătarul canapelei, cu pumnul la frunte şi țigarea în mînă, fără să se mai uite la mine, cu pleoapele plecate şi foarte atent la ceea ce spunea, este gospodina. Ea îți aduce frunzele de dud, te ia în mînă grijulie, curăță sub tine (dacă n-ar face-o ai muri chiar şi numai dintr-atît, fiindcă fără curățenie această simpatică gînganie

ar muri) şi îți pune pe urmă, la timpul potrivit, coceni de pe margine, sub care să te poți retrage să-ți depeni firul. Nu cărțile sînt frunza de dud, cărțile nu-ți hrănesc decît spiritul, frunza de dud rămîne s-o obții. Ei, cum s-o obții? Gospodina, dacă e să împingem metafora ta pînă la ultimele consecințe, e societatea, sînt *ceilalți*... Ei pot decide că mătasea din gogoşi e un lux, şi, ca orice lux, e costisitor, daca nu chiar dăunător. Dar părăsind metafora, să zicem că te descurci singur învățîndu-i pe ccpii abecedarul. încearcă! În acest sens afirm eu că există un proces pe care dacă nu-l cîştigi, pierzi totul. Dacă *nu vei putea* să predai abecedarul? Ce-ți va spune conştiința ta nescindată? Întîi ai să descoperi că e scindată, şi anume între obiectiv şi subiectiv, şi al doilea vei descoperi determinările corespunzătoare care vei vedea că pot fi greu de înfruntat de unul singur. Nu-ți spun mai multe, fiindcă nici eu nu ştiu. Dar nu uita că ştiu totuşi ceva... într-o zi, poate chiar în seara asta, o să-ți dau să citeşti un studiu al meu din care o să înțelegi mai bine ce gîndesc... în timp ce dacă vei rămîne la universitate... De ce te sperii tu aşa de universitate?... Să-ți spun o anecdotă"...

Tresării. Deşi ne cunoşteam de puțină vreme, observasem că spre sfîrşitul unei întîlniri Ion Micu încheia totdeauna cu anecdote, uneori chiar lăsînd o discuție suspendată. Era o sugestie jignitoare pentru mine, care mă complexa; să zic că nu înțelegea ce-i spuneam în chiar clipele acelea, nu puteam, însemna că nu-l înțelegeam eu, că discuția mă depăşea. "Povesteşte, îi zisei sumbru, anecdota ta nesărată, fiindcă aşa sîntem noi românii, chiar şi ardelenii, nu suportăm multă vreme tensiunea unei discuții şi o dăm pe anecdote." El rîse: "Căz doară nu e o anecdotă fără aplicățiune, ai să vezi că musai vom putea extrage din ea un înțeles practic pentru discuția noastră . Da, acum se exprima ca Marius Chicoş Rostogan, nu-i mai eram prieten, ci un simplu interlocutor. Atacă flămînd *le genie du chrislianisme,* care tocmai i se adusese, o bucată uriaşă de carne sîngerîndă, doar perpelită puțin pe deasupra, *chateauhriand-ul* a cărui simplă vedere îmi făcea greață, şi printre înghițituri îmi povesti anecdota.

Îi plăcea mîncarea, era chiar gras pentru vîrsta pe care o avea şi privirea lui căpătă, înfulecînd, o fixitate de înfometat. Mînca fără pîine, ceea ce mie mi se părea ceva animalic, fiindcă numai omul îşi combină hrana, în timp ce o felină sau un cîine era la o distanță de milioane de ani de om, prin incapacitatea lor de a înghiți, să zicem, cînd din una cînd din alta. Numai rața ajunsese pe undeva pe aproape, fiindcă îşi vîra ciocul cînd în mîncare, cînd în apă.

Ițic primeşte ordin de chemare, începu prietenul meu carnasier... Şi îl apucă groaza şi fuga la rabi... Aoleo, rabi, *ce* mă fac, o să mor... De ce, Ițic? Am primit ordin să plec pe front... (Anecdota, după cum vezi, e veche, din timpul primului război mondial, fiindcă în al doilea mareşalul le-a luat acest drept.) Ai ordinul? zice rabi. Îl am. Dă să-l văd şi eu. Rabi îl ia, îl cercetează cu atenție, pe urmă îi spune: ,.Da, e un ordin de chemare, dar în el nu scrie că trebuie să te duci chiar pe front. Ce te-ai speriat aşa? Sînt mai multe posibilități... Să te trimită pe front, dar să rămîi şi în spate, fiindcă nu toată armata e trimisă să lupte, mai e nevoie şi de servicii la partea sedentară, pe cefere, pe la aprovizionare, la muniții. Dar hai să zicem că te trimite pe front. Şi aici sînt mai multe posibilități... Să te bage chiar pe linia întîia dar să te țină şi ceva mai în spate. Ostaşul cînd luptă n-are şi

el nevoie de mîncare, de apă, de îmbrăcăminte? Cine găteşte, cine le aduce marmitele cu ciorbă? Cine le ține socoteala cîți mor, cîți trăiesc? Dar hai să zicem că te vîră chiar pe linia întîia. Şi aici sînt mai multe posibilități, ori mori, ori scapi... Cine îți spune ție că n-o să scapi? Dar hai să zicem că nu scapi... Şi aici sînt două posibilități, i-a mai spus rabi foarte hotărît. Poți să mori sfîrtecat de o bombă, sau poți să mori de un glonte şi să fii îngropat frumos de camarazi cu sapa şi lopata... Aşa că du-te liniştit, nu mai fi aşa de speriat, nu lua aconto pe ce-o să fie..."

Fiindcă nu rîdeam, Ion Micu lăsă o clipă *chateaubriand-ul* înjumătățit şi rîse el de astă dată cu gura pînă la urechi, cum nu-l mai auzisem, şi se făcu roşu, apoi liliachiu... Era mai degrabă efectul excitației cărnii roşii pe care o trimisese în stomac decît al retrăirii anecdotei pe care o povestise. "Aşa şi tu cu universitatea, reluă apoi liniştit. De ce să pleci? Pînă acum nu s-a întîmplat nimic. Titularul unei catedre a fost schimbat cu un altul. Asta s-a întîmplat şi o să se întîmple totdeauna. Stai acolo, fiindcă sînt mai multe posibilități..." "Da, zisei, şi una finală pe care rabi n-a ignorat-o!" El rîse din nou, mai puțin excitat, dar mai îndelung, ca şi cînd ar fi vrut să spună că nici el n-o ignora pe cea care mă aştepta şi pe mine printre atîtea posibilități. Ce-o fi fost de rîs aici?!

Plătirăm şi plecarăm. Pe drum mai făcurăm, înainte de a ne despărți, cîțiva paşi împreună. Tăceam, dar el mă ținea afectuos de braț. Gîndeşte-te, parcă îmi spuneau paşii lui care nu se grăbeau şi strîngerea de braț prietenească, apoi îmi spuse şi prin cuvinte acelaşi lucru, adăugînd: "Facultatea de a gîndi nu e neapărat sursa inacțiunii, nu putem să nu ne gîndim bine înainte de a întreprinde un gest care ne angajează destinul".

XV

Ce înseamnă însă a gîndi, adică a te gîndi? În actualul stadiu în care se afla gîndirea umană, a te gîndi înseamnă în realitate a întări de fapt un gînd deja format. De aceea, de pildă, rar se întîmplă ca sfaturile să fie urmate. Individul merge orb înainte sub puterea gîndului său, devenit obsesie. Iar această obsesie e o cerință fundamentală a ființei sale, chiar dacă ideea din care s-a născut îi e de fapt străină vieții lui, adică fericirii la care năzuieşte. Dar noi nu ne-am născut ca să fim fericiți (şi nici nu sîntem!) fiindcă în legile care guvernează viața aceasta noțiunea nu este inclusă. Oamenii o confundă cu înflorirea. Fireşte, nu e vorba de înflorirea în natură, eu mă simțeam înflorind, un sentiment de forță, dar nu puteam să afirm că sînt fericit, nici nu ştiam ce înseamnă acest lucru, nu-l puteam concepe. Unii spun că fericirea apare în noi după ce am pierdut-o, dar dacă mă gîndesc bine nu văd de pildă întrucît pierderea Matildei şi pierderea locului meu în universitate mi-ar revela ceva care să semene cu o fericire pierdută, deşi nu puteam concepe că aşi putea iubi mai tare pe altcineva sau aşi dori un loc mai bun în ierarhia învățămîntului. Desigur, concepeam că acest sentiment de forță, această înflorire a ființei mele puteau diminua cu anii, şi ajungînd în "toamna ideilor" n-ar fi fost exclus să mă trezesc cu grădina mea devastată *("Qu'il restc en mon jardin bien peu de fruits vermeils!).* Da, dar mai întîi

că pînă atunci mai era, abia ieşeam din primăvară, şi în al doilea rînd mă simțeam bine înarmat să-mi pun la adăpost grădina de fulgere şi furtuni. Nu eram poet, să-mi expun sensibilitatea ravagiilor.

Astfel că mergînd singur prin noapte spre casă, dădui din umeri la sfatul prietenului meu de a mă gîndi înainte de a lua o decizie. Dimpotrivă, discuția cu el îmi confirmase decizia deja luată, iar acum, "gîndindu-mă", mă simțeam şi mai întărit în ea. Nimeni nu ştie, în afară de noi înşine, de ce facem un anumit lucru. "Ştiu eu de ce, gîndii, mi-ajunge că am conştiința că ştiu, nu e nevoie să mai ştie şi alții, nici măcar Matilda."

Încă din stradă văzui lumină în dormitorul nostru. Va să zică Matilda nu dormea! Intrai în curte şi sunai. Nu ştiu de ce repetai această glumă a noastră, să coboare ea totuşi, îmi spusei, să-mi iasă în întîmpinare şi să refacem clipele minunate ale primelor noastre întîlniri... Era ca şi cînd aşi fi uitat că am chei şi "să n-o fac să coboare de pomană". Îți arăt eu ție pomană! N-ai s-o poți duce! Încearcă să nu deschizi! N-o sfătuiam în gînd pe Matilda să nu deschidă. Sînt momente cînd apare în noi un plus de decizie, momente nu prea favorabile celor cu care trăim, chiar dacă nu ne-au făcut nimic, îi provocăm să ne facă! Dacă totuşi nu ne fac, înseamnă că sîntem iubiți şi această certitudine reînnoită ne potoleşte... Dar Matilda nu deschise...

Sunai a doua şi a treia oară. Vedeam că nu vroia să vină, dar eu vroiam să vină, ştiam că e trează, vroiam să vină. Sunai din nou, lung, insistent. Nimic. Tăcere totală, a oraşului şi a casei, întuneric total. Statui cîteva clipe lungi în singurătatea care mă cuprinse în fața propriei mele porți. Scosei cheile, intrai şi începui să urc scările. Intrai în hol. În dormitor întuneric, glasvandul era mat ca şi cînd casa ar fi fost pustie. Deci nu numai că nu vrusese să vină să-mi deschidă, dar stinsese şi lumina. Şi dacă, mă întrebai, aşi fi pierdut cheile? M-ar fi lăsat afară pînă dimineața? Nu, atunci mi-ar fi deschis. Se simte cînd... Astfel de lucruri se simt. Mai fără rost a fost stinsul luminii, nici măcar noapte bună n-a dorit să-i spun... Nu se întîmpla prima oară, e adevărat, dar nu mă puteam obişnui, totdeauna resimțeam despărțirea aceasta a ei de mine ca pe-un şoc... încît am regret adînc, care ținu cel puțin trei clipe, mă țintui locului, apoi mă smulsei şi intrai în bibliotecă. Apăsai pe butonul lămpii de pe birou şi lumina care inundă suprafața lui încărcată de cărți îmi alungă şocul, şi bucuria serilor mele petrecute în tovărăşia marilor spirite, care cu două mii de ani mai înainte, cu cinci sute sau chiar numai cu un secol făcuseră acelaşi lucru la lumina opaițelor, a lumînărilor, a lămpilor cu petrol şi apoi a becului electric, îmi reveni întreagă şi plină, nealterată, mă desbrăcai rapid, revenii în hol, stinsei, închisei uşa după mine şi începui să citesc. Era tîrziu, dar nu pentru mine, adesea mă apucau zorile în biroul meu, dormeam două ore, cu fruntea pe cristalul curat, apoi plecam la cursuri, fără să simt cea mai mică oboseală, dimpotrivă, vedeam în privirile studenților, ici, colo, licăriri de admirație, aveam mai multă vervă, eram mai puțin încruntat, mai apropiat de ei, iar fetele mă măsurau cu o vagă surpriză, cu o imperceptibilă grimasă în colțul gurii întrebîndu-se poate ce mi se întîmplase că astăzi eram mai puțin antipatic ca de obicei.

Nu citii mult şi băgai mîna în buzunarul hainei de pe spătarul scaunului să scot cheile. Într-un sertar din dreapta îmi țineam cele trei caiete groase.

Într-unui îmi conspectam lecturile, în celălalt scriam la o lucrare despre gnostici, o istorie a filozofiei acestora care trebuia să preceadă lucrarea mea originală despre o nouă gnoză, iar în al treilea scriam chiar la această lucrare, rar şi fără grabă, din pricina obstacolelor: aveam lacune mari în istoria descoperirilor ştiinţifice din ultima vreme, din fizică, biologie, medicină şi astronomie, îmi lipseau cărţile noi care apăruseră după război în Occident, nu mă puteam mulţumi doar cu referiri despre ele... (La facultate tocmai despre gnostici predam, fără să-mi desvălui în vreun fel gîndirea mea proprie, care totuşi începea să prindă contur în caietul meu...)

Cînd mă aplecai, văzui jos un ciocan şi o şurubelniţă. Le ridicai mirat. Şurubelniţa avea vîrful îndoit... Mă uitai iar în jos: uşa biroului care se încuia peste sertare fusese spartă într-un fel violent, lemnul şi lustrul din jurul broaştei stricate... Deschisei uşa şi trăsei sertarul. Caietele mele erau acolo, dar aruncate în dezordine de aceeaşi mînă furioasă. Cine făcuse asta? mă întrebai în timp ce simţeam cum urmele furiei celui care o făcuse năşteau în mine furia. Matilda! Ea umblase aici, cine altcineva, vrusese să vadă ce ascund eu acolo şi spărsese uşa... Deschisei caietele. Foile erau îndoite de neglijenţa cu care fuseseră răsfoite, închise şi aruncate. Îi intuii starea de spirit, lipsa de respect, desamăgirea de a nu fi găsit ceea ce căuta, dispreţul pentru ceea ce găsise. Primul impuls fu să mă ridic şi să mă duc peste ea în dormitor, dar în clipa aceea apăru chiar ea, adică apăruse mai demult, fără să facă zgomot, stătea în picioare înaintea biroului şi se uita la mine.

"Nu te înfuria, zise, nu ţi-am distrus <opera>. Cu ironie, care i se lăbărţase peste chip ca o mască hidoasă. Mă holbai la ea cîteva clipe lungi, nevenindu-mi să-mi cred ochilor. Masca se întinse spre urechi şi-i desfăcu un rînjet care înţepeni sfidător, desfigurînd şi mai tare ceea ce ştiam eu că e Matilda. Sării în picioare şi, fulgerător, sub arcul loviturii pe care i-o dădui, ea căzu pe covor cu o expresie de uluire totală şi cu privirea licărind de o spaimă intensă, fără nume. Începu să se ridice încet, ca în vis, cu palma pe obrazul lovit, neslăbindu-mă din priviri, se aşeză pe canapea şi din nou mă privi, neînţelegînd, cerîndu-mi parcă tot mie ajutor, să fie şters parcă ceea ce se întîmplase, să-i spun că nu era adevărat... în faţa acestei catastrofe, căci asta exprima acum chipul ei, sentimentul că se petrecuse o catastrofă, masca hidoasă pierise atît de total încît avui şi eu sentimentul că altcineva fusese în încăpere, nu Matilda... Dar îndată îmi amintii... uşa sertarului spartă, cuvintele rostite, *nu ţi-am distrus "opera",* ironia, dispreţul trivial... "Crezi că eu sînt Petrică? îi spusei liniştit şi sumbru, să-mi răsfoieşti rînjind caietele? Las la o parte spartul uşii, oi fi crezut că păstrez acolo cine ştie ce scrisori secrete, din trecut sau din prezent, nu m-am gîndit, altfel nu încuiam biroul, dar după ce te-ai convins ce e, să nu-mi arunci tu Caietele cu dispreţ şi să mai şi vii să... Ai uitat ce mi-ai spus în ziua cînd m-am mutat aici? Răspunde! Ai uitat?! Tot cu dispreţ, că între mine şi fetele lui Calcan nu e nici o deosebire, ceea ce fac eu e o meserie ca oricare alta. Foarte bine, şi în clipa aceea am decis că nu trebuie să-ţi bagi nasul în lucrările mele şi de aceea le-am şi încuiat. Petrică îţi citea din versurile lui şi tu rîdeai. Ei, eu n-o să-ţi citesc din scrierile mele, ca să-ţi satisfac vulgarul apetit de a-ţi coborî bărbatul... Petrică era un poet bun, l-ai surpat interior cît aţi trăit împreună, n-a mai putut

scrie nimic... Puțin îmi pasă de el, dar bucuria noastră de a trage totul pe ceea ce e comun am simțit-o din prima zi cînd m-am mutat la tine... Eu nu le disprețuiesc pe fetele lui Calcan şi pot foarte bine să compar lecțiile mele la universitate cu ale lor, profesional vorbind, dar tu *ştiai* de doi ani de zile că, dincolo de toate astea, urmăream un țel care nu era străin de ceea ce predam studenților, fiind în acelaşi timp ceva dificil de atins, care nu e de nasul... Cu alte cuvinte, mă părăseai trudei mele în care nu credeai. Foarte bine, pot s-o iubesc şi fără asta, mi-am spus, nu fără desamăgire, fiindcă victoriile în spirit sînt turburate de singurătatea în care ne condamnă familia, odată întorşi acasă din cetate, unde sîntem sărbătoriți. Nu-i nimic! mi-am zis. Bine că ea nu e Xantipa, are, în felul ei, un suflet generos şi o filozofie intransigentă, în care conceptul de egalitate al tuturor oamenilor în fața a tot merită să fie luat în scamă... Nu l-a citit pe Bakunin, ca să spună că l-a împrumutat de la el. E al ei, descoperire proprie, numai să-l aplice consecvent. Or, ea vine şi-mi sparge biroul şi mai îmi ia în derîdere şi «opera»-, cuvînt pe care îl pune rînjind între ghilimele..."

Dar, perorînd, îndoiala mi se şi infiltrase în inimă încît tăcui. Poate că ea nu pusese nimic între ghilimele, poate că nu rînjise răsfoind caietele, poate că aceste caiete nici măcar nu fuseseră răsfoite cu dispreț, ci doar cu grabă, gelozia, nedumerirea fiind singurele sentimente care o ghidaseră? mă întrebai privindu-i palma pe care continua s-o țină pe obrazul lovit. Îşi plecase fruntea şi din cînd în cînd îşi strîngea genunchii ca şi cînd i-ar fi fost frig, se încheia învelindu-şi gîtul cu reverele pijamalei, ca şi cînd ar fi avut un şal. Şi cu coatele pe genunchi îşi ducea palma şi-şi ascundea obrazul. Nu cumva ea fusese crispată de vinovăție cînd rostise cuvintele "nu ți-am distrus opera?" Nu cumva dorind iertare, înțelegere, vrusese "s-o dea" pe glumă? Într-o clipă efracția săvîrşită de ea îmi zbură pe dinaintea ochilor cu toate sensurile răsturnate. Mă iubea! Altfel n-ar fi pus mîna să-mi spargă biroul.

Mă ridicai şi mă aşezai jos lîngă ea. Lacrimi mari îi picurau din ochi pe covor. "Venisem, îmi şopti, să-ți spun că sînt însărcinată... Şi răspunsul tău a fost să mă trimiți jos, la pămînt... Te-am aşteptat toată seara să-ți spun acest lucru. Astăzi vroiam să ți-l spun, îmi intrase mie în cap să fie astăzi, în loc de asta, am stins lumina, te-am auzit cum sunai, dar n-am vrut să cobor să-ți deschid..." "De ce n-ai vrut? De cînd ne-am căsătorit aşi putea să spun că chiar din acea clipă te-ai schimbat." "Nu m-am schimbat, sînt aceeaşi!" "Nu-i adevărat, nu eşti aşa, nu-ți dai seama?" "Ba îmi dau seama, dar ce să fac, vreau să fiu ca înainte, dar parcă simt un pietroi pe inimă..." .,Nu, zisei, pietroaiele le aduce o situație insolubilă, mai degrabă ar fi trebuit să-l simți acest pietroi înainte, nu acum, că ai scăpat de Petrică... Ai scăpat în toate sensurile, te-ai vindecat de mila pe care o simțeai pentru el şi pe care el a purtat-o pînă în pînzele albe..." "Singur spui că l-am surpat pe interior cît timp am trăit cu el. E adevărat, mă simt vinovată. Aroganța lui de sine mă făcea să-l lovesc ,să nu mai fie atat de ....""Ei ,da şi ai făcut-o pînă l-ai împins spre umilință .Ar fi trebuit să te bucuri ." "Păi mă bucuram, atunci am ținut cel mai mult la el!" "Bine! şi ce n-a mers?

Ea nu răspunse. Nu era prima oară cînd îi puneam această întrebare, şi nu era prima oară cînd răspunsul ei era o tăcere. O singură dată spusese: "atunci ai apărut tu ". Vrusese să-mi sugereze că dacă nu apăream eu, totul ar fi fost bine

între ea şi Petrică? Aiurea! Cînd apărusem eu, demult căsnicia lor era pe drojdie! Sau poate nu pentru ea, dar pentru Petrică în orice caz. O urmăreau încă sfărîmăturile acelei vieți? Şi nu cumva divorțul durase atît de mult din pricina indeciziei ei? Dar nu simțeam niciodată nici cea mai mică şovăială în timpul întîlnirilor noastre. Dar ştiu eu ce făcea, ce simțea, cînd rămînea singură?

XVI

"În sfîrşit, zisei, ce-a mers, ce n-a mers, nu mai are acum nici o importanță. Să revenim la noi doi... Eşti sigură că ai rămas însărcinată?" (Mă avertizase cu zece zile în urmă că <s-ar putea>). "Da, sînt sigură", spuse foarte posomorîtă. "Bine, zisei eu atunci, ai făcut în aşa fel încît această ştire să se asocieze în amintirea ta cu o palmă pe care ai dorit-o. Dacă nu ți-aşi fi dat-o ai fi inventat altceva decît spargerea biroului şi răsfoirea caietelor mele. De ce ai spart biroul?" "M-au revoltat sertarele închise. Cu mine în casă te ascunzi de mine?"

Începui să măsor încăperea în lung şi în lat. "Ei da, îi răspunsei, venea în contradicție cu tot ceea ce eşti tu, care nu concepi că un cuvînt rostit nu poate fi inocent. Ai rostit acele cuvinte şi n-ai bănuit că pot avea o consecință, mai ales că ştiai bine ce spui. Erai de partea domnişoarelor Calcan, nu a mea. Vreți toate să vă credeți atotputernicele acestei lumi, fiindcă aduceți pe lume copii. Şi în ultima vreme se constată că aduceți mulți. Dar multă lume nu înseamnă multă conştiință. Tiparul se strică, specia nu e mai puternică, indivizii născuți sînt mai slabi... Salut pe viitorul nostru copil, cu scutecele lui, dar eu pe tine te vreau, şi nu să devenim servitorii unui nou-născut... Naşte-l, să existe în sine, ca esență, creşte-l, dar pentru tine nu trebuie să existe nimeni în afară de mine. Altfel ți-l iau, ca Rousseau, şi îl dau la un leagăn... Nu spun că aşi face ca tatăl lui Oedip, care a intuit că venirea pe lume a copilului însemna înlăturarea lui, iubita devenită mamă nu l-ar fi mai iubit pe el ci pe copil. Drept care l-a luat şi l-a dat pe mîna unor slujitori să-l arunce într-o prăpastie. Cunoşti urmarea, slujitorii nu l-au aruncat, Oedip a fost crescut de nişte păstori, l-a detronat pe tat-său şi a început să trăiască cu maică-sa..."

Mă oprii. Ceea ce spuneam eu acum era ceva inocent? Bineînțeles! Dar văzui că mă ascultase cu o expresie de mare concentrare pe chip, al cărei înțeles eram atunci departe de a-l bănui, cu atît mai mult cu cît o noblețe bizară se aşternuse peste aceste trăsături pe care le lovisem cu o atît de fulgerătoare violență, "Bine, zisei, şi acum să-mi spui de ce n-ai vrut să-mi deschizi şi de ce ai stins lumina. Ştiai de ce sunam! Bănuiai ce sentimente mă stăpîneau. Data trecută m-ai luat fără veste, ca pe-un adolescent, dar acum eram pregătit să ți-o plătesc. Soneria trebuia în orice caz să fie pentru tine buzduganul smeului care îşi anunță sosirea, intră în casă şi se aşează singur într-un cui, dacă nu era semnalul iubitului care vine acasă, a cărui inimă bate pentru tine şi e nerăbdător să te vadă, să te ia în brațe şi să te strîngă ca şi cînd te-ar fi regăsit după luni de aşteptare. Chiar aşa şi era. De cînd am venit aici la tine, caut mereu să te regăsesc. Ceva s-a întîmplat cu tine... (şi coborîi în genunchi înaintea ei şi îi căutai privirea, care se întîlni cu a mea, mare, cu pupila imens dilatată, deşi

camera era albă de lumina puternică a plafonierei). Ştii? S-a întîmplat ceva. M-am adaptat uşor, trebuie să recunosc, mi-am spus: aşa o fi, una e cînd trăieşti doar iubirea, şi cei ce se iubesc se văd numai pentru asta, chiar dacă zilnic, iar pe urmă se despart şi se întorc la casele lor şi dorm singuri, se scoală de dimineață singuri, îşi iau micul dejun singuri şi se duc apoi acolo unde muncesc. Şi alta e să trăieşti clipă cu clipă sub acelaşi acoperiş, între aceiaşi pereți... Ce ore frumoase erau mai ales acele dimineți de la începutul toamnei, cînd mă urcam la catedră şi în timp ce mă gîndeam la tine îmi începeam cursurile zîmbind enigmatic, aşa mi s-a transmis că ar fi zis o studentă, că am un antipatic surîs enigmatic... Bineînțeles! Fiindcă le vedeam pe toate cît erau de urîte!, şi apoi la orele unsprezece, secretara care mă găsea chiar pe aproape de biroul ei: domnul Petrini, la telefon... crezi că există ceva pe lume care să te subjuge mai tare decît entuziasmul sufletului, bucuria care țîşneşte din el liberă, fără oprelişti de nici un fel, neînsoțită de nici un gînd reticent, de nici o urmă de bănuială, de gelozie sau resentiment?... Înainte de orice cuvînt sufletul tău îşi elibera brusc, la auzul glasului meu, un preaplin al inimii, glasul tău în receptor era ca un strigăt... Avea puterea de a pătrunde adînc în suflet, era de încîntare extremă, de surpriză ca în fața miracolului, uimire extremă, exista asta, un om pe care îl chema Victor, cum, continua să existe, Victor al meu, da da, exista, era el, îi recunoşteai glasul, apoi, Victor, iubitul meu, ce faci tu acolo, mi-e dor de tine! Mă feream de această agresiune a puterii tale de a iubi, apele adînci ale simțirii mele răscolite năvăleau asupra țipătului şi îl înecau, vroiam să rămîn intact în cutiuța în care stătea puterea mea, cei trei viermi nemuritori din basme care îl făceau pe smeu de neînvins, dar de fiecare dată strigătul tău pătrundea tot mai adînc, dincolo de aceste ape, acolo unde se presupune că nu mai e decît această putere lăuntrică şi abisul, şi îi auzeam acolo ecoul, bine instalat, împrietenit cu ceea ce noi nu ştim de fapt ce e acolo, peste capul şi voința mea... Ne vedeam apoi la prînz, şi spre seară îți deschideam uşa la mine... Nu mai puteam! ne culcam cu fața unul la celălalt şi tu îmi şopteai: hai să murim! Asta se repeta de un an de zile, dar noi trăiam în mod acut acest sentiment straniu ori de cîte ori ne vedeam şi noaptea se cobora în odaie, găsindu-ne tot astfel, privire în privire, halucinați de noi înşine şi de vecinătatea morții care, invocată, venea lîngă noi şi ne veghea parcă, prezență neputincioasă şi iluzorie, căci nu ne temeam de ea... Cu atît mai însetate ne erau apoi sărutările şi îmbrățişările... Nu le acceptai decît împotrivindu-te, chestie cu care nu mă obişnuiam şi nu m-am obişnuit nici pînă azi... implorîndu-mă... strigîndu-mă în şoaptă ca şi cînd aşi fi fost departe, undeva prin secole, prin timpuri imemoriale, călcînd dealurile să viu spre tine, printre dinozauri... un milion de ani înapoi... Nici nu ştiu cum au zburat doi ani... Acuma, continuai eu desdoindu-mi genunchii şi aşezîndu-mă jos pe covorul moale, nici n-au trecut trei luni de cînd trăim împreună ca soț şi soție şi aşi putea aceste luni, să le povestesc zi cu zi, atît de greu au trecut... Eu veneam cu amintirile unei mari iubiri, pe care vroiam să le păstrez şi în acelaşi timp să le sporesc cu altele noi (alte priviri albite de uluire, alt chip a cărui strălucire, cînd îmi spuneai te iubesc, Victor, e un secret pe care nu ți-l voi dezvălui), tu veneai doar cu încântătoarele tale povestiri din lumea în care te mişti gen Calcan, arhitecți de toate soiurile şi nuanțele, şeii care de care mai

demagogi şi efemeri, şefi noi, ieşiţi din îmbulzeala societăţii noastre care se răsturna şi printre care un om de soi era o mare minune... Bine, mi-am spus, într-o zi o să lase aceste povestiri la o parte, o mare tăcere se va aşterne între noi, ne vom culca iarăşi unul cu faţa spre celălalt şi ea îmi va şopti... hai să murim! îmi evitai privirea, ca şi cînd n-ai fi ştiut ce aşteptam de la tine. Ba nu, te uitai în ochii mei, dar ce bizar, *erau alţi ochi.* Ochii ăştia *nu ştiau ce* făcuseşi tu înainte, nici gura ta nu mai era aceeaşi gură care îmi şoptise atîta timp *te iubesc.* Am crezut că o să-mi dai ca mai înainte telefon la facultate, să-ţi aud strigătul de uimire. Nu, telefoanele au încetat, iar cînd te-am căutat eu zadarnic, mi s-a părut chiar mie ridicol cînd ţi-am imitat glasul... Matilda, ce faci tu? Ce să fac, zice, bine, uite, o să intru într-o şedinţă, aşa că dacă întîrzii nu mă aştepta la masă! Pe urmă s-au instalat serile interzise, fatala oră 9 şi timpul iubirii noastre, adică ce mai rămăsese din ea, s-a mutat dimineaţa... De fapt era *altă iubire,* bună şi asta, mi-am zis, bine, bine, Matilda, deşi ai mai fost căsătorită şi eu nu, nu simţi că o astfel de iubire alungă surpriza, ba chiar capeţi aversiune împotriva ei (măcar fiindcă îmi plăcea mie ar fi trebuit să vii să-mi deschizi), fantezia seacă şi într-o zi o să te uiţi la mine holbată şi o să te întrebi: cine mai e şi străinul ăsta?"... "Chiar aşa este, zise ea deodată, îmi eşti străin. Fiindcă n-ai făcut nimic ca totul să fie ca înainte."

Rămăsei tăcut. Deci eram în întîrziere, cine ştie de cînd fusesem judecat, poate chiar de mult, şi găsit vinovat. Da, iată, de aceea desigur palma mea din astă seară nu fusese pentru ea o catastrofă, fusesem în stare să i-o dau, ea mă provocase, eu i-o dădusem şi ea căpătase confirmarea că nu se înşelase asupra mea. N-am făcut nimic ca totul să fie ca înainte! Cum, dar făcusem totul aproape în fiecare secundă a vieţii noastre în doi, în fiecare secundă îi pîndisem fiecare gest, fiecare intonaţie, fiecare înţeles al cuvintelor rostite, gata pregătit să-i răspund... Şi nu trecuse zi fără să schiţez, da, să schiţez, nu să duc pînă la capăt un gest care însă nu mai apărea într-o oglindă. Dispariţia iubirii e ca o oglindă întoarsă, nu se mai vede nimic, te uiţi zadarnic în ea. Gestul tău nu se mai reflectă, nu-i mai răspunde nimeni. Eşti singur. Încercasem în mod ridicul să întorc cu mîna mea înapoi această oglindă, dar n-o puteam întoarce, cum nu poţi întoarce înapoi un rîu al cărui curs ţi-a convenit un timp, clar pe urmă el a cotit pe unde nu vrei tu şi curge dracului în altă parte... Cotitura asta o făcuse Matilda fără să-mi spună. Mi-o spusese acum, după ce ascultase cu nepăsare tîrzia mea confesiune. Ce plăcut e totuşi cînd descoperi un adevăr!

"Ar fi o prostie, îi spusei, să-ţi reproşez ceva. Fără să ştiu de ce şi de cînd nu mă mai iubeşti. Îţi sînt străin, străin îţi rămîn. Şi cu asta, basta. Consecinţele, ca şi în moarte, vor fi mai spectaculoase decît actul simplu al morţii. Dacă vrei, le simplificăm, ca să nu apară. Ca să nu se bucure babele care freamătă cînd cineva moare şi copiii să nu vină buluc în urma cortegiului funerar... Sarcina poate fi întreruptă, ne despărţim şi eu o să găsesc alta încă şi mai minunată."

Îmi aruncă o privire în care străluci intens iubirea, pe care căutam s-o regăsesc. Mă ridicai şi trecui în spatele biroului. "Ce-ar fi, zise ea cu această privire, să pleci chiar acum?'"

În literatură, chiar în cea mai bună, eroul aflat în situaţia mea are de ales între cuvintele care s-au rostit şi sentimentele care nu-l puteau înşela, ghicite în

privirea femeii iubite. Cei fără experiență se duc spre ea, fără să-şi dea seama că acea privire e o cursă în care trebuie să cazi, pentru a fi mai bine lovit, cei orgolioşi rămîn pe loc bănuitori, bănuială care li se confirmă. Eu m-am dus spre ea şi am primit lovitura. "Nu te apropia, mi-a strigat, şi te rog să pleci. Pleacă, mi-a şoptit apoi brusc exasperată, nu pot să te mai suport, chiar acum te rog să pleci..." Deodată căzu în genunchi şi izbucni într-un plîns repede reprimat, împreunîndu-şi mîinile... "Mă rog de tine să pleci, ah, o să mi-o plăteşti", şi se ridică şi se aruncă pe canapea țipînd înăbuşit...

Cum să plec? Nu pleci cînd eşti alungat. Trebuie să bei tot paharul şi, întărit de otrava lui înghițită, să nu-ți mai pese de cine ți-a dat-o. Dar Matilda, după ce mă făcu să gust doar din el, nu dădu nici un semn că ar avea de gînd să mi-l ofere, acest pahar, să-l înghit pînă la fund. Se ridică, străbătu holul, intră în dormitor şi după o clipă auzii cheia răsucindu-se cu hotărîre. Îşi închipuia (şi era adevărat, avusesem acest impuls) că o să vin peste ea. Mă îmbrăcai şi ieşii să mă plimb. Acum, da, aveam la ce să mă gîndesc, nu era atît de simplu ca plecarea mea de la universitate.

Cred că vreo oră străbătui străzile fără să mă gîndesc la nimic. Astfel se stinse treptat sentimentul apăsător pe care mi-l dădea ideea că Matilda nu mă mai iubeşte. Dar ideea rămîne, şi pe lîngă ea se furişară altele. Dacă nu mă mai iubeşte şi nu mă mai poate suporta, trebuie să ne despărțim. Bine, dar de ce? Era limpede că nu mă mai iubea, că adică oglinda era întoarsă, dar ceva a făcut-o să se întoarcă, ce anume? Nu i-a mai plăcut cel ce se oglindea în ea, din pricină că eu n-am făcut nimic ca totul să fie ca înainte? Asta e o glumă, nici înainte nu făcusem nimic, eram acelaşi om de astăzi, ba chiar făcusem mult mai mult ca înainte, o iubeam mai profund şi nu eram un ins care nu ştia să arate acest lucru, un ins, să zicem, care simțea una şi în realitate arăta altceva, să zicem meschinărie, egoism, nepăsare, dominație stupidă, iritare de stăpîn... Nu făcusem nimic ca totul să fie ca înainte! Nu păreau cuvinte spuse la întîmplare. Erau rodul unei gîndiri anterioare acestei seri; cînd avusese ea această revelație? Şi din ce se născuse? Ei bine, ce-ar fi trebuit să fac şi nu făcusem? Vrusesem s-o iubesc ca şi înainte de căsătorie. Dar chiar de-a doua zi ea tăiase punțile şi eu apoi zadarnic încercasem să ridic altele. Vrusese să trăiască "în prezent". Dar prezentul... Iată prezentul! Prezentul nu mai era nimic, fiindcă trecutul nostru de căsătoriți, *trecutul ei,* opera ei, era fad. Nu cumva a vrut să spună că eu nu trebuia să accept ca ea să taie punțile, să resping deci prezentul pe care mi-l oferea? Da, dar forțele ei în a şi-l impune fuseseră mai puternice, aşa este, îmi dau seama, m-a tîrît şi pe mine în această alunecare... Şi îmi veni un gînd liniştit care mă eliberă de orice ispită de a mă învinui. O iubeam pe Matilda, nu voi pleca, dar voi lupta, orice-ar fi, împotriva celei ce devenise după căsătorie, cu teoria ei cu tot, că numai prezentul înseamnă viață. Da, îmi aduceam aminte cum ea însăşi exclamase odată: blestemate idei! Da, ideile aveau asupra ei un efect asemănător drogurilor, o puteau pierde.

Da, dar cum putem împiedica pe cineva să aibă idei? Cînd vin din ființa ta (şi era cazul Matildei), şi nu vin dinafară, au o forță aproape indestructibilă, pentru că e orgoliul care le însoțeşte. Da, dar şi eu le aveam pe-ale mele. Nu voi mai ceda.

Şi simţii bucuria că ea era însărcinată şi că despărţirea, chiar dacă împinsă de determinări fatale care îmi scăpau, ea va dori-o, nu era nici pentru mîine şi nici pentru un viitor apropiat: nici o femeie nu deschide un divorţ fiind borţoasă. Copilul acela nu se putea naşte ilegitim... şi Ma-tilda, dacă ţinea să-l aducă pe lume, nu putea, cu el încă în burtă, să-i facă o asemenea figură...

PARTEA A PATRA

I

...Astăzi m-a vizitat, apărătorul meu, fostul judecător. Cum l-am cunoscut eu pe Ciceo? Într-un fel incredibil de simplu (îl chema Ştefan Pop, Ciceo, îi spusesem eu de la început că trebuia intercalat între numele şi prenumele său).

Se întîmplă rar astfel de conjuncţii cu soarele prieteniei, fiindcă oamenii ori aleargă după fericire cu o femeie şi nu mai e loc în conştiinţa lor pentru alte bucurii, ori sînt obsedaţi de probleme de existenţă, o carieră pe care o urmăresc sau lupta acerbă să nu decadă după ce şi-au atins un scop. La facultate am avut prilejul să mă împrietenesc cu doi colegi, dar repede acest început de prietenie s-a degradat din pricina unui al treilea, un ins neînsemnat... Da, neînsemnat azi, dar poţi să ştii ce devine mîine? Cine nu vede că în aceste timpuri neînsemnaţii străbat curbe uluitoare? Un neînsemnat nu e neapărat un om fără calităţi, dar aceste calităţi nu apar decît după ce e proiectat pe spirală, şi nu sînt de fapt calităţi, tot neînsemnat este dacă e luat în sine, dar tocmai această neînsemnătate era necesară pentru o poziţie însemnată. Aceşti doi virtuali prieteni ai mei au crezut că pot da şi ei lovitura petrecînd mii de ore lîngă un astfel de ins... Tocmai ei, care se delectau acasă cu Rimbaud, Verlaine şi Samain... De la o vreme ori de cîte ori ne dădeam o întîlnire, era prezent şi omul neînsemnat, prezenţă inexplicabilă la început pentru mine... Ce dracu căuta alături de noi? Văzînd că i se dă atîta atenţie, acest ins începu să prindă curaj şi să debiteze astfel de tîmpenii, încît nici măcar nu puteam să rîd. Dar cei doi îl ascultau foarte senini, îl completau, îi dădeau dreptate, ridicau ideile lui şcolăreşti la rangul de sistem de gîndire, cu referiri la mari personalităţi şi filozofi, şi asta dura ceasuri întregi, încît după o astfel de întîlnire mă dureau oasele şi îmi pierea somnul, reacţie bizară a organismului chinuit. Într-o zi n-am mai putut înghiţi şi după plecarea individului i-am întrebat: "Ce găsiţi voi la idiotu`ăsta? "De ce, mi-au răspuns ei, nu e idiot deloc, are multă intuiţie. Idioţenia e o armă, a adăugat cel la care ţineam eu cel mai mult. Şi el ştie s-o folosească... Cum, a reluat celălalt, e în tradiţia poporului român, preferă să pară prost, n-are probleme! Dar nu e!... Inteligenţa afişată e orgoliul prostului, a reînceput cel pe care îl preţuiam eu cel mai mult şi aşi fi vrut să fim prieteni... Cele mai mari necazuri, a continuat el, le are cel care e inteligent, dar nu ştie că îi e propriu inteligenţei să nu se indigneze pe cel aşa-zis prost. Camil Petrescu, de pildă, face parte din această categorie de inteligenţă. Mie îmi place Sadoveanu, a

cărui inteligență nu se expune. Şi şi-au apropiat capetele şi au început să vorbească între ei, ignorîndu-mă. Am avut sentimentul că totul e o înscenare, un complot împotriva mea, în realitate se depreciau pe ei înşişi, ca să se simtă bine omul neînsemnat pe care îl cultivau. "Cu voi nu mai sînt prieten, le-am spus. Nu accept să-mi cheltuiesc ore din viața mea, cu care am ceva mai bun de făcut, ca să măgulesc o nulă." Şi m-am ridicat să plec. Asta nu prea le-a plăcut, dar n-au schițat nici un gest să mă rețină. Abia după ce omul neînsemnat, universitar şi el, a devenit secretar cu agitația şi propaganda în comitetul județean de partid i-am înțeles, dar n-am înțeles ce dracu sperau ei de la el, fiindcă în loc cel puțin să-i protejeze, dimpotrivă, el i-a lăsat pe amîndoi în plata şedințelor purificatoare de mentalitate burgheză şi cosmopolitism în care au picat, şi n-a mişcat un deget cînd au fost dați afară din universitate. Să-i citeşti pe Rimbaud, Verlaine şi Samain şi să afle asta chiar omul complexat că nu se putea delecta cu aceşti poeți, asta, în acea vreme, era cu adevărat o dovadă de prostie şi nu de inteligență, fiindcă se pare că omul neînsemnat chiar dacă ar fi vrut să-i apere n-ar fi putut, ştia şi el că cei trei erau nişte "cosmopoliți"'. N-ar fi fost mai bine să nu ştie? Mi-a părut rău totdeauna că n-au dorit să formăm noi trei un grup. Ei doi au rămas prieteni, unul a fost numit obscur redactor la o revistă în limbi străine, celălalt, profesor de franceză la un liceu.

Nici prietenia mea cu Ion Micu nu rămăsese neatinsă în acel an. Nu ştiam şi nu urmărisem cum putuse el să joace rolul diavolului predînd pe Păun-Pincio, Neculuță şi Cezar Bolliac în locul lui Eminescu. Esențial pentru mine era să ştiu-că nu făcea nici în fața mea şi nici în lipsă elogiul omului neînsemnat, cum făcuseră cei doi colegi ai mei de la catedra de istoria filozofiei. Ion Micu, e drept, nici el nu-mi mai povestea nimic despre ceea ce se întîmpla pe la ei pe la Filologie, eram încîntat şi liniştit că rămăsese acelaşi şi că totul trecea ca şi înainte prin flacăra ironiei lui necruțătoare, reviste de literatură, poeți, romancieri, critici literari din oraşul nostru, dar şi din capitală. Ne întîlneam tot la acea braserie şi ne servea tot domnul Jenică, iar el înfuleca acelaşi *chateaubriand* şi sorbea acelaşi număr de filtre care îl făceau la un anumit moment să înceapă să bîțîie din picior, în ciuda faptului că noua lui soție i le număra, acele filtre, cu reproş, că a băut nu ştiu cîte şi că îi ajunge... Se făcea că n-o aude, se ridica de la masă, dispărea cu un pas greoi (se îngrăşase între timp) şi cînd revenea îi răspundea că un om trebuie să moară de ceva!

Pînă într-o zi cînd plimbîndu-mă singur prin oraş, văzui nişte afişe lipite la intrarea Casei de cultură. Pe ele scria negru pe roşu că în ziua cutare prof, univ. Ion Micu (ajunsese între timp profesor) va conferenția despre (cu litere uriaşe): *Unele aspecte ale prelucrării folclorului în opera poetică a lui Ion Amăicăliţului.* Am rămas stupefiat, nu-mi venea să-mi cred ochilor. Multe seri ne distraserăm noi pe seama acestui troglodit care scria versuri neaoşiste elogiind, amenințîndu-ne parcă, un soi de țărani primitivi care purtau cu mîndrie tundre sure pe umeri şi cît erau ei de devotați partidului şi îi stîrpeau pe contrarevoluționarii de prin munți. Bineînțeles că "opera" lui poetică era mai vastă, publicase volume despre aproape toate meseriile, compuse în general din imnuri (o încurcase doar cu unul intitulat *Turnătorul.* Tu, turnătorule, scria el, din mîinile tale ies roți de vagoane, te salut, turnătorule, aşa şi pe dincolo, făcîndu-i să rîdă pînă şi pe cei

care se temeau de el... O dăduse în bară cu acest elogiu şi trebuise să i se explice că nu era bine plasat acest cuvînt, chiar dacă se vedea clar că nu e vorba de turnătorul... ci de muncitorul care... aşa sînt oamenii, le merge gîndul aiurea...). Individul însuşi îți amintea o combinație stranie între hienă şi porc născută din imaginația unui Wells, din *Insula doctorului Moreau:* nas şi gură într-adevăr porcine, de rîmat, ochi de hienă sub arcade de pitecantrop. "Asta, dacă i s-ar da voie, spusese Ion Micu despre el, ne-ar omorî pe toți cu ciomagul în piața oraşului." Cică ar fi amenințat chiar pe cineva care îndrăsnise să-i spună că, din punct de vedere estetic, versurile lui... "Ah, ce-aş mai frînge eu gîtul la toți esteticii ăştia... Sînteți de-s neprincipialitate grasă" (vrusese să spună crasă!). Ei bine, si iată-l pe Ion Micu pe afiş, anunțat că va ține o conferință... Şi ce timidă era formularea, adică nu pur şi simplu despre opera poetică a lui Amăicălițului, ci doar unele aspecte (nu toate!) ale prelucrării folclorului în opera...

Ce era cu el? Întîi am vrut să-i dau un telefon, dar m-am gîndit că nu se mai putea face nimic, era anunțat, conferința se va ține. Bun! Şi ce-o să-mi spună el mie după aceea? Cum o să mai putem sta împreună la masă?

Ne-am întîlnit totuşi şi nu mi-a fost uşor să-l întreb. Nu arăta bine şi avea pe chip o expresie de scîrbă şi plictiseală, dar şi un fel de sfidare posomorîtă, supărat parcă dinainte pe cel care ar avea intenția să-i reproşeze ceva. Ei da, dar ce mai puteam să ne spunem? încît nu l-am cruțat. "De ce ai făcut chestia asta?" i-am spus pe neaşteptate: ce te-a făcut să te înjoseşti astfel? A început să clipească des, ca şi cînd i s-ar fi pus un reflector în ochi şi mi-a răspuns: *"Poxir eviter le pire!"* "Cum să te cred? Ce poate fi mai rău?" "Prefer să nu-ți răspund. Ştii ce-a fost rău în viața mea. Rămîne, dacă mi-eşti prieten, să descoperi singur ce poate fi mai rău."

Şaradă! Ce-a fost rău în viața lui! Desigur, m-am gîndit, faptul că a iubit o femeie şi ea nu l-a iubit. Cine, bruneta care nu venea acasă după ce telefona că vine? Şi el o aştepta? Cu acea tipesă n-aşi fi putut face dragoste nici pe insula lui Robinson Crusoe, preferînd reveria ne-împlinirii, acuplării cu o femeie care mi-era mult mai străină decît o capră sau o măgăriță. Pentru a da peste cap repulsia, ființa umană ar trebui să aibă forțe gigantice. De aceea uneori preferă moartea decît să fie silită să stea în casă cu urîtul... Pentru el însă ea era, desigur, o lumină. Dar întrucît avea asta vreo legătură cu Amăicălițului?

Pe urma deodată înțelesei: rău fusese în viața lui închisoarea şi mai ales torturile pe care le îndurase acolo. Bineînțeles! Fusese deci silit, amenințat să țină acea conferință? Ce vroise să spună, că l-ar fi băgat la puşcărie dacă refuza? Cum să cred o asemenea năzbîtie? "Înțeleg, îi spusei, ai fost amenințat că o să fii dat afară din universitate." "Pentru început", zise el. "Da, şi pe urmă?" "Pe urmă ți se deschid toate posibilitățile, reuşi el să rîdă, dintre care cea mai ispititoare ar fi arestuirea. Sînt obligat să fac orice numai să nu fiu arestat şi bătut. Asta am putut-o suporta din partea celorlalți, dar de la ai mei n-aşi putea şi mi-aşi pierde convingerile. Şi fără ele aşi fi un om mort." "Două lucruri nu înțeleg, i-am spus, întîi de ce s-ar considera cineva un ora mort fiindcă şi-a pierdut convingerile? Poți, pe baza însăşi a experienței care te-a dus la pierderea lor, să capeți altele, de pildă, în cazul de față să ajungi la convingerea că un comunism care înjoseşte omul silindu-l să țină o conferință scabroasă nu e cel bun, fără ca neapărat să

încetezi să mai crezi în idealurile comunismului". "Asta e, că eu aşi înceta, din pricina bătăilor. Bătaia naşte ură, ca s-o poţi suporta, spiritul dă naştere antidotului care e total, urăşti nu numai pe torţionari, ci întreg sistemul. Nu mai poţi raţiona liniştit cînd ţi se îndoaie gîrbaciul pe spinarea goală. Iar ca să trec la capitalism nu mai pot din acelaşi motiv. Poate că alţii sînt mai tari, eu nu sînt." "Rămîne atunci chestiunea în sine, de ce să te consideri un om mort fiindcă nu mai ai convingeri politice. De pildă eu nu am, nu în sensul că n-am aspiraţii de om al cetăţii şi că le ignor pe cele ale concetăţenilor mei, sau n-aşi lua arma în mînă împreună cu alţii dacă libertăţile ei fundamentale ar fi ameninţate. Da, dar odată pericolul trecut, aşi lăsa altora plăcerea sau pasiunea de a face politică... şi cred că formula apolitic pentru cei ca mine a fost bine găsită. Şi mai cred că într-un viitor foarte apropiat nimeni nu va mai fi blamat pentru asta, se va considera ceva firesc să nu-ţi placă nici un fel de politică. Formula de azi, cine nu e cu noi e împotriva noastră, va dispărea." "Întîi, de convingerile mele politice, sînt legate şi alte convingeri, dacă nu chiar toate, şi aşi fi un om mort fiindcă n-aşi putea fi apolitic, îmi place politica, mă pasionează. Şi ştii ce li se întîmplă unor oameni cînd obiectul pasiunii lor dispare sau sînt respinşi, dacă nu se sinucid, nici trăind, vorba lui Esenin, viaţa n-ar mai fi pentru ei vreo scofală mare." "Aşadar, am încheiat eu, accepţi să te umileşti din pricina acestei pasiuni, care nici măcar nu e una nobilă, şi tu ştii acest lucru, din moment ce constaţi în conştiinţa ta că nu e indestructibilă, cum să-ţi spun, faptul că poţi fi arestat pe nedrept nu te tulbură? N-ar trebui să raţionezi şi să-ţi pierzi convingerile fără să fie neapărat necesar să fii arestat? Nu e suficient să ştii că e posibil?" "Întîi că, prin definiţie, răspunse Micu, pasiunile nu sînt obligatoriu nobile. Iubeşti o femeie stricată, e o pasiune ignobilă, ei şi? Poţi şi muri pentru ea. Aşa era, îl înţelegeam bine, dar ascendentul pe care îl avea asupra mea şi care în mod ciudat stătea la originea prieteniei noastre încetă. Stătuse în închisoare pentru că luptase pentru un ideal, dar pe urmă acest ideal îşi pierduse din puritate, ca orice ideal care e pus să se verifice în practica realizării lui cu natura umană şi timpul istoric, în cazul lui, ameninţarea venise de foarte sus, cum se află foarte repede, şi unde Amăicăliţului avea acces. Individul se plînsese că criticul literar Ion Micu (fiindcă începuse să facă critică literară) îşi bate joc de poezia revoluţionară, o ia în derîdere... Şi de-acolo de la Bucureşti din cabinetul acelui membru al Biroului politic pe care odată Ion Micu îl înfruntase la reproşul aceluia că de ce n-am învăţat încă ruseşte întrebîndu-l cînd are de gînd să înveţe şi el româneşte, porni cu brutalitate ordinul telefonic cum să i se facă dreptate poetului... Putea fi şi mai rău, să-l pună pe critic să scrie un articol. *Verba volant,* în timp ce scrisul rămîne acolo tipărit, spre distracţia generaţiilor mai tinere, care venind din urmă caută cu plăcere punctul unde te-ai compromis. Dar ranchiuna omului politic se distilează, el preferă cîteodată să te lase doar să ştii că poate veni şi asta, dacă, ei da, dacă îţi vei mai permite să-i dai replici dure, şi încă de faţă cu alţii...

II

Era cam de o vîrstă cu mine, dar nu chiar atît de în vîrstă cum îl arăta o expresie parcă prea potolită în privire şi pe chipul său lat, rotund ca o pîine țărănească. Mă plimbam prin parc şi l-am văzut de departe, după mers şi apoi şi după surîsul larg care îi lumina chipul, că e un om în primul rînd comunicativ şi cu suflet încăpător, îşi permite să-şi arate bucuria care îl stăpînea, deşi privirea inteligentă dovedea că ştie că oamenii au treburile lor şi poate nu le arde de unul care părea să n-aibă nici una şi să fie extrem de încîntat şi de mulțumit de sine. Nu am decît foarte rar reacții spontane, dar de astă dată eram sigur că nu dau greş. Mi-am încetinit paşii. El s-a uitat la mine drept şi i-a încetinit şi el. Am surîs. "Sînteți vesel!, i-am spus. A surîs şi el, confirmînd, şi-a ridicat fruntea mai sus, gest care sugera că atunci cînd omul vorbeşte are nevoie de perspectivă să-şi pună, ca să zic aşa, interlocutorul în peisaj! (gest pe care apoi aveam să-l îndrăgesc foarte tare la el fiindcă aveam să descopăr că în acea clipă el gîndea, nu-i ieşeau cuvintele din gură doar ca să exprime ceva previzibil) şi mi-a răspuns cu o uimire de sine şi cu o sinceritate în glas, ca şi cînd s-ar fi întîlnit cu un vechi prieten: "Păi dacă am scăpat de belea?" "Se vede, i-am spus, că ați scăpat prin proprie voință." "Este foarte exact ceea ce spuneți dumneavoastră!" mi-a răspuns ri-dicîndu-şi a uimire sprîncenele groase. "Exact! Prin proprie voință! Şi avu apoi un gest cu degetul, arătînd aleea: vă plimbați?" "Da." "Permiteți, sînt, adică nu mai sînt judecătorul Ştefan Pop." "Mă numesc Petrini, i-am răspuns şi sînt adică nu mai sînt asistent universitar la Filozofie." Şi ne-am strîns scurt mîinile.

Simpatia a trecut de la unul la celălalt fără nici o prudență şi cred că acest lucru a fost posibil fiindcă eram amîndoi, în acele clipe, doi bărbați liberi, eu de Matilda, el de un lucru pe care aveam să-l aflu chiar atunci, o situație limită care îl silea deodată să răspundă la o întrebare neaşteptată: ce era el, judecător care aplica legea, sau funcționar subaltern, şi încă dintre cei umili, al unor şefi ai regiunii? Faptul care îl determinase să facă un act de voință şi să "scape de belea", cum se exprimase el, nu era insignifiant, cum ni se întîmplă cîteodată cînd trecem cu uşurință peste lucruri grave în care sîntem implicați direct şi nu reacționăm şi apoi dintr-odată, într-o zi, pentru un lucru cu mult mai mic, ne revoltăm, uimind pe toată lumea. Dimpotrivă, pînă atunci judecătorul Ştefan Pop avusese noroc numai de cazuri clare şi putuse să aplice legea nestingherit şi senin. Bineînțeles că avusese şi el de judecat chiaburi sabotori şi gestionari hoți. Nu lua în seamă frazele lozincarde ale procurorului, lui îi trebuiau dosare din care să rezulte clar vinovăția inculpatului. nu simple susțineri ale autorităților locale, preluate papagaliceşte de procuror. Or, faptele arătau că chiaburul cu pricina îşi predase toate cotele, îşi lucrase pămîntul, plătise impozitele... Bineînțeles, învinuirile erau politice, da, dar ăsta e alt proces care cere şi el dovezi, faptul că omul era chiabur nu însemna implicit că este prin însăşi această clasificare delincvent politic. Poate că era un om de treabă, care nu făcuse chiar nimic, dar avea duşmani în sat care vroiau să-l înfunde. Nu ține! Dovezi, fapte palpabile, martori nepărtinitori! Şi respingea acuzația şi îl achita pe inculpat, care nici el nu părea să fie o lumină, se uita posomorît la judecător şi avea aerul că nu crede că verdictul acestuia va fi respectat şi i se va da drumul să plece acasă; Ştia el ce ştia! Şi dimpotrivă, condamnase un colectivist care furase porumb de pe cîmp şi îl apăra un şmecher de avocat cu *Scînteia* în buzunar, pe

care cînd luase cuvîntul în apărare o tot agita, spunînd nu ştiu ce baliverne că are acolo dovada nevinovăției clientului său. Ce dovadă? Că, răspunsese pişicherul, în actul de acuzare se spune că furtul a avut loc pe data de şapte octombrie, or iată ce scrie în *Scînteia* pe data de întîi, aceeaşi lună, deci cu şapte zile înainte de comiterea infracțiunii în regiunea... (adică regiunea în care locuia inculpatul) strînsul recoltei de porumb s-a încheiat pe toată suprafața însămînțată, în toate satele şi comunele. "Cum putuse, onorată instanță, să fure clientul meu porumb de pe cîmp, argumentase avocatul triumfător, cînd practic demult se încheiase strîngerea lui?" Şi depusese foarte mîndru proba la dosar, *Scînteia*... "Să vă spun eu cum, îi replicase judecătorul, cu căruța îl furase, cum declară paznicii care l-au prins şi cum stă mărturie la sfatul popular chiar căruța încărcată. Sper că n-o să cereți să fie adusă aici căruța asta!" Uneori trebuia să condamne un om pentru o sticlă de bere sustrasă. Ce putea face? În orice caz nu-l condamna ca pe Jean Valjean la ocnă, îi dădea trei săptămîni, fiindcă se mai uita şi la om, nu totdeauna înfățişarea cuiva e irelevantă... Un unic caz senzațional îi picase în relativ scurta lui carieră de judecător, dar cuvîntul senzațional nu e cel potrivit, fiindcă ar fi trebuit ca acest caz să producă acea senzație, să fie adică adus sub toate aspectele la cunoştința publicului, ca să-şi merite numele. Or, nu se întîmplase nimic! Victima rămăsese şi victimă şi anonimă fiindcă, dacă n-ar fi rămas anonimă, n-ar mai fi fost victimă. Adică nu, apăruse o notiță în ziarul regional, dar ce notiță!... Cu asta însă se terminase şi cariera sa de judecător...

Felul cum se practică o profesiune nu constituie un secret desăvîrşit, auzise şi el de intervenții brutale în mersul justiției, dar nu crezuse. Se spun tot felul de lucruri şi despre medici, cum îşi omoară pacienții cu nepăsare, fiindcă bolnavul n-a ştiut ce să facă să fie bine îngrijit. Asta înseamnă că sînt şi adevărate aceste istorii? Sau dacă se găseşte un medic venal care nu-ți face la timp injecția salvatoare, asta înseamnă că trebuie să aruncăm blamul pe tot corpul medical? Un locotenent de miliție a descoperit într-o uzină incredibile matrapazlîcuri, le-a prins firul, a luat declarații zdrobitoare, a împins ancheta pînă în pînzele albe şi a trimis dosarul tribunalului. Nu trece mult şi e chemat în acea clădire unde sînt strînse într-o mînă sigură toate firele puterii. Şeful care îl convocase avea pe birou dosarul la care el, locotenent de miliție, fireşte, cu avizul şefilor săi, maiori şi colonei, lucrase mai bine de un an de zile ca să-l întocmească şi să-l facă inatacabil. "Ascultă, mă boule, îi spuse acest şef, ăsta e dosarul pe care l-ai întocmit tu?" "Da, ăsta e!"

"Uite ce fac eu cu dosarul tău, mai zisese acel ştab şi începuse să smulgă din el filă cu filă şi să-l rupă astfel în bucăți, pînă nu mai rămăsese nimic din prețioasele lui mărturii autorizate, din capetele lui de acuzare minuțios dovedite. Şi acum, încheiase marele ştab, o să ți se facă şi ție un dosar..." Şi i se făcuse, fusese trimis în judecată şi condamnat... Cică ieşise după cîțiva ani din închisoare, dar cam sonat... Povestea mereu, prin restaurante, o chestie aiurită cu o uzină. "Basme populare, răspunsese judecătorul cînd i se povestise acest caz... Şi eu lucrez în justiție, dar n-am auzit să dispară de la noi un dosar odată intrat... Sau să fie condamnat un ofițer de miliție pe baza unui dosar fabricat... Spune-mi judecătorii care s-au ocupat de acest caz şi o să-ți dovedesc că nu

există astfel de judecători fără conştiinţă."

Ceea ce i se întîmplă însă lui însuşi era atît de simplu, de clar şi de brutal, încît scutură bine din cap ca să-şi vie în fire. Îi pică pe rol un caz banal de prostituţie. O femeie, de altfel măritată şi mama a trei copii, se dusese într-o noapte la miliţie şi declarase că fusese violată de doi indivizi care o prinseseră în acea noapte pe stradă, opriseră un taxi, o împinseseră cu sila în el şi, deşi ea ţipase, nepăsător, şoferul întrebase de adresă, în timp ce unul din răpitori îi dădea douăzeci şi cinci de lei bacşiş. O duseseră undeva într-un bloc şi o violaseră. Răpitorii fură aduşi la miliţie, dar ei se mirară, n-o luase nimeni cu forţa, petrecuseră împreună la restaurant, băuseră şi ea fusese de acord să meargă cu ei. Dovadă chelnerul care îi servise toată seara şi responsabilul care de altfel o cunoştea bine pe femeie, era o veche clientă desmăţată a restaurantului. Fu convocat şoferul, care se miră şi el: cum, dar mergeau la braţ, femeia era veselă, glumea cu ei... Chelnerul şi responsabilul dădură şi ei declaraţii scrise că nu fusese vorba de nici o răpire... Anchetatorul întocmi dosarul şi îi dădu curs. Judecătorul însă nu avu timp să-l judece. Se pomeni cu un telefon în care o voce dură îl întrebă ce se aude cu cei doi răpitori? "Condamnaţi-i de urgenţă, daţi-le pedepse grele, să-i mai stîrpim pe aceşti paraziţi care se ţin numai de chestii de-astea şi nu vor să muncească", rosti vocea imperios. "Da, răspunse judecătorul, numai că nu sînt vinovaţi, dimpotrivă, reclamanta poate fi învinuită de prostituţie..." "Nu sînt vinovaţi?" îl întrerupse vocea sarcastic. "Nu, nu sînt!" "Să fie făcuţi vinovaţi!" "Pe ce temei?" "Pentru dumneata, tovarăşe judecător, parazitismul ar trebui încurajat?" "Nicidecum, dar nu pentru parazitism sînt ei trimişi în justiţie!" La care i se trînti telefonul.

Judecătorul dădu din umeri. Cine o fi fost şi ăsta care credea el că aşa se face justiţie în ţara românească? Nu avu însă timp să fie multă vreme nedumerit. În aceeaşi zi apăru în ziarul regional un mic reportaj, de fapt o notiţă, intitulată: *"Pentru 25 de lei bacşiş.* Şi începea astfel: "O femeie fuge în noapte. Doi huligani o urmăresc. Este prinsă, apucată de păr. Un taxi opreşte. Femeia este împinsă înăuntru, şi în ciuda strigătelor ei, şoferul, impasibil, pentru 25 de lei bacşiş, porneşte maşina şi în loc să oprească la primul post de miliţie, îi ajută pe huligani şi-i duce la destinaţie, unde femeia este tîrîtă şi violată..." Şi încă două-trei fraze care anunţau că huliganii! au fost prinşi şi îşi vor primi urgent pedeapsa meritată, care, se spera, va fi cît mai severă, dar... să se termine şi cu obiceiul care îl poate face pe un şofer să fie părtaş la astfel de fapte odioase, numai să primească el un bacşiş gras...

Judecătorul tresări; ca om al legii el ştia ce însemna într-un articol de presă cuvîntul *părtaş*. Era o asmuţire sa fie pedepsit şi şoferul. Şi într-adevăr aşa se şi întîmplă. Dar raportul anchetatorului nu-l implica şi nu-l implica nici reclamanta, aceeaşi miliţie viră rapid, îl arestă şi îl puse sub acuzare, pentru complicitate la "viol în grup", deşi dosarul care se afla sub privirea judecătorului sugera concluzia că din faptele prezentate reclamanta se dusese cu pîrîţii de bunăvoie, rămînînd ca tribunalul să judece şi să stabilească adevărul. ..Vă arăt eu vouă, gîndi judecătorul, ca să stîrpiţi bacşişul vreţi să condamnaţi un om pentru complicitate la un viol, şi acela inexistent!" Notiţa din ziar era semnată. Se

gîndi să-i dea ziaristului un telefon şi să-i atragă atenţia că mersul justiţiei nu trebuie turburat, că după pronunţarea verdictului şi bineînţeles în cunoştinţă de cauză asupra dosarului, se putea scrie şi semnala opiniei publice că s-a făcut o nedreptate, o eroare şi să se ceară revizuirea procesului. Dar nu înainte! Se răzgîndi însă, individul nu era, bineînţeles, un inocent, sau poate era un tîmpit execrabil în cel mai bun caz, un umil executant al aceleiaşi voci care îi dăduse şi lui un ordin telefonic. Numai că iarăşi nu avu prilejul "să le arate el lor" ce însemna să fii judecător: i se luă procesul şi i se dădu altuia, care fără să ezite condamnă la ani grei, şapte şi zece celor doi şi cinci şoferului. "Bine, îi spuse el colegului său, dar pe ce dovezi de vinovăţie aţi putut să daţi un asemenea verdict?" "Sînt la dosar, răspunse acesta neturburat, dacă vreţi, aruncaţi-vă un ochi." Şi-l aruncă; dispăruseră din el declaraţiile chelnerului şi ale responsabilului restaurantului, care îi disculpau pe cei doi şi scoteau din cauză şi pe şofer. Iar documentul anchetatorului de la miliţie fusese schimbat cu un altul. Şi toate acestea foarte rapid, în cîteva săptămîni şi sub starea de arest a acuzaţilor, cărora li se respinse cererea de a fi aduşi în instanţă martorii, chelnerul şi responsabilul.

Judecătorul, deşi tînăr, înţelese un lucru mai profund, că nu convenea adică nimănui în România să existe o lege care să-i silească pe paraziţi să muncească. Îi silea în felul acesta. Probabil că nu vor face atîţia ani, o să li se *dea* drumul înainte chiar să apară vreo amnistie. Dar întîi că procedeul era aberant, ce se întîmpla cu ceilalţi paraziţi care nu făceau prostia să se încurce cu vreo prostituată? O măsură restrictivă sau privativă de libertate nu poate trăsni doar pe unii, în timp ce alţii, vinovaţi de acelaşi mod de viaţă, îşi văd mai departe de parazitismul lor şi în pedepsirea altora nu învaţă decît cum să se ferească mai bine. Şi pe urmă de ce să recurgi pentru asta la justiţie, al cărei simbol e cumpăna dreaptă şi nepărtinirea ochilor ei legaţi de jurămîntul de a respecta legile scrise? Şi al doilea, ce vină reală avea şoferul? Cinci ani fiindcă ai luat douăzeci şi cinci de lei bacşiş? Ce făcea acum soţia lui cu cei doi copii mici rămasă fără bărbat şi acoperită de ruşine? Judecătorul se indignă şi îşi dădu demisia. Şi-o dăduse chiar atunci în ziua cînd îl întîlnii eu în parc, unde îmi povesti mult mai pe larg toate acestea.

Se înscrise în barou şi începu să practice avocatura. Nu se ştie pe ce căi (fiindcă o atitudine demnă din fericire se află la fel de rapid şi pe căi la fel de uimitoare ca şi una nedemnă), soţia şoferului îl căută şi îi spuse că ştie totul, cum a refuzat el să asculte de un ordin superior, cum i s-a luat dosarul şi cum în urma verdictului el şi-a dat demisia; îl ruga s-o ajute să-şi scoată bărbatul din închisoare, care a fost lovit rău, fusese exclus din partid înainte de a fi arestat, într-o şedinţă în care organizaţia n-a votat pentru excludere, totuşi l-au exclus din ordin de sus şi el săracu nici n-a fost chemat să fie de faţă, l-au judecat în lipsă şi că s-a interesat de femeia aceea... Tot cartierul o cunoaşte, bărbatul ei e un beţiv care în seara cu violul a trimis-o după băutură, dar fără să-i dea bani, ea s-a încurcat cu cei doi neisprăviţi pentru suma de două sute de lei, pe care aceştia după ce s-au distrat cu ea nu i-au mai dat fiindcă n-aveau şi atunci asta, ca să justifice acasă de ce a lipsit atîta, dar să se şi răzbune pe cei doi şi mai ales de ce n-a adus băutură, i-a spus bărbatului ei că a fost violată. Violată?! a urlat

el. Atunci hai la miliție!...

Ştefan Pop ceru revizuirea procesului, dar nu obținu după doi ani de insistențe decît un recurs extraordinar, fiindcă nu i se admise teza că dosarul fusese trucat, procesul se judecă tot după vechiul dosar. Noile probe nu fură admise. Totuşi instanța micşoră şoferului pedeapsa la jumătate. Cum doi ani îi şi făcuse, peste cîteva luni el fu eliberat şi repus în drepturi doar ca şofer, îl vizită de îndată pe fostul judecător, să-şi exprime recunoştința. Era un ins voinic, liniştit şi cu o expresie de o cinste ireproşabilă pe chipul lui pătrat, negricios. Nu purta ranchiună nimănui, dar aflase că poți fi trăsnit fără să fi făcut nimic şi era acum puternic înarmat împotriva unor astfel de fatalități: adică să le consideri de-aici înainte ca făcînd parte din viață, aşa cum sînt bolile şi moartea, oamenii jucînd în chestia asta doar un rol de manechine, pe care le învîrteşti cum vrei... avea doar mulțumirea că nu pierduse stima colegilor lui şi că organizația de partid votase cu îndrăzneală împotriva excluderii, *nu* ca înainte, cînd toată lumea ridica mîiniie şi era de acord cu tot felul de abuzuri...

III

După întîlnirea din parc începui să mă văd cu fostul judecător regulat, şi anume sîmbătă seara, şi totdeauna la el acasă, unde în fața televizorului şi la un pahar de vin precedat de sendviciuri, pe care ni le servea soția lui, vedeam seriale englezeşti sau americane, ca ne distrau cum nu se mai poate, şi apoi începeam să trecem în revistă viața oraşului şi a persoanelor şi personalităților care constituie totdeauna pentru oameni - şi constituia şi pentru noi - subiect inepuizabil de uimire, surpriză şi reflecție... Sînt ca spuma mării. Le-am uitat. Dar nu şi serialele. Îmi amintesc de Simon Templar. ..Sfîntul", cum i se spunea, care prin tradiție englezească, nu folosea pistolul, ci doar pumnul şi inteligența, de un altul cu o tipesă care ştia carate şi îşi culca cu repeziciune şi fără greş adversarii... Acum nu mai ştiu ce urmează... Şi aud aievea glasurile copiilor lui Ciceo care scoteau țipete înalte ori de cîte ori *Saimon* sau tipesa care ştia carate trimitea nu unul, ci cîte doi-trei "bandiți" la pămînt. Ei erau încă mici, nu ştiau să citească subtitlurile, dar înțelegeau aşa, în linii mari, că ceea ce se mişca pe ecran era împărțit în două, pe de o parte Saimon sau această femeie şi prietenul ei şi restul bandiți.

Dacă n-ar exista fericirea altora, nu ne-am sinchisi de nefericirea noastră. Amintirile, bombardate zilnic şi sistematic de către cea pe care am iubit-o altădată, sfîrşesc prin a se şterge. Dar apare regretul sfîşietor cînd îi vedem pe alții trăind în armonie şi sufletul parcă ni se sbate ca într-un sac tolstoian în care e vîrît Ivan Ilici înainte de a muri. Nu mai aveam familie, totul era pierdut pentru mine, fiindcă bucuria de a avea copii e atît de indestructibil legată şi de mama care i-a făcut încît vederea lor, a copiilor, devine intolerabilă prin gîndul eşecului de care ei îți amintesc, prin inocența lor, mai rău decît prezența mamei, însuşi eşecul... Nu numai opera marilor oameni constituie pentru noi un stîlp de susținere, ci şi întreaga lor viață, şi mai ales atunci cînd această viață nu e fadă sau exemplară. Socrate a avut parte de o Xantipa, certăreață femeie de talie, cu

umoare neagră, care a intrat în istorie. Victor Hugo şi-a trăit copilăria numai cu maică-sa. Tatăl său, funcționar superior, era departe, o vreme în Spania, ca diplomat, apoi s-a stabilit undeva în sudul Franței. Trăia cu o altă femeie, nu pentru că nu-şi iubise soția, ci dimpotrivă, o iubise prea mult, dar în cele din urmă se săturase şi se scîrbise de refuzurile ei pline de fumuri şi dispreț şi,

în ciuda faptului că aveau împreună copii încă mici, îi părăsise pe toți şi aproape că nu-i mai revăzuse decît în cazuri de boală şi de moarte. Le trimitea doar bani. Îl iubeam pe acest francez pasionat şi dur din a cărui natură ieşiseră şi copii slăbănogi, unul chiar înnebunise (ăsta trebuie să fi semănat cu frigida de maică-sa), dar şi furtunosul Victor, puternic geniu nepăsător la trădarea soției, căci şi el nimerise peste una ca maică-sa, cu oroare pentru îmbrățişarea şi iubirea care țîşnesc direct şi pasionat, sensibilă doar la asiduitățile ipocrite, mărunțele, delicate şi plăpînde ale unui Sainte-Beuve, cu care îşi dăduse multă vreme întîlniri la biserică, după ce în casa lui Victor Hugo nu mai fusese posibil. Nu există mărturii revelatoare că această trădare l-ar fi zguduit foarte tare pe poet, care venise cast şi aproape încă adolescent în căsătorie. Ca şi tatăl său însă, găsi şi fu găsit şi el de alta, care îl iubi pînă la moarte... Şi eu am fost găsit de alta, dar...

IV

— Ciceo! strigai cînd îl văzui intrînd în celula mea, ai venit?

— Da, zise, şi îți aduc veşti bune...

— Veşti bune, zisei eu dibuind, bineînțeles în limitele destinului meu...

Ciceo nu răspunse, dar îşi păstră o expresie care parcă vroia să spună că nu chiar. Se apropie, se aşeză alături de mine pe pat şi îmi puse mîna pe spinare. Îi simții palma care mi se urcă fără grabă spre umeri, pe care mi-i strînse îndelung, în mîna stîngă ținea o sacoşă.

— Ți-am adus de toate, zise, nevastă-mea îți urează poftă bună.

Îi spusei că îi mulțumesc şi scosei eu însumi ce era înăuntru, friptură rece de vacă, ouă fierte, şuncă, plăcinte cu brînză încă fierbinți, din care şi începui să mănînc cu poftă mare, cîrnați afumați, care n-aveau nevoie să fie prăjiți şi franzele albe şi moi. Friptura şi şunca erau tăiate în tranşe subțiri, nu puteam să păstrez un cuțit în celulă.

— Arăți bine, zise Ciceo, ai instincte bune, coincid cu opinia pe care şi-au formulat-o majoritatea colegilor mei despre cazul tău.

— Adică? îl întrebai fără să tresar şi nu prea curios. Trăiam sub stăpînirea bucuriei pe care mi-o dădea scrisul. Nu mă gîndeam şi nu făceam altceva dccît să scriu, bucurie care se prelungea şi cînd mă opream ca să mănînc şi să dorm. Niciodată în viață nu mă angajasem într-o acțiune în care spiritul să fie solicitat atît de total. Poate, gîndeam, m-am născut să trăiesc ceea ce am trăit şi să scriu o carte. De mult conştiința colectivă s-a angajat atît de tare în cultură şi creație, încît aceste două forme de viață au intrat în legile statistice. E tot atît de fatal să scrii o carte cum sînt şi celelalte fenomene ale existenței, naşterile, morțile, accidentele şi pe un plan mai mare, desigur, seismele sociale. Oamenii au nevoie

să ia cunoştinţă de faptele lor, e o lege a timpurilor moderne, care a apărut întîi la vechii greci. Şi adesea această lege sacrifică pe unul care să le spună. Un italian, spirit înzestrat, a trăit şaizeci de ani fără să scrie nimic, apoi deodată s-a aşezat la masă, a început să scrie, în trei luni a terminat cartea (admirabilă!) şi îndată după aceea a murit. De ce m-aşi speria eu? Gîndul morţii era înghesuit undeva la periferia conştiinţei şi, cînd mi se întîmpla să urce mai aproape, îmi venea în minte reflexia lui Hamlet: dacă va fi acum, nu va mai fi altă dată. Mi-era egal. Judecătorul nu se grăbea nici el, ştiam de ce, din pricina sentinţei pe care urma s-o dea, ar fi trebuit să mă sperii, căci orice element de sugestie este pentru condamnat un element de şoc, cu toate că acest element nu aduce nimic nou.

— Nu se bazează pe nimic concret, zise Ciceo, ci pe intuiţia pe care o au ei, foarte experimentaţi cum sînt, că judecătorul va fi sfătuit să accepte legitima apărare. *Ceva* le spune că aşa va fi, şi am întrebat avocaţi foarte diferiţi, care nu se cunosc între ei.

— Astfel se formează o opinie de care toată lumea începe să fie sigură, ca să fie desminţită apoi de faptul brutal al legii, nu legea înscrisă în coduri, altă lege, mai misterioasă, îi răspunsei. Nu-mi fac iluzii. Ciceo, tot ce te rog e să mă ajuţi să-mi termin cartea.

— Bine, zise Ciceo, pe data de treisprezece septembrie fă-te grav bolnav, netransportabil, voi obţine o nouă amînare. O să vorbesc cu medicul închisorii. Am un prieten care îl cunoaşte. Vrei cumva să te bage în spital?

— Nu, zisei hotărît, acolo nu e linişte, n-aşi putea să scriu. E bine cum ai aranjat tu aici, să fiu lăsat în pace. Ia manuscrisul, bate-l la maşină şi adu-mi-l îndărăt. Îmi place să-l răsfoiesc, să-mi văd scrisul. Ai făcut rost *de*... Ştii tu! Un băiat bun, numit Nozinan...

— Da, îl am la mine, uitasem, zise Ciceo. Dar nu-ţi-l dau!

— De ce?! spusei mirat.

— Poate că *legea* aceea la care te referi tu îţi va fi favorabilă. Şi atunci n-o să mai ai nevoie de el.

— Ciceo, îi spusei, un erou al lui Hans Fallada întîrzie pînă în ultimul moment să-şi spargă fiola ascunsă în gingie, zicînd că o să mai aibă timp s-o facă. Or, văzînd eşafodul, cu infamul miros de sînge care umplea aerul, începe să vomite şi fiola îi scapă. Nu vreau să mi se întîmple un astfel de accident, mi-e cu neputinţă să accept să trăiesc douăzeci de ani în închisoare. Speram că te-am convins. Nu mă întreba mai mult! E bine să-l am la mine din timp şi îţi promit că nu-l voi folosi dacă nu va fi cazul.

Ciceo făcu un efort ca să nu-i apară pe chip o intensă nelinişte, pe care însă i-o ghicii din indecizia cu care vîrî mîna în buzunar, o scoase, apoi repetă gestul. Îi spusei că mă simt perfect liniştit şi echilibrat, dorm bine, nu am coşmaruri, mănînc, după cum a văzut, cu poftă.

— Ai încredere, Ciceo!

— Bine, se hotărî el.

Şi îmi întinse flaconul, pe care îl vîrîi sub pătura peticită şi aspră.

— Sper să nu mă percheziţioneze, mai spusei, deşi directorul închisorii mi-a făcut într-o zi o vizită şi s-a uitat foarte neîncrezător la manuscrisul meu. Era gata să mi-l confişte, sau cel puţin aşa mi s-a părut, dar a renunţat după ce l-a

răsfoit vreun sfert de oră. "Ești scriitor? m-a întrebat. "Da", i-am răspuns. "Ai mai publicat ceva?" "Bineînțeles" i-am răspuns, ştiind că n-o să se apuce să controleze. Ce-i păsa lui? Ciceo, reluai după cîteva clipe, ştii, acum poți să-mi povesteşti totul despre *ea*. Știi la ce mă refer!

— Nu, zise el hotărît, altă dată.

Credea că n-o să pot suporta, că o să fiu turburat.

— Nu, confirmă el, stai liniştit.

— Poate că realitatea să fie mai uşor de suportat decît imaginația. Te-ai gîndit?

— Da, pînă la un punct realitatea e mai puțin rea decît imaginaiția . Dar de la punctul acela încolo, un detaliu real, un gest, o privire sînt mai rele tocmai pentru că ea e prima ,ceea ce imaginația nu poate inventa.

— Aşa deci! exclamai, au existat acel detaliu, acel gest, acea privire... Nu mă mai iubeşte? Chiar?! Vreau detalii despre acest lucru teribil.

- Nu, e mai bine să nu ştii. Nu te mai gîndi!

— Dă-mi măcar o sugestie, spune-mi cam despre ce gen de detaliu e vorba.

— Nici măcar, zise Ciceo, aprinzîndu-şi liniştit o țigare. Tot ce pot să spun e că sînt detalii de viață. Le vei amplifica şi n-are rost. Tu trebuie să gîndeşti doar un singur lucru: că o să scapi, că viața ta nu se va termina aici...

— Bine, Ciceo, hai du-te, ştiu că timpul tău e foarte măsurat. Am eu alte formule, adică mă gîndesc la mama, dacă ar fi trăit... Or, ea s-a dus cu gîndul că fiul ei e încă tînăr şi o să se descurce el în viață.

Ciceo luă manuscrisul şi îl vîrî în nelipsita servietă a oricărui avocat cu procese multe, care chiar dacă se duce să bea şi el o bere, deschide servieta şi tot nu se lasă pînă nu studiază un caz... Mă cuprinse un regret că rămmeam fără manuscrisul meu. I-l dădui şi oprii ultimul capitol. Aveam sentimentul că fără el mi-ar fi fost foarte greu să-mi continui povestirea.

V

Gîndul meu liniştitor că sarcina Matildei mă punea la adăpost vreme îndelungată de o eventuală despărțire fu ghicit parcă de ea, fiindcă a doua zi dimineața, la ceai, se uită la mine cu chipul ci de altădată - şi eu tresării recunoscînd-o, era de o stranie frumusețe şi tot ceea ce se petrecuse aseară mi se păru că pierise din sufletul ei fără să lase vreo urmă - şi îmi spuse: "Ei, cînd pleci? Nu vei fi tatăl acestui copil. Nu e copilul tău!"

Într-o fracțiune de secundă se prăbuşi planul meu de a o recuceri, de a mă opune acestei Matilde şi de a o trezi pe cea anterioară la dragostea pe care o avusese pentru mine. În cealaltă fracțiune mintea mi se întunecă, mă aplecai peste masă şi o apucai de fălci şi îi desfăcui gura: "Cum îndrăzneşti? şuierai. Cum îndrăzneşti? spusei iarăşi şi îi dădui drumul înspăimîntat, căci simțeam în mine o astfel de ură şi de violență încît instinctul îmi şopti că o puteam omorî în clipa aceea dacă nu mă stăpîneam.

Primejdia în care se află un bărbat care iubeşte total o femeie seamănă cu aceea a unui om care a atins un fir de înaltă tensiune şi care dacă nu se zbate,

dacă instinctul nu l-a ajutat să se smulgă în chiar clipa cînd a fost zgîlțîit, moare agățat acolo fără scăpare. Astfel simțeam eu în acele clipe, că nu sînt în stare să mă uit liniştit la Matilda şi să-i spun: Bine, voi pleca chiar azi! şi să şi plec, fără să mă mai întreb de ce. Era un fapt brutal, ce importanță avea că era pentru mine inexplicabil? Ce-o să mai fie pe urmă o să vedem, acum se impunea să mă desprind. În loc de asta, mă pomenii spunînd: "Bagă de seamă, cuvintele pot omorî. La un pahar, un idiot, ca să-şi bată joc de prietenul său, îi spune că fetița aceea pe care i-o făcuse nevastă-sa nu era făcută cu el. Acela a văzut negru, s-a dus-acasă şi şi-a omorît şi nevasta şi fetița băgîndu-le nisip pe gît."

Mă uitai la ea. Nici o reacție. Mai bună fusese prima reacție, violența, apoi fusese bine că mă stăpînisem totuşi, ar fi trebuit, apoi, dacă nu puteam să plec chiar imediat, să rup cu ea în mine însumi, să nu-i mai vorbesc, să mă mut în birou, să nu mai dorm cu ea şi să aştept să vad ce se mai întîmplă, pînă cînd voi căpăta convingerea că totul se sfîrşise între noi şi într-adevăr să plec apoi definitiv, îi vorbisem, şi anume îi vorbisem *rațional,* cînd ceea ce se întîmpla era irațional.

Făcu însă ea ceea ce ar fi trebuit să fac eu, adică nu-mi mai vorbi cîteva săptămîni. Iar mie mi se păru că dacă mă prefac că nu acord nici o importanță scenei care avusese loc, cuvintelor spuse de ea, tăcerii ei care urmă, însemna că nici n-o aveau şi că pînă la urmă totul va reintra în normal. Care normal? În cel anterior istoriei cu spargerea biroului, care de bine, de rău era o existență în doi, nici mai bună, nici mai rea ca a altora? Cel anterior căsătoriei, cu cei doi ani de dragoste, nici vorbă, îmi dădui eu seama, acela era definitiv îngropat...

Şi într-adevăr, ea rupse într-o zi tăcerea şi viața noastră reintră în cel de-al doilea normal, dar iată cum. Stătea în fotoliu după masă şi foarte absorbită îşi dădea pasențe. Trebuie să spun că în tot acel timp cînd tăcuse era, de la o zi la alta, tot mai frumoasă, aşi zice chiar mai frumoasă decît în cei doi ani în a căror revenire nici eu nu mai credeam. O linişte armonioasă ca scurgerea unei ape i se aşternuse peste chip, pe care n-o avusese niciodată. Nici exaltări fascinante, dar nici chip răvăşit, care îmi stîrnise repulsie în acea zi cînd ne întorseserăm de la Tasia şi cînd semăna cu un oribil bărbat. Desigur, mă vedea, dar nu se mai uita la mine şi nu pentru că nu vroia, ci pentru că eu nu mai existam. Îi eram străin. Dar accepta gîndul că trăia cu un străin, n-o deranja... Aşa credeam, şi începui s-o iubesc aşa cum arăta, părîndu-mi-se că am o revelație: trebuie iubită aşa cum e, şi anume aşa cum e în prezent, şi nu cum fusese în trecut. Poate că la asta a vrut să mă aducă, îmi spuneam şi uitai cu adevărat scenele rele care avuseseră loc între noi. Da, ceea ce trăisem înainte de căsătorie fusese minunat, dar cît putea să dureze?

Îşi strînse cărțile şi începu o nouă pasență. Stăteam alături şi citeam presa literară, cînd o auzii spunînd, în timp ce mîinile ei mari mînuiau, cu ezitări, micile cartoane colorate cu însemne pe ele. "Ei, te-ai mai gîndit?" Tresării. Avea o voce tandră, învăluitoare, dar presimții ceva şi inima îmi bătu mai tare. "La ce să mă gîndesc?" "Cum la ce?! Cînd ai de gînd să pleci?" "După ce naşti!" îi răspunsei continuînd să răsfoiesc reviste, întru totul liniştit, ca şi cînd de mult aşi fi luat această hotărîre.

Fiasco! Nu luasem o asemenea hotărîre şi în loc să-mi reamintesc de

pitagoricieni şi să tac, în orice caz să nu cedez impulsului de a-i răspunde şi să mă gîndesc înainte de a vorbi, s-o ascult încă, să văd ce mai urmează, spusesem ceea ce nu gîndisem, dîndu-i ei avantajul de a tăcea îndelung şi de a-şi continua pasenţa cu o expresie impenetrabilă. "Mai gîndeşte-te", o auzii într-un tîrziu şi se ridică şi începu să se îmbrace de oraş.

Să mă gîndesc la ce? Dacă mai era cazul să mai aştept pînă atunci sau dacă fusese cazul să-i spun că va fi atunci? Enigmă! Totuşi reintrarăm în normal, începurăm să dormim iarăşi împreună, ba chiar să ne iubim ca în prima zi cînd mă mutasem la ea. Totuşi asta era parcă un lucru străin de ea, deşi pasionant, apăruse această revenire rapidă la ea însăşi îndată ce braţele mele o părăseau, făcea parcă în sufletul ei o baie, ca şi cînd ar fi vrut să se spele de ceea ce săvîrşise împotriva voinţei ei. Totuşi după un timp mă întrebă iarăşi: "Va să zică nu vrei să pleci!", "Bineînţeles că nu, răspunsei. Şi scuteşte-mă de prostia asta!" "Bine, zise ea liniştită (era tot la o pasenţă, scena se repeta), atunci o să plec eu." "N-ai decît!", "Sper că n-ai să stai mai departe în casa mea, n-o să vrei, zise ea cu ironie, ca Petrică, să ţi-o fac cadou. Să te înzestrez." "Nu, îndată ce pleci, plec şi eu. Şi nu te hazarda în ironii pe presupunerea unei asemănări a mea cu Petrică, fiindcă

te poţi trezi că n-o să fac joc de ironii cu tine, ci cu totul altceva, chiar dacă te crezi intangibilă fiindcă eşti însărcinată.''

Avu un surîs misterios care parcă vroia să spună că prevăzuse replica, n-o interesa, eram departe de puterile secrete ale unui adevărat bărbat, pe care ea le cunoştea şi, în comparaţie, ale mele erau stupide şi jalnice. Avui intuiţia fundamentală că n-o să realizez nimic în viaţă dacă voi continua să urmăresc holbat starea de spirit a soţiei mele şi că în viaţa comună asta acapara forţele vitale ale tuturor, o veşnică pîndă, ori a bărbatului, ori a femeii, a fiecărui gest, fiecărui cuvînt, fiecărui ceas petrecut de celălalt în absenţă, dar şi în prezenţă, în societate, la petreceri şi chiar cînd erau nas în nas, de ce te-ai uitat în lături, de ce ai trîntit uşa, de ce ţi-ai ferit privirile cînd m-ai sărutat, de ce nu mi-ai dat telefon cînd... Nu fusesem în această ridicolă situaţie eu însumi, din chiar primele zile de cînd venisem în casa ei? Şi bineînţeles numai în direcţie unică, fiindcă pînda reciprocă mai aduce a dragoste, în timp ce pînda doar a unuia din parteneri e cea mai demnă de dispreţ şi, iată, gîndii, de ce Matilda putea să mă dispreţuiască şi să surîdă misterios. De astă dată însă mă gîndii îndelung înainte de a răspunde acestui surîs. Eram de acord să-i spun ceea ce simţeam, asumîndu-mi toate riscurile. Împăturii revistele, mă ridicai şi îndreptîndu-mă spre birou îi spusei fără să mai fiu curios să-i văd reacţia: "Şi mai du-te şi în... cu pasenţele tale cu tot. Ai ajuns să mă plictiseşti de moarte cu stările tale sufleteşti abisale, fii fără grijă, n-o să te bat decît dacă ai să mă provoci, trebuie să ştii că eu sînt un om bun şi blînd, dar răspund la provocări, deşi în marea tactică, în lupta pentru cucerirea puterii a clasei muncitoare, adăugai eu divagînd ironic, s-a lansat şi lozinca: tovarăşi, nu răspundeţi la provocări. E valabil şi între bărbat şi femeie, dar uite, eu o să răspund, fiindcă nu este angajată decît viaţa a doi inşi, dar nu-mi pasă, n-o să sufăr decît eu. Nu mă mai iubeşti, n-ai decît să pleci şi să te duci să te spînzuri. O să vină după aceea aici în frumosul tău apartament ori marele Petea, ori o să-şi fîlfîie fustele prin el fatala Tamara cea

loială, care e iubită fiindcă nu e iubită. Lua-v-ar dracu pe toţi!"

Închisei uşa biroului şi mă regăsii printre cărţile şi lucrările mele. Foarte bizar, bucuria eliberării de pîndă parcă intensifică chiar atunci dragostea pe care o simţeam pentru ea. Era un sentiment pur, curăţit de tot, şi de trecut şi de prezent, şi numai viitorul rămînea neatins: cîndva, cine ştie cînd, gîndeam, va trece această criză şi Matilda va renaşte. Cine a putut iubi doi ani, aşa cum mă iubise ea, poate uita o vreme fericirea de atunci, dar ea va înflori din nou, cu alt chip, din acelaşi izvor, fiindcă un om nu poate avea două suflete şi mai ales nu poate trăi fără iubire. O să fie pentru un altul? N-are nici o importanţă, principiul să rămînă, voi iubi şi eu pe alta şi sufletele noastre nu se vor chirci. Dimpotrivă, ne vom îmbogăţi. Gîndire naivă de bărbat în înflorire, care nu bănuieşte ce îl aşteaptă...

VI

Strania bucurie a acestei gîndiri nu mă părăsi cîteva luni. Şi nu vedeam de ce m-aşi abţine s-o afirm. Veneam vesel acasă, îi povesteam cu vervă întîmplări din facultate, ultimele anecdote, îi descriam tipuri care făceau hazul mediului nostru universitar... Ea tresări şi într-o zi nu se putu abţine şi izbucni în rîs. Reîncepu şi ea să-mi povestească aşa cum făcuse înainte şi descoperii că se putea trăi plăcut şi fără iubire, ba chiar mi se păru că era chiar mai bine, lucram liniştit şi în timpul lucrului nu-mi mai apărea, trăsnindu-mă parcă, gîndul unui eşec al meu cu Matilda, un cuţit care mi se înfigea în inimă: de ce mi-a spus ceea ce mi-a spus, cum a putut s-o facă?

De două ori numai această pace fu turburată. Într-o zi nu veni la masă şi avu chef să nu-mi explice de ce şi îi spusei pe un ton ameninţător că orice s-ar întîmpla între noi, masa e sfîntă şi că dacă are de gînd să repete istoria cu Petrică, n-o să fie bine. Datoria e una şi dragostea e alta, datoria e neclintită, în timp ce dragostea poate să-şi facă de cap, depinde de norocul omului... Aşa borţoasă cum era, dacă se mai întîmpla o dată, a doua zi introduc acţiune de divorţ şi m-am cărat. Foloseam voit un limbaj popular, la gradul zero la care se aflau şi sentimentele noastre, sugerîndu-i că aceste adevăruri pe care le invocam erau moştenite din popor, din generaţie în generaţie şi nerespectarea lor nu cerea un limbaj mai elevat. Da, asta da, era pentru mine motiv de divorţ, şi nu faptul atît de nesigur, instabil şi capricios al iubirii sau chiar al lipsei ei totale. Nu-mi răspunse, dar nici nu mă interesă să-i aud răspunsul.

Într-o noapte, şi această întîmplare mi-a rămas vie în memorie, părăsii biroul unde dormeam, intrai pe la ea şi o luai în braţe. Ea se împotrivi cu adevărat (nu era vorba de împotrivirile ei obişnuite care-i veneau dintr-o idee a ei intuită doar de mine că intra într-un tărîm în care o altă Matilda ar fi putut să învingă în viaţa ei, acel abandon, acea părăsire care dacă ar fi biruit ar fi robit-o fără scăpare şi nu mai ştia ce-ar deveni, ci o împotrivire totală, însoţită de o forţă fizică neobişnuită. Aprinsei veioza, îi luai capul în mîini şi îi spusei vorbindu-i aproape de gură, copleşit de o dorinţă care îmi cerea să fac orice ca s-o înduplec: "Matilda, eu te iubesc pe tine, vezi că nu te chinuiesc cu sentimentele mele, dar te iubesc

din tot sufletul, cum n-am iubit şi n-o să mai iubesc pe nimeni niciodată. Te las să faci ce vrei, dar să te îndoieşti de iubirea mea ețetera, ețetera..." şi începui s-o sărut cu patimă şi simțind că nu mai era atît de rigidă îmi făcui din ce în ce mai blînde, mai tandre sărutările şi şoaptele şi astfel o luai fără veste, împins de o violență mare şi se şi trezi cu mine în ființa ei... "Ahhh!" strigă în prada unei imense surprize şi începu să se zbată, dar era prea tîrziu, zbaterile, ştiam asta, îi topeau voința ca prin farmec, căci astfel era ea făcută, cedînd la doi demoni, ideile care aveau asupra ei efectul unui drog şi îmbrățişările mele care o împingeau spre tărîmul abandonului, în care celălalt demon, pe care ea de fapt îl iubea, căci o făcea să fie admirată de lume, deşi ştia că devenea odioasă, o lua la goană schelălăind...

Încercai s-o aduc mai încoace, s-o fac să deschidă ochii, să ne uităm unul la altul, să-mi răspundă la mîngîieri şi sărutări, dar nu reuşii... Ce viziuni avea ea în acel tărîm în care intra şi din care nu se putea sau nu vroia să se mai smulgă? De obicei nu revenea din el cel puțin o zi, cînd se întîmpla ca trecînd pe lîngă ea să-şi întoarcă privirea după mine şi să-i întîlnesc minunații ei ochi în care licărea ceva fără nume indefinitul, privire pe care i-o descoperisem numai trăind împreună... de fapt te iubesc, parcă îmi spunea, asta e ceva care nici eu nu ştiu ce e, vezi? îți dai seama? mai ai îndoieli? Să nu uiți asta niciodată, să mă iubeşti... Pentru ca în clipele următoare, lumina acestei priviri să se schimbe, sub puterea unui ghid contrariu, la fel de greu de descifrat, pe care tot trăind împreună îl descoperisem... Crezi că dacă sîntem căsătoriți nu mai ai nici o grijă? Atenție, nimic nu e sigur, orice se poate întîmpla, gîndul deja îmi zboară, n-o să ştii niciodată la ce... Bine, îi răspundeam prin tăcere, n-o să uit divina ta privire şi nici întunecatul ei revers, chiar dacă nu înțeleg nici una, nici alta.

De astă dată însă îşi reveni imediat, se acoperi cu mişcări sigure şi mă întrebă: "Zici că mă iubeşti?" "Bineînțeles!'' răspunsei. "Bineînțeles? Ce mincinos! Spuse cu o indignare resemnată în glas şi sigură pe ea, semn că nu exista răspuns la revelația pe care o avusese şi n-avea chef să audă şi de la mine cuvinte. Nici nu le pronunțai. Mă dădui jos din pat şi mă retrasei în biroul meu, neliniştit că nici cînd o iubeam din tot sufletul nu mai puteam s-o spun. Mincinos? Ei bine, gîndii, vom despuia viața noastră de orice farmec al comunicării, prin cuvinte sau orice altceva. Dacă totul poate fi numit minciună, ne vom strădui ca totul să nu mai însemne nimic, chiar dacă un adevăr ne-ar năuci cu lumina lui orbitoare...

VII

Veni în sfirşit într-o zi şi aşteptata reformă a învățămîntului. Catedra de filozofia culturii al cărei şef fusese atîția ani marele poet şi filozof se desființa şi toți care predau la ea fură dați afară. Roşu Decebal fu numit prodecan în locul unuia de la Estetică, care fu pensionat. De la Litere, facultatea (care căpătă altă denumire, de filologie) aproape că se goli, rămaseră doar renumitul romanist şi Ion Micu, care devenise profesor şi fu numit şef de catedră în locul celui pensionat. La istoria filozofiei rămase şeful catedrei şi cu mine, cei doi cu care

vrusesem să mă împrietenesc şi care cultivaseră pe omul neînsemnat fură daţi şi ei afară, dar, aşa cum am spus, cu cîntec, prin demascare în şedinţă pentru mentalitate burgheză şi cosmopolitism, demascare condusă cu senzaţional apetit inchizitorial de către decanul nostru, Vaintrub, titularul catedrei de marxism. Cei doi puşi pe liber erau eminenţi tineri, dar, cum spune Ion Micu despre ei, "ştiau prea multe". Mă trezii rîzînd de această cinică remarcă (rîserăm amîndoi vîrtos şi îndelung, eu făcînd hă, hă, hă, el sgîltîindu-şi burta), fără să-mi dau scama cît de adînc operase în conştiinţa mea marea discuţie pe care o avusesem cu el în acea zi memorabilă: mă bucurai că aceia o păţiseră şi mă bucuram că eu am rămas, uitînd de hotărîrea mea de atunci de a părăsi universitatea şi de a preda copiilor abecedarul... Nu fusese cazul întîi că la catedra noastră se făcea totuşi filozofie, chiar dacă era împărţită în două mari categorii, materialistă şi idealistă. Cea materialistă era cea adevărată, iar cea idealistă, o eroare care trebuia combătută, trebuia luptat împotriva ei. Da, dar pînă să lupţi întîi o învăţai, ceea ce era esenţial. Studentul inteligent putea să-şi dea singur seama dacă era cazul sau nu s-o combată, să lupte împotriva ei, dacă era propriu filozofiei în general şi celei idealiste în special să fie considerată una justă şi alta o primejdie. Desigur, unii mari filozofi materialişti au putut fi ignoraţi şi chiar interzişi sub presiunea bisericii. Casa lui Rousseau a fost lovită cu pietre şi numai fuga l-a salvat de *une letire de cachet.* Dar şi Socrate a băut cucuta, fără să fie un materialist, deşi a fost acuzat că neagă existenţa zeilor. Giordano Bruno a fost ars pe rug, e adevărat, dar enciclopediştii au dus o viaţă aproape mondenă.

Cutare tiran grec se irita de un filozof silindu-l să fugă, dar pentru că era tiran şi nu pentru orientarea lui filozofică. Studenţii aflau toate acestea şi puteau judeca - şi aici urmam exemplul lui Ion Micu, jucînd rolul diavolului între mici materialişti ca Feuerbach şi mari idealişti ca Spinoza. Şi apoi, chiar dacă trebuia să zici că dialectica hegeliană trebuia răsturnată cu capul în jos ca să devină o adevărată dialectică, era o mare desfătare că totuşi putea fi predat fără să lupţi împotriva lui. Faptul că trebuia "răsturnat cu capul în jos'" era o vorbă goală. Cum să-l răstorni?! Ascendentul lui Ion Micu asupra mea reveni. Cum era de prevăzut, în locul celor daţi afara fură numiţi inşi fără pregătire, un adevărat dezastru. Nu citiseră decît *Anti-Duhring* (dar nu şi pe Duhring), *Revoluţia proletară şi renegatul Kautsky* (dar nu şi pe Kautsky) etc. Unul singur era mai informat, fost puericultor cu o experienţă interesantă în psihologia copiilor, dar şi a părinţilor, şi cu care mă împrietenii. Era un marxist conştient de limitele lui, dornic să şi le înlăture şi îl invitam pe la mine şi îi împrumutam cărţi. Discret, încercă să mă determine să intru în partid (era păcat, zise el, ca un om ai cărui părinţi sînt muncitori să aibă ezitări şi îndoieli; nu aveam nici ezitări şi nici îndoieli, astea mi le inventă el); evitai cu grijă să-i spun de ce nu, îl ascultai însă multă vreme în tăcere, cu interes, fiindcă descopeream în el un inocent şi un om curat, pasionat de ideea de revoluţie prin care treceam. Fusese utecist în ilegalitate, dar nu fusese prins; în cele din urmă îi răspunsei că nu sînt de acord politiceşte vorbind cu ideea că libertatea e necesitatea înţeleasă. E un concept filozofic hegelian, care trebuie să rămînă ceea ce este, adică o descoperire a propriei noastre determinări, şi nu un concept politic, care poate incita la

îngrădirea libertăților cetățeneşti. Orice abuz poate fi justificat invocînd această idee. Bineînțeles că există necesitate care trebuie înțeleasă, dar mai întîi trebuie s-o înțelegi în mod liber şi, al doilea, dacă n-o înțeleg nu înseamnă că mi-am pierdut libertatea. După părerea mea naționalizarea fabricilor şi uzinelor, minelor şi petrolului, pădurilor şi a mijloacelor de transport mari asigură construirea socialismului. De ce să împiedici un țăran să circule liber cu cîțiva saci de cereale? "Pentru că, zise Ben Alexandru, căci aşa îl chema pe colegul meu, toate acestea nasc capitalism, zi de zi, ceas de ceas şi în proporție de masă..." "Nu fi naiv cu lozincile astea! Şi ce dacă nasc?" "Mulți vor fugi în direcția asta, atraşi de un cîştig mai mare decît al unui muncitor sau funcționar", zise el. "Ei şi? întîi că astăzi cîştigurile pot fi controlate şi echilibrate prin impozite. Piețele pot avea un mercurial, restaurantele prețuri controlate de stat. Astea sînt fleacuri, inconveniente mici față de avantaje mari. Nu văd necesitatea etatizării acestor mici activități individuale, cînd dispunem de enormele bogății produse de marile uzine... Acest unic capital care ar circula liber e o glumă într-o sticlă, încît, vezi... Şi mai sînt şi altele..."

Dar nu i le-am mai spus care...

VIII

În ziua cînd avură loc schimbările în Universitate mă dusei cu Ion Micu la braseria noastră să luăm masa împreună şi să trecem în revistă evenimentul. Uitasem ceea ce îi spusesem eu însumi Matildei, că orice s-ar întîmpla între noi, masa e sfîntă. Eram atît de bucuros că rămăsesem la catedra mea, încît uitai şi să-i dau măcar un telefon.

Dar cînd venii acasă ea nu zise nimic, ascultă doar cu puțin interes relatarea mea şi seara puse masa cu grijă. "Sînt bucuroasă, zise, că n-ai pățit nimic. Dar trebuia să mă chemi şi pe mine să iau masa cu tine şi cu prietenul tău. De ce nu mi-l prezinți? Invită-l duminică, sau în altă zi, cu nevasta, la noi la masă să-l cunosc şi eu. Văd că ții la ei", adăugă cu o ironie care mi se păru afectuoasă, adică înțelegea să ai un prieten, dar chiar să uiți din pricina lui că ai şi o nevastă şi să nu-i dai măcar un telefon?

Aşa deci? Ca să devină afectuoasă o femeie trebuie prin urmare neglijată? Da, dar nu premeditat, ci exact cum mi se întimplase mie în ziua aceea, pur şi simplu uitasem de ea şi îmi plăcuse mai mult să stau de vorbă cu un prieten. Acum vroia să-l cunoască, să vadă pentru cine o făcusem. Îl invitai deci pe Ion Micu şi pe nevastă-sa la noi. El lăsă să se scurgă cîteva clipe înainte de a-mi răspunde, şi zise: "cu plăcere". Nu era ezitare, mai degrabă o uimire ascunsă: de ce n-o făcusem pînă acum? Fiindcă eu fusesem invitat la el după ce se recăsătorise, de cel puțin trei ori. E drept că nu-mi spusese "veniți", adică eu şi Matilda, ci vino. Dar tot atît de adevărat era şi faptul că, fără să-mi dau seama de ce, nu-i vorbisem niciodată de Matilda, în timp ce el venea totdeauna la braserie cu Clara, soția lui încă studentă. De ce deci nu veneam şi eu cu Matilda sau să-i invit la noi? Şi de ce o făceam tocmai acum?

Veniră îmbrăcați de vizită (deşi Ion Micu era în general neglijent îmbrăcat). Şi

cu flori. Matilda deschise ochii mari cînd o văzu pe Clara "Vai, ce duduie drăguță!" exclamă în toiul unei mari încîntări care nu ştiu cît era de sinceră, avea însă aerul că ea e o matură doamnă, nu mai era, în orice caz, de mult o duduie. Şi o mîngîie pe obraz cu un gest ai fi zis nostalgic, dacă n-ar fi fost cei puțin deplasat. "Nu e duduie, e nevastă-mea", zise Ion Micu între ironie şi naivitate simulată în timp ce Clara roşea. "Dar ce importanță are? exclamă Matilda cu o uimire exagerată. Duduie e un cuvînt moldovinesc, adăugă ea cu un puternic accent basarabenesc, şi care se evită să se spună unei fete care nu e foarte drăguță şi nu e aşa de tinerică. Nu poți să-i spui unei cucoane, aşa grasă şi bătrînă, duduie. La noi se mai spune şi domniță!"

Ion Micu clipea des, un semn la el de indecizie: să-i placă sau să nu-i placă ceea ce auzea? Şi cum indecizia era la el rară, mă simții jenat. Ne aşezarăm în fotolii şi acest sentiment se accentua în cele cîteva minute cît mai stătu cu noi Matilda, înainte de a se scuza ca să pregătească masa: încîntarea, care n-o părăsea (şi care acum nu mai avea o justificare precisă), aveam impresia că îi împiedica pe cei doi să se simtă în largul lor.

Ion Micu se ridică şi o luă spre biroul meu, care avea uşile larg deschise; înțelesei: vroia să-mi vadă cărțile. Se uită îndelung cercetînd fiecare raft, se apleca şi se uită şi la cel de jos: nu zise nimic, doar la urmă scoase *Etica,* de Spinoza, şi mă întrebă: "Mi-o împrumuți şi mie? E în româneşte, cum de-ai făcut rost de ea? Am avut-o şi eu, e o excelentă traducere dar mi-a pierit din casă, deşi o dădusem la legat... Şi rîse, adăugînd: n-a pierit cît am stat la puşcărie, a avut grijă mama să-mi găsesc cărțile aşa cum le-am lăsat, dar a dispărut îndată ce Ivona a venit la mine în casă şi părinții mei s-au mutat." "Cunosc şi eu, zisei, un caz al unui fost prieten, a cărui nevastă a făcut harcea-parcea din biblioteca lui." "Cu femeile astea e o chestie, zise Micu după ce revenirăm în hol. Cine o fi inventat că ele pot fi un sprijin pentru un intelectual? Dacă nu eşti în stare să vîri cu mîna ta un vagon de lemne în pivniță, nu eşti mare lucru în ochii lor, deşi din cărțile alea din bibliotecă, pe care nici măcar nu catadixesc să le şteargă de praf din cînd în cînd, trăiesc şi îşi mai cumpără şi rochii". "Ce vorbiți acolo? zise Matilda din sufragerie, cu acel fals protest al femeilor cînd aud că sînt vorbite de rău (consideră că nu sînt adevăruri cele auzite, ci simplu subiect monden de conversație). Ei, domnule Micu, cu o soție atît de fermecătoare eşti aşa misogin?

Ion Micu nu era misogin, ci îi purta doar o ranchiună Ivonei şi nu pentru că îi făcuse să-i dispară din bibliotecă *Etica.* Dar Matilda n-avea de unde să ştie, fiindcă nu-i povestisem nimic despre prietenul meu. Totuşi, vedea singură că misoginul era căsătorit, în orice caz nu putea fi *aşa de misogin* la simpla vedere. Cu toata acestea la masă mi se păru că ea avea dreptate: nu se vorbeşte într-o primă vizită nimic rău despre femei, din politețe pentru stăpîna casei. Mai tîrziu, cînd relațiile devin familiare şi dacă gazda are destul spirit să facă la rîndul ei considerații nu prea măgulitoare pentru bărbați, subiectul poate distra pe toată lumea.

Matilda ne servi pentru început foarte gustoase ciuperci, făcute nu ştiu cum, în orice caz atît de bune încît Clara avu un fel de privire pe care Matilda o descifra imediat: ..Cine mai doreşte, să spună", zise ea. "Eu", zisei. "Eu nu", zise Micu cu o lipsă de ostentație simulată. "Lui nu-i plac ciupercile, îi e frică să nu se

otrăvească şi să moară", se sesiză Clara sugerînd că bărbatul ei mai are şi alte ciudăţenii, dar care n-o împiedică să-l iubească, ba chiar o înveselesc, o amuză. "Dar dumneata mai vrei"? zise Matilda. "Eu mor după ele", răspunse Clara. "Nu de moarte mă cutremur, ci de veşnicia ei ", zise Micu. "Nu există moarte neveşnică, zise Matilda, care după felul cum replică se vedea ca nu cunoştea ridicola gîndire a lui Vlahuţă. Pe urmă fiţi liniştit, mai adăugă în timp ce se îndepărta spre bucătărie, ciupercile au fost gătite de dimineaţă, am mîncat eu din ele şi n-am murit." "I-am explicat şi eu că există proba furculiţei de argint, zise Clara, dar nu l-am convins." "Cu toată proba furculiţei, zise Micu, mulţi au murit. Cunosc un caz, reluă el cînd Matilda se întoarse, erau doi prieteni şi unul îl invită pe celălalt la masă. După cîteva ore, cel care fusese invitat intră în agonie. Prietenul vine la patul lui şi agonicul, simţind că moare, îi zise «...Scumpul meu prieten, eu mă duc, dar am sufletul încărcat... Ştii, atunci cînd ţi-a ars casa... eu i-am dat foc... Şi cînd ai primit lovitura aceea la bursă de ai dat faliment şi ai rămas sărac... eu ţi-am dat-o... Şi, ştii... ştii o scumpe prieten, cît de greu mi-e încărcată conştiinţa... Da, da, spune, zice celălalt, descarcă-ţi-o, nu te sfii... Da, e să-ţi spun. Şi fetiţa aceea pe care o ai şi o iubeşti atît de mult... făcută... e făcută cu mine... Ei bine, prietene, îi zice atunci celălalt, mori liniştit, şi îl bate uşor pe umeri, eu ţi-am servit ciuperci otrăvite la masă...»" Şi Micu nu mai aşteptă să rîdem noi, rîse el în hohote, ceea ce, desigur, ne împiedică pe noi să mai rîdem. Dar cine ştie? Dacă noi n-am fi rîs? "Bravo, domnule Micu, zise Matilda. aşa, va să zică, v-aţi gîndit că o să vă otrăvesc!" "Mai ştii? îşi continuă Micu ideea, terminîndu-şi totuşi ciupercile, odată un frizer în timp ce rădea un client, a întors briciul şi harşti! i-a tăiat ăluia beregata." Aici Matilda izbucni în rîs, în timp ce de astă dată Ion Micu nu schiţă nici măcar un surîs. Arăta foarte grav şi chiar sumbru. "Şi în Şeherezada, continuă el, există o frumoasă scenă cu un călător care cere într-o casă găzduire. Este bine primit, se pune masa, se serveşte peşte, dar în timp ce mîncau, stăpîna casei, ce-i vine, se apleacă spre musafir, îl apucă de ceafă şi începe să-i îndese la peşti pe gît...Am crezut că e un intermezzo epopeic, ia uite, mi-am zis, povestitorul are chef de glume... Cînd colo, nu era vorba de nici o glumă, i-a îndesat la peşti pe beregată pînă l-a omorît. Şi nu era vorba de ucidere ca să-1 jefuiască, călătorul era un biet prăpădit". "Formidabil, zise Matilda şi eu tot peşte am pregătit pentru felul următor. Ia vedeţi, domnule Micu! Fiţi atent!"

Şi într-adevăr aduse un uriaş crap, rumenit şi cu un sos galben şi garnisit cu ciuperci şi legume. "E foarte bun, zise Micu uimit, înfulecînd cu poftă. Nu-i mai păsa de ciupercile, pe care le mesteca preocupat, savurîndu-le de data asta. Ne daţi şi nouă reţeta?" "Reţeta e ce se vede, zise Matilda cu o modestie simplă: crap mare, sos de legume şi untdelemn, legume şi ciuperci şi... la cuptor... Cine vă ţine menajul, mai zise ea, duduia ştie să gătească?" "Ştie şi ea ce ştiu şi eu, zise Micu, un ceai, o omletă... Noroc că şi maică-sa şi mama au ele grijă, o săptămînă una, o săptămînă alta..." spuse cu o calmă simpatie. Înţelesei: nu-i făcea nici un reproş, ai fi zis, dimpotrivă, că ţinea la ea tocmai pentru asta, că nu ştia... O proteja... "O să înveţe, zise Matilda. nimeni nu s-a născut învăţat." "Nu cred că o să aibă timp, zise Micu cu o gravitate liniştită aplecat asupra peştelui. Învaţă sanscrita. Or, asta o să dureze pînă la adînci bătrîneţe." "Nu i se pare verosimil să

învețe cineva sanscrita," zise Clara cu un surîs fermecător.

Şi nu mai adăugă nimic, nu era o vorbăreață, dar simții un adînc regret că între mine şi Matilda nu se țesuseră aceste fire nevăzute, sensibile şi luminoase ca nişte raze, cum se țesuseră între cei doi. Ei comunicau prin aceste fire, mai bine decît prin cuvinte. Erau firele *înțelegerii,* care sporesc forța morală a unui bărbat, şi care între mine şi Matilda se destrămau îndată ce prindeau consistență. Devenii tăcut, în timp ce, după prăjitură, la cafea, începu o discuție între Matilda şi prietenul meu. "Şi de ce credeți dumneavoastră, doamnă, zise el, că e aşa de rău să fii misogin?" Matilda nu răspunse îndată, iar eu gîndii: femeile pot fi urîte, dar nu disprețuite... "Domnule Micu, zise Matilda, bărbații n-au inventat, la adresa femeilor, un cuvînt asemănător." "Ba da ,răspunse Micu, se zice *misandră",* dar Matilda nu auzi, surzenie care eu ştiam ce înseamnă.: în-cordare a gîndirii, pentru a domina discuția! "Fiindcă noi nu ne facem din bărbați un ideal, ca pe urmă să fim desamăgite şi să devenim... ceea ce înțelegeți dumneavoastră prin misoginism..." "De aceea, zise Micu, ați devenit feministe?" Matilda iarăşi nu răspunse îndată, ceea ce era uimitor la ea, a cărei spontaneitate făcea orice discuție liniştită de idei aproape imposibilă, alunecînd rapid spre ciocnire, îmi plăcu această a doua pauză de gîndire pe care şi-o luă, era semnul că se stăpînea cu putere să nu răspundă chiar cu primul gînd care i-ar fi venit în minte. Iar eu reflectai paralel: fiindcă de-atîtea milenii am obosit să vă tot iubim noi cele dintîi şi să întreținem apoi flacăra! Trebuie să devenim cu adevărat egali. "Feminismul e o prostie, zise Matilda, de mult nu mai există inegalitate între bărbat şi femeie, cel puțin de pe vremea reginei Elisabeta sau a Ecaterinei a doua a Rusiei." "Va să zică la nivel de regine şi împărătese?!" se prefăcu Micu mirat. "Ba nu, zise ea, chiar de pe vremea lui Napoleon." "Dar Napoleon, doamnă, disprețuia tocmai femeile evoluate, ca Madame de Stael." "Da, zise Matilda, dar o iubea umil, în loc să-i taie capul sau s-o bage într-o mînăstire, pe Josephine, deşi ştia că ea îl înşeală, tocmai pe el, marele împărat. Sclavia femeii a încetat în clipa cînd o femeie poate să-i facă unui bărbat toate acele lucruri pe care el i le face." "Adică?" zise Micu. ..Adică să-l părăsească, să iubească pe altul sau să-l omoare fără să fie mai grav pedepsită decît un bărbat!" "Aoleo!" se sperie Micu. ..Sau să nu depindă materialmente de el, continuă Matilda fără să mai reflecteze. În privința asta, de cînd o femeie poate să-şi cîştige şi singură existența, chiar că ultima dependență a dispărut." "A dispărut, zic zău lui Dumnezeu", răspunse Micu în stilul lui Marius Chicoş Rostogan, de unde înțelesei că Micu vorbea numai ca s-o audă pe Matilda vorbind, împins de o curiozitate abia ascunsă, pe care ea n-o sesiză. "Şi totuşi, continuă el, de ce ne facem noi dintr-o femeie un ideal, ca pe urmă să devenim misogini, şi femeile nu-şi fac, cum pretindeți? Trebuie să vă spun ca nu devenim misogini din pricina surioarei dumneavoastră, George Sand, *cette terrible vache â ecrire, cum* îi spu-nea Nietszche, marea feministă a secolului trecut. Cu o feministă lucrurile sînt măcar clare, din motive biologice, nu poți să te culci cu ea, pentru că ai tot timpul sentimentul că e indignată că trebuie să desfacă picioarele şi să stea cu fața în sus... Devenim misogini din pricina celor cărora, dimpotrivă, le place prea mult să facă acest lucru, fără să fie curve. Ele sînt cele periculoase şi tocmai despre ele ne facem un ideal. Puteți să-mi explicați cum reuşesc ele să ne determine să le

dăruim ce-avem mai bun, ele să ne încurajeze şi apoi, hop, nu le mai interesează nimic?" "Aşa, zise Matilda, pentru că un bărbat nu are farmec, în timp ce femeia e plină, şi farmecele ei îl zăpăcesc, pentru că ea poate să le şi joace, iubeşte, să zicem, puţin, dar dă ochii peste cap ca şi cînd ar muri de iubire, şi atunci cînd ea nu mai vrea să joace comedia, gata, *le monsiour'* începe să dispreţuiască femeile."

"Aşa deci, gîndii, cei doi ani cît m-ai vrăjit cu farmecele tale au fost o comedie? Şi comedia a încetat chiar a doua zi după ce ne-am căsătorit?" "Da, zise Micu, destăinuirile dumneavoastră, venind de la o femeie, au toate şansele să fie foarte adevărate, vreau să spun să conţină în ele mult adevăr. Dar tot nu văd în ce ar consta superioritatea! Noi n-avem farmec, sîntem nişte pari care nu ne însufleţim decît în clipa cînd o femeie, cum aţi spus, dă ochii peste cap şi rămînem năuciţi cînd vă retrageţi armele de seducţie. Dar asta nu se numeşte înşelătorie? În asta ar consta deci superioritatea, că faceţi doar jocul naturii pentru a atrage masculul şi a avea copii? Or, după mine, omul trebuie să fie superior altfel decît înşelînd să-şi depăşească natura, fie şi pentru simplul motiv că odată copiii făcuţi, viaţa devine cam searbădă, pentru că creşterea lor nu poate suplini ceea ce Eminescu numea «acel farmec simţ», care poate suplini absenţa copiilor chiar dacă suferinţa de a nu-i avea n-ar lipsi, însă copii poţi vedea la tot pasul şi să-i şi iubeşti, şi suferinţa să se sublimeze, în timp ce dragostea altora nu e transmisibilă." "Înşelătoria nu e conştientă", zise deodată Matilda. "Cum adică, se miră Ion Micu, datul ochilor peste cap nu e ceva conştient?" "Nu, zise Matilda, aşa e ea, o face în mod natural." "Da, şi cînd nu-i mai dă, cînd comedia încetează, tot nu e ceva conştient? Măcar atunci?" "Nu, nici atunci." Piciorul lui Micu începu să bîţîie, stingea ţigare de la ţigare. Palmele Matildei dădeau semne că se vor strînge.

Alarmă!"Matilda, zisei, musafirul nostru e mare iubitor de cafea. Am uitat să-ţi spun, mai fă-i lui una..." "Da, confirmă el, tot aşa, cu foarte puţin zahăr. Vă mulţumesc, sărut mîna." Matilda se ridică brusc contrariată de intervenţia mea, totuşi zise: "Mai vrea cineva?" "Eu, nu", spusei, Clara clătină din cap, nici ea nu vroia. Uitasem de vin, turnai în pahare. "Frumos apartament, zise Clara, cîtă chirie plătiţi?" "Nu plătim, e proprietatea Matildei." "Şi n-a fost naţionalizată casa?" "Nu, zisei, s-a considerat că parterul e un demisol." "Şi este?" "Cam este!" "Şi nu v-a băgat pe nimeni?" Rîsei: "încă nu! Dar Matilda o să nască peste trei luni şi vom fi trei, sperăm să ne lase în pace." "La noi a trimis spaţiul locativ pe unul... Ion l-a dat afară şi noroc că socrii mei au acceptat să se întoarcă îndărăt; stăm înghesuiţi, dar cel puţin nu trăim cu cine ştie ce beţiv în casă, ţi-nchipui ce dezastru! "Chiar şi ţie, Ioane, au vrut să-ţi bage pe cineva?"' zisei. "Bineînţeles! Am fost la primul-secretar şi i-am explicat că n-am decît două camere şi un hol şi că am nevoie să stau în birou singur, biroul e locul meu de muncă, al cărei specific e s-o efectuezi în singurătate; s-a scărpinat la ceafă: înţeleg, zice, dar ce e de făcut? Pînă punem pe picioare o industrie de construcţii de locuinţe, n-avem încotro, trebuie să limităm spaţiul locativ. Dar *înainte,* zic,! cum de putea lumea trăi cu cît spaţiu vroia? Au năvălit ţăranii, zice. E un fenomen mondial. Şi în fenomenul ăsta mondial, zic, nu se poate face o excepţie? Ba da, dar ce fac cu ţăranul care a fost chemat în uzine, în fabrici! De ce l-aţi chemat, zic, acolo la ţară e tot atît de important, dacă n-avem de mîncare, n-o să roadem, în loc de

carne, fontă la grătar. A început să rîdă. O justă linie între agricultură şi industrie e aşa de greu de urmat? Industria e mai rentabilă, zice, şi la chestia asta n-am mai avut ce să-i răspund. Şi, zic, ar cîntări aşa de mult în acest uriaş proces o biată cameră pentru un profesor universitar? Cîți sîntem noi, ăştia, oamenii de cultură! Cîteva sute. Sînt mai mulți, zice. Vin pe urmă şi medicii, şi profesorii secundari, şi arhitecții, şi inginerii... Toți ăştia, zic, nu lucrează acasă... Mai lucrează, zice... Dar n-aveți şi dumneavoastră vreo rudă, vreo soră? Am părinți, zic, atunci, zice, băgați părinții... E tot ce-a putut face pentru mine."

Matilda adusese demult cafeaua, dar îi sticleau ochii să continue discuția întreruptă, nu auzea ceea ce relata musafirul, care în mod evident nu mai avea chef s-o reia. Nici eu s-o ascult, căci nu prevedeam nimic bun într-o astfel de situație cînd unul singur acaparează atenția celorlalți, siliți la tăcere. Cît lipsise ea putuse şi Clara să spună cîteva fraze. Era o fată odihnitoare, care ştia să asculte şi era plină de farmec cînd te gîndeai că, deşi frumoasă (o frumusețe îndelung şlefuită şi conştientă că între oameni superiori cochetăria şi credința femeii frumoase că ar fi irezistibilă nu țineau), nici un gest, nici un cuvînt nu trădau că trebuia crezută pe cuvînt sau pe temperament. Asculta, dar gîndea. Şi cînd vorbea, era, în mod nesilit, foarte prudentă. Nu puteam să-mi dau seama ce ştia ea despre bărbatu-său, dar simțeam că un gînd al lui, cînd vorbea, îi era adresat şi ei, neînțeles pentru ceilalți, ca doi oameni care ştiu mai multe decît cei care îi ascultă. Nu i-am văzut de pildă niciodată dînd semne că se iubesc, nici cel mai mic, dar gîndul acela secret pe care el i-l adresa şi modestia cu care ea îl primea fără să fie tentată să-l desvăluie erau semnul superior unei mîngîieri, care n-ar fi avut nimic nenatural, unei tandreți în voce, unei priviri revelatoare, adesea neştiute de cei ce se iubesc. Un mister dulce învăluia trăsăturile ei în care atît întregul cît şi detaliul n-aveau nici un cusur. Trăsături de statuetă, care te făceau să presupui că bătrînețea nu le va strica, ci doar le va da o uşoară patimă. Fiind vie şi nu rece, atît de delicat făcută, mă trezeam în mine cu o dorință pură de a o mîngîia şi era pentru mine o mare bucurie cînd îmi vorbea direct, chiar dacă nu făcea decît să mă întrebe de chirie sau de alte lucruri obişnuite, cum făcuse mai înainte.

Tocmai vroia să spună ceva, dar Matilda, ca să-şi mascheze brutalitatea dorinței de a continua discuția întreruptă, începu deodată să cînte şi cu o tandrețe grea îşi puse mîna pe umărul meu şi îl strînse: *Ti-biaaa, davai,* nu ştiu cum, începu ea cu o veselie care era adevărată, dar şi mândră că era... *Moi muj, stîrlei, cacoi, ocin karaşo!* Cu sugestia că iubirea e singura noastră şansă pe pămînt şi ea se afla în posesia acestei şanse ultime.

Fiasco total! De mult nu mai auzisem acest *tibia,* care odinioară, în cei doi ani, sunase altfel pentru mine: cînd ți ceea ce e net ridicol în ceea ce face ființa iubită se învăluie în lumina tandreții şi surîzi de copilăriile ei. Dar acum mîna ei pe umărul meu şi acest cîntec erau o amintire tîrzie... aşi fi acceptat orbit ridicolul cîntecului dacă această mînă s-ar fi pus de-atunci pe umărul meu şi cînd eram singuri.

Clara renunță la ceea ce ar fi vrut să spună şi expresia chipului ei se instală cu timiditate în aşteptare ca şi cînd ar fi plouat, iar Micu începu să clipească cu un efort de adaptare. Dar Matilda se opri deodată şi atacă" Şi de ce credeți

dumneavoastră, domnule Micu, că totul e conştient şi că conştientul nu e amestecat cu subconştientul? Chiar aşa, tot ce faceţi dumneavoastră e conştient şi mai ales e mai bine ce faceţi conştient decît ceea ce e dictat de subconştient?" "Doamnă, zise Micu, recunosc ... subconştientul e mai bătrîn şi că îi datorăm marile noastre intuiţii, dar dumneavoastră uitaţi că numai conştientul, mai precis, inteligenţa lucidă este aceea care poate să recunoască meritul marilor intuiţii..." Avîntul Matildei se opri ca în faţa unui obstacol de netrecut. Rămase cîteva clipe perplexă (în loc să fi urmat, ca la început, calea reflecţiei), apoi se decise şi, în loc să învingă obstacolul, se supuse riscului de a-l ocoli "e perfidia inteligenţei, de a-şi atribui un merit, zise ea cu o extremă încîntare. Şi oamenii nu-şi dau seama că inteligenţa, gîndirea lor conştientă, e mereu în goană să construiască, din pricina fricii lor de viaţă, tot felul de sisteme filozofice, religii, ostreţe de apărare..." "Ostreţe, reflecta Micu fără mirare. Şi de ce nu, doamnă? Viaţa nu e blînda cu noi! De ce am avea încredere în ea? Ostreţele astea ne îngăduie clipe de răgaz, pînă ce măreaţa viaţa nu vine să ne dea un brînci în mormînt, să facem loc la alţii. Ostreţele astea sînt o mare cucerire a fiinţei umane. "Ba nu, strigă Matilda, aceste ostreţe te împiedică să vezi cerul, zarea îndepărtată, acolo unde sufletul se poate pierde în armonie cu tot ce există... norii de pe cer, apele, pădurile, păsările pămîntului, oamenii... sufletul oamenilor aşa cum sînt ei cu adevărat, nu speriaţi, ispitiţi de iluzia pe CARE Le-o oferă inteligenţa... Sufletul omului mult mai larg, dacă l-ar deschide, ceea ce ne face astăzi să suferim l-ar pierde în lărgimea asta, ar deveni meschin, stupid, am rîde toţi de ceea ce ne-a făcut odată să fim atît de crispaţi şi atît de laşi..."

Şi tam-ta, rara, tam-ta rara pe aceeaşi temă, cu UN *partis-pris* din ce în ce în ce mai accentuat şi mai fastidios. Reieşea, oricum, că interlocutorul ei era un ins speriat de viaţă, un laş, dacă se încredea în valorile inteligenţei. Şi nu cuvintele propriu-zise sugerau acest lucru, ci tonul cu care erau spuse, trufaş şi intolerant.

Pînă la urmă se lăsă o tăcere, după ce Matilda, fără a fi obosit, observă la celălalt că n-avea de gînd să mai răspundă. Între soţ şi soţie circulă atunci gîndul comun şi secret, "Mergem?" zise Clara. Nu, ghicii din tăcerea prietenului meu. Nu chiar acum, în clipa asta. Ea însă insistă, semn că nu ţinea să respecte convenienţele, cînd de la început pînă la sfîrşit fusese rău primită: "Ştii, îi zise hotărîtă, că ai de scris articolul pentru..." Şi spuse numele unei cunoscute reviste literare din Bucureşti. Atunci el stinse ţigarea şi se ridică avînd aerul că, deşi ar mai fi dorit să stea... Se scuză cu o ironie de care nu-i era teamă că va jigni (avea în faţă pe cineva rezistent, superior jignirilor): "Doamnă, zise, ştiţi, ostreţele... N-aveam încotro!"'

Şi numai rîsul sincer, spontan şi într-adevăr fără urme de resentiment, puternic şi nepăsător al Matildei, mai salvă această despărţire care ar fi putut deveni penibilă...

IX

"Crezi că nu se observă că îţi place bleaga aia?" zise Matilda după ce rămaserăm singuri. "Văd, zisei că nu vrei să infirmi ce se spune, că abia pleacă

musafirii şi gazdele şi încep să-i bîrfească." "N-ai nici o grijă, şi ei fac la fel, zise ea. Sînt sigură că te căinează şi se întreabă ce-i fi găsit la mine!" "Ai dreptate, şi eu mă întrebam ce-o fi găsit el la prima lui nevastă, pe care o iubeşte şi acum." "Şi asta suportă aşa ceva?" "Se înțeleg, zisei, şi cînd cineva e discret, floare rară, nu înseamnă că e bleg." "Discretă deci, înseamnă că eu am fost indiscretă!" "În orice caz, zisei, cel mai bun prieten al meu o să ezite cînd o să-l mai invit a doua oară pe la noi." "N-are decît! El e un om interesant şi nu mi se pare că greşeşti acordîndu-i atîta credit, dar ea e o sclifosită, vedeam că mă judecă, dar nu-mi păsa!" "De ce să-ți pese, dacă ar fi să fie condamnați politicoşii tu ai fi prima care ar scăpa."

Rîse în hohote: "E prima oară în viață cînd mi se spun astfel de lucruri, indiscretă, nepoliticoasă... Eu sînt cum vreau eu, dacă e să vorbim sincer. De la uşă am văzut-o că se uită la mine cu o privire lacomă. Asta ce e, discreție, politețe?" "Păi dacă ai apucat-o de bărbie, cred şi eu!" "No, no, asta a fost după." "Există o artă de a cultiva o prietenie, dar ce mă mir, tu nu ştii să cultivi nici dragostea propriului tău bărbat. Nici măcar să-l respecți; pentru tine, nu pentru el, fiindcă ți-e bărbat. Mă chemi la rudele tale şi timp de cîteva ceasuri nu-mi spui un cuvînt, ca şi cînd n-aşi fi fost în viața ta decît un simplu decor, o mobilă, un scaun. Ce să-i spui unui scaun? "Puteai tu s-o faci, să vii la mine, să-mi săruți mîna... Aşa se obişnuieşte." "Am vrut s-o fac de două ori, o dată cînd am intrat, dar m-am reținut fiindcă aveai aerul că nici nu mă cunoşti, şi a doua oară cînd ai formulat tu celebra idee că Artimon o iubeşte pe Tamara fiindcă n-o iubeşte. Am vrut să-ți spun că înțeleg ce vrei să spui, dar mi-ai aruncat în treacăt o privire, aşa... parcă ai fi vrut să-mi spui că nu sînt de nasul meu astfel de idei abisale şi pe urmă te-ai uitat aiurea..." "Da, fiindcă după ochii tăi am avut impresia că o să mă ironizezi, exact cum ai făcut semn, deformîndu-mi spusele şi n-aveam nici un chef să se rîdă de mine." "Interesantă explicație! Dar ți s-a întîmplat vreodată să te ironizez şi să fac pe alții să rîdă de tine?" "Nu, n-ai avut ocazia." "Poate Petrică a făcut-o, sau mai degrabă primul tău bărbat? Mă confunzi cu ei?" "E o plăcere pentru orice bărbat să-şi ironizeze, şi încă într-un fel grosolan, nevasta în societate. Nu sînt dintre cele care acceptă, ca pe urmă să-i dea lacrimile şi să se smiorcăie chiar acolo, unde sînt invitați. "Da, zic, tu joci tare, bărbatul să fie jignit, şi dacă nu-i place, n-are decît. Astăzi ne-ai jignit pe toți şi pot să fac supoziția că ai făcut-o cu încîntare." "Da, fiindcă prietenul tău e cam laş şi nu suport să văd un bărbat laş, iar bărbatul meu să-l admire."

Aşa deci. Le ştia ea pe toate, avusese această intuiție, că Ion Micu e cam laş. "Nu ştiu, zic, cum un bărbat care a stat la închisoare şi a fost torturat fără să-şi divulge legăturile poate fi numit un laş." "O fi fost atunci curajos, dar acum curajul ăsta i-a cam pierit. Nimeni nu putea să-l silească să țină o conferință despre un poet de care se rîde pînă şi la noi, la arhitecți. Şi totuşi a ținut-o..." A fost, zisei, o slăbiciune, nu o laşitate." Şi îi explicai cum şi de ce acceptase Ion Micu să țină acea penibilă conferință, relatîndu-i scena care avusese loc în aula universității, între el şi acel puternic lider. "Ba, zise Matiida, a vrut să facă pe istețul, dar pe urmă a clacat. Trebuia să refuze. N-avea ce să-i facă... Şi pe urmă chestia asta, cu fosta nevastă... Te-ai despărțit de cineva, înțeleg s-o mai iubeşti totuşi şi după, dar după ce te căsătoreşti cu alta trebuie să încetezi. Aşa că vezi...

Rezultă că ea l-a păcălit pe el - ei, ce fel de bărbat eşti tu, n-ai puţină mîndrie, puţin orgoliu s-o bagi în aia mă-sii? Înseamnă că nici asta, ««discreta», nu e mai brează, în loc să înveţe sanscrita, mai bine s-ar ocupa puţin de sentimentele bărbatului ei: "Pentru cealaltă." "Aşa e, zisei cu ironie pe exclamaţie, joci tare! Ca şi cînd n-aşi şti că şi tu mai ţii încă la Petrică. "Lasă-l pe Petrică , zise ea pe gînduri. Petrică e din ce în ce mai bolnav, crizele lui sînt din ce în ce mai dese şi mai rele." Mă uitai la ea nedumerit. "Ce crize?!" o întrebai. Petrică, îmi răspunse ea, are maladia lui Parkinson. O avea demult, chiar de cînd ne-am căsătorit noi, dar crizele erau rare şi benigne. Acum nu e bine deloc, mă apucă şi groaza cînd mă gîndesc." "Cum se manifestă această boală?" "Tremurături ale întregului corp şi o mare încordare nervoasă... Şi boala e incurabilă şi îl duce pe bolnav la exasperare pe măsură ce se înrăutăţeşte. Nu credeam că o să se agraveze atît de curînd, fiindcă se poate trăi cu ea mulţi ani..." "Şi de ce nu mi-ai spus şi mie atunci?" ,.Pentru că, vezi, discreţia aia, care zici că n-o am, m-a împiedicat. Ce rost ar fi avut?" "Şi acuma de unde ştii că îi e mai rău?" "Nu mai rău, foarte rău. Şi a ajuns la o susceptibilitate care o chinuie fără scăpare pe nenorocita de nevastă-sa (de la ea ştiu), totul îl roade şi îl macină între o criză şi alta, totul ia proporţii monstruoase, cea mai mică jignire, cea mai inofensivă aluzie..." "Păi, zic, asta avea el şi înainte!" "Nu ca acum! Iar pe atunci trebuie să ştii că ţinea foarte mult la tine de a putut să suporte atît de uşor lovitura pe care i-ai dat-o prin acele scrisori!... "Aşa este , îmi pare rău." "Iar eu, continuă Matilda, îţi tot spuneam că ţine foarte tare la tine şi tu îl înjurai. Ţi-nchipui şi cît de tare ţineam şi eu la tine de acceptam brutalitatea cu care ai procedat." "Îmi pare rău, mai bine îmi spuneai că e bolnav şi brutalitatea asta ar fi încetat." "Îţi spun, nu era aşa de grav." "Şi eu ţineam la el şi mai ţin şi acum, continuai, dar gîndul la tine mă orbea." "Da, şi orbirea asta mi s-a transmis şi mie, cu toate că ştiam despre mine că stau cu picioarele pe pămînt. Dacă zici că mai ţii şi acum la el, fă-i o vizită. "Tu i-ai făcut?" "Bineînţeles! "Şi cum arată?" "Crispat, îndîrjit, dar nu ştiu împotriva cui." "Are telefon?"Are." "Se mai duce, vreau să spun, mai fuge la taică-său?" "Nevastă-sa zice că nu." "Îi dau chiar acum un telefon..."

În felul acesta neaşteptat se termină discuţia noastră, de altfel paşnică, lucru de mirare la Matilda, probabil şi din pricină că aflase că îmi plăcea Clara. Dar asta o gîndesc acum, dacă aşi fi ştiut atunci că ăsta e un remediu sigur şi eficace împotriva nepăsării unei femei, nu eu i-aşi mai fi urmărit stările ei schimbătoare care nu încetau să mă ia fără veste, ci ea s-ar fi neliniştit de-ale mele, gustînd din această papară numită nesiguranţă.

Cu Petrică nu ieşi nimic. Răspundea sec şi înţepat la întrebările mele, ce mai faci, cum îţi mai merge şi cînd îi făcui propunerea să ne vedem îmi răspunse cu iritare: "Nu pot, sînt ocupat." "Bolnavii incurabili, ca şi nebunii, îi spusei Matildei, sînt departe de a fi simpatici." "Ce zice?" "Numai că nu m-a înjurat." "E explicabil, zise Matilda, să nu poţi suporta sănătatea altuia." "O fi, dar..."

X

Matilda îşi reveni însă repede din această stare paşnică. Tocmai îmi spuneam

că sarcina şi apoi naşterea care se apropia de termen şi apoi grija pentru noul cetățean al lumii or s-o împiedice să mai aibă drept unic țel persoana mea (afectînd în acelaşi timp contrariul) şi, cine ştie, concretul unei noi existențe în viața noastră s-o readucă la starea anterioară căsătoriei, pe care n-o puteam uita şi era unica mea speranță într-o viață în care să domnească pacea şi armonia. Îl doream pe acest copil şi mai ales îi doream să-l iubească foarte tare şi să mă neglijeze, nu cum îi spusesem în seara aceea că naşterea lui nu trebuie s-o determine să se înstrăineze de mine. Acum doream chiar acest lucru, să-şi vadă de copil ca şi cînd eu nici n-aşi mai exista.

Într-o zi ieşii brusc din birou s-o văd şi să mai stăm de vorbă. În timp ce lucram, şi mai ales dacă lucram bine, mi se făcea dor de ea, nu mai aveam nimic în minte, siguranța se restabilea în mine, ca şi cînd nimic nu s-ar fi întîmplat între noi, reveneau cu putere scene din primele noastre întîlniri şi, prins de o puternică iluzie că o s-o regăsesc şi stăpînit de o jubilațiune interioară care era o expresie a certitudinii că visul meu se realizează (ceea ce scriam era filozofie proprie, nu simple însăilări datorită contactului cu marile sisteme, examinam textul şi îmi dădeam seama că atît ideea cît şi exprimarea erau armonioase), mă făceau să plasez pe undeva pe planul cinci conflictul surd dintre mine şi Matilda şi să cred că simpla mea bucurie de a o vedea era suficientă ca ea să cedeze. Uitam că ea nu ceda cîtuşi de puțin şi că de fiecare dată un cuvînt al ei, o privire erau mai puternice decît euforia mea, care se stingea încetul cu încetul şi mă trezeam iarăşi singur. Cum, mă întrebam, de ce nu ghiceşte că am lucrat bine şi măcar în asemenea clipe să renunțe la ea însăşi, să fie alături de mine şi să nu caşte cu nepăsare, sau să-mi spună în cel mai fericit caz o prostie, cum ar fi, ce e cu tine, ai băut ceva? Nu ştia deci că nu cunosc plăcerea de a bea? Nu ştie nimic despre mine, gîndeam cu uimire, mă crede că pot fi oricum şi nici măcar nu se miră. Nu s-aş mira nici dacă ar afla că o înşel, că aşi putea veni seara tîrziu beat acasă şi să fac scandal sau să nu vin decît în zori! Nu astfel sînt bărbații? Alteori însă era şi mai rău, îi citeam ia priviri o vie surpriză, cu ochii larg deschişi asupra mea, în care citeam pietrificat că mă vede cu uluire: cine e omul ăsta? Ce e între mine şi el de stă aici în casă? *E* bărbatul meu? Cum de m-am trezit cu el aici? "Bine, îi spuneam şi eu, abătut, plictisit brusc, ridicîndu-mi privirea peste creştetul ei, undeva departe, spre zarea speranței, simțind *în* acelaşi timp cu nelinişte cum se scurge din mine puterea de a iubi, deşi o iubeam... văd că te-am deranjat, te rog sa mă scuzi!" Şi reintram în biroul meu, crezînd că ea va veni după mine să-mi spună că n-am deranjat-o deloc şi să s-o mire ce m-a apucat. Nu venea, şi asta îmi dădea certitudinea să nu despic firul în patru, interpretînd o privire care putea să însemne altceva. Dar apele sufletului, despicate astfel, se uneau repede la loc şi uitam ceea ce simțisem. Nu putem fi tot timpul gata de a primi afecțiunea celuilalt, gîndeam, există şi aceste stări de absență sau de oboseală, cînd nu trebuie să aşteptăm nimic de la cineva care ne iubeşte. Dimpotrivă, trebuie să dăm noi... Dădeam, că surîdea, dar îmi spunea în acelaşi timp: "...Sînt sigură că vrei ceva de la mine! Nici vorbă..." Or, aluzia ei n-avea nici un rost, ştia bine că îmbrățişările noastre, din fericire, erau singura parte din teritoriul p-a care îl locuiam împreună, care rămînea neatinsă de ambiguitate. Dincolo de orice şi fără să ştim de la *cine,* apărea dorința năprasnică, de la mine

care mă trezeam copleşit de ea, de la ea care fără să dea vreun *semn* fie el şi obscur, după o împotrivire se lăsa învinsă, şi ne trezeam în alt tărîm, în care trăiam cel puţin două zile, timp în care aveam adesea parte de privirea ei divină... Alte reacţii erau însă mai salutare, deşi foarte rele. Se uita la mine şi se strîmba:" Nu te mai preface că mă iubeşti, mi-e scîrbă!" "Hai, sictir", îi răspundeam perfect linşitit. Şi chiar mă simţeam perfect liber, fiindcă brutalitatea reacţiei ei înlătura din mine strîngerea de inimă, nelinişte, în timp ce puterea de a iubi nu se mai scurgea, fiindcă în acele clipe n-o mai iubeam deloc. Asta îmi amintea de o pereche de la noi din cartier, nişte vecini cu care tata se avea bine, în timp ce mama, care nu cunoştea ura, să nu-i vadă în ochi. El era şef de echipă la ecarisaj, un ins gras dar şi umflat, cu privire porcină, beţiv fără scăpare, bătăuş din cauza siguranţei pe care i-o dădea statura lui uriaşă, dar şi laş, fiindcă înaintea unuia fără frică, tăcea milc, chiar dacă îi era înjurată muierea, care se afla de faţă... Trăise cu vreo două care ţinuseră la el, a treia însă îi venise de hac, semăna eu el, şi pe ea o iubea mai mult. Se îmbăta el, se îmbăta şi ea. O înşela el, îl înşela şi ea. Dădea în ea, asta îl pocnea şi ea cu ce nimerea, în moalele capului... M-a trimis tata să împrumut de la ei o teslă sau nişte holţşuruburi. I-am găsit la masă şi m-a surprins seninătatea de pe chipurile lor, mulţumirea împăcată, aşi fi putut zice chiar mai mult. El ciugulea nişte struguri, ea stătea alături şi era veselă, căci uriaşul îi povestea ceva cu glasul lui bîlbîit, în care bucuria de a trăi era atît de îmbulzită în gîndurile lui înecate de băutură, încît numai dacă erai foarte atent înţelegeai ce spune. "Bună ziua nene, i-am spus, molipsit de veselia lui, m-a trimis tata..." "Te-o fi trimis, zice, stai şi tu jos şi bea un pahar de vin." Eram mirat că îi vedeam pe amîndoi mulţumiţi de ei înşişi, nu puteam să conciliez în mintea mea de adolescent urletele care se auzeau adesea din casa lor şi pacea şi tihnă în care îi găsisem... "Astăzi, spuse el visător, mi-am f... nevasta... Tu, se bîlbîi el, ai f... pînă acum?" Nevastă-sa rîse şi îi spuse să lase copilul în pace. "De ce, zise el nostalgic, ce, e ruşine? "E adevărat, nene Acojocăriţei (demult vroiam să ştiu ce e cu svonul ăsta), că la cutremur, cînd ai auzit că un prieten de-al dumitale, un instalator de la blocul Karlton, a murit în cutremurul de la Bucureşti, dumneata l-ai înjurat?" "Bă, ...muma în... de oameni, zise el, l-am înjurat, i-am spus du-te-n... mă-tii, dar de necaz, era cel mai bun prieten al meu..." "Păi cum să-l înjuri, nene Acojocăriţei? am spus eu cu superioritatea vîrstei tinere care nu înţelege. Dar el nu mă luă în seamă, se aplecă şi-şi luă cu tandreţe nevasta de gît. Ea se lipi de el şi rămaseră astfel melancolici şi ai fi zis ca doi amanţi uniţi pînă la moarte. "Ia uite, am gîndit, formidabil, cei doi ticăloşi se simt bine unul cu altul, aşi putea zice chiar fericiţi..." Spre o astfel de ticăloşie alunecam şi eu cu Matilda, îmi spusese că îi e scîrbă de mine şi în loc să plec de îndată şi pentru totdeauna din casa ei, o înjurasem şi eu cu satisfacţia grasă a unei eliberări. Urma să ne împăcăm şi să ne proptim capetele într-o dulce tandreţe.

De astă dată şi în numai cîteva clipe avui o dublă revelaţie. Matilda vorbea la telefon, dar cu o expresie care mă făcu să-mi bată inima. Chipul ei era inundat de o fericire pe care o credeam îngropată în sufletul ei, vocea îi era tainică şi şoptită, corpul îi era aplecat înainte în fotoliu ca şi cînd ar fi fost ţintuită, fascinată de ceea ce i se spunea. Stătea cu spatele la mine, dar deodată ea simţi

că era privită şi ascultată, mai spuse un cuvînt şi închise imediat. Se întoarse spre mine şi totul pieri de pe chipul ei, îmi arătă într-o clipă unul de gorgonă... "Ce vrei?" spuse cu sfidare şi cu o furie abia stăpînite. Şi inima îmi bătu iarăşi, simțind că mă întunec. "Cu cine vorbeai la telefon?" o întrebai totuşi flegmatic, ținîndu-mi bine hățurile în mâini, căci furia ei de a se fi simțit surprinsă şi nestăpînita ură a acelui "ce vrei" mi se transmiseseră şi mie, îmi venea s-o calc în picioare şi aşa s-ar fi întîmplat dacă n-ar fi fost însărcinată. "Nu te priveşte!" zise. Bineînțeles că nu mă priveşte, spusei eu cu dispreț, şi mă mir că ai întrerupt brusc convorbirea, ca şi cînd m-ar fi interesat pe mine cu cine pălăvrăgeşti tu la telefon... (în mare şoaptă şi atît de fericită cum ai fost şi cu mine odaia, gîndii eu mai departe, mohorît, restul frazei)... Şi continuai: Sufletul tău nu poate rămîne inactiv, dacă nu mai iubeşti, începi să urăşti! Da, ură irațională, nu credeam că în nici un an de la căsătorie o să începi să mă urăşti. Da, ura ți-a țîşnit din gură şi ți-a apărut pe chip. Formidabil! Parcă te-aşi fi tăiat."

Şi tăcui, continuînd să mă plimb, observînd-o fără s-o privesc. Dar nu se lumină, continuă să stea încordată şi cu chipul urîțit, nu devastat ca în seara aceea după ce plecasem de la Tasia. Nu, încordat, străin, duşmănos. O hotărîre fără întoarcere părea să se coacă în ea în acele clipe, dar revelația mea ultimă mă puse şi pe mine la adăpost de neliniştile începutului. Bine! Mă urăşte, gîndii, şi acest lucru e atît de evident încît nu mai e nevoie de nici o explicație. Astfel de revelații sînt suficiente în sine. Tăcerea ei hidoasă chiar mă bucura, era, dacă mai era nevoie, o confirmare în plus că nu puteam să mă înşel. "Te sfătuiesc, îi mai spusei, să-ți porți ura liniştită, să nu crezi că sarcina e o pavăză, n-am să te calc în picioare, dar găsesc eu ac de cojocul tău fără să dăunăm copilului.''

Şi mă îmbrăcai şi ieşii în oraş. Seara îmi spuse cu un glas neutru: "Poftim la masă", dar cu o nuanță perceptibilă: n-am chef să te servesc, dar o fac din obligație. Fă-o, gîndii, şi eu o să am grijă de tine tot din obligație. Ne înviorarăm mîncînd, dar fiecare pe cont propriu. Era bine aşa, gîndii, decît să alunecăm spre ticăloşia şi fericirea celor doi vecini ai părinților mei. Ura curată, adică ura pură, e mai demnă de respect decît fericirea amestecată cu josnicii. Mă hotărîi (şi avui o clipă impulsul să i-o şi spun, dar mă abținui din instinct în ultima clipă) să mă port ireproşabil cu ea, orice mi-ar face.

Într-o zi vrui să dau un telefon, dar telefonul nu mai era la locul lui, pe un taburet lîngă fotoliu, şi văzui un fir pe sub uşa dormitorului. Îl luase cu ea, să n-o mai stingheresc în convorbirea ei al cărei interlocutor o făcea să arate atît de transfigurată. Dormeam împreună ca doi duşmani... Ziua se retrăgea lîngă telefon şi nu ştiu dacă vorbea ore întregi, dar nu-şi mai petrecea după-amiezile în hol cu mine... O singură dată intrai peste ea (aveam şi eu nevoie de telefon, dar nu mă gîndii să bat la uşa propriei mele neveste, care ar avea secrete pe care eu nu trebuia să le aud, asta ar fi fost culmea, să-i mai respect şi secretele) şi într-adevăr o găsii întinsă în pat, foarte veselă de astă dată şi nu închise cînd eu intrai. "Vreau telefonul", îi spusei. Ea se făcu că nu aude, dar spuse ceva pe ruseşte, *guleaiu, Tasia,* sau ceva în genul ăsta şi abia după aceea întrerupse. Se stinse şi veselia, odată receptorul aşezat în furcă, dar nu aşa de spectaculos ca prima dată.

Începui să am îndoieli. Şi dacă în ziua aceea vorbise tot aşa, cu Tasia sau cu

Petea, sau cine ştie *cu* cine şi ceea ce îi citisem eu pe chip era doar proiecția speranței mele refulate? Da, dar ura țîşnise din cuvintele ei şi, pe urmă, dacă ar fi fost Tasia sau Vasia, dracu să-i ia, de ce închisese brusc şi se făcuse ca şi cînd ar fi avut pe cap, în loc de păr, şerpi?

Se mai însenină, dar telefonul continuă să-l țină în dormitor cîteva săptămâni, pînă într-o zi... Dar trebuie să spun că înseninarea ei nu mă făcu să uit, apele despicate nu se mai împreunau să arunce în uitare scena care se petrecuse în ziua aceea. Pentru întîia oară dorința nu ne mai apropie cu forța ei care ne dădea iluzia, cel puțin cîteva zile de fiecare dată, că luăm viața de la început. Mă instalasem confortabil în convingerea că nu mai era nimic de făcut şi o apropiere era imposibilă cît timp ura ei nu înceta. Şi cum putea să înceteze cînd abia câştigase teren? Această buruiană e mai puternică decît floarea atît de fragilă şi delicată a iubirii... O spun acum, dragostea este supusă adesea asalturilor chinuitoare ale geloziei care o poate veşteji, intrigilor celor care nu ne simpatizează şi, nu o dată, ba chiar foarte adesea, lipsurilor, sărăciei, dorințelor care nu se pot împlini... în timp ce ura e suverană, n-o poți smulge pînă nu creşte, înfloreşte şi piere singură, uneori după ce a reuşit să nimicească în prealabil viața unui cuplu. Eram hotarît s-o ignor şi să n-o alimentez, poate că avea viață scurtă. Nu vroiam să mă despart de Matilda. Cui îi e uşor să accepte un eşec? Fiindcă legătura mea cu Nineta nu mersese prea departe, iar cu Căprioara n-ar fi mers chiar dacă lepăda copilul şi scăpa. Amintirea legăturii ei cu eminentul chirurg m-ar fi urmărit şi ne-am fi despărțit fără să consider acest lucru un eşec al meu. Cu Matilda însă, da, ar fi fost un grav eşec, greu de consecințe, mai ales din pricina copilului care urma să vină. Cine nu m-ar fi blamat că am părăsit o femeie însărcinată, sau cu copil mic? Ce femeie şi-ar mai fi legat viața de-a mea, fără o gravă nelinişte şi perpetuă nesiguranță? Dacă şi ea va fi la rîndul ei părăsită? Trebuie să răspunzi foarte exact şi pe scurt la întrebarea: de ce nu v-ați înțeles? Şi răspunsul să conțină în el în acelaşi timp şi răspunsul la a doua întrebare inevitabilă: Dacă e aşa, atunci de ce v-ați mai luat? Ei, că nu ți-ai dat seama de la început... aia e, basme arabe, trebuie să-ți dai seama, eşti vinovat, şi cine îmi spune mie că acum îți dai? Şi femeia fuge, de altfel ca şi bărbatul şi numai dacă apare între tine şi ea o convingere nezdruncinată, aproape mistică, oarbă, că acum va fi bine, poți să-ți mai refaci viața. Dar cine te poate asigura că vei găsi sau te va găsi o astfel de pasăre rară? În zilele noastre astfel de păsări fie că sînt deja înlănțuite în căsătorii nefericite ca şi a ta, fie că nu au răbdare să mai aştepte ca Şolveig, patruzeci de ani, să se întoarcă un Peer Gynt rătăcitor şi se mărita cu primul imbecil care li se pare mai acătării. Timpuri grele pentru iubire în acest secol! Cine spune că psihologia şi mentalitatea asta o au numai femeile se înşeală grosolan. Faptul că bărbatul e mai nepăsător şi mai sigur pe sine nu înseamnă că nu are aceeaşi soartă: singurătatea, care atrage viciile, beția, petrecerile şi curvăsăriile ruinătoare ale voinței, gustul bizar al ratării, filozofia adecvată şi ranchiuna nedomolită împotriva celor care realizează ceva. În acest sens noi românii ştim multe. Geniul e persiflat fiindcă aşa-zisele personalități care promiseseră mari creații nu mai credeau în nimic... Forța de a înfrunta singurătatea, renunțare la tot, familie, soție, copii, prietenia cu alte familii, soții şi copii, o au puțini, iar eu nu ştiam încă dacă o aveam, oricum,

chiar dacă o aveam (şi simţeam că aşi putea-o avea), nu-mi puteam îngădui să sfidez toate acestea şi înainte de a mă vedea constrîns să renunţ la ele, să mă învălui în trufia unei singurătăţi orgolioase. Fără să ajung să semăn cu Acojocăriţei, trebuia să învăţ să duc un trai dur cu Matilda, pînă la marginea posibilului. Eram însă departe de a avea sentimentul că totul ar fi pierdut. La urma urmei, gîndeam, această labilitate a stărilor sufleteşti ale Matildei semăna cu natura şi avea forţa ei: dacă era nor, asta însemna nor, era zadarnic să mai cauţi în astfel de zile soarele. Dacă îmi spărsese biroul cu violenţă, asta însemna furtună în inima ei, gelozie furioasă, nu trebuia s-o lovesc (nenorocire, tocmai în ziua cînd vroise să-mi spună că e însărcinată!) şi dacă apăruse în sufletul ei ura, ei bine, ce putea să însemne? Trebuia descifrat...

Astfel, scena petrecută nu mi se mai păru suficientă în sine, îmi dădu însă ea răspunsul. Într-o zi, după ce ne ridicarăm de la masă, o văzui că se duce gînditoare spre uriaşul dulap stil florentin din dormitor, îi deschise larg toate uşile, se întoarse în hol şi reveni şi deschise un alt dulap din antreu, dulap de haine groase căptuşit cu alamă împotriva moliilor şi o văzui că se întoarce cu două mari geamantane, cu care reintră în dormitor. Curios, mă apropiai să văd ce face ea acolo. Liniştită, punea în ele lucruri. Era prin iulie, şi mă gîndii că vrea să plece în concediu fără mine. "N-are decît", gîndii, deşi mă întrebai cum poate ca pleca în concediu aşa singură spre sfîrşitul lunii a opta? Putea sa păţească ceva. Observai însă că îşi vîra în ele prea multe lucruri şi prea groase pentru luna iulie. De pildă fulare, căciulite, pulovere de lînă, mantouri... Stăteam rezemat de tocul uşii şi mă uitam, încercînd să înţeleg. Rufărie intimă, dar multă, bluze, sutiene, ciorapi groşi de iarnă, mănuşi, un costum de schi, feluri de fuste, rochii multicolore... Uneori se apleca şi bîjbîia prin sertare de jos... Batiste, baticuri... Le mai alegea, le ridica în aer, le scutura, le contempla, apei le arunca înapoi. Astfel se zorii cîtva timp cînd scoase tot de-acolo de sub ultimul sertar pantofi, cismuliţe (astfel le numii în mintea mea, cismuliţe, nu cisme...). Mişcarea aceasta îndelungată a gesturilor ei, pauzele, aplecările, alegerea veştmintelor pe un înţeles inexplicabil îmi dădură parcă o halucinaţie. Vedeam ce se întîmplă, dar înţelesul nu se ivea. O anumită mişcare, chiar cu înţeles şi nu atît de variată, dar înscriindu-se unui unic sens monoton, privită îndelung, poate deveni halucinatorie. "Poate vrea să le dea la curăţat", gîndii scuturînd din cap, dar cum să dai la curăţat cisme, pantofi, rufărie intimă? Astea le spală Ana... Mă trezii din contemplarea paralizantă în care căzusem şi o-întrebai: "Ce faci tu acolo?" Ea nu-mi răspunse îndată, dar în cele din urmă, după ce trecu cel puţin un minut şi fără să mă privească, văzîndu-şi de treabă, îmi răspunse cu gîndul absent: "Plec, ţi-am spus, dacă nu pleci tu, plec eu!" Auzind-o inima bătu ori un svîcnet care mă făcu, ca odinioară cînd venise prima dată la mine, să simt un fulger prin şale în zig-zag, care îmi tăie răsuflarea. Da, neîndoielnic, pleacă, gîndii. Avui apoi un surîs, reflex bizar şi nefericit al mici gîndiri paşnice, mă apropiai de ea şi îi pusei mîna pe umăr, vrînd să-i spun că asta e o prostie şi să renunţe la ea. Ea sări în lături ca muşcată de şarpe şi îmi şuieră cu o ură sălbatică: "Să nu te atingi de mine", şi cu o astfel de voce încît pe lîngă ură distinsei ameninţarea. Ne privirăm în ochi cîteva clipe, intens, două priviri fără iluzie şi fără împăcare. Nu mă apucasem să-i descifrez ura, şi acum ea îmi oferea să reflectez la primejdia care

m-ar pîndi dacă mai încercam s-o ating, chiar cu intenția de a-i declara că o iubesc. Ei, ce primejdie? Îndîrjită, se aplecă iar să cotrobăiască în dulap, avînd aerul sfidător, să încerc adică de-aici înainte să-i mai fac ceva dacă mai îmi dă mîna. Mă aplecai atunci şi îmi deslănțuii furia asupra geamantanelor: le răsturnai, lovii cu picioarele în ele, împrăştiai lucrurile prin odaie şi în cele din urmă luai geamantanele şi le dusei înapoi în dulapul din antreu, pe care îl încuiai şi băgai cheile în buzunar. Revenii calm în dormitor.

"Aştept să naşti, îi spusei, şi pe urmă te învăț eu minte. Se urcase în pat şi începuse foarte liniştită să răsfoiască o revistă. Se aşezase cu fundul la uşă. "Iată deci, gîndii, cum gestul care altădată mă făcuse să rîd, cînd fusese vorba de Petrică, revenea, chiar dacă față de alt bărbat care nu semăna cîtuşi de puțin cu acela. Iar ea nu ştia ce eu ştiu... "Şi felul cum stai tu acuma cînd bărbatu-tău îți vorbeşte, continuai, o să confirme zicala; capul face, fundul trage!"

Iar în birou nu-mi dădui seama că trebui să treacă cel puțin un ceas pînă să redevin senin. Şi totuşi mă hotărîsem mai înainte să mă port cu ea ireproşabil, orice mi-ar face! Ei bine, cum ar fi trebuit să mă port? Desigur, s-o las să plece! Ar fi plecat oare? Bineînțeles! Violența reacției *ei* şi amenințarea care se adăugase urii arătau că n-ar fi suportat o înfrîngere şi ar fi mers foarte departe... avem ca un plan şi pentru varianta în care lăsînd-o să plece sconta pe venirea mea după ea (şi cred că avea şi un *alt* plan în care eu nevenind ea ar fi stat plecată pînă ce ar fi trimis emisari prin rudele ei să plec eu, şi încă unul în care dacă n-aşi fi plecat, ar fi născut copilul în spital fără să mă anunțe)... Nu mai ştiu ce-ar fi făcut după aceea, dar ştiu ce-aşi fi făcut eu, aşi fi aşteptat-o la ieşire şi aşi fi adus-o acasă cu povara tuturor acestor variante în spinare, dintre care pentru ultima, că am lăsat-o să nască singură, nu m-ar fi cruțat şi mi-ar fi reproşat-o în eternitate. Cui i-aşi fi putut spune şi cine m-ar fi crezut că nu eu am silit-o să fugă? Dacă amintirea lui Acojocăriței n-ar fi rămas atît de vie în memoria mea, aşi fi lăsat-o să plece. Dar nu suportasem, în clipele cînd o contemplam făcîndu-şi bagajele, să devin subiect de comedie umană.

Şi toate acestea nu erau justificate *a posteriori,* pentru că nu exista în mine curajul s-o las să plece, chiar dacă aşi fi fost gata să accept în sinea mea că nu avusesem atunci pe loc chiar intuiția tuturor acelor variante; simțisem însă că nu era bine s-o abandonez pe Matilda pe un drum de ale cărei consecințe nu era conştientă în pornirea ei... începea, oricum, o istorie de care n-aveam nici un chef. Era adevărat, mă umilise, dar cel puțin n-o ştiam decît noi doi, în timp ce altfel ar fi aflat Artimon pricăjitul, *gringalet-ul,* Tasia, Masia, dracu, Tamara (în fața căreia făcusem pe grozavul), fără să mai vorbesc de părinții mei, de Ion Micu, de Vaintrub, care continua să aibă pentru mine aceeaşi considerație, ca înainte de a deveni şef de catedră şi decan... Şi încă eu eram oarecum la adăpost, continuai să reacționez în singurătatea biroului meu, mai tînăr ca ea puteam fi înțeles că nu ştiu încă să mă port cu o femeie, dar ea, care era la a treia căsătorie, de ce nu ştia să se poarte cu un bărbat? Nu se fuge de-acasă în luna a opta...

Nu bănuiam atunci, simțindu-mă chiar pe deplin liniştit, că o protejasem pe Matilda, că puțin îi păsa ei de toate acestea. Aveam s-o aflu curînd, după două luni de la naşterea copilului, cînd credeam că amenințările mele anterioare o vor face, cum îi spusesem, să-şi poarte ura liniştită, dacă acest eveniment biologic,

etern şi fundamental, care marchează aproape totdeauna în bine viaţa unui cuplu, cum e naşterea unui copil, n-o să-i schimbe starea de spirit. Mai bine o lăsam să plece atunci, ar fi fost un risc infinit mai mic în consecinţe decît ceea ce mă făcu ea să trăiesc în ziua aceea...

XI

Nimic deosebit nu mai apăru între noi pînă la acea sărbătoare de botez (căci la o astfel de sărbătoare se petrecu totul), dacă iluzia mea care mă purtă două luni pe apele ei ar fi fost ceva nou in viaţa mea cu Matilda. Trebuie să spun însă că n-ar mai fi apărut această iluzie dacă în tot acest timp, adică începînd după scena cu fugitul ei de-acasă şi pînă la acea sărbătoare de botez, cu Matilda nu s-ar fi petrecut totuşi ceva, şi anume apariţia unei stări de calm, de tandreţe şi chiar de fericire, sentimente care e adevărat că nu-mi erau adresate, dar pe care nu şi le mai reprima ca înainte, cînd mă bucuram că le avea.

Ana strînse a doua zi dimineaţa fără să se mire lucrurile împrăştiate prin dormitor, ca şi cînd ar fi fost normal să le găsească astfel (servitoare de mare tradiţie, care nu trăncănea şi n-avea curiozităţi care n-o priveau), iar Matilda mă privi la ceai cu un vag interes, ba chiar îmi turnă ea în ceaşcă, lucru pe care alteori nu-l făcea... Totuşi o vreme tăcerea se instala între noi, dar nu cînd era vorba de lucruri practice. "Mănîncă şi tu cu prietenul tău la braseria voastră, azi n-am gătit nimic, n-am găsit carne... Vorba lui Bacovia (mă surprindeau asemenea referiri neaşteptate)... iar lucrurile au început să dispară... Unii spun că bine le-a făcut, sau că un geniu se va naşte. Pînă să se nască geniul, vad că bine ne-a făcut nouă, că nu mai avem ce mînca." Iar alteori: "De ce nu-mi spui că ţi-a căzut un nasture de la pantalon? Nu ţi-l cos eu, n-ai nici o grijă, ţi-l coase Ana, care nu se jenează la gîndul că vreo studentă s-o fi gîndit cu nostalgie la ceea ce ar putea să iasă pe-acolo pentru ea." Rostită sec, această vulgaritate, cu armonie totuşi, dispreţuitoare şi rece. Alteori însă cu o grijă nepăsătoare: "Lucrezi prea mult, ai slăbit, o să zică lumea că te ţin nemîncat." Sau, impenetrabilă, simulînd o gelozie care nu spunea nimic: "Ce mai face doamna Clara (eu îi spusesem astfel odată), de ce nu te duci la ea să te consoleze? Bărbatu-său n-ar avea nimic contra, e mai filozof decît tine!"

Toate acestea tot tăcere însemnau, nici măcar n-aveam nevoie să-mi reprim vreun răspuns. Tandreţea era pentru sine şi pentru cel care se hrănea din sîngele.ei. O vreme am auzit-o rîzînd singură în dormitor. Chicotea, urma o tăcere, apoi izbucnea deodată într-un rîs stăpînit de o mare veselie. Ce-o fi? mă întrebam. Intrai peste ea. Mă primi cu o tandreţe totală şi firească, aşi fi zis de o extraordinară forţă de sugestie: s-a întîmplat vreodată ceva rău între noi? Dar şi în treacăt, aşa cum merita un lucru atît de neînsemnat faţă de irepresibila veselie care o stăpînea. Îşi duse mîna la gură cu *un* gest simplu de ţărancă şi chicoti iar. "Vrei să vezi? zise. Şi îşi ridică sus rochia *şi* îmi arătă o burtă ca o superbă boltă albă, boltă pe care începu s-o pipăie. Fii atent, zise iar cu o expresie de aşteptare şi pîndă şi într-adevăr văzui cum pe această boltă mătăsoasă apăru un gurgui care se mişca. Matilda îl prinse cu mîna şi trase de el. Gurguiul dispăru

fulgerător şi ea rîse cu gura pînă la urechi. "Ştii ce puternic e? zise. Îi țin tare de lăbuța piciorului, dar ştii cum trage? E furios , trebuie să fie băiat! Dar e uituc, ai să vezi cum împinge iar cu piciorul, cu toate că îl ciupesc tare... Fii atent, zise iar şi scena se repetă şi ea izbucni din nou în hohote. Dar deodată parcă îşi aminti de ceva, se înveli cu un gest brusc şi deveni străină, nu întru totul, dar absentă şi gînditoare, luă în mînă o carte. Ştiam ce e, îşi amintise că nu mă mai iubea şi în orice caz nu meritam scena la care asistasem..; Foarte bine, gîndii, văd că îți place să te joci cu el încă de pe acum, înseamnă că n-o să mai ai timp de mine, o să pot să mă ocup liniştit de filozofie.

Într-o zi primirăm un purcel de la Vasile, alarmat de Matilda că de două săptămîni nu se mai găsea carne, sau se găsea puțină, şi pînă să-ți vie rîndul la coadă, apoi, spunea Ana furioasă, carnea se găta, închide el oblonul, mîn-ce-l în pîntec şi no, întoarce-te, Ana, şi spune la doamna, care nu crede la tine, că n-ai găsit nimica. Purcelul însă era destul de mare şi cum Ana tocmai lipsea (nu la vreun bărbat se ducea, zicea ea, apăcă nu-i trebe ei o astfel da pacoste la viața ei, ci la nu ştiu ce frate Fodor, sau Ferenc, de care o apuca fără veste un dor vinovat), încît se ocupă Matilda de purcel, care era viu şi amuzant. Ridica rîtul în sus şi făcea: groh, groh, ce crezi că vreau de la tine? Crezi că vreo relație de simpatie? Mi-e foame, dă-mi să mănînc!

Îl ținurăm aşteptînd-o pe Ana, care nu veni decît după o săptămînă, cînd era prea tîrziu: o găsii pe Matilda în bucătărie cu purcelul întins pe grătarul de lemn de la baie îl măcelărise cel care îl tăiase, un gunoier, după cum îmi spuse. Făcea cîrnați din carnea pentru cîrnați. Stătea pe un scăunel, cu burta mare, şi învîrtea la maşina de tocat, care mergea ca vai de lume. O întrebai dacă pot s-o ajut. "Vezi-ți de treabă", îmi răspunse... Mă chemă totuşi după un ceas şi îmi spuse, în timp ce arunca într-o tigaie bucăți de carne. "Poftim, zise, mănîncă pomana porcului. Şi se întoarse la cîrnați, care mai puteau suferi o amînare, pînă venea Ana, dar pe ea o apucase să-i facă atunci şi o prinse acolo miezul nopții... în sfîrşit se culcă, după ce îmi arătă nişte mațe pe jumătate goale, cu întreruperi, care numai a cîrnați nu semănau. Nu apucasem să adorm, cînd îi auzii în întunericul dormitorului strigătul. Aprinsei lumina: "Ce este?" "Am avut un junghi, zise, dar foarte dureros." "Sigur, zisei, stai tu să faci cîrnați ore întregi, că o să-ți fie bine. Toate sînt la dispoziția ta." Şi stinsei veioza; îndată ea strigă: "Ah, Doamne!"' Aprinsei din nou: "Ce este?" "Doamne-Dumnezeule, şopti, pierd copilul. La şapte luni e mai bine decît la opt luni... Şi iar strigă: O, prostuțule, nu e timpul tău, ce vrei tu, stai liniştit..." Dar eu sării din pat şi pusei mîna pe telefon. "Maternitatea, vă rog, doctorul Salanțiu e de serviciu?" "Da, aşteptați un moment." "Doctore, soția mea are dureri mari" "Cine e la telefon?" "Petrini!" "A, da! Să vie doamna imediat la maternitate." "Îmbracă-te imediat", îi spusei Matildei. Ea se sperie, dar un nou strigăt îi alungă spaima, se dădu jos şi în cîteva minute eram în stradă. Un taxi se ivi, îl oprirăm şi intrarăm în el.

La maternitate doctorul Salantiu se arătă grăbit şi supărat. "Ce-ați făcut? zise. Ce e cu contracțiile astea? "Nu ştiu, doctore, înălță Matilda din umeri. N-am făcut nimic." "Întindeți-vă pe canapea cu fața în jos", spuse acesta deodată calm şi parcă edificat, în timp ce rupea o fiolă şi o sugea cu seringa. Şi se apropie, îi desveli fesele şi îi înfipse acul, pe care îl scoase, strigînd unei infirmiere: "Rezerva

patru şi orice pălăvrăgeală cu gravida strict interzisă. O să adoarmă şi totul o să fie bine. Poftiţi!" "Doctore, îl întrebai, pot să stau şi eu pînă adoarme?" "Bineînţeles". Dar aşteptai o vreme pe coridor. Infirmiera însă nu se putu stăpîni să nu-mi spună ce era cu această rezervă patru. Acolo fusese adusă cu o zi înainte, la reanimare, una care născuse greu şi murise, era bolnavă de inimă şi nu ştia, avea ceva congenital. Copilul trăia... Aici, ca şi la agonici, în alte spitale, înţelesei eu, moartea pîndea pe-aproape naşterile care vroiau s-o sfideze. Neliniştit, mă uitai la ceas. Intrai în rezerva Matildei, sperînd s-o găsesc liniştită şi adormită. Intrai cu sfială. Matilda nu mă văzu, deşi tocmai cînd lipeam uşa, ea, cu perna în braţe, se muta de la un capăt la celălalt al patului. Rămăsei tăcut, în aşteptare. Ea nu se simţea bine, luă iar perna în braţe şi se mută la loc, îşi vîrî faţa în ea... Da, adoarme, gîndii, dar în aceeaşi clipă ea îmbrăţişa perna şi se mută iar la celălalt capăt... Mă apropiai... "Matilda, îi şoptii, cum te simţi...?" "O, mi-e somn"', răspunse ea cu un glas chinuit, şi avu un gest, o fluturare a mîinii de îndepărtare, de buimăceală... "Ieşiţi, zise infirmiera, injecţiile astea sînt foarte rele, dar fac bine, potolesc contracţiile înainte de termen... Fiţi liniştit, mîine se întoarce acasă..."

Toată noaptea a mutat perna de la un capăt la altul, îmi povesti aceeaşi infirmieră care o asistă la naştere, o lună mai tîrziu. Săraca doamna, era să piardă copilul, de-aia nu putea ea să doarmă liniştită. Altele cad în nesimţire ca nişte vaci şi se trezesc rîzînd... Da' zdravănă fetiţă! Doamna cînd a auzit, a întors capul: dă-o-ncolo, a zis, credeam că e băiat. Dar pe urmă nu mai putea de dorul s-o vadă, cînd o duceam cu căruciorul în rezervă unde e, zicea, vreau s-o văd. Să nu mi-o încurcaţi cu alţii... Au, unele, frica asta, să nu le amestecăm copiii, nu ştiu că le punem un număr de mînuţă, cum să-i încurci?...

Cînd am adus-o acasă după două săptămâni, în poarta maternităţii, i-a desvelit copilului chipul şi mi-a spus fără vreo tandreţe patetică: "Uite, fi-ta, şi a învelit-o la loc, adăugînd: Sper să-ţi semene, nu e nevoie de o a doua Matildă în viaţa asta, ajunge una."

Eram prevenit că pruncii nu arată grozav la naştere, totuşi mă uitai din nou la fetiţă, pe care o botezasem ca pe mama, Silvia. Arăta foarte bine, dar bineînţeles că nu se putea şti de pe acum cu cine o să semene. De ce îmi spusese ea că speră să-mi semene mie şi nu ei? Îmi înapoie florile ca să poată urca în taxi. Maşina luă viteză. De ce e bronzata? o întrebai. Te pomeneşti că e brunetă?" "Nu, are icter! zise ea, dar deloc îngrijorată. Icter fiziologic, aproape toţi au, e o reacţie fără importanţă. Trece în zece zile."

În timpul lehuziei vorbisem zilnic împreună la telefon, deşi prindeam foarte greu maternitatea, suna veşnic ocupat şi tot din aceeaşi pricină nici ea nu putea să mă cheme, telefonul era pe coridor şi nu putea să aştepte în picioare să-i vie rîndul şi nici să vorbim mult. Se internase într-o dimineaţă pe la orele patru, tot aşa, prinsă brusc de aşa-numitele contracţii. Ştiam că totuşi naşterea parea să vină abia peste cîteva zile, dar e adevărat că putea surveni şi peste cîteva ore sau chiar imediat. Întors acasă pusesem ceasul să mă scoale după două ore şi telefonul alături, să mă sune aceeaşi infirmieră, dacă se întîmplă ceva. Mă trezii şi dădui un telefon... Aveţi o fetiţă de trei kilograme, strigă infirmiera, să vă trăiască." "Cînd a născut? "Chiar acum!" "Pot să viu şi eu?" "Interzis!" "Păi data

trecută n-a fost interzis." "Era altă situaţie, în alt salon..." "Fetiţa e normală?" "Da, a făcut gălăgie mare, a ţipat de ne-a spart urechile! O să iasă o muieruşcă!..." "Dar mama? "...Mama, staţi puţin că tocmai iese, dar nu vorbiţi mult, că doarme..."

Vrusei să-i spun că, dacă doarme, s-o lase în pace, dar ea părăsi receptorul şi după cîtva timp auzii vocea Matildei, care nu ştia ce vorbeşte, nu-mi auzea glasul.....da, da.... am văzut-o... mi-au luat-o, mi-e somn..." Apoi vocea infirmierei: "Vă spun, i se împiedică limba, dar e sănătoasă, totul a mers bine..."

Încît acasă, câteva zile se distra povestindu-mi tot felul de istorii din spital, al căror haz nu pătrundea deloc în starea mea de spirit şi mi se păreau stupide sau tragice, nu se potriveau cu ideea pe care mi-o făcusem eu despre acest *loc al naşterilor,* care era o maternitate, locul de unde porneau în viaţă, printr-un orăcăit de surpriză extremă, dar şi de bucurie şi spaimă amestecate, urmaşii, ca să ne ia locul după ce noi vom ajunge la *staţia terminus.* Că un ţigan şi-a trimis şi el nevasta să nască la maternitate (s-au boierit ţiganii! dacă e pe gratis?!) şi că asta, cînd doctorul Salanţiu a vrut să-i desvelească burta, a început să ţipe şi s-a vîrît sub pat. "Ieşi, fă, de-acolo, zicea ginecologul. Cum o să te ajut să naşti dacă nu mă laşi sa te examinez!?" "Nu ies, dom'doctor!" "Dar de ce, eşti nebună, de ce ai mai venit aici? "Nu ies, dom'doctor. Dacă aude al meu că ai pus mîna pe mine mă omoară!"' Gelozie primitivă şi cretină, gîndii şi nici măcar nu mai fusei atent să aud cum s-a sfîrşit toată chestia... "Acolo, reîncepu Matilda cu un glas şoptit, semn că trebuia să fiu atent, că o să mor de rîs, fiecare gravidă îşi alege un ginecolog s-o asiste, să aibă adică mai multă grijă de ea să nască uşor, să nu se chinuie mult. Îl alege de-acasă, ori, după reputaţia aceluia, ori la recomandarea cuiva. Îi dă două mii (în banii de azi vreo cinci sute de lei). Şi uneia i se recomandă unul tînăr, abia ieşit din facultate. Şi ăsta, cînd a venit sorocul, a încălicat, pe burta femeii şi dă-i, împinge, da' cum!... De, să-şi merite banii. Idiotul, mi-a povestit doctorul Salanţiu, n-a aşteptat să vadă dacă femeia nu putea să nască doar cu un minim ajutor sau chiar fără el, mai ales că mai născuse... El nu, împingea de nădejde, pînă ce, odată, sbang, copilul ţîşneşle ca din puşcă din burta femeii şi o face praf..." "Cum adică praf, tresării eu, a murit?" "Nu, n-a murit, dar i s-au făcut ferfeniţă toate alea şi a izbucnit o hemoragie care nu se mai oprea. A fost chemat şeful, doctorul Salanţiu, care, înecată în sînge cum era femeia, a început s-o coasă. Cînd a terminat, s-a şters pe frunte cu cotul, s-a uitat la ăla şi i-a spus numai atît (căci, infirmiera îl informase ce făcuse): «Tîmpitule!»", "Şi copilul?" "Copilul a murit... Femeia n-a făcut caz, era o ţărancă, mai avea doi acasă... Şi chiar dacă ar fi făcut, Salanţiu, mi-a spus chiar el, l-ar fi acoperit, fiindcă el era furios şi pe femeie, cine a pus-o să dea bani... Dar vai de ea cum o să se mai iubească de-aci înainte cu bărbatul..." "De ce?" "Pai îţi spusei, şapte rupturi a avut - dar mari! nu vorbesc de una pînă la anus (o pufni rîsul), i se vedea anusul cînd o cosea, anusul dinăuntru, nu cel pe din afară, în toate părţile a fost sfişiată... Una, continuă Matilda cu altă expresie, era la al treilea avort la şase luni şi ceva, nu-l mai putea ţine, am văzut cu ochii mei, îi ieşea capul afară, i se vedea creştetul şi el săracu nu vroia nici el şi, cît da de aer, repede se trăgea îndărăt. El nu vrea, mă-sa nu vrea, dar ceva din burta ei nu-l mai putea suporta şi iar i se vedea creştetul. Pînă la urmă a ieşit în aerul otrăvit

de afară, l-au luat repede, l-au pus sub oxigen, a trăit trei zile, pe urmă l-au aruncat la crematoriu...

Abia atunci am înțeles de ce îmi povestea Matilda toate acestea: putea să i se întîmple şi ei una din aceste istorii şi nu i se întîmplase. Se bucura! Dacă numai în două săptămîni cît stătuse acolo aflase atîtea, asta însemna că într-un an se întîmplau zeci de drăcovenii şi nenorociri. Gravida nu era cruțată de ginecologi în momentul naşterii... împinge, i se striga, nu sta ca oaia, în timp ce pe femeie o treceau sudori reci. Lasă urletele, opinteşte-te, că mori şi n-am ce să-ți fac. Da, da, nu nasc eu, tu naşti, pune mîna şi lucrează, apucă-te cu mîinile de pat, trage-ți răsuflarea şi adu pe lume un nou deştept, care să facă pe urmă pe nebunul cu tine şi să uite cine s-a chinuit cu el... "Chiar aşa le vorbea, spuse Matilda uluită, nici dumneata, nici dumneavoastră, oricine ar fi fost, țărancă simplă sau nevastă de ştab! Dar cine îşi mai aducea aminte cînd îl vedea pe urmă pe ăla micu orăcăind, cînd acelaşi medic i-l arăta triumfător, jalnic de îți venea să plîngi cînd îi vedeai gurița disperată răcnind că fusese alungat de-acolo de unde îi era atît de bine. Cît am ajuns la spital, povesti Matilda mai departe, am lăsat apă... ştii, femeile lasă apă ca şi animalele, adică în clipele acelea copilul sparge învelişul în care trăieşte în burta mamei, înseamnă că nu mai poate fi nici hrănit şi nici de respirat nu mai poate, trebuie să iasă afară să respire aer, chiar dacă el n-are chef să iasă. N-are încotro. De ce sparge atunci învelişul? Nu se ştie. Cînd nu se întîmplă chestia asta, moare înăuntru şi după vreo zece zile iese, îl alungă femeia în pragul morții, un copil mort... (Vezi, sînt extreme, unul vrea sau e alungat să iasă prea devreme, alții nu vor sau nu pot fi alungați la termen, şi mor şi ei şi le amenință şi pe mame; am impresia că legea asta ne urmăreşte şi în viață... prea devreme... prea tîrziu... tata a murit la o petrecere, după ce se întorsese de la nişte analize, toate perfecte... A ridicat sus paharul să ureze triumfător nu ştiu ce şi i-a picat paharul din mînă.... în schimb mama ne-a chinuit doi ani de zile, paralizată, cerîndu-ne să-i aducem ba nişte peşti de la Bobotează, pe care îi mîncase cine ştie cînd, ba să-i punem războiul de țesut să-mi facă ea mie nu ştiu ce covoare de zestre... Sufletul îi era tînăr, dar nu şi vasele din creier care o damblagiseră...) Salanțiu a fost mai reținut cu mine, datorită prestigiului tău. E prieten cu Vaintrub, care i-a spus că eşti cel mai serios universitar de la Filozofie. (Vaintrub, cînd îi spusesem că nevastă-mea e însărcinată, se arătase afectuos şi mă asigurase să n-am nici o grijă să mă adresez lui Salanțiu, cu care el era prieten, avea să-i vorbească). O să naşteți uşor, mi-a spus, şi dumneavoastră şi copilul aveți forță vitală. De unde ştiți? Avem noi indiciile noastre. Îl credeam, cu toate că simțeam junghiuri adînci, se opreau totuşi cîteva secunde şi puteam să respir. Cum e cu naşterea fără dureri? l-am întrebat printre țipete, dar eram încă vitează, mai aveam timpul să-l ironizez. O să vedeți şi singură cum e, zice. Uite, chiar acuma e momentul. Nu era momentul. Totul se oprise, mi se părea că trebuie să mă dau jos şi să nasc poimîine. Chiar am schițat gestul să mă ridic. Stai acolo, a strigat el atunci scos din pepeni. Copilul e pe drum şi ei îi arde să plece la plimbare. Atunci am simțit că mor, dar că şi scap... Cred că am urlat ca o vită... Nu ştiu cît a durat şi pe urmă, oaea, oaea... cu sughițuri, se îneca... ca un broscoi... Cînd mi-a arătat-o"... Matilda avu un gest, mai departe nu putea să spună ce-a simțit în clipa aceea. Se

posomorî, era secretul ei...

Şi nu-l desvălui şi începu să se identifice cu acest secret chiar din primele săptămîni, care urmară. Mă dădea la o parte de lîngă pătuț, se apleca, lua fetița în brațe, nu ştiu ce-i făcea, o desbrăca, o îmbrăca, o înfăşura, îşi scotea sînul, se întorcea cu fundul la mine întinsă pe pat ca şi cînd ar fi vrut să se ferească de nu ştiu ce forțe malefice şi îi dădea să sugă din sînul ei bogat, în deplină singurătate şi complicitate cu noua-născută, care n-avea nevoie de mine...

XII

Vasile ne trimise tot ce trebuie pentru botez, care avu loc la biserică, după ritual, spre bucuria mamei, deşi Matilda, fiind membră de partid, înfrunta o interdicție. Preotul o vîrî pe Silvia în apă (şi fetița se arătă cuminte, spre deosebire de alții care urlau ca din gură de şarpe), îşi făcu slujba şi ne eliberă un inutil certificat de botez, altădată menit să-ți dovedească religia. Pe vremuri semnătura preotului pe carnetul elevilor în vacanță era obligatorie alături de a tatălui şi putea influența nota la purtare. Mă uitam la preot şi mă întrebam ce-i mai rămăsese lui din aceste prerogative? Nici măcar să ne îngroape, fiindcă am văzut înmormîntări fără el, cu camioane, sinistre apariții... Oricum ceremonia religioasă ne sugerează că o divinitate există (şi nu există? chiar aşa, sîntem părăsiți în marele cosmos? nimeni nu mai veghează asupra noastră?). Curios, mă luasem odată după un astfel de camion să văd ce se întîmplă. Murise subit o oarecare Marița, responsabilă de stradă. A luat cuvîntul în fața gropii căscate viitorul responsabil, s-o elogieze. "Eroinica țața Marița", zicea el, a făcut şi a dres. Eroinica țața Marița a activat cu multă cinste, c-o fi c-o păți... Prezența unui preot, om cu carte şi cu har, l-ar fi inhibat pe grotescul personaj, păstrînd neatinsă solemnitatea în fața morții. Auzisem că undeva într-o comună, Săpînța, din nordul provinciei noastre, apăruse un bizar individ care, la cerere, scria pe cruci versuri de un cinism hilar, care luau în deriziune viața mortului şi care în mod straniu plăceau cetățenilor acelei comune, iar la noi în oraş se spunea că sînt "geniale". Reținusem şi eu o însemnare pentru concizia finalului unei existențe: *Aici zace şi se face Nicolae Pîrvu praf...*

Cimitirul era, cică, plin de astfel de inscripții, dar mult mai rele, pentru cel ce în viață fusese iubitor al paharului, care n-avea să mai bea acum decît apă de ploaie, curvar, să mai iubească acum şi el pe vecina de mormînt, palavragiu sau certăreț, să se certe de-aici înainte cu viermii, mîncău, acum avea să-l mănînce şi pe el pămîntul, să-i intre în gură. Se spunea că aceste inscripții individul le compunea amatorilor pe cînd aceştia mai trăiau şi rîdeau auzindu-şi viața rezumată în patru versuri într-un fel atît de neaşteptat... Şi să se mai spună că magia artei nu atinge straturile cele mai de jos... Totul e să nu fie convenția prea sofisticată...

Biserica nu era nici în interior şi nici pe dinafară într-o stare prea bună şi nici odăjdiile preotului prea noi. Schimbarăm cîteva cuvinte în acest sens şi preotul dădu din umeri. Nici înainte bisericile nu se făceau şi nu se îngrijeau de către stat, ci tot de către credincioşi, dar autoritatea preotului fusese zdruncinată şi

oamenii nu prea mai dădeau bani şi nici biserica nu mai poseda ca altădată moşii, iar preotul avea totuşi un bun salariu, fiindcă el, pe lîngă slujba religioasă, mai preda şi religia în şcoală, însăşi expresia acestui preot era umilă, ca şi cînd odată cu pierderea parţială a vechilor privilegii materiale îşi pierduse şi o parte din har, sau aşa îl vedeam eu?

Ne întoarserăm acasă şi pe la ora trei începură să sosească musafirii, veni marele şef al clanului Lemnarilor, Vasile (Tasia luase parte la botez ca şi părinţii mei), Tamara cu *gringalet-ul,* Petea cu posomorîta de nevasta-sa, cîţiva colegi de la arhitectură ai Matildei, Ion Micu şi Clara, Vaintrub, Ben Alexandru, noul meu prieten, fost puericuitor, Salanţiu, ginecologul, şi bunicii mei după mamă, cei după tată muriseră în anii din urmă acolo în satul lor. Deşi eram puţini, vreo douăzeci şi doi, musafirii noştri, înainte să se aşeze la masă, se şi grupară inevitabil: rudele Matildei şi cei doi arhitecţi în jurul ei, prietenii mei cu mine, în bibliotecă, şi numai mama, tata şi bunicii mei rămaseră stingheri. Mă dusei la ei.

E uimitor să-ţi vezi părinţii încă tineri, în timp ce ai devenit tu însuţi un bărbat care s-a însurat şi are şi un copil. Bunici încă vînjoşi, dintre care tata, bunic al Silviei la cincizeci de ani, trăia cu o muiere şi n-avea nici un viciu care să-i ruineze mintea şi trupul şi să-l facă să-şi expună cu neruşinare acea muiere cum făceau cei beţivi sau stricaţi, muiere pe care n-o cunoştea nimeni. Se spunea, adică se ştia de existenţa ei, dar nimeni în cartierul lui nu descoperise cine e... Mama îmi aruncă, o clipă, o privire pierdută, pe care tot într-o clipă o trimisei în adîncul sufletului, căci atunci eram prea tînăr şi în plină înflorire, ca să-i surprind înţelesul. Abia azi iese la suprafaţă. "Eşti tu, maică, fericit? parcă mă întreba, cu intuiţia extraordinară a mamelor, care au avut destul timp în viaţă să mediteze, mai ales ea, care se detaşase de propriul ei bărbat, prin voinţa de a rămîne curată după ce adusese pe lume un copil. Sau poate o îndoială: făcuse bine că îl alungase cînd vedea acum cu ochii ei că totul se învîrtea pe această linie în jurul iubirii şi ceea ce înţelegeau oamenii prin asta, posesiune şi nu dăruire? Citea în bucuria mea o adîncă supunere în faţa acestei aşa-zise iubiri? Citea în sufletul Matildei că strălucirea chipului ei nu era pentru mine, în timp ce eu, chiar dacă nu mă uitam într-acolo, spre grupul ei, mi-era gîndul numai la ea?

Întinse, mîna şi mă mîngîie, iar eu îmi ferii obrazul, avînd în clipa aceea intuiţia dorinţei ei de a mă proteja. Dacă gîndul mi-ar fi fost clar ar fi trebuit să-i răspund: ..Nu mă cunoşti, mamă? Sînt fericit în nefericirea mea."

Şi rîsei: "Uite la mama, în loc să-şi mîngîie nepoţica, ea tot pe mine vrea să..." "Maică, zise ea, eşti tu vesel, dar parcă nu mai eşti cum te ştiu eu." "Păi cum să mai fiu? îi răspunsei. Am mai îmbătrînit" "Munceşti prea mult, zise, mai lasă cartea." "Asta e meseria, mamă, ce-ai vrea să fac, să tai frunză la cîini?" "Fii şi tu ca alţii, nu le mai pune pe toate la inimă! Nu-i vezi? Sînt graşi şi frumoşi!" "Vrei să spui că eu sînt slab şi urît?" Şi mă dădui pe spate de rîs. "Nu că eşti urît, dar ai cam slăbit..." "Şi de unde ştii tu, mamă, că le pun chiar pe toate la inimă?"

Nu-mi răspunse. Cum să nu ştie? Scapă cineva de intuiţiile mamei, care ştie cum trăieşti fără să fi aflat nimic de la nimeni? Sau prea puţin, de pildă ce vedea acum, veselia Matildei care nu-mi era adresată? O femeie trebuie să stea lîngă bărbatul ei şi lîngă părinţii acestuia, nu cum făcea ea acum, că i se auzea rîsul printre străini şi la ei nu venea să-i întrebe măcar de sănătate... Mă uitai la

Matilda insistent, privirile ni se încrucişară, ea înțelese, se scuză şi veni la noi. Dar veselia i se stinsese, "Mama vrea să-şi vadă nepoțica" îi spusei. Matilda îşi trase mai aproape scaunul. "Adoarme greu, zise ea, are colici, o doare burta după alăptat şi abia a adormit. Cînd se trezeşte, vă spun eu... Apoi către mine: Victor, am uitat să te întreb, să-i servim, acum cu țuică sau cînd ne aşezăm la masă?" "Dacă mai durează, desigur..." "Mai durează puțin, credeam că Tasia o să ne ajute, dar văd că s-a aşezat la taclale cu Tamara, că văd că şi ăsteia i s-a descleştat gura şi o ține de vorbă." De ce nu-i spui? zisei, gîndind: şi tu de ce nu te duci s-o ajuți pe Ana? Tata se uită sugestiv alături, adică să se ducă mama, dar chipul ei blînd deveni sever şi tata se mişcă jenat de prostia pe care era gata s-o facă deschizînd gura.

Matilda se ridică şi îi auzii glasul invitîndu-le pe Tasia şi Tamara să vină cu ea, şi ele săriră fără codeală. Băurăm țuici, aduse de Ana în mici păhărele de baccara. Marele Vasile se strîmbă şi aruncă pe gît puținătatea aceea de lichid, punînd apoi mîna pe sticlă şi înghițind alte trei la rînd. "Astea sînt pentru cucoane, zise el cu înțelegere, te pomeneşti că şi la vin o să bem tot din de-astea, nițel mai mari! Eu o să trec drept bețiv." "Apăcă eu ştiu că domnul Vasile nu este la el bețivu", zise Ana. "Ştii tu, dar ce-o să zică lumea asta?" Avea dreptate, şi eu băui unul şi păstrai un al doilea să mai stau de vorbă cu ai mei. "Ce mai faci, bunicule, zisei, cum mai merge?" "Cum să meargă, zise el, aşi mai trăi mult dacă n-ar fi bătrîna asta!

Adică bunica. "Păi dar, zise ea, senină, dacă n-aşi fi eu, te-ar mînca cîinii... Aoleo mă doare ici, aoleo stomacul, aoleo ficatul... Nici un pahar nu ştie unde e. Odată i-am zis şi eu: du-te şi ia-1 singur. Da' unde e, zice; în dulap, unde să fie. Da' unde e un dulap, îl aud că zice şi m-am închinat singură." "Păi în casa asta sînt douăzeci şi patru de dulapuri, zise bunicul cu humor, că şi-a făcut toată viața numai dulapuri, era un colțişor liber, chema tîmplarul şi, zice, să-mi faci aicea un dulap..." "Da, parcă ai ştiut tu ce e aia să creşti o casă plină de fete, zise bunica. Toate am fost la dispoziția ta, şi acum ai rămas singur şi nu ştii unde e un dulap." "Şi tu ce treabă ai? o întrebă el cu un humor întețit. Ce învîrteşti, ai vrea să te servesc eu pe tine?" "Nu, da' zici că ai mai trăi mult dacă n-aşi fi eu..." îl prinsese, mă uitai la el să văd ce mai zice. "Păi da, răspunse el de îndată, aşi lua şi eu una mai tînără, nu o hoaşcă ca tine." Pînă şi mama surîse. "Tu să iei una mai tînără?", îl întrebă bunica uitîndu-se la el cu acelaşi humor senin al bătrânilor care au trăit şi s-au înțeles bine- cît au fost în putere şi a căror singură distracție în doi era acum sa-şi spună unul altuia cît de bătrîni au ajuns încît nu mai fac amîndoi nici cît o ceapă degerată. Măsuram, privindu-i pe toți, cu jubilațiune, treptele vîrstelor; bunicii bătrîni, părinții mei, pe lîngă ei, în plină putere matură, eu un copil față de toți (şi mă simțeam chiar astfel), aveam totuşi la rîndul meu o fetiță, sărisem deci şi eu prima treaptă. Bunicule, zisei, sînt fete care mor după bătrîni! Le place lor, ce să le faci!" "Păi cum, făcu bunicul, în timp ce n-am auzit că unui tinerel să-i placă o babă căptuşită."' "Şi dacă l-ai vedea cum îi cad nădragii", mai spuse bunica şi schimbă vorba, începu să spună noutăți despre celelalte fete ale ei, surorile mamei, că una a făcut, alta a dres. Mama rămase mai departe tăcută, dar asculta cu interes, în timp ce tata se enerva, că el ştia demult că... şi că el le spusese, dar...

Mă ridicai şi revenii în bibliotecă. Vaintrub tocmai vorbea şi tăcu în clipa cînd intrai eu, dar nu pentru că se ferea de mine. Stăteau toţi în picioare cu ţuicile în mînă, în afară de Micu şi Clara, care se aşezaseră pe canapea. "Totuşi, doctore, zise Micu, dumneavoastră puteţi să ne spuneţi de ce ar fi necesară." Vaintrub dădu din umeri: "Nu ştiu absolut nimic". "Dar nişte presupuneri puteţi să faceţi." "Nu mai multe decît le poţi face şi dumneata." Adică", insistă Micu. "Adică, de pildă, să se adopte sistemul sovietic actual, în care să se desfiinţeze vechiul bacalaureat, şi cursul primar obligatoriu de patru ani să fie de şapte, iar cursul universitar să fie de cinci ani." "Şi numai atît? clipi Micu des, iritat şi plictisit. O a doua reformă a învăţămîntului, la o distanţă aşa de mică de prima, nu cred eu că se va rezuma numai la atît." "Şi eu cred, zise Vaintrub. A venit la noi în inspecţie un individ de la minister şi a asistat chiar la cursul meu. Pe urmă mi-a spus în birou: «Sînteţi cam rupt de viaţă, tovarăşe decan. Ce ne interesează pe noi scolastica dumitale?>> «-Nu te interesează pe dumneata, ne interesează pe noi, i-am răspuns indignat. Filozofia...» «Acum nu facem filozofie, m-a întrerupt el, facem tractorie!» «Du-te dumneata la tractorie, i-am spus, n-ai ce căuta prin universităţi...» «Dumneata», îl auz că îmi zice... «Dumneavoastră, i-am tăiat-o, aşa trebuie să te adresezi unui profesor universitar şi decan, cu dumneavoastră, că n-am păzit porcii împreună...» îl văd că se face roşu şi se încordează în gît. «Dumneavoastră, zice, aţi auzit de îmbunătăţirea compoziţiei sociale în cultură şi învăţămînt?» «Da, dar nu cu troglodiţi ca dumneata.» «Atitudinea dumneavoastră de ciocoism nu e compatibilă cu postul pe care îl ocupaţi. O să raportez tovarăşului ministru.» «Ieşi afară! i-am spus. O să va raportez eu, pe dumneata şi pe ministru, acolo unde trebuie.» Aveam impresia netă că acest ministru, un imbecil cocoţat acolo pentru lustrul lui de intelectual burghez cu vederi de stînga, o nulitate, pur şi simplu îşi bătea joc cu cinism de învăţămînt, dacă aşa înţelesese el să-şi îmbunătăţească compoziţia socială a cadrelor din minister, angajînd astfel de pitecantropi. A doua zi telefon de la cabinetul tovarăşului I. C. (era acelaşi personaj cu care Ion Micu avusese o altercaţie în aula universităţii şi care apoi îl umilise pe Ion punîndu-l să ţină o conferinţă despre Amăicălițului). Pe I. C. îl cunosc din 44, cînd mi-a propus să primesc funcţia de secretar al comitetului judeţean de partid. Situaţia era însă complexă, ştiţi de ce, şi i-am spus că mă simt capabil să-i fac faţă în cultură, da, în asemenea funcţie, nu. Şi nu m-a uitat şi cînd mi-a propus catedra şi decanatul, am acceptat. Şi mă ia tare la telefon. <Dumneata vrei să zbori de-acolo?> I-am spus: «N-am cerşit nimănui o favoare de care să-mi fie frică să nu zbor. Vă adresaţi poate ministrului învăţămîntului, căruia lui îi e frică să nu zboare? Eu nu zbor, plec imediat dacă mă mai ameninţaţi astfel.» S-a înfuriat. <Da' carnet de partid ai?> «Am!» «Vezi să nu rămîi fără el.» <Sînt medic,> i-am răspuns. Pot să-mi îngrijesc pacienţii şi fără carnet, n-cm intrat în partid să mă agăţ de un carnet. Pot să am convingeri şi fără el, astea nu poate să mi le ia nimeni!» -«Ia uite, a rîs el de astă dată, cum îşi scoate cornițele dră-cuşorul mic-burghez!»" "Are şi el o idee, zise Micu, una singură, dar fixă. Celelalte flotează, le bate vîntul. Parcă îl vad că într-o zi se întoarce la tipografie, de unde a plecat şi unde n-a citit nimic..." "Aşa este, continuă Vaintrub, cînd a văzut că nu mă sperii, a dat-o pe rîs. Că e adevărat că l-am înjurat pe ministru? <N-am înjurat pe nimeni, i-am, răspuns. A trimis în

inspecție un individ dubios, pe care l-am dat afară> «-Trebuie să ajutăm cadrele noi să intre în problemă, nu să le dăm afară cînd vin în biroul nostru.» «Se poate şi asta, dar să nu vină la noi să ne spună că azi nu mai facem filozofie, ci tractorie.» <Aşa a spus?!> «Da, aşa a spus»- «Atunci e un idiot, care nu ştie nici măcar că clasa muncitoare se ghidează după filozofia marxist-dialectică, şi că practica, fără teorie, e oarbă... Dacă e aşa, atunci ai avut dreptate. Linia partidului e justă, dar uite ce ajunge în practică.»'' "E un simptom totuşi", zise Ion Micu. "Bineînțeles că e un simptom, confirmă Vaintrub cu o voce, ai fi zis, materialist-dialectică, parcă ar fi studiat un fenomen obiectiv, în care nu era implicat. Ideea în sine e falsă: ce e aia să îmbunătățeşti compoziția socială a cadrelor? O faci dacă ai cu cine, iar dacă n-ai?! Pregăteşte-le şi pe urmă, acolo unde e cazul, schimbă dar nu aşa, gata, să îmbunătățim compoziția... Lozinca se aplică, dar nu îmbunătățeşte nimic, dimpotrivă, devine extrem de dăunătoare, cu consecințe incalculabile la nivel național. Degeaba- zicea J. C. că am avut dreptate, mi-a zis mie, că m-am revoltat, dar acolo unde nu se revoltă nimeni, ce se întîmplă?" "Ce să se întîmple? zise Micu, îl ascultă pe troglodit, zice da, tovarăşe, şi scoate din program cursul despre scolastici." "Ai dreptate, zise Vaintrub cu acelaşi glas ştiințific. M-a chemat rectorul şi deloc jenat mi-a spus că ar fi bine să-i dăm dracului de scolastici şi să ne mulțumim cu grecii vechi şi cu marxismul. Asta a doua zi după ce mă chemase la telefon I. C. Nici vorbă, i-am spus. L-am întrebat de ce? Că a primit, în acest sens, un telefon de la minister, chiar ministerul a dat această dispoziție. L-am întrebat cînd a vorbit cu el? Chiar atunci, mi-a spus. Simptomatic! Asta însemna că I. C. nu-l chemase la ordine pe ministru, îl lăsase în pace, şi asta, ridică ,vocea Vaintrub cu o indignare mai puțin dialectică, chiar după ce vorbise cu mine şi îi explicasem şi recunoscuse el însuşi că avusesem dreptate. Avusesem *eu,* dar asta nu schimbă nimic, adică nu schimba lozinca, dispoziția, care venea chiar de la el, de la I. C. şi care pesemne că era generală. Ce fel de lozincă?" Vaintrub ridică din umeri. Nu putea să-şi dea seama... "Acuma ştiu de ce e necesară o a doua reformă a învățămîntului!" exclamă atunci Ion Micu şi în mod bizar începu să rîdă în felul său sacadat şi excitat de idei pe care nu vroia să le comunice, rîs de triumf greu de descifrat şi care nu se mai termina... El ghicise şi extrem, de curios şi turburat aşteptam să-şi termine rîsul acela care mi se părea cam neghiob în prelungirea lui exagerată şi să-i întreb, dar intră Matilda si ne invită la masă...

XIII

Sufrageria noastră era alături de hol, de care era despărțită nu de uşi sau de glasvanduri, ci de două arcade pe două coloane, ceea ce dădea apartamentului o oarecare somptuozitate şi mai ales mult aer în casă. Cele trei odăi ale copilăriei şi adolescenței mele erau mai mici luate împreună, decît holul casei Matildei. În sufragerie, un geam cu vitralii care dădea în curte, rămînea veşnic închis. Culorile lui, albastru viu şi roşu intens, ingenios combinate, împreună cu cele două coloane, te trimiteau în evul mediu, senzație care se destrăma dacă îl deschideai. Arcadele se meschinizau, apartamentul devenea un simplu spațiu ale cărui

perdele groase de la ferestre îți aminteau de ceva văzut şi la alții, în orice caz ceva cu care te obişnuiai repede şi nu-ți mai spunea nimic, în afară de confortul de a simți că nu te apasă pereții. Geamul acela însă, culorile lui aveau ceva magic, nu păreau culori care se concentrau liber undeva în realitate şi să capteze atîta lumină misterioasă, în plimbările mele prin hol, mă atrăgeau irezistibil, şi cînd bătea soarele în ele pe la amiază erau mirifice, mai ales că dincolo de ele, în doi arbori stufoşi, ciripeau pasările. Timpul parcă se dilata, cădeam în visare şi gîndeam: ia uite, bătrînii meşteri, nişte necunoscuți, dar atît de apropiați de mine, au prins aceste minunate culori şi le-au lăsat aici pe acest geam să le ghicim sufletul. Or fi murit, or mai fi trăind, cine ştie?

Musafirii mei simțiră şi ei ceva şi auzii exclamații: frumoasă sufragerie... da, da, frumoasă casă... da, plăcută, odihnitoare... Nu e nevoie să stai într-un palat ca să te simți bine... Da, dimpotrivă, eu aşi avea senzația, oricum neplăcută, că din camerele goale ar putea să intre peste mine nişte fantome... adică nu fantome, dar golul din ele, vidul... Ba da, şi un palat, dar mic, fără camere multe şi fără etaj, cum e *Mon plaisir* al lui Petru Cel Mare, de lîngă Leningrad... Ați fost la Leningrad? Da, într-o delegație, să vedem şi noi cum se poate naşte fără dureri... Şi se poate? După părerea mea nu se poate decît prin excepție, printr-o gimnastică asemănătoare cu a yoginilor, dar gravidele noastre mi-au rîs în nas, decît să mă trudesc atîta, urlu şi eu cîteva ceasuri şi am scăpat... Rîsete... Vocea Matildei, Vasile, stai în capul mesei, Victor, tu stai în celălalt capăt, Tamara, tu stai lîngă mine, uite aici, domnul Vaintrub, alături (lîngă fratele ei), domnul Micu, poftiți aici (în stînga Tamarei), doamnă Clara (lîngă părinții mei), Petea (lîngă Ben Alexandru).

Eu mă trezii în stînga cu bunicii şi în dreapta cu urîta nevastă a lui Petea. Ni se servi întîi salată de boeuf, de care nu se atinsese nimeni dintre ai mei, urîta lui Petea şi Vaintrub o mîncară toată parcă hămesiți amîndoi, părinții şi bunicii mei se uitau în farfurie ca şi cînd li s-ar fi pus în față mîncare pentru pisici... "Bunicule", şoptii, dar el ridică demn şi discret o mînă şi se uită suveran peste toată adunarea, să nu facem adică altfel decît ceilalți... Eu însumi nu mă aşteptam să văd în fața mea această eternă salată de boeuf care mi se servise drept antreu la toate mesele la care fusesem invitat... înghiții totuşi din ea şi de ce mi-era frică se şi întîmplă: dădui peste o bucată de carne moale, care îmi făcu greață. Nu ezitai şi o pusei alături în farfurie. Am observat un lucru curios, ce poftă de mîncare ai acasă şi cum e cu această poftă cînd eşti invitat: o foame neaşteptată te apucă la alții, în timp ce acasă, cu musafirii, totul ți se pare desapetisant. Clara mîncă totul, ca şi ceilalți, în afară de Micu, care răscoli salata ca şi cînd ar fi căutat ceva în ea şi, în fapt, o lăsă aşa, fără măcar s-o guste. Apoi Ana şi Tasia ne aduseră un bulion cu un ou crud în el. "Victore, dar o ciorbă n-a gătit cumva ne-vastă-ta?" îmi şopti totuşi bunicul. "Nu ştiu, zisei, cred că nu". Îmi sorbii bulionul, care mi se păru sălciu, şi în sfîrşit ni se aduse purcel la cuptor cu piure de cartofi şi salată verde. Piureul era bun, dar purcelul n-avea frăgezimea pe care o ştiam eu, iar cînd gustai din curcan, zadarnic îl mestecai insistent, era ațos, bătrîn, nu se lăsa tăiat de măsele. Totuşi musafirii noştri nu lăsară nimic în farfurii, ba chiar Vaintrub, întrebat, repetă purcelul. Se angajase într-o discuție cu marele Vasile despre Hotărârea din iunie 48 a plenarei CC. cu

privire la înființarea primelor cincizeci de gospodării agricole colective pe țară. Vorbea cu aceeaşi pasiune intelectuală ca şi despre Platon. "După părerea mea, zise el, sînt premature, dacă nu chiar ideea în sine e greşită." "Ideea în sine nu e greşită, zise marele Vasile, randamentul în agricultură e strîns legat de o mecanizare a acesteia. Să vă dau un exemplu: toamna trecută a fost cam secetă, pămîntul era tare şi țăranii au aşteptat o ploaie care n-a venit. Pînă la urmă au arat, dar ce brazdă pot să scoată doi cai sau chiar doi boi? Grîul a ieşit slab cu spicul mic, producție sub o mie de chile la hectar. Ce-am făcut noi la gospodăria noastră de stat? A plouat, n-a plouat, am băgat tractoarele adînc şi am spart crusta groasă, am semănat normal. Bobul a stat liniştit în pământ şi cînd a venit ploaia l-a găsit acolo şi a răsărit normal şi des. Rezultatul: patru mii de chile la hectar; acelaşi pămînt, aceeaşi sămînță, aceleaşi condiții climaterice. O singură deosebire, tractorul! "E evident că nimeni nu se gîndeşte, aşa cred cel puțin, că țăranul o să-şi îndemne boii sa se repeadă cu coarnele în tractor, zise Vaintrub. Numai că tractorul, divinizat, o să treacă precum tăvălugul peste o întreagă civilizație țărănească şi întrebarea e dacă o să aducă una mai bună, dacă e însoțit de ideea unei agriculturi colectiviste. E obligatorie această idee?" "E obligatorie, strigă Vasile. Tractorul nu poate lucra decît pe întinderi mari." "Ei, cît de mari pot fi, într-o țară cu un relief atît de variat? Asta e valabil pentru Rusia, pentru Statele Unite, pentru Canada, țări cu întinderi uriaşe de pămînt, dar la noi, pe lîngă faptul că nu avem astfel de întinderi, cel puțin o treime din teritoriu, e compus din dealuri şi munți. În această treime colectivizarea şi tractorul n-au ce căuta. Rănim cele două treimi. De ce ar fi absurd să li se vîndă țăranilor tractoare şi să-şi muncească mai departe pămîntul cu ele? Cum e în Franța şi Olanda? Olandezul, fără să fie colectivizat, produce cantități considerabile de lapte, brînză şi carne, în timp ce e îndoielnic că ar produce mai mult, dimpotrivă, ar intra într-o depresiune şi penurie cronică dacă s-ar colectiviza şi iată de ce: inițiativa pentru sine cînd trebuie să produci lucruri atît de variate şi care cer atîta grijă, cum ar fi verdețurile, legumele, carnea de toate soiurile, toată gama de produse care dacă sînt de calitate ne fac viața atît de plăcută, în etapa actuală a civilizației noastre, inițiativa pentru sine e mai productivă decît inițiativa pentru toți. E fatal, dispare cointeresarea, fără să mai vorbim că eşecul unei inițiative pentru sine e mic, neînsemnat, în timp ce eşecul tuturor, dispărînd grija individuală pentru vite de pildă, dar şi pentru rest, e catastrofal. Legea unirii forțelor, în mod paradoxal, n-ar mai funcționa, fiindcă oamenii răspund la chemare şi se unesc doar în fața primejdiilor, inundații (chiar cazul Olandei, care şi-a construit cunoscutele diguri în fața mării), foc, secetă generalizată, război, dar după ce toate acestea trec se întorc în ei înşişi şi doresc să trăiască aşa cum le place, să se spetească muncind, dacă asta îi pasionează, în vederea unui cîştig care ar fi măsura efortului depus şi nu să depună un efort în pagubă, fiindcă, să fim atenți, degeaba ar munci ei din toate puterile în colectiv, dacă alții ar sta şi ar munci prost: gospodăria colectivă ar fi săracă sau mediocră şi valoarea zilei de muncă ar fi scăzută. Cu alte cuvinte, cel sîrguincios va trebui să cedeze fatalmente o parte din munca lui celui puturos, care prin puturoşenia lui ar lovi în întreaga colectivitate. Cu alte cuvinte, am ieşi din domeniul implacabil al necesității, care sileşte un om liber să muncească dacă nu vrea să piară, în cel al

grămezii umane în care această amenințare ar dispărea; rezultatul: sărăcie generalizată, demoralizarea pentru cei vrednici, care în cele din urmă vor părăsi gospodăria colectivă căutîndu-şi alte rosturi, şi bunurile pămîntului vor zăcea neculese pe cîmp... Nu pot să prevăd mai mult consecințele care ar decurge: economie în dezordine, măsuri menite să cîrpească ici, în timp ce ar plesni dincoace, fiindcă unica măsură, aceea de a se recunoaşte un eşec şi a se reda oamenilor inițiativa individuală, nu s-ar lua. O să spuneți că producția pe care o dă pămîntul ar ajunge cu timpul la fel de sigură şi automatizată ca şi aceea a unei uzine şi că doar un număr foarte mic de oameni ar mai fi necesari în agricultură, restul vor fi absorbiți în construcții şi în noi uzine... recunosc, ar fi maximum de progres şi chestiunea țărănească s-ar închide. Dar pînă atunci cîteva generații vor suferi şi cine ne dă dreptul să le facem să sufere, cînd totul s-ar putea foarte bine realiza printr-un progres lent?" "Deci recunoaşteți că ideea e bună, dar aplicarea ei e prematură?!" zise Vasile. "Domnule inginer, răspunse Vaintrub, țin să vă răspund printr-o comparație. Se căsătoresc doi inşi, se culcă împreună şi bărbatul zice nevestei: hai, naşti! Dragă, răspunde femeia, trebuie să treacă nouă luni! Şi bărbatul se înfurie: ce nouă luni?. Mie să-mi naşti acuma, n-am timp să aştept .După cum vedeți şi aici ideea de a concepe un copil e bună, dar pretenția ca el să se nască imediat e absurdă. Orice-ai face, copilul tot la nouă luni trebuie să se nască. Tot astfel cu colectivizarea agriculturii: ea nu va da roade decît după ce va trece un anumit timp. Atunci ce rost are s-o forțezi? Procesele sociale se coc şi ele urmînd de aproape, după legi specifice, legile biologice, fiindcă sînt implicați în ele oameni vii, cu contradicțiile lor, nu automate pe care le poți programa şi ele să-ți dea rezultatul scontat." "Ați trăit la țară.?" zise Vasile. "Niciodată! zise Vaintrub. "Fiindcă văd că ştiți multe despre țărani!'' reflectă marele Vasile... "Țăranul e un om ca oricare altul, zise Vaintrub, îl judec în esența, nu în mentalitatea lui specifică, la fel de specifică oricărei profesiuni." "În fond, asta e chestiunea, zise Vasile, se pot sau nu se pot arde etapele?" "Uneori se pot, reflectă Vaintrub, şi poate fi chiar urgent necesar cum e cazul în industrie. Industria noastră uşoară dădea produse suficiente şi de calitate înainte de război, dar erau foarte scumpe. Noi le-am ieftinit, dar se pune întrebarea din ce resurse vom finanța o industrie metalurgică şi o industrie grea?"

Marele Vasile, învățat să pălăvrăgească, obosise sub tensiunea la care îl supusese Vaintrub. "Eeeei, făcu el tare, părăsind dialogul, dar pe cine sărbătorim noi aicea? Unde e nepoțica? Ia s-o vedem şi noi, şi să bem în cinstea ei un pahar? Matilda!" "Acuşi, zise Matilda şi se ridică, trecu pe lîngă mine şi îmi şopti: toarnă vin în pahare." Îmi lăsă timp să le umplu pe toate şi se întoarse cu copilul în brațe. Ben Alexandru sări de la locul lui şi se apropie. Scoase un clopoțel mic din buzunar şi sună din el uşor sub ochii fetiței, care avu o zvîcnitură de surpriză şi încîntare: rîdea cu gura ei ştirbă, în timp ce toată lumea se uita la ea. Apoi Matilda o duse înapoi. Şeful clanului se ridică şi începu să cînte: mulți ani trăiască! Ne luarăm după el şi ridicarăm paharele. Numai ai mei nu cîntau, bunicul supărat pesemne că nu i se dăduse o ciorbă, mama tăcută şi bunica supărată, poate, că nu neamul nostru (mai bine zis eu) strălucea la această sărbătoare. Totuşi, cînd ne oprirăm din cîntat, i se auzi glasul: "să vă

trăiască, maică, să fiţi sănătoşi şi fericiţi şi să vă bucuraţi de ea". Ciocnirăm paharele şi băurăm. Matilda se pupă cu rudele ei, eu mă îmbrăţişai cu ale mele. "Victor, zise Clara, de la locul ei, să faci şi un băiat." Ion Micu.: "Victor, îngerul păzitoriu să vegheze asupra ei!" Mama părea copleşită de o tristeţe inexplicabilă, mă îngrijorai, mi-apropiai obrazul de-al ei şi îi şoptii: "Mamă, ce e cu tine? Te doare ceva? Spune-mi mamă, suferi de ceva?" Nu-mi răspunse, dar lacrimi mari se rostogoliră pe chipul ei şi făcu un efort să surîdă. "Ce e cu tine, îi şoptii mai departe rîzînd, crezi că sînt fată care s-a măritat fără voia ei? Crezi că m-a silit tata şi îmi plîngi de milă? Ea mă mîngîie drept orice răspuns, şi de astă dată o lăsai şi îi sărutai mîna. "N-arăţi tu, mamă, aşa cum te ştiu eu, repetă ea această idee, cînd veneam la tine acasă şi îţi făceam mîncare. Erai mai vesel, mai copil." "Păi ce să fac, acum sînt tată, am şi eu griji..." "Nu le pune la inimă!" repetă ea iar şi această dorinţă şi această temere, că nu-mi feream inima... Matilda veni şi îşi băgă faţa între noi (avui o clipă de ameţeală, era atît de frumos acest chip pe care îl iubisem atît de tare şi care nu mai era al meu, cu toate că vedeam fără să mă înşel că tot ceea ce făcea ea, cel mai mic gest, veselia ei, privirea rece şi strălucitoare erau pentru mine). "Ce vorbiţi voi aicea? zise, mamă soacră, n-ai mîncat nimic şi nici bunicul, ce să vă dau, e vina mea că nu v-am întrebat ce vă place..." "Lasă, mamă, zise mama, am mîncat destul, sîntem şi noi bucuroşi că aveţi un copil, să aveţi grijă de el, că un copil...". Şi tăcu...

Avui o bănuială. Mama văzuse că nici eu nu mîncasem, dar cum să-i explic că mă îngrijorase rîsul absurd al lui Ion Micu, cînd spusese că acum el înţelegea de ce era nevoie de o a doua reformă a învăţămîntului? Că nu-mi ardea de mîncare şi că toate felurile îmi făceau greaţă? Ion Micu putea rîde de o neghiobie (şi atunci şi rîsul lui era cam neghiob), dar dacă nu de-o neghiobie rîsese? Iar Matilda îl aşezase departe de mine şi nu puteam să-l întreb, să-i cer explicaţii. Îmi pusese alături pe ciuma de nevastă a lui Petea, pe care îmi venea s-o omor.

"Dom' profesor, strigă şeful clanului după ce ne reluarăm locurile, am şi eu o întrebare: ce se petrece în învăţământul universitar? Aici la noi, totul e în ordine? "Aici la noi da, fiindcă sîntem o universitate de mare tradiţie, zise Vaintrub, şi nu acceptăm să ne abatem de la ea." "Dar... zise Vasile, şi pronunţă numele marelui poet şi filozof, de ce a fost dat afară?" Avea aerul că abia acum aflase această ştire. Şi deodată toată lumea reacţiona, copleşindu-l pe Vaintrub cu întrebări, care nu erau de fapt întrebări, ci învinuiri. "Dumneavoastră, care judecaţi foarte bine în problemele ţărăneşti, zise Matilda cu obişnuitul ei glas triumfător înainte de a triumfa, cum de aţi acceptat să fie scos din universitate tocmai un atît de mare om? Nu zic de ceilalţi, care poate erau bătrîni reacţionari, foşti membri ai unor partide care..." "El n-a fost membru al nici unui partid politic", zise peremptoriu unul din arhitecţi..." "Cel mai mare filozof român", zise şi celălalt arhitect... Cum Vaintrub nu se grăbea să răspundă... "Aţi citit ceva de el?" zise Ion Micu cu un glas inocent, adresîndu-se celor doi. "N-are importanţă, sări Matilda pe care inocenţa lui Micu n-o înşela. Sigur că toată lumea, cel puţin în facultate, a citit cel puţin poeziile lui, care sînt atît de frumoase... Filozofia e mai grea, eu n-am citit nimic, dar faptul rămîne." "Care fapt?" zise Micu. "Că nimeni n-a sărit să-l apere." "De unde ştiţi? Aţi făcut dumneavoastră vreo anchetă?" Tot cu inocenţă, ceea ce o făcu pe Matilda să rîdă: "Domnule Micu, toată lumea ştie

că n-a reacționat nimeni la darea lui afară." "Dumneavoastră ați reacționat cînd marelui arhitect Gociman i s-a dat un picior în josul spinării?" "Vorbea prea multe! zise Matilda. Şi noi mai vorbim, dar Gociman a venit la cursuri, a doua zi după detronarea lui Mihai I, şi a cerut studenților să se ridice în picioare şi să păstreze un minut de reculegere. Mă mir că n-a pățit-o! Dimpotrivă, a fost chemat şi i s-a explicat cu răbdare de ce era necesară abolirea monarhiei. Aiurea. Degeaba i s-a vorbit nebunului... Fiindcă e cam nebun..." .,Un nebun care a construit ce e mai frumos în oraşul nostru, aşi vrea să avem mulți astfel de nebuni", zise Micu. "Construieşte şi azi, dar contactul lui cu studenții nu mai era tolerabil", zise Matilda. "Cine cunoaşte bine are dreptul să judece, dar nu şi ceilalți, zise Micu. Sînt de acord cu dumneavoastră în ceea ce îl priveşte pe Gociman." Matilda rămase descumpănită, dar nu convinsă. "Nu se compară Gociman cu marele filozof, sări atunci roşcatul de Petea, care ăsta, era mai mult decît evident că nu citise nimic. El e o valoare națională, în timp ce ca Gociman mai sînt o sută." "Stimată doamnă, zise Ben Alexandru, Gociman e un mare arhitect, care nu numai în oraşul nostru a introdus... împreună cu alții, arhitectura modernă. Dar marele filozof era un profesor insuportabil. *Nu* se înțelegea nimic de la un curs al lui, nu ştia să vorbească, nu i se auzea glasul, era, să mă iertați, un bîlbîit, nici din primele rînduri nu pricepeam ce spune. Dar nu pentru asta, totuşi, i s-a desființat catedra. Prezența lui în universitate era o chestiune de prestigiu pentru ideea de cultură şi nu trebuia să fie scos, dar ei n-a vrut să facă nici o concesie..." "Ba da, zise Vaintrub, a făcut sau mai bine zis ar fi putut face, dacă se proceda cu ei cu mai mult tact, de pildă, cum s-a procedat cu Gociman. Dar nici el, doamna trebuie să ştie, cred că Petrini i-a povestit, n-a procedat cu mai mult tact." "Nu soțul meu mi-a povestit, ea i-am povestit lui, zise Matilda, da, ştiu, a deschis cursurile cu aerul că n-a auzit în viața lui de un oarecare Marx.""Doamnă, rîse Vaintrub, permiteți-mi să vă spun o mică poveste. Unui băiat, un evreu din Amsterdam, i se cere, ca să poată să se căsătorească, de către părinții fetei, să renunțe la religia lui. Băiatul s-a gîndit aşa, dacă religia mă împiedică să mă căsătoresc cu fata iubită, atunci nu e bună. Şi a renunțat. Nu mai spun că în urma acestui act a fost izgonit de comunitatea sa şi blestemat. Acest blestem numai dacă îl citeşti şi ți se face frig, dar să-l mai şi auzi fiind în cauză, înconjurat de mai-marii comunității în sinagogă. Totuşi băiatul nu s-a speriat şi s-a dus şi i-a spus fetei şi părinților ei: sînt un om liber, putem să ne căsătorim. Dar părinții i-au spus: da, foarte bine, dar acum trebuie să treci la creştinism. Cum o să intre fata noastră cu tine în biserică, dacă tu eşti păgîn? Ascultați, le-a răspuns băiatul, eu n-am renunțat la religia mea ca sa trec la alta. Eu am renunțat la orice fel de religie, fără să încetez prin asta să cred în Dumnezeu. Atunci i s-a răspuns că altfel nu se poate. Şi căsătoria n-a mai avut loc. Băiatul s-a retras atunci într-un sat de la marginea oraşului, a început să şlefuiască lentile să aibă din ce trăi şi a renunțat şi la gîndul de a fi fericit cu o fată. A început să scrie şi a ajuns unul din cei mai mari filozofi ai lumii. A murit pe la patruzeci şi ceva de ani din pricina prafului de la lentile. Ce vreau să spun? Că noi, comuniştii, n-am renunțat la religie şi la ideea de Dumnezeu, ca sa ne facem din Marx un alt Dumnezeu. Ar fi lamentabil! Marx e pentru noi un simplu filozof ale cărui descoperiri au pentru clasa muncitoare un caracter aproape

ştiinţific. Lumea pe care o propune el e realizabilă şi poate fi o lume mai bună, pentru că demonstrează că imensa majoritate a oamenilor este exploatată azi de clasa burgheză, o minoritate care dispune de forţa de muncă a oamenilor şi realizează profituri incalculabile. Aceste idei ne ghidează, fiindcă filozofia lui e activă şi n-are un caracter abstract sau utopic. Din nefericire se întîmplă că dacă numele lui nu e pronunţat într-un curs de filozofie, faptul capătă un caracter de vină politică, şi vinovatul e reprimat. Da, dar, pe de altă parte, nu e prima oară în istorie cînd gîndirea unui om, sau cuceririle lui, de pildă ale unui Napoleon, produc astfel de fanatisme printre oameni. Monarhiile absolute au fost intangibile atîtea secole. Nesupuşii erau spînzuraţi. Poetului nostru i s-a luat catedra. Ar fi lamentabil dacă i se va interzice, ca poet, să publice. Ca filozof e clar că se va întîmpla, fiindcă el nu poate să-şi renege ideile. E un idealist. Dar sînt convins că mai tîrziu va reintra firesc în circuitul Culturii, fiindcă idealismul lui nu e agresiv, e strîns legat de viziunea lui de poet, nu serveşte o cauză politică reacţionară."

Vasile ascultase toate acestea puţin absent, el avea altceva de spus. "Fiindcă, zise el, la Bucureşti situaţia e mult mai gravă în universitate decît aici. Am un prieten al cărui nepot, un băiat eminent, pe ultimul an la Istorie, şi-a permis să-i pună unui profesor o întrebare. Profesorul ăsta a intrat o dată la curs spunînd încă de la uşă: Să vedem azi dacă Ştefan cel Mare a fost chiar mare şi dacă Mihai Viteazul a fost chiar viteaz. Şi băiatul ăsta s-a ridicat în picioare. Ce doreşti? l-a întrebat profesorul de la catedra," Vreau să vă atrag atenţia, a zis băiatul, că românii nu şi-au creat false mituri, cel puţin în ceea ce îi priveşte pe cei doi domnitori, ca să fiţi dumneavoastră îndreptăţit să încercaţi să le dărâmaţi!" Profesorul n-a avut replică, dar în aceeaşi zi au apărut în facultate doi securişti care l-au arestat pe băiat şi sînt trei luni de-atunci şi nimeni nu ştie ce e cu el. Acest domn i-a zdrobit cariera şi cine ştie cîţi ani o să stea la puşcărie. Dar mai rău, continuă şeful clanului Lemnarilor, cică se studiază cum să fie scoasă din cursuri istoria naţională, deocamdată domnul în cauză pregăteşte terenul. Ştefan cel Mare n-a fost mare, Mihai Viteazul n-a fost viteaz, halal istorie, n-am fost şi nu sîntem nimic, mult mai bine ar fi să ne alipim..."

O tăcere de gheaţă se aşternu, pe care o rupse ginecologul: "Eu l-aşi împuşca!" "Reacţia ta e firească! zise Vaintrub. În condiţii de război civil asta ar păţi acest domn şi poate şi tu, Salanţiu, ai păţi la fel dacă te-ar prinde tabăra adversă. Sentimentul patriotic e o realitate metafizică, iar absenţa lui o fatalitate generatoare de nenorociri, fiindcă nu-mi imaginez că acest domn e atît de imbecil; măcar pe cale raţională ar fi trebuit să-şi dea seama că nimeni nu va renunţa la miturile ţării lui de dragul altei ţări. E, probabil, un individ fanatic..." "În ce ar consta fanatismul său, dom' profesor?"' rupsei şi eu tăcerea. "Ne-a dat de înţeles domnul inginer"', zise Vaintrub. "Eu sînt mai realist, zise Ion Micu, cred mai degrabă că trebuie să fie un lingător de cisme. N-ar îndrăzni el să acţioneze pe cont propriu în astfel de chestiuni. Ideile sînt ale lui I. C." "Şi ale Anei Pauker", zise Salanţiu. "Da, ale acestui grup, ai dreptate'", zise Vaintrub.

Micu izbucni în rîsul său sincopat, interminabil, stîrnind nedumerire. "De ce rîdeţi?" zise Matilda. El însă nu-i răspunse, se ridică, se apropie de mine şi îmi şopti să-i spun unde e baia. Între timp se strînsese totul de pe masă şi Ana aduse

farfurii pentru tort şi fructe. Nu mîncă nimeni fructe, în afară deVasile, care spuse că dulciurile sărăcesc organismul de vitamine. (Obsesia lui cu vitaminele.) Nu-i imită nimeni, deşi merele şi mai ales perele bergamote te-ar fi putut face să eziți între ele şi tort. "Eu mai vreau o felie", zise Clara. "Şi eu, zise şi soțul ei. E foarte bun! Mie nu-mi plac torturile, prăjiturile; sînt numai pîine, ăsta e chiar tort..." "E extraordinar, zise Clara, ce-ați pus ca rețetă..." "Nuci, zahăr, cremă de ciocolată", zise Matilda. "Nucile date prin maşină?" "Bineînțeles!" Şi mie mi se păru atît de bun încît făcui la fel, mai luai o felie. Iar paharul de vin alb acrişor pe care îl băurăm după aceea mă uimi: putea deci fi vinul astfel? "N-am decît cîțiva araci

din ăsta! zise Vasile uitîndu-se la mine pentru întîia oară cu o privire în care simții o apropiere de rudenie, o căldură protectoare şi afabilă. Dacă mai bei un pahar, Victore, o să vezi lucrurile altfel", zise el cu un astfel de glas că toată lumea rîse, iar eu înțelesei că fusesem tot timpul observat: nu arătasem prea vesel şi acum şeful clanului doar îmi recomanda remediul.

"Tot n-am înțeles de ce-ați rîs", reluă Matilda întrebarea ei după ce Micu reveni de la baie. "Eu rîd cînd e rău, fiindcă o să fie bine şi nu rîd deloc cînd e bine pentru că ştiu că o să fie rău'', zise Micu şi spre uluirea mea toată lumea izbucni în hohote, "Sînteți cam sucit! zise nevasta lui Petea. Ei na! A vorbit şi nea Ion că şi el e om! "Totuşi, insistă Matilda, nu înțeleg..." "Dar e foarte clar, interveni soția unui arhitect, o femeie cu un chip plăcut şi privirea plină de vioiciune, semn că urmărise discuția cu atenție. Domnul profesor e convins că lucrurile astea rele care s-au discutat vor duce la căderea celor care le comit. Și atunci va fi bine. Pînă aici mi se pare logic. Dar nu înțeleg de ce atunci cînd va fi bine n-o să mai rîdă deloc. Nu e obligatoriu să fie iarăşi rău." "Ba da, doamnă, zise Micu. Se prepară!" "Ce anume?" "Înlăuntrul binelui, zise Micu, se prepară răul şi *vițăvercea,* îşi aduse el aminte de Marius Chicoş Rostogan. E dialectic! Nu e aşa, doctore?" adăugă el clipind des ca să-şi ascundă ironia, dar Salanțiu înțelese că i se adresa lui şi răspunse: "Aşa este, şi eu mă gîndesc cîteodată cînd scot afară un nou-născut: ia uite-l, a ieşit, îşi începe acum drumul spre moarte, de-aia orăcăie aşa de tare, săracu`..." "Nu e dialectic deloc ce spui dumneata, colega, zise Vaintrub adresîndu-se lui Ion Micu. Are dreptate doamna, această alternare a binelui cu răul nu se produce fără un proces adesea violent şi adesea cu rezultate imprevizibile: după rău să fie şi mai rău, iar apoi să nu vie un bine prea grozav sau de o durată prea lungă. Fără să mai spun că înlăuntrul răului şi binelui nu se prepară în mod fatalist contrariul... Uneori în plin bine, vine ca un uragan, şi deloc «preparat», ceea ce noi numim rău... apariția pe un cer senin a unei furtuni are cauze primordiale în altă parte, cine ştie în ce adîncuri îndepărtate ale proceselor. Astfel a venit Hitler şi a găsit nu numai Europa, ci întreaga omenire nepregătită. A urmat o teribilă hemoragie care a umplut civilizația de sînge, era s-o pățim..." "Ar fi trebuit să urmeze binele", zise marele Vasile. "Aveți dreptate, zise Vaintrub, n-a urmat! Întreaga omenire a intrat în criză, cu amestec şi de bine şi de rău, şi viitorul, adică sfîrşitul acestei crize, nu e previzibil."

Dar Ion Micu nu mersese atît de departe. înțelegeam că gîndul lui se oprise la I. C. a cărui cădere o prevedea şi se bucura şi de aceea rîsese. (Nu ştiu dacă o să

mai am timp să revin cronologic şi să spun că această speranţă a lui n-avea să se realizeze: grupul deviatorilor din conducerea partidului avea să fie lichidat doi ani mai tîrziu, dar I. C. avea să scape trădîndu-i pe ceilalţi; abia prin 57 sau 58 avea să fie şi el trimis simplu director într-o tipografie; încît Ion Micu mai avusese de îndurat, rîsese prea devreme.) Dar de ce rîsese mai înainte cînd Vaintrub dăduse din umeri că nu ştie de ce ar fi necesară o a doua reformă a învăţămîntului? După explicaţia lui de acum ar reieşi că... Ei, ce dracu ar reieşi? Ceva bun? Dimpotrivă, rîsul lui mă neliniştise...

"Cafeaua o servim în hol şi în bibliotecă", zise Matilda şi toată lumea se ridică şi se împrăştie prin apartament. Ana mă chemă în bucătărie să-mi spună ceva. Îmi arătă cîteva sticle ascunse într-un dulap: "Eu păstrat pentru dumneavoastră vin care plăcut mult la domnul, nu mai este supărat.,." ,.Bravo, Ana, ia să vedem, e tot din acela? Matilda, strigai eu vesel deschizînd uşa oficiului. Soţia mea tresări; stătea de vorbă cu Ben Alexandru, care, însufleţit, îi spunea ceva. Ben Alexandru, îl chemai şi pe el şi ramaserăm toţi trei în oficiu. "Tocmai îmi spunea, zise Matilda, că fetiţa e foarte reuşită..." "Da, îmi pare bine, el se pricepe", zisei cu sticla în mînă. Ana aduse pahare şi turnai. Ciocnirăm şi eu îl golii pe-al meu dintr-odată. Pusei paharul jos şi n-o mai văzui decît pe Matilda. Îi luai capul în palme şi mă pierdui în apele verzi ale ochilor ei fascinanţi. Şi ea îmi înlănţui grumazul şi ne sărutarăm, ah, ea îmi răspunse ca altădată şi mă desprinsei turburat. Aşadar ea ştie cum a fost, dar păstrează în ea totul... şi acum... adesea... cîteodată... "Să fiţi foarte atenţi, zise Ben Alexandru, mai ales dumneavoastră, doamnă, să nu acaparaţi copilul prin poziţia privilegiată pe care o aveţi, că îl alăptaţi şi îl îngrijiţi... Drămuiţi-vă tandreţea, sînteţi doi, altfel o să aveţi mari necazuri şi nici copilului n-o să-i fie bine. Nu acum, bineînţeles, cînd el nu face decît să sugă şi să doarmă, dar curînd o să descoperiţi cît de şireată o să se facă numai să vă aibă tot timpul alături. Arma ei va fi plînsul. Să n-o luaţi în seamă, altfel... Vă spun, e foarte reuşită şi o să vă fie foarte uşor s-o creşteţi dacă o creşteţi *împreună.* Experienţa mea ştie multe în acest sens, toate conflictele din familii au la bază această tendinţă irezistibilă a mamei de a acapara copilul numai pentru ea şi care se observă chiar şi la mamele aşa-zis mai evoluate." Mă uitai la Matilda şi văzui în privirea ei ironie şi neîncredere. Ea chiar rîse: "Domnule, numai mamele ştiu ce simte un copil. Teoriile dumneavoastră sînt pe toate drumurile, dar nici o mamă nu le pune în practică." "Din păcate, doamnă. Dar noi ştim ce aberaţii se produc şi pe urmă sîntem chemaţi în faţa unei mame devenită neputincioasă şi în culmea exasperării." Matilda rîse iarăşi, ha, ha, ha, cu simpatie, dar şi cu îngăduinţă suverană. Şi intră în bucătărie să se ocupe de cafele. "Ben, îi spusei colegului meu, ce zici tu, ce-o să se întîmple cu chestia asta? cu o nouă reformă a învăţămîntului?" "Tot ce pot să spun, zise el, e că eu voi pleca!" "De ce?" "Am auzit că psihologia se va suprima din învăţămînt. Catedra mea deci, unde sînt asistent, se va desfiinţa.'' "Şi alte catedre ce soartă vor avea? N-ai auzit nimic?" "Atît am auzit. Mă întorc la meseria mea, care mi-e dragă!" "Dar ce fac eu cu filozofia, care mi-e foarte dragă. Logica, pe care am predat-o la şcoala normală, nu se mai predă. Logica a devenit invizibilă, nu trebuie să mai gîndim logic, ci prin sofisme..." Ben Alexandru se arătă foarte încurcat. "Unul din ele ne guvernează, continuai eu. Cu cît cresc

succesele noastre, cu atît lupta de clasă se ascute şi mai tare. Îți dai seama de sofism? E menit să justifice represiunea, dar nu împotriva celor care sînt deja învinşi, ci împotriva învingătorilor. Dimpotrivă, conflictul se stinge cînd unul din parteneri a învins. Sau poate n-a învins? Sau poate nu trebuie să învingă şi totuşi trebuie? Tu, care eşti partizanul necesității înțelese, spune-mi şi mie, ce trebuie să înțeleg ca să devin şi eu liber?" "Că au apărut excesele şi că trebuie să fii prudent ca să nu-ți pierzi inutil libertatea fizică. Ştii bine că o revoluție îi poate nimici chiar pe toți cei care au fost în fruntea ei, cu atît mai mult pe cei care nu-şi păstrează gîndirea logică numai pentru ei înşişi, în clipe cînd logica însăşi e abolită." "Ai dreptate, hai să vedem ce zice Ion Micu."

Numai că nu reuşii să vorbesc cu el, intrase într-o discuție interminabilă cu Vaintrub, şi se arătă vag iritat cînd mă văzu că mă apropii. Parcă ar fi înțeles ce vroiam de la el şi se ferea de mine. Clara se lipise de el şi părea şi ea foarte prinsă de ceea ce spunea Vaintrub. Ce le putea spune? Desigur, tot ceva în legătură cu reforma învățămîntului. Or, tocmai asta mă interesa şi pe mine.

Fără să ştiu cum şi de ce, pierdusem puterea şi trufia gîndului de a pleca de la universitate şi de a preda undeva într-o şcoală primară abecedarul. De fapt ştiam de ce, avusesem timp să măsor prăpastia, consecințele unui asemenea gest. Eu nu eram Spinoza, să mă retrag într-un sat şi să şlefuiesc lentile! Iubeam o femeie, aveam un copil şi nici o fatalitate socială şi religioasă nu mă împiedicase să mă căsătoresc. Ce-ar fi zis Matilda? Nu ce-ar fi zis, ci ce-ar fi putut zice? Femeia română n-are intuiții mari, dacă bărbatul nu-şi desvăluie, fie şi prin martori exteriori, viitorul strălucit care îl aşteaptă şi pentru realizarea căruia ar merita să te sacrifici. Şi nici măcar atunci... Nici măcar după ce ai descoperit că o mare idee care te-a călăuzit triumfă. Timpul prea îndelungat de sacrificiu îi insinuează neîncrederea, teama de noi sacrificii care i-ar mînca toată viața. Or această viață era a ei, vroia să şi-o trăiască fiindcă nimeni n-avea să moară în locul ei. Se povestea despre Gheorghiu-Dej că nevastă-sa îl părăsise tocmai atunci cînd învinsese, cînd luase puterea. Da, spusese ea, azi eşti, mîine nu eşti, iar te bagă la puşcărie. Am fost cu tine cît ai fost închis, acum eşti liber, dar eu nu mai am încredere şi m-am săturat. Şi n-a vrut în nici un chip să trăiască împreună cu el. Femeie mărginită? Nicidecum! Femeie simplă, da, dar cu intuiții fundamentale. După, ani de nelinişte, vroia puțină linişte. Acum că el era liber, nu vroia să-i mai împărtăşească soarta, nici în bine, nici în rău. Matilda, simțeam, ar fi gîndit la fel, dar fără să-şi facă datoria în prima etapă, cea a dificultăților. Astfel, ajunsesem să gîndesc despre ea ce era mai rău, cu atît mai mult forța mea morală fusese surpată. Dar nu era numai atît. Peste asta se putea trece. Bucuria singurătății în care gîndirea ta rămîne activă şi jubilatoare putea să-ți ajungă, rămîneai fiu al soarelui şi a tot ce există. Dar fusesem adînc implicat... Survenise bucuria de a apărea în fața studenților, în fața acelor zeci de priviri care se ridicau spre mine cu încredere că vor afla secretul gîndirii marilor oameni, floarea de preț a spiritului uman, în a cărei posesie mă aflam şi, cine ştie dacă nu şi eu însumi puteam descifra pe fețele lor adevărurile acestor timpuri? Cine altul, dacă nu un contemporan, îi putea ghida? Nici Platon şi nici Hegel nu mai erau vii, ca să le vorbească despre timpul existenței lor. Şi cînd spuneam: tovarăşi studenți! o tăcere absolută se aşternea pînă în ultimele rînduri ale am-

fiteatrului. Domnii mei! li se adresase Hegel prin 1816, la Heidelberg, şi cursul său devenise filozofie şi spiritul său fusese stimulat de aceşti tineri domni care îi sorbeau avizi cuvintele. Cu ce poftă mă întorceam eu însumi acasă şi făceam după notițele mele capitole la cartea despre gnostici, care creştea de la o zi la alta! Cum să-i părăsesc? Nu mai vroiam nicidecum. Măsurăm concesiile pe care trebuie să le fac (şi eram gata să le fac!) numai să pot apărea în fața lor şi să comunicăm împreună, chiar micşorînd pînă aproape de stingere lumina opaițului. Dar de ce rîsese Ion Micu? Ce viziune avusese?

XIV

Nici nu mai eram atent la ceea ce se vorbea. După cafele Vaintrub şi Ion Micu se ridicară, se duseră la Matilda, care stătea şi tăifăsuia cu Tamara şi Tasia, îi sărutară mîna spunînd că totul a fost foarte plăcut, salutară pe ceilalți, fără să mai dea sau să sărute alte mîini, îşi luară la revedere şi de la mine şi se îndreptară spre uşă. Îi condusei, dar nu numai pînă în stradă, ci continuai să-i însoțesc. Vaintrub ghici că aveam ceva de discutat cu Ion Micu, se scuză şi o luă grăbit înainte.

"Ioane, începui fără ocoluri, poți să-mi spui şi mie: ai zis că înțelegi de ce e necesară o a doua reformă a învătămîntului. Ei, de ce? Şi de ce ai rîs?" "Plec din universitate, zise el, dar nu acum. Aştept belirea lui I.C., ca să intru pe urmă în presa literară şi să-i belesc şi eu pe toți troglodiții, în frunte cu Amăicălițului. Sper să mi se încredințeze funcția de redactor-şef la *Luceafărul literar.* De-aia am rîs, fiindcă nici troglodiții din Bucureşti oploşiți sub pulpana lui I.C. nu vor scăpa. De-aici, din mijlocul Transilvaniei o să trimit spre ei săgeți cu bătaie lungă cît mai otrăvite, să scoată urlete şi să se întoarcă prin pădurile de unde au ieşit."

Deci nici lui nu-i pasă, gîndii, ca şi Ben Alexandru şi Vaintrub, mai are o meserie, se întoarce la ea. Dar eu unde să mă întorc? "Nu mi-ai răspuns la prima întrebare.'" "Reforma învătămîntului, zise el mergînd agale şi privind drept înainte, e necesară ca să mai desființeze nişte catedre, başca ce spunea Vaintrub, adică să se adopte schema de învățămînt după cea sovietică." Era evident că se ferea, nu rîsese de perspectivele căderii lui I.C. şi de ce-o să le facă el după aceea tuturor Amăicăliților care ieşiseră din pădure. Acest gînd îi venise, poate, la masă, dar în biroul meu rîsese de ceea ce îi spunea Vaintrub: a doua reformă a învătămîntului îi stîrnise acel straniu rîs. Dar nu mai insistai... "Şi crezi că filozofia va fi atinsă?" Nu-mi răspunse cîțiva paşi. Ai fi zis că se gîndea, dar nu sînt sigur dacă la întrebarea pe care i-o pusesem. "Cred că da, zise. Şi cred că şi decanul nostru va fi schimbat după ce pică I.C." "Nu înțeleg, ce legătură are Vaintrub cu I.C.?" "N-ai fost atent la discuție. Aşa cum e el, foarte bine pregătit, un marxist convins şi cu un caracter ferm, e omul lui I.C. El l-a pus acolo. Fără să mai vorbim că se vor găsi destui turnători care să-l demaşte (dacă nu l-au şi demascat) că nu aplică linia partidului în învățămînt, că e contra colectivizării agriculturii şi alte erezii contrarevoluționare." "Doar n-o să crezi că o să-l toarne vreunul din musafirii mei?" "De!" zise el, repetînd dubitativul rebrenist. "Adică cine? Părinții mei, nevastă-mea?" "Mai erau şi alții. Nu zic de

ginecolog, dar era o tipa acolo care se uita la noi ca la nişte rîme. Vampa aceea flegmatică cu buzele groase şi ai fi zis cu ochii adormiți. Ei, prin crăpătura pleoapelor ne studia şi, cu urechile la pîndă, auzea tot." Începui să rîd... "Fugi de-aici, altele sînt isprăvile ei, nu să toarne." "Am văzut eu multe din astea, nu mă întreba, că spun. Şi nici tipul ăla pricăjit, care n-a scos un cuvînt, nu-mi inspiră încredere." "Acuma, zisei eu batjocoritor, *n-o* să mai mergem în vizite de teamă că..." "Poți să mergi oriunde, dar depinde ce vorbeşti..." "Cum adică, ce să vorbim atunci? Despre papesa Ioana? Cred că suferi de spionită..." "Lasă să sufăr eu de spionită şi fă tu pe viteazul în saloane, şi o să vezi ce e mai deranjant, spionita sau arestuita..." Şi rîse. "Dar n-am scos un cuvînt", protestai... "Nu mă refer, în cazul ăsta, la tine, era vorba de Vaintrub. Sînt sigur că nu numai la voi şi-a exprimat el ideile sale antipartinice." "Tu glumeşti, sau..." "De! exclamă iarăşi. Să dea Marx să n-am dreptate." "Bine, zisei, o să fiu atent. La urma urmei, Vaintrub îşi redeschide cabinetul, dar ce fac eu dacă mă dau afară..." "Nu cred, zise el, deşi nu eşti membru de partid, ai origine sănătoasă, taică-tău e muncitor." "Da, dar dacă se desființează catedra mea?" "Atunci nu mai ştiu, zise. Parcă ziceai că abecedarul..." "Una e să pleci tu, şi alta cînd eşti dat afară..." "Vezi? Ți-am spus atunci, în ziua aia, că nu pleci tu, eşti dat afară. Ai făcut bine că n-ai plecat, dar acum nu mai ştiu ce să-ți spun. Ai putea pleca, dar dacă nu e nimic, n-o să-ți pară rău? Adică ce să-ți pară rău, ar fi o catastrofă. Pe de altă parte, dacă nu pleci s-ar putea totuşi să vi se desființeze catedra. Părerea mea e că e mai bine să nu pleci, desființarea unei catedre ar fi un fapt obiectiv, nu te-ar putea învinui nimeni de ceva, n-ai fi în situația marelui filozof, căruia i s-a desființat catedra numai ca să-l dea pe el afară." ..Bine, Ioane, mai spusei şi îmi luai la revedere şi mă întorsei spre casă. Dar revenii după cîțiva paşi: şi totuşi nu mi-ai spus de ce e necesară această a doua reformă a învățămîntului? Îți spun eu, zise, ne vedem mîine la braserie..."

"Are dreptate, gîndii în timp ce făceam drumul înapoi, desființarea unei catedre nu înseamnă un blam pentru cei care țin cursuri la ea, e o măsură generală... Şi apoi nu se ştie dacă se desființează... Oricum pot preda de pildă istoria la orice liceu, ba chiar şi matematicile şi geometria, care îmi plăcuseră totdeauna şi nu le uitasem, ca şi fizica. Sau latina... Da, latina, franceza... Mai degrabă..." Pe urmă îmi amintii că şi latina fusese scoasă din învățămînt, iar franceza redusă la o oră pe lună sau ceva în genul ăsta. Oricum, fizica va rămîne... O adîncă tristețe însă îmi spunea, gîndind toate acestea, că niciodată n-o să mai intru într-un amfiteatru şi să predau studenților mei pe care în-cepusem sa-i cunosc şi să țin la ei. Diferența de vîrstă între noi era mică, dar inocența lor era mai mare. În cursurile mele despre gnostici strecurasem ideea mea că abia atunci va fi posibilă o nouă gnoză, care ar putea deveni o religie, ai cărei preoți - şi asta n-ar avea nimic de-a face cu o nouă biserică - ar fi savanții. "Bătrînul", cum îi spunea Einstein lui Dumnezeu, va trebui să suporte trufia unor ființe care i-au smuls multe secrete şi care astăzi (în posesia mijloacelor de a explora atît atomul, considerat, ultima particulă şi ultimul dintre secrete, cît şi marele cosmos) pot să-şi permită să gîndească nu numai pe plan existențial, ca domnul Sartre, că angajarea mea angajează totul, dar numai pe planul unei conştiințe doar în relații cu o alta, nu şi cu cea a unui cîine sau a unui cal, ci pur

ştiinţific, că sînt angajat la nivel cosmic. Descartes gîndea: C*ogito, ergo sum!* Dar unde? Într-un univers determinabil, în care există gîndire, dacă eu gîndesc. Asta e mai greu de respins (sau nu e de respins), decît paralelele lui Euclid, despre care Gauss se întreba dacă pot fi verificate prin măsurări astronautice. Asta ar însemna că dacă există gîndire în univers, trebuie să ne abţinem s-o opunem materiei, să nu mai credem în această dualitate, ce presupune o natură scizionată, care ar face de neînvins postulatul: gîndesc în cosmos, pentru că eu gîndesc, postulat de nerespins... Reacţia studenţilor mei a venit ora următoare, cu o grămadă de întrebări şi cu priviri ce ardeau de curiozitate. Care ar fi atunci raportul dintre spirit şi materie? Totul e spirit, le-am răspuns. Asta înseamnă că spiritul creează materia? Îşi creează o aparenţă, le-am răspuns. Universul în ansamblul său este conştient de sine. Atunci ce *este* spiritul? Este conştiinţa cosmică. Ce este o conştiinţă? Şi întrucît o nouă gnoză ar putea deveni religie? Orice religie, le-am răspuns, îşi propune o mîntuire a omului. O nouă gnoză, pornind de la descoperirile ştiinţifice, ar elibera omul de teama, de neliniştea cosmică, într-o lume în care Dumnezeul îmbătrînit nu-i mai poate alunga singurătatea sa înspăimîntătoare în faţa unui univers de catran, care pare absurd, înţelegînd că universul sîntem noi înşine, putem, prin inteligenţă, înţelege că nu murim niciodată. Gîndind cosmic, ne salvam chiar prin el, prin univers, care ne-ar deveni familiar şi eternitatea lui ni s-ar transmite, deşi ştim că într-o zi vom muri totuşi... Apoi am întrerupt întrebările, spunîndu-le că vom mai avea ocazia să vorbim despre asta pe toată durata cursului. Îmi notam întrebările, pentru a răspunde la ele acasă, în al doilea caiet al meu, pe larg... Cine îmi va mai pune de-aici înainte aceste întrebări stimulatoare? Nici unul dintre ei nu se gîndea să-mi opună postulatul marxist că spiritul e materia care ia cunoştinţă de sine şi care lasă în întuneric şi fără răspuns întrebarea ce este atunci materia? Ceva mort? O simplă combinaţie de molecule, de atomi şi electroni? Şi nici unul dintre ei nu s-a găsit să divulge cuiva .."erezia" mea, cum avea să se întîmple mai tîrziu, cînd prin selecţie, în fruntea organizaţiei lor de tineret. U.T.M.-ul, aveau să fie puşi cei "vigilenţi", cărora n-avea să le mai scape...nimic...

XV

Cînd ajunsei acasă, arhitecţii şi ginecologul Salanţiu plecaseră şi ei, rămăseseră rudele. Dar ce era tăcerea asta? Tăceau mai demult sau picasem eu pe un moment de tăcere? Da, probabil! Mă aşezai într-un fotoliu şi aşteptai să-şi continue conversaţia, dar clipele treceau şi nimeni nu deschidea gura. Mă uitai la Matilda, dar nu înţelesei: cine era urîta aia? Da, chiar Matilda, dar chipul ei era strîmbat, ca şi cînd ar fi fost făcut din două chipuri suprapuse şi acum o puternică zgîlţîitură interioară i-ar fi stricat secreta armonie. Exorbitaţi, ochii ei îşi pierduseră culoarea, verdele devenise albastru întunecat... Marele Vasile părea să rumege ceva în sensul că nu era bine ce se întîmplă, dar nici n-avea ce să facă. Oricum, nu era treaba lui. Tamara îşi deschisese pleoapele lăsate şi se uita la mine cu o curiozitate lacomă şi neascunsă, aproape sfidătoare. Părinţii şi

bunicii mei se uitau şi ei la mine parcă mi-ar fi spus: dă-i afară pe toți, sînt contra ta şi a noastră. Tasia rupse tăcerea. "Matilda, hai, gata!" Gata ce? "Lasă-mă Tasia", zise ea cu o voce care se debarasa de Tasia şi de oricine ar fi încercat să-i dea sfaturi; Petea se arătă şi el concesiv, ba chiar cunoscător al unor realități... "Vezi că pe urmă tu rămîi aici singură cu el, cu noi..." zise el. "Dar ce s-a întîmplat?!'' murmurai eu nedumerit "Mai întrebi ce s-a întîmplat? zise Matilda. Mai întrebi ce s-a întîmplat? repetă ea cu voce crescută. Mai întrebi ce s-a întîmplat?"' reluă paroxistic. "Da confirmai eu senin, ce s-a întîmplat?" şi vrusei să-i întreb pe-ai mei ce dracu` se întîmplase, dar nu mai avui timp, Matilda sări din fotoliu şi se apropie de mine. "Unde-ai fost? Şi nu aşteptă răspunsul: unde ai fost, strigă şi îşi înfipse mîna în părul meu şi îmi smuci capul de astă dată țipînd neîncetat: Spune unde-ai fost, unde-ai pierit, spune..." într-o fracțiune de secundă gîndii că mîna ei în părul meu e un simplu gest nestăpînit care putea să însemne şi dragoste furioasă şi care se va opri, puteam apoi să rîd, dar ea continuă să mă zgîlțîie cu violență şi atunci o plesnii peste față şi ea bătu aerul şi căzu pe-o parte, întîi peste masa din mijlocul celor patru fotolii, apoi se rostogoli pe jos; dar nu stătu nici o clipă acolo, se ridică în genunchi, puse mîna pe vaza încărcată cu flori aduse de musafiri şi în clipa următoare această vază trecu ca un proiectil pe lîngă capul meu şi se sparse în curte prin frumosul vitraliu... Resimțit şocul violenței neînfrînate, țipătul geamului spart, apoi bufnitura şi explozia, ca un semn de sinistru, a vasului de sticlă. "Să nu mai îndrăzneşti, gîfîi ea revenind în fotoliu. Niciodată să nu mai îndrăzneşti..." Şi arăta extrem de satisfăcută de ceea ce făcuse şi de aceea glasul ei era acum perfect liniştit. Iar eu gîndii: Asta e mai rău decît ceea ce ai făcut, această oarbă satisfacție de a fi ridicat mîna asupra bărbatului tău. Din clipa asta nu-l mai ai, acest bărbat, să-ți cauți altul. În acelaşi timp simții cum o picatură de sudoare mi se prelinge pe gît. Mă ştersei, nu era sudoare, ci sînge. Mă ridicai şi mă dusei în baie fiindcă simțeam că mă usturā fața. Cînd mă uitai în oglindă văzui trei dîre de sînge pe obrazul drept, amestecate cu zdrențe de piele ruptă. Cînd avusese timp să mă gheruiască astfel? Probabil că fulgerător, în chiar clipa cînd o lovisem şi abia după aceea căzuse. Mă spălai, dar sîngele reveni mai ales în cîteva locuri unde ghearele intraseră adînc. O furie rece mă năpădi, dar pe urmă mă liniştii. Din moment ce hotărîrea mea era luată, trebuia să-mi retrag şi furia, nu mai avea nici un rost..".

... Mă întorsei în hol şi foarte liniştit le spusei rudelor: "Vă rog să plecați." "De ce să plece? zise Matilda. Nu pleacă nimeni, sînt rudele mele, la mine acasă. Vasia, Artlraon, Petia, stați, de ce să plecați, fiindcă vrea el?" De altfel, nimeni nu schițase vreun gest că ar avea de gînd să se ridice, "Bine, zisei, stați..." gîndind, ce-o să faceți acuma, o să vă apucați să jucați leapşa pe furate? Spectacolul s-a încheiat şi odată cu el şi istoria unei iubiri moderne, foarte moderne chiar, dintre un universitar şi o arhitectă, nu mai aveți ce vedea. Aşa credeam...

"Ei, reluă Matilda triumfătoare de astă dată, în sfîrşit după ce triumfase, nu înainte ca pînă acum, tot nu vrei să-mi spui unde ai fost? Laşi musafirii singuri şi pleci şi tu, tot ca un musafir. Păi musafir eşti tu în casa asta? Ăsta e musafir la el în casă, constată ea cu un humor de care n-avea nici un chef. Da, că să ajute şi el ca alți bărbați, de unde, şi cînd se aşează la masă şi e servit se strîmbă că

nu-i place mîncarea şi nici măcar nu se fereşte, scuipă alături. Lasă, nu te mai şterge, o să sufere Clara cîteva zile că n-o mai poţi vedea pînă îţi trece şi pe urmă n-ai decît să pleci cu ea în Israel... Ai fi în stare să treci la jidanism şi să vă duceţi amîndoi acolo să lucraţi într-un chibuţ..."

Asta era formidabil! gîndii. Ea care se măritase cu un evreu, care îi cumpărase acest apartament şi ei ,cum spuseese adineauri, vorbea ca şi cînd în viaţa ei n-ar fi iubit tocmai un jidan... Mă uitai într-o parte, ca să nu i-o spun şi să nu rîd sardonic... I-o spuse însă Tasia: "Tu în ce casă stai? Ce era bărbatu-tău care ţi-a făcut-o cadou?"' "Ehe! Era un om cu un cap mai presus decît alţii, să nu te legi tu de el! Inimă de aur!" "O fi fost, zise Tasia, da` tot jidan era! Nu-ţi stă ţie bine să-i vorbeşti de rău!""Oa" nu-i vorbesc de rău, Tasia! Spun numai că drumul e liber, să se ducă cu ea unde vrea!" "Dar aia e măritată, dragă, ce tot vorbeşti tu acolo? zise Tasia. Şi îşi iubeşte bărbatul" " Fleacuri! exclamă Matilda, bărbatu-său îşi iubeşte prima nevastă, nici nu se uită la asta... Aşa că... Eu îmi cresc copilul meu! (nu mă mai mărit, mi-ajunge!), iar el poate să plece cu ea şi în Patagonia, dacă în chibuţ n-o să-i placă. Parcă îi pasă lui de copil! Cînd i-am spus că sînt însărcinată, ştiţi ce-a zis, dragă?! exclamă ea uluită. Că o să mi-l lase mie! Aşa fac cei care se iubesc, aveţi *un* copil, trebuie să vă înţelegeţi, mai lasă unul, mai închide ochii altul, sînteţi tineri, aveţi sîngele fierbinte, n-aveţi minte deloc... Făcui bunicului un semn să tacă. Eram acum fascinat să aflu ce nu ştiuse Matilda că zace în mine. "Spui dumneata, bunicule, că n-am fost o fetişcană. Ba am fost! strigă Matilda. Pentru că înainte am avut de-a face cu doi bărbaţi care s-au purtat cu mine civilizat, nici unul nu numai că n-a îndrăznit, dar nici nu s-a gîndit vreodată că ar putea să mă lovească. Şi cînd l-am cunoscut pe el, mi-a luat minţile! Era prieten cu ultimul meu bărbat, care a făcut prostia să-i povestească aproape tot ce se întîmpla la noi în casă, nu ne prea înţelegeam, recunosc, dar a venit el şi a început să-l îndemne, zilnic îl îndemna, el mi-a povestit, divorţează, desparte-te, îţi ratezi viata, tu eşti poet, te împiedică să scrii. Venea la noi în casă şi se uita la mine crunt, distant, rece, stăpîn pe el, indiferent, nepăsător. Recunosc şi faţă de el, bărbatu-meu de-atunci parcă era încă în scutece. Asta bărbat, mi-am zis, şi mi-a sucit capul aşa de tare că am început să fac numai ce-mi spunea el, îmi scria scrisori din şcoala militară, furios ca şi cînd ar fi avut vreun drept asupra mea, că de ce n-am intentat divorţul? Ce mai aştept? Şi vorbe urîte la adresa fostului meu soţ, care, oricum îi era prieten şi ţinea foarte tare la el şi nu era vinovat de nimic, nu-i făcuse nici un rău. Da, vroiam să divorţez, dar nu aşa! Am încercat să-l potolesc, am plecat într-o excursie împreună, i-am lăsat să stea de vorbă unul cu altul, fostul meu bărbat i-a vorbit frumos, i-a spus că e adevărat că el şi cu mine nu mai putem trăi împreună, dar că să ne gîndim bine dacă noi ne potrivim. Atît i-a spus! Rămîn în urmă cu el (şi mă arată cu degetul, nu *mai* aveam nume) şi îl întreb: ei, ce-a zis? A început să-l înjure! Pe urmă ne-am aşezat la masă pe iarba verde şi l-a luat peste picior, că e timpul să răspundem la o întrebare a unui mare filozof bulgar. Îşi bătea joc de el! Şi ăla, săracul, ce putea să facă! Era el înalt, dar n-avea puterea să sară la bătaie şi l-a adus în stare să se urce şi să urle prin copaci!... Da, dragă, am crezut c-a înnebunit! îşi desfăcu ea braţele înspăimîntată retrospectiv. Să stai alături de nevasta ta legitimă şi să te vezi luat

peste picior de... un străin, cum să nu-ți vie să te urci prin copaci şi să urli? Mai bine se băteau, era mai bărbăteşte, dar nu să-l umilească în sensibilitatea lui de om, nu de cîine, să-i dai un picior după ce i-ai fost prieten şi i-ai luat mințile nevesti-sii." Deci i-ar fi făcut mare plăcere ca eu şi cu Petrieă să ne batem! gîndii şi eventual Petrică să iasă învingător sau, în orice caz, să încasez eu ceva...chiar dacă Petrică ar fi încasat mai multe. Sau şi mai bine, Petrică să-mi fi dat o serie de pumni în cap, şi eu, "generos", să nu-i fi răspuns. Poate că aşa aşi fi făcut, dar lui Petrică nu i-a venit ideea, a preferat să insinueze că nu pe Matilda o iubeam eu, ci frumoasa ei casă, cum încercase să-i sugereze şi lui taică-său.

"De copil a spus că o să-l bage într-o traistă pe băț şi o să se ducă şi o să-l arunce într-o prăpastie. Întrebați-l! E adevărat că aşa mi-ai spus? mi se adresă cu aerul că n-o să am curajul să spun că nu. Îndrăzneşte să spui că nu e adevărat! Ai fi în stare să negi! Vedeți?! Tace, n-are nici curajul să nege şi nici să se apere." "Dar cine eşti tu, fă, să-l judeci? zise bunicul indignat. Se vede că nu te-a bătut la timp!" "Nici o grijă, bunicule, că m-a bătut chiar în ziua cînd i-am spus că o să avem un copil, strigă Matilda. E adevărat? Spune-i bunicului, eşti om, încearcă să minți", mi se adresă iarăşi. "Înseamnă că nu te-a bătut bine", răspunse bunicul care ştia el adevăruri fundamentale, că numai un bețiv şi un stricat îşi bate nevasta degeaba şi n-avea el nevoie să mă audă pe mine negînd ca să se convingă că nu eram dintre aceştia şi că deci n-am bătut-o eu fără motiv.

Tata nu zicea nimic, îşi plecase fruntea confuz, în mod ciudat mama avea chipul senin. "Cum poți să spui tu, maică, vorbele astea, zise ea, că a vrut să-ți ia copilul şi să-l arunce într-o prăpastie. Asta n-am mai auzit de cînd mama m-a făcut!" "Ei, zise Matilda, eu am auzit cu urechile mele. Întîi a zis că o să mi-l ia şi să-l dea la un leagăn, la copii abandonați, pe urmă a zis nu, mai bine îl arunc într-o prăpastie. Întrebați-l!"' Ceea ce mă uimea mereu era humorul ei, din tonalități imposibil de descris! Un humor popular, compus din uluiri, nedumeriri, invitații să contemple şi alții ceea ce i-a fost dat ei să-şi audă urechilor... "O fi glumit, v-oți fi certat", zise Tasia simplu. "O fi băut şi el un pahar mai mult!" zise şi şeful clanului împăciuitor. "Stați că vă spun, se hotărî atunci Matilda să închidă gura părinților şi bunicilor mei. E adevărat, mamă soacră (dumneata n-o să te dai îndărăt şi o să recunoşti), e adevărat că la optsprezece ani a trăit cu o stricată şi a vrut să se însoare cu ea? Auzi, să se însoare cu ea..."

Sării în picioare, dar în aceeaşi clipă sări şi Matilda şi se adăposti în spatele fratelui ei mai mare. "Te omor, îi spusei în şoaptă cumplită. Mie poți să-mi spui orice, dar nu mamei! Dacă nu fugi în seara asta de-acasă te strîng de gît pînă o să-ți dai răsuflarea." ..Îl auziți, strigă Matilda fără teamă, în fotoliu. Nici nu mă miră! A mai omorît el pe cineva, o fată cu care a trăit, o studentă, a lăsat-o însărcinată şi în loc să se însoare cu ea, a dus-a la un doctor, un criminal, că altul n-a mai găsit şi aşa a scăpat de ea. Nici azi nu se şti-e ce-a făcut ăla cu moarta!" "De ce nu spui tu, zise tata, că a vrut să ne omoare şi pe noi?" "Lasă, că ştiu eu cum s-a purtat şi cu dumneavoastră! De la el ştiu. El mi-a spus, el gura lui: am chinuit-o pe mama! Bine c-a recunoscut, dar acuma nu vrea să recunoască..." "Atunci de ce l-ai luat! zise bunicul liniştit, şi el cu humor. Ai avut la dispoziție doi ani ca să-l cunoşti şi două măritişuri în urmă, nu poți să spui că ai fost o fetişcană fără minte. Eşti mai bătrînă decît el!" adăugă cu brutalitatea simplă a

oamenilor în vîrstă care merg direct şi fără nuanţe spre realităţile elementare. ,.De unde să ştiu eu ce zace în el", răspunse Matilda, al cărei chip se transfigurase brusc, urîţenia pieri de pe chipul ei şi văzută fără să fie auzită ai fi zis că povesteşte ceva pasionant şi cei din jur o ascultă subjugaţi atît de ceea ce spunea, cît şi de frumuseţea strălucitoare a acelui chip straniu.

Şi era adevărat, eu o ascultam astfel, pentru că, desigur, forţa ei de mistificare era pentru mine o revelaţie stupefiantă. Vroiam s-o mai ascult, mi-era chiar frică să nu înceteze, să treacă la sentimente mai bune, şi rudele, care sînt setoase de spectacol ca toţi oamenii, să nu încerce apoi, văzînd că gluma se îngroaşă, să micşoreze proporţiile catastrofei, să ne îndemne la împăcare, nu s-a întîmplat nimic .

"Uite-l, rîde, strigă Matilda (poate că fără să vreau, avusesem un surîs?), lui i se par toate astea ceva, aşa, de rîs, de călcat în picioare. Asta e ceva, aşa, nemaivăzut... Ei, află că te-ai înşelat, domnule! Mî-a venit mintea la cap!" "Păi atunci e bine, zise bunicul cu humorul lui de care apoi, mai tîrziu, de cîte ori îmi aduceam aminte rîdeam în hohote singur, chiar şi pe stradă. E bine, repetă el dînd şi dintr-un umăr şi aplecîndu-şi capul spre acel umăr, ca o expresie a evidenţei. Vă despărţiţi, băiatul e tînăr şi de fete e plină lumea. Copii, dacă a făcut, înseamnă că o să mai facă.." "Sâ vedem cine îl ia, strigă Matilda. El - frumos nu ştie să se poarte, de iubit aşa să-i bată şi lui inima pentru o femeie nu e în stare, la rude nu ţine şi asta n-ar fi nimic, că nu ţine, dar le batjocoreşte... îl invită şi pe el Tasia la o petrecere. Na, că nu vine. Cum să nu vii, dragă?! exclamă ea indignată, o indignare înaltă. Sînt rudele soţiei tale. Pînă la urmă îi explic eu că n-o să stăm mult, în fine intră pe uşă cu o falcă în cer şi una în pămînt, nu dă mîna cu nimeni, la mine se uită de sus parcă ar fi sosit marele senior, pe urmă începe să-i spună Tamarei porcării de care în viaţa mea n-am auzit că o rudă poate să-i spună altei rude. Asta e ceva, aşa, nemaipomenit! (şi deschise un braţ şi făcu prin aer o elipsă, ai fi zis cosmică!). Că cică dacă pe Tamara o păzeşte un drac, unul care a văzut odată la gîrlă o muiere goală şi el a zis că e un om cu... alea în piept şi s-a dus la Scaraoschi să-i spună. Că dacă nu cumva dracu-ăsta i l-a trimis ei, Tamarei, ca s-o servească..." "Păi aşa şi e, zise bunicul. Orice muiere are un drac!"

Bunicul începu să mă irite cu intervenţiile lui: mă uitai la Matilda crunt, simulînd că aşi fi copleşit şi furios ca să-mi dea adică noi lovituri, să nu se oprească acum, la mijloc cînd tocmai aflam că infama Tamara îi povestise totul, nu numai scena de la Tasia, ci şi în mod sigur, cum aveam să aflu, o oră mai tîrziu, şi istoria cu Nineta Romulus şi cu Căprioara; se interesase, făcuse, cum se zice, investigaţii şi trebuie să recunosc că tot ceea ce aflase era exact, în afară de cîteva lucruri esenţiale în ceea ce o privea pe Căprioara şi venise şi-i spusese Matildei; o făcuse din proprie iniţiativă? asta era neîndoielnic: o crezusem-femeie fatală, cînd colo era o poamă vanitoasă care ţinea la cinstea bărbatului pe care îl înşela pe toate drumurile , da... dar *îl înşela ea,* noi trebuie să continuăm să-l respectăm, şi pe ea în primul rînd, să nu-i spunem la masă ce nu trebuie. Mare doamnă ea, acum soţie de brigadier silvic. "Pe urmă, zice, îi spune, Tamarei adică, continuă Matilda, ai de gînd să asculţi mai departe vorbăria ăstuia? Adică a lui Vasia. Fratele meu e pentru el ăsta şi ce spune el e vorbărie! Poftim! Şi-i

spune Tamarei: Cum trăieşti tu, cu *gringalet-ul* tău? Tamara nu ştia că e un cuvînt franţuzesc, care înseamnă aşa, pricăjit, prăpădit şi n-a ştiut ce să-i răspundă. Adică, Artimon nu era pentru el o rudă, ci un străin de care să-ţi baţi joc. Şi-i spune: *gringalet-ul* tău are sau n-are? Auziţi, dacă se poate imagina o astfel de neruşinare mai desmăţată. Ce-o fi crezut el că e biata Tamara? Formidabil! Să-i spui unei doamne, pe care abia o cunoşti şi care e şi rudă a soţiei tale, dacă a ta n-o consideri. Şi măcar dacă ar fi fost beat (nu, că nu bea, protestă, eliminînd o scuză pe care Vasile, de pildă, mi-o acordase). Îi merge mintea aşa foarte treaz şi diabolic, şi cînd am auzit asta, cînd mi-a povestit Tamara, mi-a fost ruşine, dragă, de bărbatul meu... Auziţi, un intelectual, un universitar cu înalte studii, să-i spună unei doamne ca un birjar, bărbatu-tău are sau n-are? Colosal!..." "Ce să aibă, zise bunicul, băţ? Dacă e traistă, e şi băţ." Bunica îl înghioldi, Vasile făcu ha, ha, Tasiei îi conveni această interpretare şi rîse şi ea. Tamara rămase cu masca ei care nu ascundea nimic, ţeapănă, ca şi cînd nu ea ar fi alimentat indignarea aceasta acumulată de-atîta vreme şi care izbucnise acum cu violenţă. De ce tocmai acum? Din pricina Clarei? Disproporţie! De unde răsărise această nouă Matilda cu care nu mai vedeam posibilă o convieţuire? Dacă ţintea mai bine îmi spărgea capul, îmi scotea un ochi, mă desfigura pe toată viaţa... Cît despre Petea şi *gringalet-ul* însuşi, arătau în mod ciudat foarte bine dispuşi... "Pe urmă, continuă Matilda, tot el m-a făcut să nu dorm două săptămîni, că de ce nu m-am uitat la el, că de ce am închis uşa nu ştiu cum, că am fost odioasă, mă urîţisem, îmbătrînisem cu cinci ani de cîte mi-a făcut..."

Fascinaţia mea slăbi. Dispărui din nou în baie, mă spălai iarăşi şi cum sîngele nu mai apăru mă gîndii cu ce să dau să nu se mai vadă dîrele, căci se vedeau acum mai rău în spirale frumos trase, ca o pictură suprarealistă pe faţa unui borfaş, de sus de la colţul arcadei, pînă jos sub falcă. Iată deci ce-am crezut că e şi ce-a ieşit, gîndii. Hm! Şi în ultimele două luni, dar ce zic eu două luni, chiar astăzi, în oficiu, băuserăm împreună un pahar şi ne sărutaserăm ca altădată. Imposibil să mă duc aşa la cursuri! Îmi veni o idee...să dau cu pudră. Intrai în dormitor şi luai de pe masa ei de toaletă o cutie şi dădui cu perniţa aceea mică. La început mi se păru că ţine, dar pudra se deslipi la prima grimasă, arătam şi mai rău, ca o fantomă, sau ca *un* vampir. Pe urmă îmi veni altă idee: ceva care se putea lipi foarte bine era fondul de ten. Desfăcui o sticluţă şi începui să dau cu lopăţica aceea înşurubată în dop. Era perfect. Nu se mai cunoştea nimic. Puteam să merg şi la cursuri şi să mă întîlnesc după aceea şi cu Ion Micu.

Revenii în hol foarte vesel şi spusei: "Ei, domnilor, spectacolul s-a încheiat, a fost foarte reuşit, biletele au fost pe gratis, ieşirea prin Sărindar, cum se spune la Bucureşti, Matilda, tu mai ai ceva de spus?" ,.Da, plec şi eu..." "Da, liber, luaţi-o"', spusei cu nepăsare, aşezîndu-mă în fotoliu picior peste picior. Dar chestia asta cu luatul nu conveni la nimeni, Matilda însă se ridică şi dispăru, să se pregătească adică de plecare, dar eu o văzui că intrase în dormitorul fetiţei, de unde însă reveni îndată, se aşeză şi-mi spuse: "Iau şi copilul". "Bineînţeles, zisei, dar să-mi spui unde te duci, ca să pot veni să-l văd, cu toate că am vrut să-l arunc într-o prăpastie. M-am răzgîndit. Şi încă un lucru, vreau să-l spun întîi pentru mama, deşi n-ar fi fost nevoie, ea îmi cunoaşte viaţa, apoi pentru Vasile

badei, cum se zice pe le noi, şi pentru cine mai e amator: fata aia cu care am trăit eu la optsprezece ani nu era stricată, s-a căsătorit la Bucureşti cu un maior, pe urmă s-au despărțit şi s-a recăsătorit la Iaşi cu un mare negustor, cu care a avut şi doi copii. Am cunoscut eu alte stricate care spun de altele că sînt stricate (şi mă uitai insistent la Tamara), nu vreau să dau nume, nu mă interesează, dar fata asta nu era. A doua fată, studenta în chestiune, nu cu mine rămăsese însărcinată, ci cu doctorul Ygrec, are adresă, toată lumea le cunoştea legătura. Cît despre tot ce-ați auzit aici recunosc, am greşit fundamental: oamenii iau totul în serios, sau le plescăie limba în gură de plăcere să-ți înțeleagă cum vor ei unele cuvinte. N-au decît! Să le ia cum vor, n-o să mă apuc eu acuma şi să nu mai gîndesc ce-mi place, bineînțeles însă că o să fiu mai atent la omul din fața mea."

Şi tăcui şi începui să mă uit pe tavan. Pe urmă mă uitai îndărăt. A! Vitraliul! Mă ridicai şi îl cercetai atent. Da, se putea drege, vaza-proiectil îi făcuse doar o gaură, restul rămăsese întreg. Se putea combina cu geam obişnuit şi tot rămînea el frumos. Sigur că eu ştiam ce pățise, dar nu strica un martor în aceasta casă...

Tasia se ridică prima. "Victore, zise, eu n-am auzit nimic. Cred că nici bărbatu-meu. Nu lua seama la vorbe. Dacă ați fi mici sau aşa mai la început, aşi şti ce să vă spun. Dar tu zici că ai mai avut de-a face cu două fete, ea cu doi bărbați, nu ştiu ce să vă spun. *Gringalet-ul* îmi bîlbîi ceva negînd energic cu degetul: "Să ştii că nu sînt supărat! Aşa m-a făcut mama, cam pricăjit." Cu un humor care mă surprinse. Şi îmi şopti la ureche. "Şi să ştii că oamenii mici au... mari." Izbucni în rîs. Tamara se răsti la ei: "Hai, odată!" El *însă* nu se grăbi, o înjură de mamă, iar ea, în ciuda efortului de a nu arăta ce simte, rămase o clipa trăsnită şi masca i se strica. "Bine, zise, atunci eu am plecat.'' El, în treacăt, o trimise la origine, în timp ce se aplecă iar şi-mi şopti: "Nu lua în seamă , Matilda te iubeşte, îți spun eu, se făcea foc cînd venea pe la tanti Tasia şi cineva spunea aşa vreo vorbă despre tine," ..Bine, bine, îi spusei, noapte bună!" "Tasia, strigă Matilda, stai că vin şi eu uite-acum îmi iau fetița şi vin...

Rămăsei nepăsător la acest strigăt, la această chemare. Petea trecu pe lîngă mine cu urîciunea de nevastă-sa fără să-mi spună nimic, iar şeful clanului se opri. Făcu un gest energic în aer, semn de cruce: "Ai înțeles? zise foarte tare, asta e!" Adică să îngrop totul şi să pun cruce.

Le ascultai paşii pe trotuar. Ai mei erau şi ei în picioare, după ce, ca nişte stăpîni ai casei, îi conduseseră pînă la uşă pe ceilalți. îşi dăduseră mîna, îşi spuseseră La revedere . La revedere? Hm? Nu va mai fi nici o revedere! Gata! Adio! "Matilda, strigai, vino şi ia-ți rămas bun de la mama." ..La revedere", strigă şi ea fără să lasă din dormitor, unde nu ştiu ce făcea. "Mai mamă, zise mama uitîndu-se în sus la mine, tu nu te înțelegi cu muierea asta, Nu-ți pierde vremea, n-are nici un rost...'" "Hai. mamă, nu-mi spune lucruri pe care le ştiu *şi* eu, chiar că n-are nici un rost..."

Matilda ieşi totuşi...în rochie de oraş (o schimbase pe cea violetă, încheiată la gît, cu care îşi primise musafirii), îşi luă la revedere şi rămaserăm singuri. În hol zăceau pe jos paharele sparte peste care ce căzuse pe masă, ceşti de cafea cu mucuri de țigări înfipte în zaț (ăsta era nesimțitul de Ion Micu, care nu văzuse sau nu-i păsase că scrumiere se aflau peste tot), sticle de vin goale pe şemineu, pahare cu vin nebăut sau pe jumătate băut... Şi Matilda în mijlocul holului cu

mîna la gură şi capul în jos. Intrigat, mă apropiai. Îşi înăbuşea rîsul. Se uită la mine lung, cu o uluitoare naivitate şi perversitate în frumoşii ei ochi verzi. Pufni iar în rîs, chicoti... "Bunicul tău m-a salvat, zise, altfel ne despărţeam... Mi-a zis fă şi am înţeles că tot muiere neisprăvită sînt şi eu, ca şi altele şi că pe el nu-l impresionau cuvintele mele..." Mă pomenii cu gîtul înlănţuit. "Nebună mai sînt şi eu, zise ,şi rîse iar; dacă nu te-aşi iubi, aşi fi stat cuminte ca o curcă! zise ea chicotind mereu, şi te-ai fi plictisit..." Mirosea însă puternic a vin şi corpul ei parcă frigea. Îi pusei mîna la gît. Avea febră mare. "Şi Tasia, ce ţi-a zis? Dar Artimon?" Chicoti iar, apoi izbucni de-a binelea în rîs, ţinîndu-şi mereu mîna la gură. Parcă ar fi spus: ce vesel a fost, nici n-am văzut ce figuri au făcut, poţi să-mi spui tu? "Vino cu mine, îi spusei, vesel şi eu, dar resemnat ca în faţa morţii. Ce zici de vitraliul ăla?" "Îmi pare rău, nu ştiu ce m-a apucat", zise cu o frăţească sinceritate. "Un meşter bun o să-l repare, îi spusei. Dar nici un meşter, oricît de priceput, n-o sa poate drege ceea ce mi-ai făcut tu mie astăzi!"

Şi măsurai pe deplin conştient singurătatea care năvăli asupra mea după ce rostii aceste cuvinte. Chiar sub anestezia deciziei, căci o decizie alungă cîinii suferinţei, simţii totuşi o smulgere, o sfîşiere greu de suportat dinlăuntrul fiinţei mele, cum povestesc cei operaţi, că o durere surdă îi face să urle cînd organul bolnav este tăiat. Intrai în bucătărie şi deschisei dulapul în care Ana pusese deoparte cîteva sticle pentru mine. Nu vroiam sa văd totul altfel, cum spusese şeful clanului că o să se întîmple după acest vin. ci, dimpotrivă, să amplific ceea ce trăisem, ca să văd apoi mai clar ceea ce o să vie după. "Dar şi eu vreau", zise Matilda surprinsă cînd mă văzu reapărînd în hol cu sticla şi numai cu un pahar în mînă. Îi făcui semn cu degetul gros înapoi spre bucătărie: să se ducă acolo şi să-şi ia singură un pahar curat.

XVI

"Un han mongol (urmaş al marelui Genghiz), urmaş demn al tatălui sau, dar căruia îi plăcea vinul, a salvat poporul român de o primejdie mortală, începui eu turnînd în pahare. În mijlocul Europei, cu hoardele sale, a murit, pe acest pămînt străin, cu prea mulţi munţi şi cu populaţii pestriţe şi şefii hoardei au hotărît să se întoarcă înapoi în Mongolia visurilor lor şi acolo să-şi aleagă un nou han. În drum, ca o simplă mişcare de deget a destinului, au trecut pe la noi şi au nimicit statul cuman, care se instalase demult pe cîmpiile noastre şi părea bine consolidat, poate pentru totdeauna. Să vedem ce poate face vinul pentru doi inşi pe care destinul se pare că nu vrea să-i protejeze." "Te crezi mare han!" rîse ea. "De ce nu? Abia voi împlini, curînd douăzeci şi cinci de ani, totul e in faţă." "Ai ratat începutul, trebuia atunci, imediat, în 44... să te înscrii în partid." "Nu se ştie", zisei.

Ridicai paharul şi ciocnirăm. Îl băui dintr-odată şi îl umplui la loc. Îmi aprinsei o ţigare. Matilda ceru şi ea una pe care i-o aprinsei şi ea îşi apropie capul. Mă simţeam vesel şi al doilea pahar îmi spori această stare. "Vezi ce bine e? zisei. Eşti mulţumită, nu?! Tu te simţi bine! Spune-mi, te rog, de istoria cu cele două fete cine ţi-a povestit?" "Tamara, cine să-mi povestească." "Şi cînd ţi-a

povestit? "Chiar azi, în timp ce voi erați în bibliotecă." "Tu ai pus-o să scormonească?" "Cum o s-o pun...?" "Şi tu ai relatat exact sau ai născocit pe loc istoria cu copilul, că ar fi fost al meu!? "Nu, aşa a aflat ea!"" Ciocnirăm, din nou şi îi şoptii: "Vezi ce bine e? Şi ticăloşii se simt bine, aşa, mulțumiți, cum stau ei şi beau vin împreună, ca şi cînd nimic nu s-ar fi întîmplat."'

Şi îi povestii vizita mea la vecinul din cartier, şeful de echipă de la ecarisaj, Acojocăriței. ..Nu? E bine, semănăm cu ei! începutul a fost greu ,pe urmă vine de la sine..."

Ea tresări. "Sună cineva, zise, cine poate fi la *ora*-asta?" şi curioasă se ridică să vadă cine e. Auzii aproape imediat bocănituri de încălțăminte grea urcînd scările. Cine dracu putea să fie? Sării în picioare. Uşa fu dată de perete şi în hol apărură trei ofițeri; în urma lor, Matilda, care îmi arunca o privire neliniştită. Rămase acolo la uşă, de care se rezema şi îşi încrucişa brațele la piept, gravă, cu chipul cutreierat *de presimțiri rele*. "Domnul Petrini, nu? spuse unul din ei, care nu era şeful lor, avea mai puține însemne pe epoleți. "Da, eu sînt, ce s-a întîmplat?" "Găina a ouat", zise şeful lor, un căpitan de rangul doi şi mă apucă brutal de braț şi mă împinse spre perete. "Mîinile în sus pe perete, haide, apropie-te, mîinile în sus!" "Da' de ce mă pui dumneata pe mine, în casa mea, cu mîinile în sus? mă revoltai eu brusc şi revenii să mă aşez in fotoliu. Dacă aveți ceva de discutat cu mine, luați loc şi faceți-vă datoria. Dar mai întîi cine sînteți?" Ăsta se uita la mine cu un dispreț plictisit şi amenințător, se întreba dacă să-mi cîrpească sau *nu* una, ca sa văd imediat cine sînt. "Eşti arestat, urlă el deodată scos din pepeni, la perete şi mîinile sus!" Şi cei doi mă apucară de brațe şi mă duseră, în timp ce unul cu puternic accent unguresc mă sfătui binevoitor: ridică mîinile pentru percheziție. Le ridicai, dar nu la perete, mă percheziționară ,îmi reținură actele, biroul populației şi carnetul de universitar, şi după ce se uitară bine în portofel, îl aruncară pe masă. Ungurul rămase lîngă mine, iar ceilalți doi începură să se plimbe prin hol...Uite cum stau boierii ăştia în vaste apartamente,. în timp ce muncitorii se înghesuie cîte trei familii în trei odăi", rînji căpitanul. La acest subiect începură să şuşotească. ,.Da, da, sigur", dădea militarul din cap şi porniră prin odăi. Fluierau parcă a pustiu. Cînd să intre în dormitorul fetiței, Matilda se înspăimîntă şi strigă: "NU intrați acolo, să-mi speriați copilul." "Lăsați, doamnă, că n-avem nimic nici cu dumneavoastră, nici cu copilul, spuse căpitanul cu acelaşi dispreț, mai au şi alții copii, dar dorm cu părinții, n-au dormitor special." ..Vă pun în vedere că sînt membră de partid şi o să-i spun chiar mîine tovarăşului prim-secretar cum ați dat busna aici'", relua Matilda păzind uşa... ..Da, sigur, ne pasă nouă de primul-secretar'", zise căpitanul şi o dădu la o parte şi deschise uşa, dar nu intră. Îşi aruncă doar o privire circulară şi apoi o luă spre bibliotecă. Probabil caută o casă pentru el sau pentru cine ştie ce şef al lui mare, gîndii. Mai auzisem de astfel de cazuri, te arestau, îți goleau casa şi transportau totul între-alor şi apoi se instalau ei cu acte în regulă. Adio casă după aceea, chiar dacă şi mai ales se întîmpla să fii proprietar.

Intrai şi eu în bibliotecă, urmărindu-l pe ofițer neliniştit, căci se şi instalase la biroul meu şi începuse să tragă sertarele. Scoase totul din ele, manuscrise, note de prelegeri şi cele trei caiete ale mele. Luă unul şi îl deschise la prima filă.

Aveam un scris foarte citeț şi se înfundă în lectură. "Hm! făcea! Ce sînt astea?' îi răspunsei că sînt caietele mele de curs. "Fă un pachet din toate astea!" se adresă el celuilalt şi se ridică şi începu să-mi răscolească biblioteca. Trîntea cărțile pe jos, după ce le răsfoia, se mişca într-o parte, în alta, călca pe ele. "Ce nevoie aveți de caietele mele de cursuri?" zisei, cu un glas din care indignarea şi revolta pieriseră, fiindcă simțisem primejdia mortală. Dacă le lua şi le citea pe-acolo un specialist de-al lor, în universitate n-aveam să mai pun piciorul niciodată, chiar dacă avea să mi se dea drumul imediat sau mai tîrziu... Repetai rugămintea cu oarecare nepăsare, ca să nu-i dau de bănuit că m-aşi teme de ceva. "Se pot pierde pe-acolo şi eu vreau să public ce-am scris în ele, nu am nici o copie... (De ce nu-mi făcusem eu nişte copii, pe care să le fi ascuns bine, cum putusem să fiu atît de imprudent? Căci dacă mă arestaseră pentru felul cum îmi țineam prelegerile, aceste caiete, mai ales cel de-al doilea, nu erau o dovadă zdrobitoare că turnătorul nu inventase nimic?) "La noi nu se pierde nimic, zise căpitanul absent, vi se vor restitui după ce vi se va da drumul." "Dar care e acuzația care mi se aduce?' "O să aflați... îmi răspunse el. Gata, mergem..."

Ungurul îmi şopti: "Luați-vă palton şi căciulă, şi bani, o să aveți nevoie..." Mă înfiorai. Eram în septembrie, deci voi petrece iarna în închisoare. Mă uitai la Matilda, auzise şi ea. "Vorbeşte cu un avocat, îi spusei, caută unul la barou." "Da, da, zise căpitanul, să vorbească, o să facă mare brînză domnul avocat.'" Se potolise, îşi permitea chiar, grijuliu, să ne spulbere orice iluzie, să ştim de pe acum că nimic nu-mi va ajuta, să nu mai cheltuim degeaba şi bani cu avocatul... Mă lăsă să-mi fac chiar un geamantan, în care Matilda vîrî rufărie, pulovere, o pereche de bocanci... "Nu te nelinişti, îmi şopti ea, o să mă zbat să te scot cît mai repede... Nu se poate, doar n-ai făcut nimic...

Ne îmbrățişarăm, intrai in dormitorul fetiței, o sărutai şi ieşii fără să mă mai uit înapoi, să văd iar paloarea care se aşternuse pe chipul Matildei şi care îmi făcea rău... Afară ne aştepta o maşină, ne urcarăm şi în cîteva minute oprirăm în fața unei clădiri cu sentinelă. Mai erau de-astea prin oraş, dar niciodată nu mă întrebasem ce e înăuntru.

În clădire se petrecu o scenă bizară. Urcarăm trei etaje cu un lift mititel, numai eu şi căpitanul, trecurăm prin numeroase coridoare la fel de strîmte şi aveam senzația că clădirea era pustie, în afară de cîțiva milițieni pe care îi zării de departe, nu întîlnirăm pe nimeni. Eram deci la Miliție. Aşadar, o chestie penală... Şi dacă se desgropase istoria cu moartea Căprioarei? gîndii. Fusesem scos din cauză şi ginecologul acela era demult liber. L-or fi arestat din nou? Miliția judiciară, preluînd dosarele fostei poliții, şi-o fi vîrît nasul în această istorie şi... Da, dar atunci de ce mă arestase Securitatea? Ce căuta căpitanul ăsta cu petlițe albastre lîngă mine?

În sfîrşit intrarăm într-un uriaş birou. Căpitanul se apropie, salută un colonel de miliție, căruia îi dădu actele mele (dar unde dispăruse pachetul cu manuscrise?) şi securistul se retrase. Colonelul luă actele şi mormăind ceva ieşi şi el din vastul birou şi rămăsei singur. Mă apropiai de o fereastră deschisă şi începui să mă uit în întunericul de afară. Iată deci destinul de care începusem să vorbesc cu Matilda. Ce-o să se aleagă de viața mea dacă nu mi se dă drumul imediat? Ce-o fi? De ce m-or fi acuzînd? Căpitanul securist nu avusese aerul că a

primit un ordin precis să-mi ia manuscrisele, le luase fiindcă erau scrise de mîna mea şi aşa ceva trebuia confiscat fără ordin special. Atunci ce putea fi? Ei bine, vor să mă condamne nevinovat, numai dacă dintre iubirii mei studenți nu se găsise vreunul care să raporteze că asistentul Petrini le vorbise odată despre o religie care s-ar putea naşte. Dar asta fusese demult, acum doi ani, ori acum doi ani asemenea lucruri nu aveau nici o gravitate, starea noastră de spirit a tuturor era alta. Rămîneau caietele... Aici puteam să răspund că sînt caiete vechi, de pe vremea cînd eram student, deci în celălalt regim, cînd se gîndea altfel... Chinuit de incertitudine şi de tensiunea întregii zile, mă cuprinse o oboseală, o somnolență şi o nepăsare pe care nu le mai simțisem niciodată şi revenii de la geam şi începui să-mi tîrîi picioarele prin imensul birou. Simțeam o dorință să mă întind pe jos şi să dorm, atît de vie, încît îmi trebui un mare efort de voință să n-o fac. Observai că din birou, la dreapta, ieşea un mic coridor care era luminat. Uimit, o luai într-acolo. Mă pomenii într-un alt birou, şi ăsta mare şi, în el, în fund, văzui un ofițer securist, care stătea liniştit pe scaunul lui şi lucra la lumina lămpii de pe masă.

Ridică fruntea şi auzii un glas şăgalnic, foarte jovial, aproape frățesc. "Ce faci, Victore?" zise. Dădui din umeri. Era şi ăsta un ungur, dar din cei al căror glas e aşa, parcă uns cu miere, pentru el viața e un mare prilej de petrecere, să stai la un pahar şi să cînți chiar şi pe româneşte, dacă eşti cu români, şi de ce să nu fii, nu avem o singură țară?... Cine a pus cîrciuma în drum, ăla n-a fost om nebun... "Ei! exclamă el exuberant. Avem acuma alt caz, un universitar, altă viață, mai filozofică!... Victore, dă-te mai aproape, ia loc. Ştii tu unde te afli acuma?" "Am avut impresia, îi răspunsei, că la miliție." "Nu e la miliție, spuse el cu glasul lui dulceag. E la securitate!" "Tot un drac!" răspunsei eu cu nepăsare. Dar el mă corectă extrem de surprins, dar tot plin de căldură umană: "Nu e tot un drac!! Pe urmă deodată îşi ridică mîinile în sus: Ia te uită la el, e cu paltonul!..." "Şi cu geamantanul..." zisei."O, o, o, se vaită el, şi cu geamantanul... Ce te-ai speriat, dragă, dai o declarație şi no, că meri acasă, călca-te-ar vaca neagră... Spune, dragă", şi îmi întinse şi un stilou, cu gesturi gospodăreşti, ei fi-ar să fie, stăm de vorbă cînd omul poate că n-are chef şi şi-a lăsat-o pe doamna speriată..." "Ce să spun?" "Apoi spune, dragă, acolo, cum a fost cu activitatea ta în *Sumanele negre,* spune-i pe toți pe care îi cunoşti, că asta ne interesează, poate că ai bătut şi tu acolo vreun ticălos de ungur care nici el nu s-o fi purtat bine cînd Hitler a dictat la Viena să fie sfîşiat Ardealul în care Doja s-a răsculat cu români şi maghiari împreună împotriva grofilor care ne sugeau sîngele..." Mă uitai la el neîncrezător. Îşi bătea joc de mine? Era mare, ajunsese colonel, sărind, probabil, toate gradele, se vedea încă de pe chipul lui originea umilă, o fi fost muncitor, sau chelner, sau mic funcționar? "Dacă spui tot, continuă el, nu-ți facem nimic, că ştim că tu n-ai fost şef şi n-ai spînzurat pe nimeni, dar trebe să-i fi văzut pe alții... Musai!"'

Simții o mare uşurare, era o greşeală. De *Sumanele negre* nu ştiam mai mult decît ştia toată lumea, citind ziarele, că adică îndată după eliberarea Ardealului o bandă numită astfel începuse să opereze mai ales prin sate şi să se răzbune pe unguri făcînd ei singuri judecata şi omorînd pe loc... Puseseră în mare primejdie întreaga provincie, căci ruşii văzînd că nu e linişte în spatele frontului preluaseră ei administrația. Dar ce să fi căutat eu la *Sumanele negre?* Ce era cu istoria asta?

Îi spusei că niciodată n-am părăsit oraşul în acel an, am fost profesor la şcoala normală şi pot să dovedesc acest lucru cu martori şi de la şcoală şi de la gazda mea... "Iar noi putem să-ți dovedim cu documente scrise că ai făcut parte din organizația teroristă *Sumanele negre,* Victore!" zise el. ..Trebuie să fie o greşeală!" "Nu-i greşeală, dragă, scrie negru pe alb..." "Unde scrie?" "O să afli în instanță, dar o să fie prea tîrziu, or, tu dacă ne faci serviciul ăsta, clasăm dosarul tău, uite-l aici (şi bătu cu palma pe el) şi nu te mai dăm în judecată..." "Acuma dumneavoastră ce vreți, dacă nu ştiu nimic..." ..Nu vrei, conchise el. Mai gîndeşte-te! Du-te în celulă, dormi, şi mîine dimineață o să-ți aduci aminte de toți..." ..Totuşi, insistai, nu se poate să-mi spuneți şi mie despre ce document e vorba?" ,.Ba cum să nu se poată?!

Şi deschise dosarul, căuta în el şi îmi dădu o scrisoare în fotocopie. Înghețai văzînd semnătura. Era a unui COLEG *de* facultate, care se refugiase în 1940 şi care aflase că tatăl său, învățător în sat, fusese omorît de unguri cam la vreun an de la refugiu, într-adevăr, îndată ce trupele române trecură granița pe pămîntul Ungariei, plecase în sat şi nu se mai întorsese. Îl chema Iustin Comănescu. Eram prieteni de studenție, adică de plimbări, de cinema, de serate, de cofetărie (eu îl tratam, fiindcă o ducea foarte greu). Era un băiat senin, cu simțul humorului, dar cu toată seninătatea lui, sau chiar cu această seninătate, cînd frontul începuse, după Stalingrad, să înainteze spre noi, spunea parcă visător:" îi prind eu pe ungurii care l-au omorît pe tata. Pe butucul de crăpat lemne le tai gîtul." Nu ştiu ce făcuse, dar mă pomenii după încheierea păcii că îmi scrie din Paris. N-o ducea prea bine, dar se înscrisese la nişte cursuri. Avea o prăpădită de bursă...

Şi acum, după atîția ani, îmi scrisese din nou, scrisoare însă care fusese reținută. "Citeşte, dragă, zise ofițerul, ce-ai rămas aşa pe gînduri?" începui să parcurg rîndurile. Nimic; că îi era dor de oraşul nostru, că s-a căsătorit tot cu o romîncă, lucrează la Radio, a început să cîştige bine, dar ce bune erau prăjiturile alea şi ce plăcut era cînd mergeam noi la cinema. Şi se încheia astfel: "Scrie-mi! Eu aştept *ordonanțele dumneavoastră".* Iustin Comănescu.

"Am citit, zic, nu văd nimic!" "Cum, se miră ofițerul, dar scrie negru pe alb: aştept ordinele dumneavoastră.'' "Nu ordinele ,am zis, şi am început să rîd, *ordonanțele...* Tovarăşe colonel, să vă explic. Cînd eram studenți a venit odată o echipă de estradă din Bucureşti la noi în oraş şi am fost şi eu cu acest Iustin să vedem spectacolul. Era foarte reuşit şi am rîs de ne-am prăpădit de o scenă cu un majur şi un soldat... Majurul îl beştelea şi soldatul stătea drepți cu mîna la capelă şi repeta ca un papagal: să trăiți, aştept ordonanțele dumneavoastră... Pe urmă, săptămîni în şir, eu şi cu Iustin cînd ne despărțeam nu mai ziceam la revedere, ci repetam şi noi, ca nişte papagali chestia asta cretină: aştept ordonanțele dumneavoastră..." "Dar ştii că a omorît unguri nevinovați acolo la el în sat... A venit cu *Sumanele negre.* Ei, cine erau ăia? Tu, dragă, trebuie să ştii..." Îmi ştersei sudoarea de pe gît şi de pe frunte. Simții mişcarea de deget a unei absurde fatalități. Spusei: "De unde să ştiu, tovarăşe colonel? V-am spus tot ce ştiam". "Asta e scrisoare cu cifru, strigă colonelul şi mă uitai uluit la expresia chipului său pe care apăruse o liniştită convingere: aştept ordinele

dumneavoastră!" "Ordonanțele", repetai şi eu liniştit şi ferm. "Tot aia e!" zise. "Nu e tot aia! V-am explicat!" Nu înțelegea! Poate că nu ştia bine româneşte? "Gîndeşte-te!" "Pot să vorbesc cu un colonel român? Nu vă supărați!" "Poți să vorbeşti şi cu un general" zise el, cine crezi că mi-a dat acest document? Un general român! "Totuşi!" "Totuşi ce?" ."Insist să mă interogheze un ofițer român." "Se acceptă! Dar nu-ți fă nici o speranță! Nu e nimeni *tîmpit aicea* să creadă istoria ta cu estrada."

Şi mă trimise jos în celulă, unde căzui într-un somn greu.

—--------------